

CSÉRT

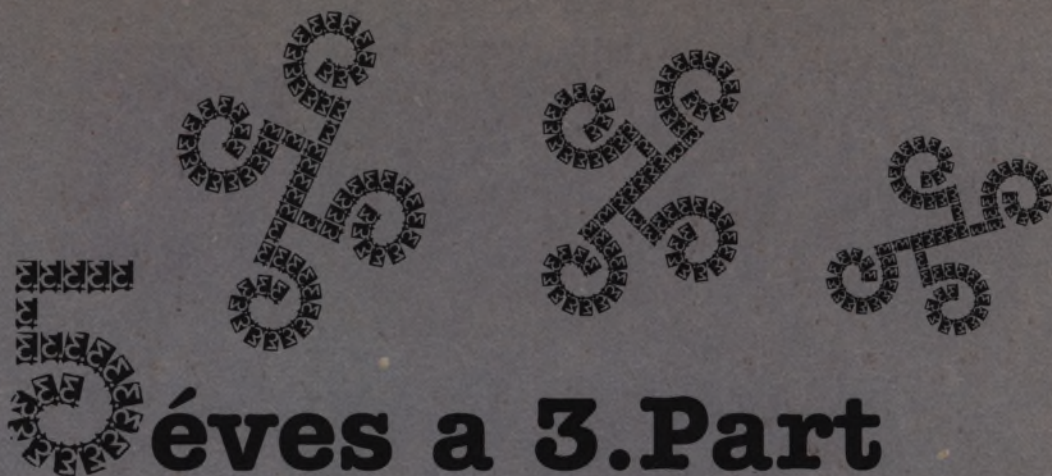
PARIT

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ

20-21. SZÁM

'94/95. TÉL-TAVASZ

ÁRA: 180 Ft

3 éves a 3.Part

Az államkapitalizmus partjáról az álmokapitalizmus partjának lódult reményei hajóján a magyar 1989-ben, amikor 3.PART-tal leptük meg. Annyira lelkesen evickélt, hogy meg se kérdezte, lehet-e 3., mikor azzal a 2-vel, amin ő ül a habdeszkán, 2 lovat sem ülhet meg? Egy LEVLAP című csöpp szamizdatból az új címlap fordított hármásával kinőtt az első olvashatatlan című és megfejt-hetetlen értelmű magyar folyóirat.

5 éve magyarázza, hogy 2 part nem is volt. Vagy arról szólt a hidegháború, hogy az egyik part eteti és súlyos kölcsönökkel támogatja a másik ellenséges part építését, és amikor az végképp nem épülhet tovább, a célkölcsönt kamatos-kamatostul hajtja be azokon, akik a sötétnek kikiáltott hatalom rabigájából szabadul-tak? A 3.PART-nak nem meglepetés az sem, hogy a bukott majd újraválasztott part/párt miniszterelnöke kijelenti: csak abban ért egyet az előző kormánnyal, hogy törleszteni kell. Mi még annak a kormánynak a megválasztása előtt megírtuk, hogy az első part Titanicjára veszünk jegyet.

Ma már politikus laptársunk, az ugyancsak szamizdatból lett BESZÉLŐ is ítélni úgy, hogy a „rendszer-váltás” szót úriember a szájára nem veszi. Mi nem vettük 5 évig se, holott a politikát az alvilágban tanultuk, nem úgy, mint Istenben boldogult osztályfő-nökünk. Ma sem tanítják másutt. Nem is tájékoztattunk a gengszterváltás részletei felől negyedévenként. Viszont ha alvilág, vizsgálódnunk kellett a mennyek országának nézőszögéből is, vagy éppen istentelenek és istenesek, normálisok és paranormálisok, közgazdák, zöldujjú kertészek és gyermekkertészek, pszichológu-sok, szociológusok, kozmikus filozófusok és válogatott cigánylegé-nyek nézőszögéből is, hogy a Teljességügyi Értesítő büszke alcímének megfeleljünk, és nemcsak Pesten, hanem az ország akárhány pontján és az országon kívül is eltöprengjünk, mivé leszünk. Csupán az a társadalmi számvevőszék nem jelent meg nálunk, amelyet az írók céhében sejtettünk. Igaz, sok hasznunk

nem lett volna belőlük, mert az országos és országhatárokat nem ismerő európai emlékezetvesztésben az élen járnak, másrészt fogalmuk sincs a jövő hétről.

Minket a jövő hét jobban érdekel az emlékezetnél. Időnk van a kutatásához, mivel kárrendezésre és tulajdonviszonyokra fűtülünk. A termő és kincset rejtő föld, az élő víz, a levegőég a mi istenünk szerint az országé csakis, s aki sértve érzi magát, forduljon az Alkotmánybírósághoz. Sólyom Lászlót is kedves munkatársaink közt tartjuk számon. A jövő hétre nézve tudnivaló annyi, hogy akkor lesz-e még ivóvizünk, vagy a földben annyi nyirkosság, hogy betevő falatunk megteremjen benne. Az élő és éltető vízzel például többet foglalkoztunk bármelyik laptársunknál, és nem csalogattunk olyan fejlődés mézesmadzagjával, amely víz, föld és levegő további pusztulásával jár és még kevesebb dolgos kezet kíván. Mi inkább ötleteket csúsztatunk a dolgos kezek ügyébe. Foglalkoztatáspolitikánk az államra korlátozódik. Ha azonban az állam a maga hivatalától, társadalombiztosításától, MÁV-tól, villamostársaságaitól, nyugdíszavatolástól elállna, sőt, hűbéresként egy EU-nak nevezett óriáshivatal kegyeibe ajánlaná magát, akkor bizony mi is kénytelenek leszünk elállni a foglalkoztatásától. Adószedését községekre bízuk, mivel az adózó polgár jobban a körmére nézhet a polgármestereknek, ők pedig a feketemunkának, meg talán a bűnözésnek is. S így a kormányzati bűnözéssel — az Év Szava a tavalyi Németországban! — máris egyszerűsítettünk. A kultúra legfőbb támogatójától, az államtól úgyse láttunk egy vasat se 5 évig. Mint meglátszik, nem is érdemlettük.

Elég, ha túr minket. Amíg mi túrjuk. A kultúrának meg a művészetnek is távoli, de kollégiális intelmünk, hogy ha nem így okoskodnak, a Vas és Aczél Országának unalmából a bankok zsebébe hajóznak.

S ami ott látnivaló, arról szól jubileumi ajándékunk, Kiszely Károly könyve, A GYILKOS KAMAT.

- 1 ÖT ÉVES A 3.PART
- 4 Stanczik-Starecz Ervin
DRÁGA JÉZUS, KIZSEBELTÉL
Halász Tünde emlékére
Tóth Csaba
NAPLÓ, 1994. OKT. 20.
- 5 **Halász Tünde**
A MAPUCSE KUTYÁJA
- 6 Renée Méndez Capote
KUBAI KISLÁNY A SZÁZADELŐN
- 8 Vincze Erzsébet
ESSZÉ A MATEMATIKÁRÓL 1.rész
*„A számokat a térben átélni ugyanúgy fontos, mint az időben,
de ez akkor lesz egészséges folyamat, ha alkalmazkodik a gyerek
természetadta haladási irányához az organikustól a fizikai felé,
a kvalitatívtól a kvantitatív felé.”*
- 19 Németh László
HARMINCHÁROM
- 20 Anne-Marie Nicoara
A VODKA FONTOSSÁGA HÓVAL ÉS ESTERHÁZYVAL
- 22 Bartos Tibor
KISKÚT
*„Azzal utaztam le, hogy első utam a rendőrségre visz, és jól ismert
tettesek ellen teszek feljelentést fehér rabszolga-kereskedelem alapos
gyanújával.”*
- 34 **AKCIÓ A RÁCKEVEI PARKERDŐ MEGMENTÉSÉÉRT**
- 38 Kiss Károly
MÁR A FILIPPÍNÓK IS...
- 41 Agócs József
ÉRDEMTELEN EMLÉKÉREM

- 42 Szende Tamás
MÉDIA: TÉNYEK ÉS TENDENCIÁK
A sajtó önreflexiójának típusai

- 46 Dr. Otto Wolff
ANTROPOZÓFUS ORVOSTUDOMÁNY
„Két nagy betegségcsoport áll polárisan szemben és bizonyos mértékig megszüntethetik egymást, az egyik betegség tehát meggyógyíthatja a másikat.”

- 51 Dr. Jakab Tibor
A KELETI- ÉS A NYUGATI ORVOSLÁS SZINTÉZISE

54 **AZ AION ALAPÍTVÁNYRÓL, MOST**

- 55 Agócs József
TUDOMÁNY - PARATUDOMÁNY - HOLISZTIKA
Alapos okunk van tartani attól, hogy az új (para) tudományok ugyanabba a hibába esnek, mint a régiek: álismeret, tévtan, lelkiismeretnyugtató szellemi kábítószer, létfeltételeinket megszüntető öngyilkos gyakorlat válik belőlük.

- 57 Szepes Mária
**A TUDOMÁNYOS IDEALIZMUS
ÉS A FIZIKA FILOZÓFIÁJA**
A parakutatások jelentőségéhez

- 60 Simonyi Gyula
CÉGÉR - REKLÁM - AGYMOSÁS
*Avagy miképp lesz erkölcsi parancs a fogyasztás?
„Akik elpusztulnak a folyamatos katasztrófában, vagy alulra kerülnek, azoknak a hangja nem hallatszik. Akik túlélnek illetve felül maradnak, nem fogják fel a helyzet növekvő megoldatlanságát.”*

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor

Halász Tünde

Maurer György (főszerkesztő)

Paulinyi Tamás

Simonyi Gyula

Tólnay Imre

Tóth Csaba (laptervezés)

Megjelenik: Tavasszal-Nyáron-Ősszel-Télen.

Kiadó: Harmadik Part Alapítvány

H-1124, Budapest, Németvölgyi út 120.

Számlaszám: MHB 323-14742

Szedés: EPER Grafikai Stúdió Kft. Tel.: 165-9116 Fax:165-8116

Készült az OSZK Nyomdaüzemében. Vezető: Burány Tamás

Térjeszti: Extrahír Kft., könyvesboltok

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Felelős kiadó: Maurer György

ISSN: 0865-3704

Az Olvasók, a Független Ökológiai Központ és a Soros Alapítvány támogatásával készült.

Stanczik-Starecz Ervin

Napló, 1994.október 20.

Drága Jézus, kizsebeltél

Halász Tünde emlékére

*Rám csapódott a földnehéz kazetta,
melyben rendet raktál.*

*Senki nem szólt, hogy idahagysz,
tisztogathatom a sok élet-kacatot,
mint omló világ gondnoka.*

*Drága Jézus, kizsebeltél.
Most csúszhatok hozzád kérlelve:
nagy játszmaidban ezentúl
tartalék gyalog legyek.*

*Szent Mihály, a Sátánvakító
ellenemre közbenjárt,
mit tudtam én, hogy az angyali seregben
híján van az arany-paszomány.*

*Ebvészmag, bürök, nadragulya,
hagyj Isten még jobban magamra.
Sarlózik odakint a csámpás fickó,
szegény megfázik tán, ha nem hívom be
szálkás asztalomhoz inni.*

Ma tudtam meg a döbbenetes hírt: író- és szerkesztőtársunk, emberek és kutyák jótevője, Halász Tünde meghalt. A szíve nem bírta tovább azt a mély depressziót, melynek hálójába — igaz, nem először —, itthon belekerült, a hosszú és jól sikerült dél-amerikai tartózkodásuk után. Fájó, hogy most már nem tér vissza közénk ez a kedves bohém, aki olyan teljes odaadással, áradó, nagy lélekkel tudott és szeretett élni... Előttem van, amint nagyokat nevetve vagy sírva szárnyalt és vergődött át ezen a rövid — mindössze negyvenkét évig tartó —, de nagyon sokszínű életén, mint egy quetzal-madár, kicsit mindig kócosan, érzékenyen, szeszélyesen. Azt hiszem igazából latin lelke volt, nem véletlenül vonzódott, sőt menekült a Dél géniuszához és a spanyol nyelvhez, amit tökéletesen beszélt és fordított. A Corona Australis volt a csillagzata, titkos fényében királynő és szent vagány lehetett, otthon érezhette magát a végtelen szabadság indián-latin szenvedélyében. Tünde halála — mint ahogy élete is — a kicsiségünkkel, lényegtelen fontoskodásainkkal dob arcul bennünket, kiváltja belőlünk az élethazugságok lerombolásának dühét. A halál megigazít, az élet illúziókba ringat. A szentmihályi Mérleg jegyében ment el. Álljon itt ezért a Szent Mihály-imádság, spanyolul, ahogy Tündétől kaptam a nyáron. Mondjátok el érte, barátok!

Arcangel San Miguel, defiende nos en los combates, sed nuestro amparo contra la maldad de demonio. Mande el Señor humil de mente lo pedimos. Oh, Principe celestial, al diablo y a otros los demonios malos, quienes irrumpir atacar por sorpresa en el mundo los animos, con toda la fuerza Dios enpuja en condenacion. Amen.

Tóth Csaba

A mapucse kutyája

Van egy mondás Araukániában, a chilei indiánok, a mapucsek földjén: „Olyan lányt vegyél feleségül, aki rútabb, mint az indián kutyája”. A spanyolok találták ki ezt is, ahogy ők nevezték el araukánoknak, bömbölő hullámoknak a mapucsekat, ami mapudungu nyelven a föld fiát jelenti. A mapucse szelíd halászó-vadászó nép, akkor „bömbölt” csak, amikor szent földjét el akarták venni a hódítók, amikor sorozatosan becsapták őket a winkák, az idegenek, ami egyébként tolvajt is jelent a nyelvükön. A spanyolok nem tudták alapvetően megváltoztatni a szokásaikat, csak tífuszt, náthát és pálinkát hoztak át nekik az anyaországból. A mapucsekat sosem hódították meg. Ma is nagy családok élnek a rukában, egy-egy rukának ötven lakója is van, a családfő és a lonko, a törzsfőnök az egyedüli tekintély, akit elismernek. A lonkót eszéért és becsületéért választják. Nem érdekli őket a vagyon, jobbra csak annyit termelnek, amennyit a család elfogyaszt. Minden családtagnak megvan a feladata, a veszélyesebb munkát a fiatalok végzik, az öregek a ház körül tevékenykednek, kenyeret dagasztanak és tanácsokat adnak a fiataloknak. Nincsenek igazán díszes tárgyaik, pompázatos népművészetük, mint a kecsuáknak vagy az aimaráknak, mégis spirituálisabb nép ez, mint az inka zsarnokság alatt sýnylódó perui indián. A mapucsekat nem tudták igazán elnyomórítani, szolgáskorba vetni. Nem akarok romantikus túlzásokba bocsátkozni, de meggyőződésem, hogy közeli rokonaink nekünk, magyaroknak, hiába zengenek egyesek görög eredetéről, szibériai eredetű nép ez, rá kell csak nézni alacsony termetére, széles vállára, kerek arcára, kiugró pofacsontjára, elég halhali sámándobjának, a kultrunak monoton hangját, táltosainak, a macsiknak varázsigéit.

Nem kedvelik a winkát, de ha megismernek, megszeretnek, barátai lesznek, utolsó falatjukat is odaadják, kertjük legszebb szívvirágával kedveskednek neked.

A mapucse ruha udvarán szabadon élnek a házi állatok, a malacok a macskával és a bocival játszanak, életükre nem nyomja rá bélyegét későbbi végzetük. De most a mapucsek kutyájáról szeretnék beszélni. Túloznak a spanyolok, a mapucse kutyája nem csúnya! Kétfajta kiltro van, az egyik sima szőrű, fehér, vad és sovány, a másik pulisabb, gyapjasabb. Nem sokkal kevesebbet esznek, mint a gazdáik.

Nyolc hónapig dől itt az eső, a mapucsek mégis ragaszkodnak a földjükhöz. Az eső hangja olyan, mint a kultruné; végtelen, komoly dobolás. A mapucse nem tud írni, absztrahálni sem nagyon, még az esőre sincs nagyon szava, csak a bő esőre, a szemerkélő esőre, és ezek még hangzásra sem hasonlítanak egymásra, mind más és más szó. Nyolc hónapig áznak a mapucse kutyák, aztán négy hónapig szárítják a bundájukat a tűző napon.

Kimba görbe lábú, sima szőrű vadállat volt, a szomszéd lonko rukáját őrzi. A gazdája már rég befogadott, kakaspörkölttel kínált, de Kimbát csak messziről mertem nézegetni: ha a kaktuszsövényhez közelítettem, dühödten vicsorgott rám. Hosszasan beszéltem hozzá, a mapucsek nyelvéhez eléggé hasonló magyar népdalokat dúdolgattam neki, magamhoz akartam édesgetni csonttal, kenyérral, de nem lehetett megvásárolni a jóindulatát. Büszke volt, mint a gazdája. Kimba csak egyszer jött közel a sövényhez, akkor is azért, hogy visszaadja a csontot, amit áthajítottam neki. Letette a kerítés tövébe, és behúzott fárokkal visszament a malacok közé. Azokkal bezzeg kedves volt, a macskát is nyalogatta, dédelgette, hagyta, hogy tányérjából egyen. Két hónapig duruzsoltam neki, bevalom, imponált a méltósága. Nem közelített, de később nem is morgott. Egyszerűen nem vett tudomást rólam, ami jobban bántott, mint a mérge.

Egyik reggel elindultam a közeli vulkánhoz a mapucse asszonyok figyelmeztetése ellenére: Ne menj közel Pillanhoz, haragos a természete! Pillan a tűz istene, de néha jelzőként is használják nevét, hol jó dologra, hol rosszra, de mindig valami konkrét esetre. Ritkán használják kétszer ugyanarra. Szóval elindultam Pillanhoz, hívogatott csillogó cukorsüvege. Mentem az eukaliptuszos, lángolófás, lankás tájon. Sehol a világon nem láttam vakítóbb fényeket, kékebb eget. A magas ezüst-zöld fű simogatta a bokámat, a nap süttött, két hete nem esett. Pillan láthatóan nyugodt volt, jól berugathatták még az esős évszakban a mudajjal, az erjesztett gabonával, amit esténként dézsában tettek ki neki az udvarra, hogy megigya, és ne találjon haza a vulkánhoz, ahol lakott.

Már átverekedtem magam a pika-pikán is, a „szúr-szúron”, a tüskés, kiirthatatlan, sárga virágú bozótóson, amikor hirtelen süllyedni kezdett a lábam alatt a talaj. Az ezüstfű a víz alá bukott a lábaim nyomán. Megrémültem. Se előre, se hátra.

Amikor már térdig álltam a vízben, eszembe jutottak Bartolomé de las Casas súlyos szavai az indiánirtásról. Méltatlannak éreztem a sorsomat, mert ehhez nekünk (végre valami) tényleg semmi közünk sem volt.

Shohol egy lélek, hiába kiabáltam volna segítségért. A bűneimet kezdtem számba venni, és a láphalál rémképe ködlött fel a szemem előtt. Elkezdtem mondani a litániát, a Szűzanyát még a mapucsek is tisztelik, amikor különös dobogást hallottam magam mögött, akár a kultrun hangját hallanám. Hátrafordultam, már combközépig ért a víz, és megpillantottam Kimbát, az indián csúf kutyáját. Játékos kiskutyaként közelített, idétlenül ugrándozott. A fene ebbe a dögbe, még gúnyolódik is velem! Kimba nem süllyedt, egyre közelebb jött hozzám, és folytatta az indiánugrálást. Álltam a vízben és néztem, ő vissza rám, azzal az okos szemével. Amikor már egész közel volt, hirtelen megértettem, mit akar. A drága lélek segíteni akart rajtam, megmutatta a kiutat. Kihúztam az egyik lábam az iszapból, és a kutya mellé léptem. Szilárd talajt éreztem a lábam alatt. Többé nem süllyedtem el, mindig szorosan a nyomában léptem. Elvezetett a vulkánig. Ott megborzongott, mordult egyet az alvó Pillanra, aztán azonnal visszafordult. Én utána. Hazavezetett. Másnap eljött a kaktuszkerítésig és elvitte a csontot, amit valamelyik nap visszahozott. Vidáman rágcsálni kezdte, és ezúttal rámordult a fekete kismalacra, aki szintén részesedni akart a koncból.

Renée Méndez Capote

Kubai kislány a századelőn*

Részletek

Kitűnő emlékezőtehetségem volt, eleven maradt bennem az események és az érzések emléke, a megfigyelőképességem is igen fejlett volt, és költői vénám különleges színeket kölcsönözött elbeszéléseimnek. A felnőttek szinte hazudós voltam, de a testvéreimet lenyűgözték a töténeteim. Sajgott a lelkem, hogy azt hitték, hazudok, de ma már tudom, milyen nehéz feladat is arról meggyőzni a felnőtteket, hogy a holdban manók lakoznak, meg hogy a csillagok kibontják a hajukat és briliáns fésűvel megfésülködnek. Ilyesfélét láttam, meg még sok egyebet, miközben a holdat bámultam, ahogy előbukkant Aurelio Hevia fenyőfája mögül, és sietősen emelkedett egyre feljebb, mert tudta, hogy szük-

Akutyákról mindig tudtam, hogy az angyalok rokonai, de hogy gombásznak, azt soha! Vilcun - ami mapudungun gyíkot jelet - falu közelében van egy erdő, tele nagykalapos gombákkal. A mapucse nem eszik gombát, de a vilcuni piacon elcseréli tartós élelmiszere, cukorra, rizsre, ami hiánycikk a mapucse földön.

Két kerek fejű, mapucse kisfiú kutyával járt gombászni. Elkísértem őket, mert azt hittem, tréfálnak, hogy a kutya gombát szed. Ron és Tigre, a spanyol névre két fiatal gyapjas kutya óvatosan a szájába vette a gomba tönkjét kalapostól, és vilámgyorsan kirántotta a földből, aztán otthagya, hadd szedjék bele a fiúk a kosárba a zsákmányt. Ron és Tigre a legeldugottabb helyeken is megszimatozta a gombát, és leszedte. Leesett az állam. Kóbor és megkötött kutyát sohasem láttam Araukániában, csak életmentőt és gombaszédőt.

A móchikák a kutyájukkal temetkeztek Peruban, sok mumifikált kutyát találtak a sírokban. Abban biztos vagyok, hogy a mapucse sohasem fogja bebalzsamoztatni a kutyáját, de abban is, hogy Ngenechen, aki nem teremtő, csak gondviselő mapucse isten, nem fog elfelejtkezni a végítéletkor a Kimbákról sem, amikor megvizsgálja a mapucsek szívét.

ségem van rá az álmaimhoz, háttérnek. Csodalények népesítették be a birodalmam, palotájuk a holdban volt, onnét jártak ki esténként, és szétszéledtek a földön. És amikor hunyorogtak a csillagok, mi egyéb lehetett volna az, ha nem bizonyos tündérlányok fényhajának csillogása, miközben briliáns fésűvel fésülködnek?

Saját szememmel láttam az ördögöt New Yorkban, hétéves koromban, és bár aprólékos gondolat leírtam, milyen volt, mégsem sikerült elhitetnem Amelia Chaple nénémmel. Pedig még most is, ha behunyom a szemem, látok egy bájos vörös ördögöt, hegyes orrú cipőben, rövidnadrágosan, köpönyegben, hosszú tollas krampuszsapkában, ahogy vidáman röpköd az ablaknál, és barátságosan integet

* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1979.

felém. Jókora piros almára fáj a fogam, szemközt árulták, de sűrű pelyhekben hullt a hó, én meg épp akkor lábadoztam a mumpszomból, így hát a nénikém nem engedett le, hogy vegyek belőle. Jócskán kihozhattam a sodrából, mert így szólt:

— Renecita, ha sokat rosszakodsz, egyszer még el talál jönni érted az ördög.

Erre nyomban eltűntek az almák, és meglátam az ördögöt a levegőben. De nem valami fenyegető ördög volt ám az, hanem ártatlan és barátságos teremts. Sosem hittem az ördögben, legalábbis abban a korabeli divatos szörnyetegben nem, az én ördögöm olyan volt, amilyenek magam láttam a valóságban, közelről.

Hívó és egyszersmind pogány lélek szorult belém és finom érzékenység, de ebben mindenki kételkedett, merthogy falánk, jókedvű és egészséges voltam. Igen korán átítatott a kultúra és a művészet. Mikor a korunkbéli gyerekek még csak Salgarit olvasták, a testvéreim meg én már ismertük a görög mitológiát, a keresztény vértanúk történetét, az egyetemes festészet kiválóságait, a fejlődés elméletét, és tudtunk arról a feltételezésről, hogy más égitesten is élhetnek emberek...

A környező táj azonnal belém költözött. Őrzöm a varaderói hajnalokat és a napnyugtát; emlékszem a teliholdra, amint a magas fenyő mögül előbukkant, és a Vedadó sűrű bozótja fölé emelkedett; a háborgó tenger fenséges hullámain is melengetem magamban, melyek gyerekkorom szerves részét alkották. Elöttem vannak az esőcseppek, amint a kerti kavicsokon bukdácsolnak, és kis kerek lyukakat fúrnak az utca sárga földjébe, meg a domboldal piros földjébe, aztán rohannak lefelé a sziklák közt nehézkösen felkapaszkodó utakon, akárha élnek...

Csupa napsugár, csupa derű és ragyogás volt a gyerekkorom, benne a kedélyes szemlélet volt az uralkodó, amitől aztán úgy éreztük, mintha örökké ünnep volna, jóval később pedig, a bajok idején, ez volt a mentsvárunk, ide menekültünk. Kislány koromban, amire itt most vissza-visszarévedek, sokat segített nekem, hogy türelemmel viseljek gyötrő fájdalmakat, mert a hajdani otthonból merítettem erőt hozzá...

Sarah kishúgomnak volt egy rémes szokása. Lefekvés előtt odatérdepeltünk az imaszámlyra, keresztet vetettünk, és mindenki elmondta a maga imáját. Én igen kurtára szabtam az enyémet, csak ennyit mondtam: „Köszönöm, Szent Anna, hogy élek!” Nem úgy Sarah! Mikor a papa és a mama kiment a tornáczra, és a Mademoiselle is fölment a szobájába, a tetőtérbe, Sarah kikelt az ágyából, ismét letérdepelt, és nekifogott a litániának. Se vége, se hossza nem

volt ezeknek a fohászoknak, imádkozott Szent Cecíliához meg a zongorához. Csak mondta, mondta, én meg csak úgy kókadoztam, olyan álmos voltam. Aztán egyik este megtörtént, aminek előbbutóbb meg kellett történnie. Fogtam a bilit, és a fejére húztam. Micsoda szörnyű üvöltést rendezett az ott bent az éjjeliedényben! Mi tagadás, kissé megszeppentem, és rohantam, ahogy a hosszú hálóingemtől bírtam, ki a tornáczra, ahol a papa meg a mama ringatóztak és szívták a friss levegőt, és kiabáltak: „Gyorsan, gyorsan, Sarahnak beszorult a feje a bilibe!” Apám máris ugrott, ahogy ő szokott, ezért is nevezték el a háborúban „szelíd tigrisnek”, és elkiáltotta magát: „Micsoda, beszorult a bilibe?” Rohantak oda, Nebáncsvirág fuldoklott, és mindkét kacsójával igyekezett megszabadulni zománcsisakjától. A papa a gyereket rángatta, a mama meg a bilit igyekezett lehúzni Sarah fejéről. A papa nem állta sokáig, harsányan felnevetett. A mama rosszalóan nézett rá, és így szólt: „Szép dolog, mondhatom, a te lányod szellemességén vidulsz, közben az enyém megfullad.” Mikor végre megszabadították a szerencsétlen attól a nyavalyától, olyan volt az orra, mint valami érett paradicsom, és szepegeve árulkodott: „Renée volt... az új imádságomért... az új imádságért!”

Imádság, Eszembe jutnak azok a hittanórák, szombat délutánonként a plébánián, amikor bukdácsoltam lefelé a köves lejtőn, siettem, hogy idejében érkezsek szerény templomunkba, és hittanórát tartsak egy sereg üvöltő gyerkőcnek... A sekrestyében már mindig várt bennünket Luis testvér, a gömbölyű és olyan kis termetű szerzetes, hogy a gyerekeknek is csaknem a hóna alatt szaladgált. Végigülte a hittanórát, aztán beeresztett bennünket a templomba, hogy elimádkozzunk egy rózsafüzért. Az egész dologból a kecskékre emlékszem leginkább, tudniillik azok beszemtelenkedtek az Isten házába, mert ártatlanságukban úgy vélték, nekik is ott a helyük. A papocskának — legnagyobb bánatára — félbe kellett szakítania a rózsafüzért, és rohannia, hogy kikergesse őket, mi meg addig a háta mögött idéltlenkedtünk, színleltük a rémületet. Hogy is ijedtünk volna meg igazából, hisz nagyon is hozzá voltunk szokva a kecskékhöz, csak úgy nyüzsögtek a Vedadóban. Csak a nevetés és a multság kedvéért volt az egész. Aztán már hiába fáradozott szegény atya, hogy visszatereljen bennünket az ájtatosság medrébe, így hát bennünket is kikergetett a kecskével együtt a templomból. Szétszóródtunk a sziklák közt az ösvényen, és fennhangon énekeltek a Boldogasszony havi egy ügyű énekeket, amire a tanítványainkat oktattuk, közben téletömtük a szánkat óriási, színes cukorral, amit csigának neveztek...

Fordította: Halász Tünde

ESSZÉ A MATEMATIKÁRÓL

1.rész

Z sibong az osztályterem. Még néhány perc és csöngetnek. Hamar elő a füzetet! Hova az ördögbe tűnt? Tudom, hogy nem hagytam otthon ... Na végre, itt van. Hogy is volt az a levezetés? Üres az oldal, nincs kész ... Ezt sem tudtam megoldani ... Van még idő? Kinek van kész házija? Már megint ez a remegés. A gyomorszájtól a torokig és vissza. ... Fogadjunk, hogy pont ma fog szólítani ... Kinek van kész házija? Végre egy füzet! Van még idő? Mindjárt csöngetnek. Vagy lehet, hogy már csöngettek is? Mintha lépteiket hallanék... Gyorsan, gyorsan! Legalább az első két sort... Hiába nézem ezt az átkozott lapot....! Csak a négyzethálokat látom! Hová tűntek a számok?! ... Mért nem látom, mikor tudom, hogy itt van, ezen az oldalon...? Hogy fogom így lemásolni...? Ma fog szólítani...! Nyílik az ajtó...

Erőlködve meresztem a szemem, de csak a sötétség árad belé. Majd újra ajtócsapódás. Hát persze, nyilván valamelyik gyerek. Villant sem kapcsolt. Az üvegfalon átszűrődő fény is elég. Végigborzongat a hideg. Följebb húzom a takarót. Hány óra lehet? Fél kettő. Akkor még legalább négy órát lehet aludni... Vajon melyik volt a három közül...? Biztosan megint nem ment ki fürdés előtt... Az ember hiába beszél nekik... oda sem figyelnek...

Néhány éve is még kísértett efféle álom éjszakánként, egy-egy rossz napot követően. Jó másfél évtizeddel az érettségi után! Mennyi szorongást, feszültséget, félelmet temetett az ember magába, ha még mindig; ha még most is hatni képes. Hatni. Megidézni azokat a nap-mint-nap ismétlődő hideglelős pillanatokot, amíg túl nem jutottunk a felelésen. Szegény Maris – így hívtuk csak azt a zárkózott, rideg, magányos embert, aki a gimnáziumban a matematikát tanította s osztályfőnökünk is volt (néhány éve, hogy elvitte a rák) – minden órán a házi feladat példáiból feleltetett. S míg ezen az eseményen túl nem jutottunk, fullasztó nyomás telepedett az osztályra. Az extrákat kivéve mindenki félt. Pedig ez egy matematika-fizika, kémia-biológia szakos társaság volt. Hol lehetett a megbicsaklás gyerek-tantárgy-tanár hármass viszonyában? Hogy ekkora lett a disszo-

nancia? Szegény Maris nem értett a szakmájához? A gyerekekhez? Vagy csak átadni nem tudta, ami neki egyébként világos volt? Vagy a matematikával van valami baj? Vagy mi voltunk buták? A gimnázium persze már egy előtörténetet követően kapott kézhez bennünket. Az alapokat, amire ott már csak építkezni kellett volna, mások rakták le. Lapozgatom a régi bizonyítványt. Ötödikig látszólag minden sima. Csupa jeles osztályzatok, kitűnő átlag. Hatodikban jön a megingás: négyes matematika. Így is marad nyolcadikig. A gimnázium első évében már hármass, a harmadik-negyedik évben pedig éppen csak hogy kettes, abnormálisan kilógva a többi tantárgy sorából. Csak egyszer jussak túl az érettségire! Hányszor gondoltam efféléket. Hol épül a gát, ami elzár egy világtól? A gyerek és a tanár között? Vagy a gyerek és a tantárgy között? És miért oly mindennapos ez a történet? Hiszen olyannyira mindennapos, hogy valami butácska sláger is született róla a hatvanas években: „Jaj, a matek mért is oly nehéz nekem...” Nehéz volt. Végül olyan nehéz, hogy többé hallani sem akartam róla. Erre a bölcsészkar öt éve jó esélyt nyújtott. És azután is, évekig csak illegálisan, szorongó álmok nyomasztó képeiben bukkant fel néha. De egy történet időnként kuszábban, rejtélyesebben kanyarog, mint ahogyan azt az ember előre láthatná. S ha ez igaz is, azt azért legzavarosabb álmaimban sem sejtettem, hogy egyszer még komolyan meg kell küzdenünk egymással.

Már nagyocskák voltak a gyerekek. El kellett kezdeni azon gondolkodni, miféle iskolában tanuljanak majd. Ekkoriban történt, hogy – véletlenül – kezembe került két írás: az egyik a szellemtudományról, a másik pedig a külföldön működő Waldorf óvodákról, iskolákról. Különös hangulat áradt mindkettőből. Olyan – általam be nem látott – vidéken forrasztak, amivel eddig még nem találkoztam sem diákként az iskolában, sem pedagógia-szakos bölcsészként az egyetemen, sem a gyakorló iskola falai között. Ott szólítottak meg, ahol a legtöbb megválaszolatlan kérdés élt. S bár semmire nem adtak konkrét választ, mégis azt lehetett érezni: talán egy út van errefelé. Amikor

kiderült, hogy nálunk is szerveződik Waldorf óvoda és iskola, eldöntöttük: ehhez kötődünk. A tapasztalatok hatására hamar világossá vált: nemcsak szülői szerepben vonzó ez a világ, mélyebb, átfogóbb jelentése lehet. Így történt, hogy amikor alkalom nyílt rá, bekapcsolódtam a Waldorf-tanárképzésbe. No igen. Csakhogy a Waldorf iskola alapelvei közé tartozik, hogy az idegen nyelveket, a művészeti és képzőművészeti tárgyakat leszámítva minden alapvető tantárgyat az osztálytanító tanít elsőtől a nyolcadik osztályig. Tehát az írás-olvasástól kezdve, a történelmen-irodalmon át, a kémiaig, a matematikáig. Miért? Mert a Waldorf pedagógia gyermekszemlélete szerint a 7-14 éves embernek arra van szüksége, hogy a világ titkai egy természetadta tekintélyszemélyen keresztül szóljanak hozzá. Nem sok felnőtthöz kíván kapcsolódni (a tudományterületek szempontjainak megfelelően), hanem egy kiemelt személyhez, aki számára a kapocs, a közvetítő a világ felé. Matematika elsőtől a nyolcadikig. De hogyan lehet tanítani valamit, amit soha át nem élünk, meg nem értünk, ami mint valami idegen anyag, melyet hiába próbál a szervezet kilököni magából, időről-időre nyomasztó képekben ad hírt megkeményedett, földalatti létéről? Vagy nem kell ezt ilyen tragikusan fölfogni? Kerüljük ki a vermet, ahelyett, hogy beleesnénk? Végtére is negyedik osztályig lényegében az alapműveleteket kell megismertetni húszas, százas, ezres, stb. tartományban, és valamelyest a törtek körében. Eddig a dolog azért nem olyan bonyolult. Ez még majdhogynem a hétköznapi élet területe. Később meg... Nos, később meg kölcsön lehet kérni egy szakos kollégát, hogy tartsa meg ő a matematika epochát. (A Waldorf iskolában a gyerekek epochális rendszerben tanulnak, ami azt jelenti, hogy 3-4 héten keresztül reggel 8-tól 10-ig ugyanazzal a tárggyal foglalkoznak, pl.a matematikával. Aztán jön a nyelvtan, a történelem, a fizika, stb., majd újra a matematika.) Lehet erre példát találni a külföldi Waldorf iskolák körében. Jobb volna persze, ha az ember képes lenne mindent az eredeti, az ideális elképzelések szerint maga végigvinni. Vagy talán az első négy évet sem lehet olyan egyszerűen elintézni? Mert esetleg nemcsak arról van szó, hogy képes legyen a gyerek a piacon nyolc kiló krumplit venni, kilóját harminchat forintjával, és átlátni, hogy vajon nem csapták-e be, ha ezresekkel fizetett? Hiszen olyan sokszor mondják, akik értenek hozzá: a matematika a legszigorúbban építkező tudomány. Egy építkezést pedig az alapoktól szokás elkezdni. És vajon a krumplivásárlás egyszerű tudománya elégséges alap-e ahhoz, hogy arra valami fölépülhessen? Vagy: bár ez is fontos, önmagában mégsem elégséges. Továbbadni csak azt lehet, ami belül eleven. Ha a krumplivásárlás pusztán egy egyszerű piaci szituációként él az emberben, akkor nem is megy át belőle több. Ám ha csak eszköze annak, hogy általa valami matematikai megnyilvánuljon, akkor már az első-negyedik osztályban is többről van szó. De hát mi a matematika?

Vendéglelő érkezett Klagenfurtból. Kis alacsony ember, vékony arcél, furcsán előrefésült, őszes dróthaj, bordó-piros nadrág, ing. Tekintetében és szája körül apró mosoly, akkor is, ha komolyan figyel.

– Mi a négy? Ez? és krétájával lendületes négyest rajzol a táblára. – Ez csak szimbólum. Másképpen is jelölhetnénk. De mi a négy? – Töprengő csend üli meg a termet. Tényleg, mi is a négy? Mi az a valami, aminek ez a kisszék itt a táblán csak a jele? Wolf Klein (Kis Farkas) áll és vár, mosolyogva. Azután hirtelen lépkedni kezd. Egy, kettő, három, négy. Majd ugrani. Majd tapsolni, azután koppantani.

– Mi a négy? Mozgás! A szám: mozgás! Dinamikus jelenség. Hogyan érzékeljük? Ugy, hogy mozgásérzékelő szervünkkel utánozzuk a szám dinamikáját, és amikor ide a táblára kerül, akkor ez a folyamatnak már a végpontja. Az a pillanat, amikor a gondolkodó tudat rögzíti azt, amit az akarattal ragadtunk meg. Mert a mozgásérzékelő az akarat működik. Milyen a gyerek, amikor elkezd az iskolát? Sokat hoz magával az előző – az óvoda – korszakból, amit az akarat jegyében élt. A kicsi gyerek – mindenki tudja – csupa izgás-mozgás. Állandóan jár-kelel, tesz-vesz, ugrik, szalad, s az érzéseit is mozgásban fejezi ki: elveti magát a földön, ha dühös. Ebből a mozgékonyaságból sok él még akkor is, amikor kistáskát tesznek a hátára és elkísérik az iskolába. És ha ott a tanítónéni csak a számjegyeket kezdi neki rajzolgatni, akkor olyasmint tesz, ami a gyerek lényétől idegen. Az sem igazán jó, ha virágokat, meg szánkózó gyerekeket rajzolgatnak szépen kiszínezve és azután megszámlálják: egy, kettő, három... A szám ugyanis nem ott lakik, ahol a képek és a színek. Nem az imaginatívban. Hanem ott, ahol a zene is: az inspirációval megragadható szférában. Ha túlságosan a képhez kötjük, nem engedjük, hogy a gyerek a számot a saját birodalmában élje át, ott, ahol az valóban lakik: a mozgásban!

– Amikor matematikát tanítunk, nem ugyanaz történik, mint amikor például írni tanítjuk a gyereket. Az írás, ahogyan ma előttünk áll, pusztán konvenció. Nem mindig volt így, kialakulásának időszakában szakrális jelentőséget hordozott, de ma már csak konvenció. Ezt a konvenciót adjuk át a gyerekeknek, mert ennek segítségével képes információhoz jutni, vagy azt átadni. De a matematika más. A matematika olyasmint érint, olyasvalamiről szól, ami a létezés rendjéhez tartozik. Nem kívülről viszik bele a gyerekekbe, hiszen sem ő, sem mi nem állunk kívül a létezésen. Benne vagyunk, és bennünk van a matematika is. Csak föl kell hozni, beemelni a gondolkodó tudatba. Ez akkor sikerül igazán, ha ott keressük, ahol van: a mozgásban! Ha ez így történik, akkor a gyerekek szeretik a matematikát. Mert a matematikának sok köze van a mozgásban élő akarathoz. A gyerek pedig, amikor iskolába jön, még erőteljesen akarati lény. Ha ezt nem vesszük észre, ha kívülről közelítjük hozzá, mint a pusztán írásjeleket szokás, idegen marad számára. A

matematika, ha sikerül átélni, feldobja a gyerekeket. Azok viszont, akik nem tudják követni, szomorúak. Mert kívül maradtak valamin. A matematikával a tanító mélyen belenyúl a gyerek lényébe. Erőket szabadít fel vagy köt görcsbe. Nem jó, ha a gyerek szomorú, ha szorong. És nem is kell, hogy így legyen. Hiszen a matematika a világhoz tartozik. És mi benne vagyunk a világban. Ezért az elemi matematika bennünk él. Tudattalanul. Csak föl kell ébreszteni.

Ülök, és hallgatom ezt a lelkesült Kisfarkast, aki nem megenni akarja a bennem kuporgó, még mindig szorongó gyereket, hanem arról beszél, hogy érti, tudja: nagyon rossz annak, aki kívül marad. És még mást is mond. Nem kell, hogy ez így legyen. Hiszen nem olyasmiről van itt szó, ami az ember, a gyerek lényétől idegen, hanem ami benne él. Benne és a világban. Hiszen az ember mikrokozmosz a kozmoszban.

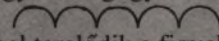
– Honnan indulunk, amikor a matematikát tanítjuk? Az egységtől. Mi az egység? Az ember fog egy botot és kettétöri, majd így szól: látod, ezt a botot ketté lehet törni. Attól még bot marad. Két kisebb bot. De Pétert ketté lehet-e törni, hogy attól még Péter maradjon? Nem. Péter egy egység. A gyerek így önmagában éli át az egységet. Nem külső képet kap róla, hanem belső élményt ébresztenek fel benne. Majd így szólok: Ha a felnőttek le akarják rajzolni az egységet, akkor az ilyen: 1. És most nézzük tovább! Milyen érdekes, hogy ezt az egységet tagolni lehet. Mert például hány keze van Péternek? És szeme, és füle? Kettő. Ez a kettősség. No és a család? Mi a család? Apa, anya, gyerek. Ez meg a hármasság. A kezeket és a lábakat együtt végtagoknak hívjuk. Hány végtagja van az embernek? Négy! Ez pedig a négyesség. Honnan indulok tehát? Az egységből, és azt tagolni kezdem. Az egységen belül jelenik meg a kettősség, a hármasság...stb.

– Ha az egységből kilépek és azt kívülről szemlélem, akkor előbb létre kell hozni. Például így: négyet lépek. Ez a négy. Mi történt? Összeadást végeztem. Most megfordulok és visszalépek kettőt. Hol állok? A kettőnél. Kivonást végeztem. Jobbra tölem és balra tölem egyaránt kettő van. Tehát kettőosztottam. Hányszor kettő van most itt? Kétszer kettő. Ez volt a szorzás. Vagyis egy összeadásból kibontakozott a négy alapművelet. Mit csináltam? Létrehoztam az „egységet”, majd tagolni kezdtam. Azaz: más-más módon szemlélttem. Az „egység” különbözőképpen való tagolása, szemlélete a négy alapművelet.

Egység, tagolás, mozgás, és mindennek kiindulópontjában: az ember. Ez valami egészen más, mint amivel én találkoztam. Nekem a matematika az egyszeregy, a szabályok, a tételek követhetetlen tömkelegeként jelent meg, és pusztán annyit jelentett, hogy képes vagyok-e fejben tartani mindazt, amit megköveteltek. Azazhogy a kellő pillanatban (dolgoztatás vagy felelés közben) eszembe jut-e, hogy itt és most melyiket kellene a sok közül előrangtani és alkalmazni. De hogy mindez mire jó, és –

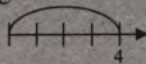
azon túlmenően, hogy majd érettségizni kell belőle – van-e még más köze is a számomra fontos valósághoz, ez egyáltalán nem vált világossá. Pedig miközben ezt a pirosnadrágos Kisfarkast hallgatom, akiből sugárzik annak az embernek a lelkesültsége, aki valami nagyszerűt élt át, és most – nem tudván magában tartani – szeretné megosztani velem, egyre erősebben kerít hatalmába az az érzés: itt többről lehet szó! Mintha a szabályok sokasága csak a felszín lenne, ami mögött egy rejtélyes világ vagy talán a világ rejtélyei lakoznak. Így van-e vagy sem? Ennek utána kell járni! De hogyan kezdjek hozzá? Hiszen – azon túlmenően, hogy képes vagyok bevásárolni – jószerével mindent elfelejtettem, amit tizenkét éven keresztül próbáltak a fejembe belezsúfolni matematika címén. Talán az volna a legjobb, ha begyűjteném az összes tankönyvet az általános iskola első osztályától a gimnázium végéig. És előről kezdve mindent, megpróbálnám végiggondolni aszerint a másik megközelítés szerint, amiről Kisfarkas olyan átszellemülten beszélt.

Szép, színes képek, jó minőségű, vastag papírra nyomtatva. Tárkaruhás bohócok, ugránczó gyerekek, pillangók, csiga-biga... Derűs világ. Az ember szívesen felejtkezik bele a részleteibe. A kutya elől menekülő nyuszi például igazán mókás képet vág, csakúgy, mint a piroskalapos bolondgomba. Az indiánnak meg olyan fantasztikus tolldísz van, amit – ha gyerek lennék – biztosan megpróbálnék megcsinálni, kitépve néhány szálát a porolóból, némi filcet és színes fonalat is hozzávéve... Pedig ez itt most nem kézimunka, hanem az elsős matematika tankönyv. Színes és mozgalmas kavalkád, amiben könnyen elvész a szemlélődő. Ahhoz ugyanis külön erőfeszítés kell, hogy ne belefeledkezzenek a látottakba, hanem megszámolja azokat. Merthogy a számok világa nem a színek és alakok világa. Egy másik birodalom, amibe nehéz lesz átlépni akkor, ha a látást és a hozzája kapcsolódó érzéseket szőlítják meg. Mennyire más élmény, ha lehuny szemmel arra kell fülni, hogy a tanító hányat csendített a triangulumon. Pláne, ha ezt valamilyen ritmus szerint teszi! Mondjuk így: ti-ti-tá ti-tá. Vagy koppant a hátamon, és azt kell kitalálni. Vagy én magam ugrok, forgok, dobbantok, földobok és elkapok míg a többiek figyelnek és ha tudják, mondják, mennyi volt. Ha pedig mindenképpen le akarja rajzolni az ember azt amit csinált, így is lehet, vagy esetleg így: •••••

És mellé írhatja a jelet: 5. Ekkor kisebb valószínűséggel terelődik a figyelme másfelé. Például arra, hogy milyen jó ezeknek itt a könyvben, rohangálhatnak a réten a kutyáikkal, míg én itt ülök ebben a nyavalyás padban, és vonalakat húzgálok egyik képtől a másikig. Könnyen belátható, hogy a dinamikus megközelítés inkább mutat rokonságot a gyerek mozgékony természetével, mint a képszerű, és ráadásul azonnal közelébe lendít annak a belső, szemmel nem látható, de a mozgás által átélhető „térnek”, amelyben a számok élnek. A gyerekek – különösen manapság – úgy mennek az első osztályba, hogy már tudnak

számlálni. Azaz el tudják sorolni a számokat akár húszig vagy még tovább is. Ám ez nem jelenti azt, hogy számfogalmaik lennének. Vagyis akkor, amikor kimondják: négy, többnyire csak egy szót hangoztatnak, de általában nem élnek át semmi határozottat ezzel kapcsolatban. Mit kellene átélniük? Mi a szám? Minden tanítás az egyből indul ki. De hogyan? Mi a különbség aközött, hogy Péter egység, vagy egyet lép, vagy egy pont van a füzetbe rajzolva, vagy egy gesztenye van a padon? Van egyáltalán különbség, hiszen valamennyit így jelölöm: 1. És a négy? Péter négy végtagja, Péter négyet lép, négy pontocska van a füzetben, vagy négy gesztenye a padon? Mi a jelentősége annak, hogy a botot el lehet törni, Pétert meg nem? Mire utal ez az élmény? Nézzük a két szélső példát egymásra vonatkoztatva: négy végtag, négy gesztenye a padon. A gesztenyekupac egy külső összeadás vagy megsokszorozás eredményeként jött létre. Egy kupac, ami négy azonos részből áll. Egy szem gesztenyét egy egységnek tekintek, és most négy ilyen egységből fölépítettem egy *egészt*. A kupac maga itt most az egész. Amit csináltam, ábrázolni is tudom:

így :: vagy így

Ha számegyenesest rajzolok, akkor egészen világosan szembötlök a gesztenyekupaccal kapcsolatban a négynek az a sajátossága, hogy azonos, tehát egymástól megkülönböztethetetlen részekből épül föl: $1+1+1+1$. A számegyenes ugyanis, mint ismeretes, úgy jön létre, hogy kijelölök egy kezdőpontot, és ezen egységgel beosztásokat végzek, a beosztásokhoz pedig hozzárendelem a megfelelő számokat. A négy itt most a homogén egység négyszereséből van fölépítve, vagy másképpen négy azonos tulajdonságú részből, amely részek mindegyike maga az egység. [Másképp is fölépíthetném. Például úgy, hogy $1+3, 2+2$, de itt is csak annyi a különbség, hogy némely részek (2,3) az egység többszörösei. Egy végső bontás itt is azt eredményezi, hogy: $1+1+1+1$.] És mi a helyzet a végtagokkal? Ha egy kosárba elkezdenénk kezeket és lábakat dobálni, azok nem lennének Péter végtagjai. Sőt, valójában már végtagok sem lennének (egy idő után formájukat tekintve sem). Itt nem működik az előbbi megsokszorozás. Egy kéz önmagában nem kéz, csak Péter kezeként az. Pétert pedig nem tudom szét-szedni anélkül, hogy meg ne semmisíteném. Vagyis a négy itt nem egy külső megsokszorozás eredményeként állt elő, hanem az egység, egy *organikus* egység differenciálódásaként, és ezért valójában nem is négy, hanem *négyesség*. Az egyből a sok itt nem sokszorozódással jött létre, hanem *tagolódás* által. Mi áll a folyamat elején a külső szemlélet számára? Egy sejt, amely magában hordozza mindazt a lehetőséget, amely később Péterként jelenik meg. Bár első rátekintésre a legkisebb, valójában mégis a legnagyobb, mert mindazt magában hordozza, amivé ideálisan válhat. (Hogy valójában mivé válik majd, abba a környezeti hatások is beleszólnak.) És ez az *egy* kezd azután *differen-*

ciálódni, „sokká” válni. De nem úgy, hogy az egy sejtől sok Péter lesz, hanem hogy az egy sejt Péterre tagolódik. Az *egység* ugyanaz a kezdő és a végponton is, ám az egyik esetben differenciálatlan, csak a lehetőségeit hordozza magában, a másik esetben pedig megnyilvánult, *tagolt egység*. Mi ez a két világ itt? Tagolódás egy organikus egységen belül, és megsokszorozódás a gesztenyekupacban? És mi a közük egymáshoz? Hiszen mindkettőt jelölhetem így: 4. Ha a sejtet vizsgálom világos, hogy a *sok* az *egyből* keletkezik, abból nem is lép ki, azon *belül* létezik. Egység marad mindvégig, csak kibontakoztatja, tagolttá, differenciálttá teszi önmagát. És a gesztenyekupac vagy annak rajzaként a szám-egyenes? Mint az előbbi kifordította. Itt az egytől *külső megsokszorozás* által jutok el a sokhoz. Itt az egy *részként* viselkedik, a sok pedig az *egész*. Mintha a 4 két különböző világot jelölne, amelyek egymásnak kifordított tükörképei! Hogyan kezdett el az ember számlálni? Valószínűleg az ujjait használva. De az első vonatkoztatási pont bizonyára önmagának mint *egységnek* az átélése volt. Csak hogy az *egy* esetben valami minőségit jelent. És amikor az ujjait használja, valójában egy *ötösséget* használ. Mintha egy lényegében minőségitől, kvalitatívtól haladna egy rejtélyes folyamat egy tisztán mennyiségi, számszerű felé. Amikor az ember önmagát éli át egységként, egy *kvalitást* él át, amikor pedig a gesztenyekupac elemére mondja azt hogy egy, akkor ez már csak mennyiség. Önmagamat csak átélni tudom. A kezemre – bár hozzám tartozik – rá is nézhetek. Ez már egy mozdulat a külső világba. Ha lépek egyet, én magam hoztam létre valami külsőt, a gesztenyéről pedig már csak megállapítom, hogy egy. Mi hát a szám? Az első esetben még valami minőségit jelent: „*En egy egység vagyok.*” Az utolsóban pedig tiszta mennyiséget, kvantitást: egy. Tükörkép. Egymás fordított tükörképei. Ki az aki számol? Abban a szférában, amelyhez Péter tartozik, magában a létezésben bontakoznak ki a számok: egység, ezen belül kettősség, hármasság... És ezt az ember fölfogja, tudatosítja, ám valami rejtélyes folyamat végeredményeként mire matematikaként a papírra leírja, az ami eredetileg minőség volt, tiszta mennyiséggé változik át. A *szám ma a tiszta mennyiség*. (Könnyen lehet persze, hogy a matematika fejlődéstörténetében ez csak a végállomás. Hogy nem mindig volt így. Jó lenne ennek alaposan utánajárni.) Vajon a matematika úgy, ahogy ma előttünk áll, valóban tükrözi-e – ha fordítva is – azt a valóságot, amely a mennyiség, a kvantitás ellenkező pólusán áll? Ha a sejtet nézem: a kiindulás, minden mozgás, sokszorozódás, tagolódás forrása az EGY. Az EGYSÉG-ben bomlik ki a sokféleség. És a számegyenesen másképpen van? Hiszen a kettő és a három sem létezik az egy nélkül! Az egyből következik itt is az összes többi, így vagy úgy, belőle épül fel. Akkor viszont az egy nélkül nem létezhetnek a műveletek sem! Az egy a nulladik hatvány. Még mielőtt a szabály létezne, az egy már létezik. Mi más ez, ha nem tükör? Mintha

a kvantitatív világban is az EGY lenne a legnagyobb, magában rejtve az egész matematikát, miként a sejt Pétert. Akárhogy is: azért mert az ember úgy számol, ahogy, attól ő maga még nem válik tiszta mennyiséggé, és a világ sem, amelyben benne áll. Bár a mennyiség valóságos alapzata az anyagi világnak, de csak az alap, és ebből megmagyarázni, megérteni aligha lehet. Hiszen a tiszta mennyiség valójában felfoghatatlan, megkülönböztethetetlen: $1+1+1$. Minden valódi érték számára a kapaszkodót a minőségi elemek jelentik. Mert vajon mit lehet megérteni Kovács Péterből akkor, ha tudjuk, hogy a népszámlálás 9987625. eleme? Mire való hát a matematika? Miért kell a gyerekekhez közel vinni? Annak a világnak, amelyben benne állunk, minőséggel felruházott lényekként, a mennyiség a hordozója, az „anyaga”, „Anyag”, és ennek törvényszerűségeit ismerni kell, ha építkezni szeretnénk belőle. Ha működni, hatni szeretnénk benne. Csak ne essünk abba az illúzióba, hogy mi magunk is azonosak vagyunk vele. Mint fizikai lény, az ember is alá van vetve a mennyiség törvényeinek, hasonlóan a többi létezőhöz, de azért, hogy képes azt mondani „*én egy egység vagyok*”, felette is áll. Reális, szükségképpen való a haladás az „*én egy egység vagyok*” kvalitásától az „*egy gesztenye*” kvantitása felé. A kérdés csak az, hogy vajon az utat visszafelé megtaláljuk-e?

Mi történik akkor, ha a gyereket úgy tanítjuk számolni, hogy színes képecskéket kell összekötnie vonalakkal, ha sikerült felismernie, hogy az egyiket egy labda, a másikon egy kutya, a harmadikon egy táská van? Vagy gesztenyét, kockákat, rudacskákat rakosgat a padján? Hirtelen oda taszítjuk, ahol a felnőtt áll: az elkülönült mennyiségek világába. Pedig a gyerek léthelyzete más. És nemcsak azért, mert számára még mindig (még az első osztályban is) léteznek királyok és királylányok, sárkányok, tündérek, törpék és mind, ahány lény van a mesék világának (feltéve persze, hogy módszeresen ki nem mosta már belőle a tévé, a video, a számítógépes játékok zuhataga), hanem azért is, mert bár képes arra, hogy átélje önmagát, mégsem áll olyan élesen szemben a környezetével, mint ahogyan a felnőtt. A kisiskolás gyermek még benne él az EGY-ben, nem határolja el magát úgy, mint később az ifjú és a felnőtt: itt állok én és ott van a világ. Ez már a racionális ész reflexiója. A kisgyermek azonban az akaratával és az érzéseivel kapcsolódik a környezetéhez. Ezért mindazt, amit erről a környezetről, erről a világról, amelyben benne áll, közel akarunk vinni hozzá, az akaraton és az érzésen keresztül tudja igazán fogadni. Pétert nem lehet kettőtörni, Péter az egység. Ez egy belső élmény, és egy valóságos haladási irány kiindulópontja. Amikor ránézek a két kezemre, még mindig én vagyok, de már kicsit távolodtam. És amikor kettőt lépek, én az organikus lény hoztam létre valamit kint. Átélem a (teremtő) mozgást. Azt a mozgást (annak analógiát), ami bennem is létrehozott egy kettősséget. Mert mi az, ami összeköti a két végpontot: Pétert és a gesztenyét? A mozgás. Az

EGYSÉG tagolódása mozgás, és az egy sokszorozódása is mozgás. Ha ezt a mozgást átélem, akkor megvan az összeköttetés! És ha ez megvan, akkor már rakosgathatom egy kicsit a gesztenyét, és vonalat is húzhatok akár, hiszen közben a lábam emlékszik, hogy micsoda is a kettő. És a fülemben is visszhangzik az a csengés-bongás, amit a háromszög kelte. Hiszen mi más kötné össze legmelyebben a zenét és a matematikát, ha nem a bennünk megvalósuló mozgás? Nem arról van szó tehát, hogy a gyerekeknek tilos tárgyakat használniuk a számolás megkönnyítéséhez, csak arról, hogy ne ez legyen a kiindulás. Péterrel indulok és őt egy lépés által összekötöm a gesztenyével. A számokat a térben átélni ugyanúgy fontos, mint az időben, de ez akkor lesz egészséges folyamat, ha alkalmazkodik a gyerek természetadta haladási irányához az organikus felé, a kvalitatív felé a kvantitatív felé. Másrészt a tárgyak elsődleges alkalmazása magában rejtje azt a veszélyt, hogy a gyerek nem tud elszakadni a konkrétól és át lépni abba a belső világba, abba a láthatatlan „térbe”, amelyben a matematika él. Nagy kérdés, hogy az a halmazelméleti megközelítés, amely manapság minden tankönyvben megtalálható, hová vezet el a gyereket? Hiszen a halmazelmélet épp az ellenkezője a dinamikus felfogásnak. A racionális ész struktúraépítő hajlandósága mutatkozik meg benne. Az a törekvés, hogy a dolgokat egyértelműen bele tudja helyezni egyik vagy másik skatulyába, stabil rendet teremtvé. Ezen ész számára mindig zavarbaejtő, ha kiderül, hogy a valóság itt is, ott is kibújik rendszerező igyekezet alól, mert a dolgok nem tisztán ilyenek vagy olyanok, hanem inkább ilyenek és inkább olyanok, s ráadásul ezen állapotukban sem stabilak, mert akár helyet is cserélhetnek. Egy merev, racionális struktúrát közvetíteni akkor, amikor a gyerek még mozgásában és érzésében él, félő, hogy értelmének idő előtti megcsontosodásához vezet. Mielőtt az akaratban és az érzésben élő mozgékony rugalmassá formálhatná az intellektust, egy külső struktúra beleerősökölésével születte pillanatában megmerevítheti azt.

Adott két összefüggés: $2 \times 2 = 4$ és $(-2) \times (-2) = 4$ valamint $(-2) \times (+2) = -4$ és $(+2) \times (-2) = -4$. Hogyan szembesítették bennünket ezzel a ténnyel? úgy, hogy elmondták a szabályt: *azonos előjelű számok szorzata pozitív, különböző előjelű számok szorzata pedig negatív*. És ehhez hasonlóan megkaptuk az érvényes „parancsolatot” a többi alpműveletre vonatkozóan is, hogy ezután képesek legyünk számolni ne csak a természetes, hanem az egész számok körében is. Nekünk pedig nem maradt más dolgunk, mint hogy megtanuljunk egy adott situációban fölismerni az ott és akkor érvényesítendő szabályt. Miért? Hogy helyes végeredményt kapjunk. S' ez többé-kevésbé így történt mindennel, ami a matematikában elénk került. Mi volt a matematika? Szabályok, tételek tömkelege, melyekről a szerencsésebbek észrevették, hogy egyik a másikból következik. A kevésbé szerencsések számára olyan maradt az egész mint a

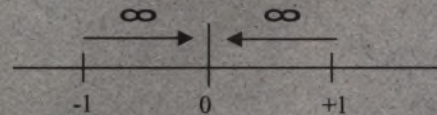
telefonkönyv, és úgy is jártak el vele: kifrogatták egy kis darab papírra mindazt, amire hamarjában szükségük volt, s egy óvatlan pillanatban rápillantottak dolgozatírás közben. Olyan ez, mint a mózsi világ. Az ember azon töpreng, hogy vajon a kőtáblák mely parancsolata vonatkozhat arra a helyzetre, amibe belekerült, melyiket kellene alkalmazni annak érdekében, hogy elkerülje a büntetést. A szabály adva van, s az a kérdés, hogy miért pont ilyen, föl sem merül. Hiszen csak az a fontos, ami az egyenlőségjel után következik: a négy, vagyis a végeredmény. Hogy hogyan jutottam el ide? Nem érdekes. Alkalmaztam, egy szabályt. Pedig mégiscsak elképesztő dolog, hogy miközben a baloldalon egészen másfajta jelölések vannak, a jobboldal mégis azonos! $2 \times 2 = 4$ és $(-2) \times (-2) = 4$. Mi történik itt valójában? Mire utalnak ezek a jelek? Hiszen a jel igazsága nem önmagában van. A jel csak kifejez valamit. Péter fut. Ennek a kijelentésnek nem az az értelme, hogy Péter az alany a fut pedig az állítmány. Hanem történt valami, amit a nyelv ebben a struktúrában képes megjeleníteni. A matematika sem más, mint nyelv. Ha pedig ez így van, akkor értelmetlen dolog a szabályt önmagáért tanulni. Attól, hogy tudom milyen igeidőket használ az angol, még nem fogom megérteni, mit mondott nekem Mr. Hardy. És attól, hogy ismerem az összes alapfogalmat, axiómát, szabályt, tételt és bizonyítást, s látom a matematika zárt struktúráját, még nem fogom érteni, hogy mire utal, ha mindezt úgy tárják elélem, mint valami önmagára irányuló. Ellentmondásmentes tételekből fölépített zárt rendszert, amelyben a megfelelő játékszabályokat alkalmazva helyes végeredmények kaphatók. S ráadásul a hangsúly a végeredményre helyeződik. A csúcshelyi turistaházhoz föl lehet menni egy meredek kapaszkodón úgy, hogy végig az erdőben haladunk, és úgy is, hogy egy lankás panoráma-ösvényen bandukolva látjuk közben a várost is. A végeredmény mindkét esetben az, hogy ott vagyok a turistaháznál. Lehet úgy gondolkodni, hogy csak ez a fontos. A végeredmény. Ám aki a teljes valóságra kíváncsi, az egész folyamatra kíváncsi. Sőt, inkább az odaútás folyamatára, mert ott van a mozgás, a történés, az élet. A végeredménynél megáll a folyamat, megszűnik a mozgás; a végeredmény egy kis halál. Miféle utat jelöl a 2×2 és a $(-2) \times (-2)$, hogy végülis ugyanoda jutnak: a négyhez? Mi a kiindulás? Mi az, ami adva van? Az egyik esetben a $+2$, a másik esetben a -2 . Íme három jel: 2 , $+$, $-$. Mit jelentenek?

Mi a kettő önmagában? A szokásos elnevezés szerint az abszolút érték kettő, amit így jelölnek 2 ? Nézem az ötödik osztályos tankönyvet. Vastag vonalkák között egy rövid mondat: „Egy számnak a 0-tól való távolságát a szám abszolút értékének nevezük.” Továbbá: „Pozitív szám abszolút értéke maga a szám, negatív szám abszolút értéke a szám ellentettje.” Hogy is van ez? A számot, mint tiszta mennyiséget egy geometriai kategóriával, tudniillik a távolsággal határozok meg? De hát mi a távolság? Rajzolok egy egyenest és kijelölök rajta egy pontot. Ez a kezdőpont, jelölhetem úgy, hogy 0 . A

0 -tól elindulva kijelölhetek az egyenesen egy másik pontot is. Legyen ez most P .

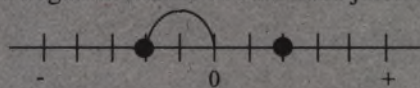
Azt, ami 0 és P közé esik hívom távolságnak. Hogyan tudom a távolságot meghatározni? úgy, hogy számot rendeljek hozzá. Nem a számot mérem a távolsággal, hanem a távolságot a számmal! És akkor valójában mérőszám lesz belőle, mert kölcsönadta magát valaminek a meghatározásához. Ha meghatározom a P pontot, akkor kiderülhet, hogy ennek a távolságnak az értéke mondjuk 8 . De ez nem azt jelenti, hogy a 8 mint szám P távolságra van a nullától, hanem P van 8 -cal kifejezhető távolságra a 0 -val jelzett kezdőponttól! Mi a nulla? Mi történik a nullánál? Semmi. Nincs mozgás. A nulla az, amikor egyhelyben állok. Azután végbemegy egy mozgás, és eljutok P -hez. A 0 a nincs mozgás, a P a végbement mozgás. És ami létrejött, azt úgy hívom, hogy távolság. No de mire vonatkozik akkor a 8 ? Az egységre. A 8 olyan valami, ami az egység nyolcszorosa. $1+1+1+1+1+1+1+1 = 8$. A SZÁM a tiszta mennyiség. Jele az 1 . Minden egyéb ebből következik. A kettő, a tíz, a száz. Az abszolút érték azt fejezi ki, hogy egy konkrét szám hogyan van fölépítve az egységből, vagy annak töredékéből: 12 vagy $1/12$. Mi a prímszám? Ami csak eggyel és önmagával osztható, mint pl. az 5 , a 7 stb. Ami pedig nem ilyen, az az összetett szám: 16 , 20 stb. Az egy – mondja a könyv – sem nem prímszám, sem nem összetett szám. Persze hogy nem! Hiszen mindkettő belőle következik. A számok egyik csoportja oly módon nyeri az EGY-ből az individualitását, hogy összetett számként jelenik meg, míg a másik úgy, hogy prímszámként. De mindkettő forrása az 1 . És mivel az EGY-ből következnek, ezért az EGY nem lehet sem az egyik, sem a másik, hanem lehetőség. Mindkettőnek a lehetősége. Mit jelöl akkor a 0 ? A mennyiséget? Aligha. Hiszen a mennyiség, a tiszta mennyiség van. Nem tud eltűnni, akár ideiglenesen is megszűnni. Az 1 nem tud 0 -vá válni. Végtelenül megközelítheti (mindkét irányból), de el nem érheti. VAN.

A nulla a folyamatra, a megnyilvánulásra, a mozgásra vonatkozik, amely visszatérhet önmagába, sőt szünetelhet is. $8-8=0$. Mit jelent ez? Azt, hogy ha nyolcat lépek előre és nyolcat hátrafelé, akkor ugyanoda jutok, ahonnan elindultam. A mozgás visszatért önmagába. Ezért aztán igencsak kérdéses, hogy van-e értelme azt mondani, hogy a 0 abszolútértéke a 0 , ha az abszolút érték a mennyiségre vonatkozik, a 0 meg a mozgásra. Mit jelent tehát az $+2 = 2$? Egy olyan számot, amely két egységből van fölépítve, vagy másképpen az egység kétszerese. Hogyan jeleníthetem meg? úgy hogy kettőt lépek, dobantok, tapsolok, két gesztenyét

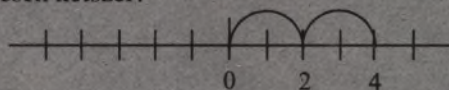
teszek a padra, két pöttyöt rajzolok a füzetbe, az egységet kétszer mérem föl a kezdőponttól az egyenesre. (Ezek a példák jól mutatják, hogy az egyből valamiféle aktivitás, mozgás hozza létre a sokat, és ha ez a mozgás a tiszta mennyiség világában, a számok világában megy végbe, akkor a sok diszkontinuus sorozatként jelenik meg. Ha pedig a mozgás térben valósul meg, akkor ami létrejön – a távolság – folytonos lesz. Kell, hogy a térben valami más is legyen, mint a tiszta mennyiség, mert különben mi magyarázza az eltérést? És ráadásul azt, ami a térben, mint folytonos létrejön, azzal a megszakítottal mérjük, ami a tiszta mennyiség világában keletkezett. De erről később!)

Most már tudom, mi a 2 önmagában, de mit jelent a + és a –? Itt állok a számegyenesen a 0 pontnál. Tudom, hogy két egységnyit kell lépnem. Merre induljak? Jobbra vagy balra? Ha jobbra indulok, azt – a szokásoknak megfelelően – úgy mondják: a pozitív számok világa, ha meg balra veszem az irányt, akkor a negatív számok birodalmába jutok.

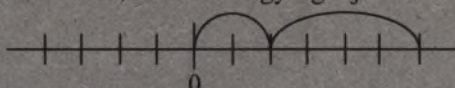
Mi az ami itt a matematika nyelvén megjelenik? A +2 *ellentette* a –2-nek, mint ahogyan a világos a sötétnek, a magasság a mélységnek, a férfi a nőnek, az élet a halálnak. Valami, ami abszolút értelemben létezik, ebben a példában abszolút értéként kettőnek, ellentétekben nyilvánítja meg önmagát: +2, –2. A gyerekek között persze az ember a fordított utat követi. Rácsodálkozik a világ dolgaira, és azután állapítja meg, hogy mindezt a sok titkot a matematika nyelvén is kifejezhetjük, a pozitív és negatív számok tartományaként, és le is rajzolhatjuk a számegyenesen.

$2 \times 2 = 4$ Mi az, ami adva van? Mi a kiindulás? Hol állok? Adott a kettő, tehát kettőt léptem (vagy kettes nagyságút léptem) és a kettőnél állok a számegyenesen. Mit kell tennem? Mit jelent itt ez a pötty a kettes után? Egy felszólítást: *Ismételd meg* azt a mozgást, ami a kiindulópontodat megteremtette! Vagyis lépjek ismét két egységnyit. Hányszor? Összesen kétszer!

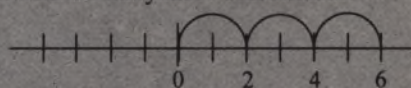

Hová jutottam? A négyhez. Mi történt? Létrehoztam a kettőt, majd újra létrehoztam, és így a négyhez jutottam. Mi a szorzandó? A kiindulás, a szám, a tiszta mennyiség. Megjeleníthetem úgy, hogy kettőt lépek, vagy két egységnyit veszek föl a számegyenesen. Mi a szorzásjel? Egy cselekvési utasítás, ami az itt és mostra vonatkozik. Ismételd meg! Hozd létre újra ugyanazt! És mi a szorzó? Azt mutatja meg, hogy összesen hányszor hozzam létre ugyanazt. Tehát a cselekvés számosságára vonatkozik, nem pedig a tiszta mennyiségre. Vagyis valójában nem is szám. Ha azt mondom: $2+4$, akkor ez azt jelenti, hogy a 2-vel kifejezhető tiszta mennyiséget megnövelem a négyvel kifejezhető tiszta mennyiséggel. Vagy dinamikusan: a kettőnél állok, és

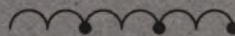
lépek még egy négyes nagyságot. A négy itt nem a lépések számát, hanem a nagyságát jelenti.

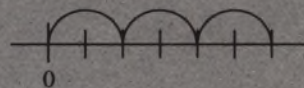
Hová jutottál? Mit fejez ki az egyenlőségjel? Azt, hogy szemügyre veszem, mi történt, mi lett a mozgás végeredménye. (Az egyenlőségjel mást is jelenthet. Később az egyenleteknél majd arra szólít fel, hogy: tedd egyenlővé!) A hathoz jutottam. A hathoz eljuthatok másként is. Pl. így: $6=2 \times 3$. Mi az ami adva van? Mi a kiindulás? Hol állok? A kettőnél. Mit kell tennem? Újra kettes nagyságút kell lépennem. Összesen hányszor? Háromszor.

Mi a különbség a $2+4$ és a 2×3 között? Az, hogy a szorzásnál szigorúan azonos nagyságú lépésekkel jutok el ugyanoda, ahová az összeadás által különböző nagyságúakkal is eljuthatok. Vagyis a szorzás – mint ismeretes – azonos tagok ismételt összeadása, ha a szorzó pozitív szám: $2+2+2$. Mi történik ebben a folyamatban? Hol éli át először a gyerek az összeadást és a szorzást? A lábában. Az akaratlan folyamatában: Utánozva azt a mozgást egy külső cselekvésben, ami a számok világában (analog módon) ténylegesen lejátszódik. Gyere, lépj kettőt, és még egyszer kettőt és még egyszer kettőt! Hányszor léptél kettőt? És összesen hányat léptél? Erre minden gyerek képes. Az is, aki abban az esetben, ha csak a szám- és műveleti jelek kerülnek elé, nem boldogul. Először átélni a cselekvésben a folyamatot, és azután lassan fölemelni. Lerajzolni azt, ami történt, például így:

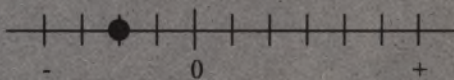

vagy így:

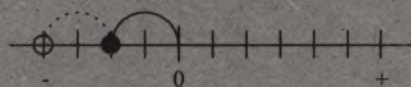

És csak az utolsó lépésben rögzíteni szám- és műveleti jelekkel: $6=2 \times 3$.

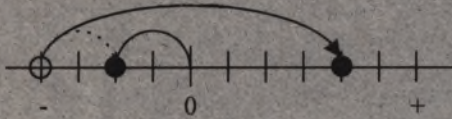
Most már világos, mit jelent az, hogy $2 \times 2 = 4$. De vajon mi rejtőzik a mögött a kifejezés mögött, amit papírra így rögzítünk: $(-2) \times (-2) = 4$? Mi az ami adva van? Hol állok most? A nullától balra a mínusz kettőnél.

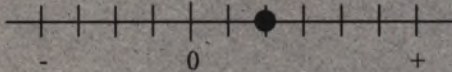
Mit kell tennem? Mit jelent a szorzásjel? Meg kell ismételnem azt a mozgást, ami által a kiindulópont létrejött, mégpedig összesen kétszer. Ha ezt teszem, akkor még kettőt lépek balra, és a mínusz négyhez jutok.

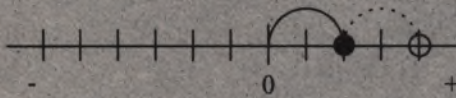
De van itt még valami! Mit jelent a mínusz a szorzó előtt? Mire vonatkozik? A mennyiségre, vagy a cselekvésre? Az előbb már kiderült, hogy a szorzó valójában nem igazi szám, nem mennyiséget jelöl, hanem azt, hogy hányszor kell valamit megtenni. Akkor az előtte álló mínusz is csak a cselekvésre vonatkozhat! Mi a jelentése a mínusznak? Ellentett! És ha a cselekvésre vonatkozik? Tedd ellentetté! Vagyis ha a mínusz kettőnél álltam, és a parancs az, hogy ismételd meg összesen kétszer a folyamatot, amelyben létrehoztam a mínusz kettőt, akkor a szorzó előtt álló negatív csak azt jelentheti, hogy amihez így jutottam, azt tegyem az ellentettjévé: azaz a mínusz négyet négyé!

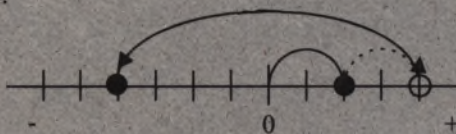
Különös kép. Történik valami a negatív valóságban, ami azután hirtelen fölbukkan a pozitív oldalon. És van-e ennek fordítottja? Mi történik akkor, ha a kettőt szorzom meg mínusz kettővel? $(+2) \times (-2)$ A kiindulás a nullától jobbra lévő plusz kettő:

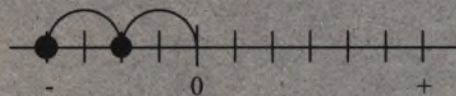
Mit kell tenni? Megismételni azt a mozgást, ami a kettőt létrehozta mégpedig úgy, hogy összesen kétszer jöjjön létre a kettő. Egyszer már itt van, ha még egyszer létrehozom, akkor a négyhez jutok.

Igen, de most is itt áll a mínusz jel a szorzó előtt, tehát a cselekvésre vonatkozóan. Tedd ellentetté!

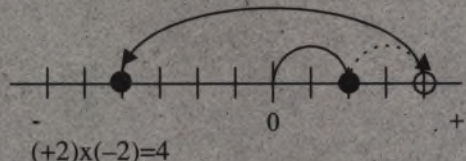
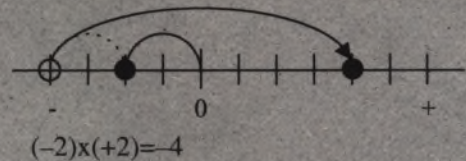
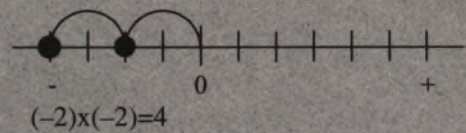
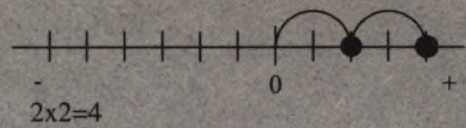

Hová jutottam végülis? A mínusz négyhez. Történt valami a pozitív világban és egyszer csak jött a parancs: tedd ellentetté! S mindaz ami történt nem semmivé vált, hanem átkerült az ellentett birodalomba.

És mi történik akkor, ha a mínusz kettőt szorzom kettővel? $(-2) \times (+2)$

Akkor összesen kétszer lépek a nullától balra két egységnyi lépésekkel, és így a mínusz négyhez jutok. Igaz-e a szabály, hogy azonos előjelű számok szorzata pozitív, a különböző előjelűeké pedig negatív?

Igen hogyan. Csákhogy, ha az ember nem pusztán a végeredmény után érdeklődik, hanem az izgatja, hogy hogyan jutottunk el oda, akkor az is kiderül, hogy bár a végeredmények *mennyiségük* tekintve azonosak, teljesen *különböző folyamatokat* takarnak. S így szemünk elé tárulhat az a rejtélyes történés is, ami akkor következik be, amikor a szorzó negatív: a két ellentett világ közötti különleges mozgás. És itt már nem érvényes, ami a pozitív szorzó esetében még működött, hogy tudniillik a szorzás ismételt összeadás. $(-2) + (-2) = (-2) \times (-2)$, míg $2 + 2 = 2 \times 2$.

Belép a tanár és fölmutat egy szabályt: véd az eszedbe és igazodj hozzá! Mint Mózes a kőtáblákkal. Az egyéni keresésnek, átélésnek, töprengésnek itt nem sok helye marad. Az az erőfeszítés, ami a titkok kifürkészésére irányul, az a küzdelem, ami a *megismerésért* folyik, azért tehát, hogy az ember maga fedezze föl a törvényt, itt szóba sem jöhet. Arról nem is beszélve, hogy egy szavakkal és matematikai jelekkel megformulázott összefüggés *kizárólag* a fejhez szól. Pedig az ember olyan lény, akinek *szíve és keze* is van: nemcsak értelme, hanem érzései és akarata is. És a 7-14 éves korú gyermek elsősorban az érzéseiben él, az érzéseivel fordul a világ felé. Bármely igazság csak akkor válik számra valódi tartalommal, ha átélhető és nem pusztán gondolható. Hogyan lehet megközelíteni úgy egy problémát, hogy legalább részben meghagyjuk a fölfedezés izgalmát-erőfeszítését-örömet, és közben alkalmazkodjunk a gyermeki lét adott periódusának belső követelményeihez is? Mit jelent az a matematikára vonatkoztatva, hogy egy 7-14 éves gyerek akkor ért meg egy igazságot, ha átélheti? A matematika igazságai a mozgással állnak rokonságban. Lehetséges-e vajon elmozogni, eljátszani egy szabályt, átélve, majd megfigyelve a benne zajló folyamatot, és csak azután, csak a végén megfogalmazni szimbólumok formájában mindazt, ami történt? Mit lehet tenni a szokásos eljárás helyett?

A tanár az osztály előtt áll és magyaráz. Van a szorzásnak egy különleges esete. Az tudniillik, amikor a szorzandó és a szorzó ugyanaz a szám. Például 3×3 . A hármat nem csak egyszer, hanem többször is megszorozhatom önmagával. Ha például a hármat hatszor szorzom meg önmagával ($3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3$), azaz a hármat hatszor veszem tényezőként, akkor a három hatodik hatványáról beszélek, és azt így jelölöm: 3^6 . A hármat úgy hívom, hogy *hatványalap*, a hatot pedig úgy, hogy *hatványkitevő*. Ha kiszámolom, hogy ez mennyi, 729-et kapok. Ennek neve: *hatványérték*. Azt is mondhatom, hogy a 729 hatványalakja a 3^6 . *Megállapodás szerint* minden szám nulladik hatványa egy ($2^0=1, 5^0=1, 7^0=1$, stb.) és első hatványa maga a szám ($2^1=2, 5^1=5, 7^1=7$, stb.). Ezt tessék jól megjegyezni! És most nézzük. Ki tudja megmondani, hogy vajon mennyi kettőnek a nyolcadik hatványa?

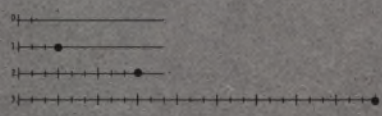
Lehet-e másképpen? Lehet-e úgy, hogy a lábtól haladunk a szíven át a fej felé? Kíséréljük meg! Játsszunk! Játsszunk a hárommal! Mi tartozik a játékhoz? A három és különböző pályák. Ezek a pályák nem egyformák, ezért hogy össze ne keverjük őket, meg fogjuk számozni: 0., 1., 2., 3. stb. pálya. Mi a szabály? Az, hogy mindegyik pályán hármat kell lépni. Az adott pályán belül három egyformát. Igenám, de ahhoz, hogy hármat tudjak lépni – három egyformát – először mit kell tennem? Először egyet kell lépnem. Állj a nulladik pályára, és lépj egyet! Megvan a lépésmagasság. Most következik az egyes számú pálya. Lépj rajta hármat! Mekkora lépésekkel? Amekkorát a nulladik pályán megteremtettél! Jöhet a kettes számú pálya. Itt is hármat kell lépni, hiszen a hárommal játszunk. De mekkorákat lépjek? Csináld azt most is, amit az előbb tettél! Lépj akkorákat, ameddig az előző pályán eljutottál. Ezek itt már jókora lépések! És ha átmegyek a hármas számú pályára? Ott akkorákat kell lépned, ameddig a kettesen elértéktől. Hűha! Ekkorát már nem is tudok lépni, talán még ugrani sem! Mit csináltunk? Hogyan játszottunk a hárommal? Rajzoljuk le! Hogy könnyebb legyen a papíron dolgozni, használjunk kockás füzetet és körzőt. Tehát a hárommal játszottunk különböző pályákon. A pályákat – hogy össze ne keverjük – megszámoztuk. Mi történt a nulladik pályán? Egyet léptünk.

0. |-----|
Miért? Mert úgy játszunk a hárommal, hogy a különböző pályákon három egyformát léptünk, de ahhoz, hogy hármat tudjunk lépni – három egyformát –, először egyet kell lépünk. Létre kell hozni azt a kezdőlépést, amit azután megháromszorozhatunk. Mit csináltunk az egyes számú pályán? A nulladik pályán létrehozott egységgel hármat léptünk.

1. |-----|●
Mi történt itt tulajdonképpen? Megteremtettük a hármat. Az egységből fölépítettük a hármat. A kettes számú pályán is hármat léptünk, mégpedig akkora lépésekkel, ameddig az előzőn eljutottunk. Ezt a papíron úgy tudjuk legegyszerűbben megtenni, ha a körzőt az egyes számú pálya kiindulópontjába szúrjuk, és addig nyitjuk, ameddig ott eljutottunk. Majd ezt a távolságot háromszor mérjük föl a második pályán.

2. |-----|●●●●●
Azt pedig, ameddig a másodikra eljutottunk, háromszor lépjük meg a körzővel a harmadikon.

-----●
Ki tudja elmondani, hogyan játszottunk a hárommal? Minden pályán három egyformát léptünk. A lépések nagyságát az előző pályán megtett teljes távolság adta. A nulladik pálya más, mint a többi. Ott hoztuk létre azt az egységet, amellyel először léphettünk hármat. Ahhoz ugyanis, hogy három egyformát tudjunk lépni, először egyet kell lépni. Figyeljük meg a lépések nagyságát! Mit veszünk észre?

A lépések hossza növekszik. Minél magasabb számú pályára térünk, annál hosszabbakat kellett lépni. Hisz az új pálya lépéseinek nagyságát mindig az előző pályán teremtettük meg. Mit csináltunk tehát akkor, amikor hármat léptünk? *Megháromszoroztuk* a lépések nagyságát a következő pálya számára. Számoljuk meg, hogy valóban úgy van-e? (Ezért jó a kockás füzet!)

- 0. pálya: 1
- 1. pálya: 3
- 2. pálya: 9
- 3. pálya: 27

Mi ennek a játéknak a szabálya? Az egyes pályákon megsokszorozom az ott érvényes lépések nagyságát a következő pálya számára. Mindig annyszorosára növelem, ahánnyal játszom. (Ha hárommal játszom, háromszorosára, ha hattal, hatszorosára.) Így a növekvő sorszámú pályákon egyre nagyobbakat kell lépnem. A nulladik pálya a kezdet. Ott teremtem meg az egységet, amellyel először léphetek annyit, amennyi a választott szám. Próbáljátok ki más számokkal is ezt a játékot! Mit vettetek észre? Minél nagyobb számot választottunk, annál rohamosabban növekedett a lépések nagysága! A nyolcat már a második pályán sem lehetett lerajzolni a füzetbe, mert nem fért bele. Pedig a nyolccal is lehet nemcsak második, hanem akár a huszadik pályán is játszani! De ha azt is rajzolni akarnánk, talán nem is találnánk olyan hosszú papírtekercset, amelyre ráférne. Mást kell kitalálni. Olyan jelölési módot, amely lehetővé teszi, hogy elférjünk a füzetben. Melyik számmal játszottunk? A hárommal. Írjuk ezt le: 3. Hogyan lehetne kifejezni azt, hogy éppen melyik pályán állok? Az a szokás, hogy a játzó társul választott szám jobb felső sarkába írjuk (kisebb mérettel) a pálya sorszámát: 3^0 . Mekkora a lépéshossz a nulladik pályán? Egy. Ezt így jelöljük: $3^0=1$. Ezzel az eggyel az első pályán hármat léptem, így létrehoztam a következő pálya számára a hármas nagyságot: $3^1=3$. Az egységet megháromszoroztam:

$3^1=1 \times 3=3$. A második pályán ezzel léptem hármat és így kilences nagyságú távolság keletkezett. $3^2=3 \times 3=9$. A harmadik pályán három kilences nagyságút kellett lépni és így huszonhetes nagyságú távolság keletkezett:

$3^3=9 \times 3$. A kilenc azonban itt nem más, mint a 3×3 . Ezért így is fölírhatom:

$3^3=3 \times 3 \times 3$. Írjuk most egymás alá a műveletsort!

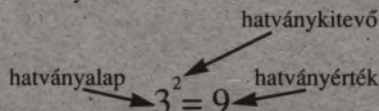
$$\begin{aligned} 3^0 &= 1 \\ 3^1 &= 1 \times 3 = 3 \\ 3^2 &= 3 \times 3 = 9 \\ 3^3 &= 3 \times 3 \times 3 = 27 \end{aligned}$$

Ki találja ki, mi lesz a negyedik pálya eredménye? És az ötödiké?

$$3^4 = 3 \times 3 \times 3 \times 3 = 81$$
$$3^5 = 3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3 = 243$$

Mit vesztek észre? A szorzásokban hányszor szerepel tényezőként a három? Annyiszor, ahányadik pályán állunk! Mit mutat tehát a pálya sorszáma? Azt, hogy hányszor vettük tényezőként a szorzásban a választott számot. Hogyan játszottunk? Minden pályán megsokszoroztuk, *meghatványoztuk* az ott érvényes lépések nagyságát a következő pálya számára. Ezért ezt a játékot hatványozásnak nevezzük. A kiválasztott szám, amivel játszunk, a

hatványalap. A pálya sorszáma a hatványkitevő. A következő pálya számára adódó lépésnagyság a hatványérték.

$3^0 = ?$ Ha a nulladik pályán vagyok, a hatvány értéke mindig egy. Bármilyen számmal játszom. Miért? Mert itt teremtem meg az első lépést, az egységet. ($2^0 = 1$, $3^0 = 1$, $4^0 = 1$, stb.) Tehát: *bármely szám nulladik hatványa 1.*

$3^1 = ?$ Ha az első pályán vagyok, a hatvány mindig az a szám, amivel játszom. Ahhoz ugyanis, hogy egy szám-

mal játszani lehessen, először létre kell hozni azt. Az első pályán az egységből fölépitem a számot. ($2^1 = 2$, $3^1 = 3$, $4^1 = 4$, stb.) *Bármely szám első hatványa maga a szám.*

$3^2 = ?$ Ha a második pályán vagyok, akkor a kiválasztott számot megszorozom önmagával. Ezt *négyzetszám-nak* is hívják. ($2^2 = 2 \times 2$, $3^2 = 3 \times 3$, $4^2 = 4 \times 4$)

$3^3 = ?$ Ha a harmadik pályán vagyok, az alapszámot összesen háromszor kell tényezőként vennem. ($2^3 = 2 \times 2 \times 2$, $3^3 = 3 \times 3 \times 3$, $4^3 = 4 \times 4 \times 4$). *Bármely szám egynél nagyobb hatványát megkapjuk, ha a számot annyiszor vesszük tényezőként, amennyit a hatványkitevő mutat.*

Az tehát, hogy bármely szám nulladik hatványa egy, első hatványa pedig maga a szám, egyáltalán *nem megállapodás kérdése*, hanem a jelenség lényegéből fakadó összefüggés. Itt ismét az a törvényszerűség bukkan elő, hogy minden az EGY-ből következik. Szám is, mozgás is, szabály is csak akkor létezik, ha létezik az EGY. A nulladik pálya azért nulladik, mert ott valójában nincs mozgás. Csak az mozdulatlan tiszta mennyiség. Csak az EGY. Kívülről ezt persze nem tudom másként érzékeltetni csak úgy, hogy létrehozom az EGY-et. Egyet lépek. Amikor a mozgás a nyugalomból valóban kilép, amikor elindul (első pálya), akkor az EGY-ből fölépül a szám és megszületik, érvénybe lép a szabály, a mozgás szabálya. Itt is azt lehet látni, hogy a nulla nem a mennyiségre, hanem a mozgásra vonatkozik. Nem véletlen, hogy a nulla nulladik hatványát (0^0) nem tudják értelmezni. Egyáltalán nem mindegy tehát, mire mondjuk azt: megállapodás kérdése és mire azt, hogy tény. A megállapodás azt jelenti: másképpen is lehetne. Ha azt mondom 3525792451 csillag van az égen, ez megállapodás kérdése. Mármint az, hogy tízes számrendszerben mondom. Mert kifejezhetném kettes, nyolcas, négyes, vagy bármilyen más számrendszerben is. Ez valóban csak megállapodás kérdése. Tőlünk függ. De a csillagok mennyisége az égen az adott. Nem törődik azzal, hogy mi hogyan beszélünk róla. VAN. Tőlünk függetlenül. A megteremkenyített sejt egyszerűen osztódni kezd. Az EGY kettővé, négygyé, nyolccá, tizenhattá stb. sokasodik a kettő hatványai szerint. És hogy a folyamat az EGY-ből indul és (az egyen belül) a kettővel folytatódik, az sem megállapodás kérdése. Hanem a létezés igazsága.

Mit csinállok akkor, amikor matematikát tanítok? A gondolkodást alakítom. Létrehozok egy irányultságot, amely azután befolyásolja az ember közelítési módját a világhoz. És ezzel befolyásolom azt is, hogy eljut-e majd ténylegesen a valósághoz, vagy benneredek egy zárt rendszerben, amelyből nem vezetnek valódi utak a realitáshoz. Mert a gon-

dolkodás nagyon is hajlamos arra, hogy öncélú logikai konstrukciókat hozzon létre anélkül, hogy észrevenné: amit létrehozott, azzal nem érheti el a valóságot. A gyerek mozgékony lény. A világból feléje áradó tartalmakat könnyebben tudja felvenni egy ténylegesen átélt (fizikai) mozgás által, mint a pusztán formális gondolkodás révén. Különösen akkor, ha ez a tartalom maga is mély kapcsolatban áll a mozgással. Erős disszonancia keletkezik, ha a valóság egy dinamikus jelenségét statikus gondolati struktúrába merevítve akarják átadni egy olyan lénynek, aki maga is csupa mozgás, változás, átalakulás.

Lapozgatom az egyik könyvet és ott a következő megállapításra bukkanok: „*Hogy mi is a pont, azt nem tudjuk definiálni (szakszerűen meghatározni), ezt a fogalmat egyszerűen ismertnek vesszük. Úgy képzeljük, hogy a pontnak nincs kiterjedése, vagyis semekkora.*” Azután elem kerül három definíció:

• „*Egy síkban egy adott ponttól megadott távolságra lévő pontok halmazát körvonalnak (körnek), az adott pontot a kör középpontjának nevezzük.*

• *Egy síkban egy adott ponttól a megadottnál nem nagyobb távolságra lévő pontok halmazát körlemeznek (körlapnak) nevezzük.*

• *A középpontot és a körvonal egy pontját összekötő szakasz (ill. ennek a szakasznak a hossza) a kör sugara.*”

Hogy is van ez? A pont olyan valami, aminek nincs kiterjedése. És ha ebből a semekkorából egy egész halmazra valót feltételezek, akkor létrejön egy alakzat, aminek viszont már nagyon is van kiterjedése, hiszen a körnek ki-tudom számítani a területét, a körlapnak pedig a területét is. Vagyis a *semekkorából* egy bátor önkényes transzformációval megteremttem a *valamekkorát!* És ez a transzformáció abban áll, hogy egy darab semekkor helyett sok darab semekkorát képelek el, s mindezt egy középponttól azonos távolságra elrendezve. (A fizikusok ősröbbanás elméletében is egy pontból, tehát a nulla kiterjedésből születik meg az uni-

verzum, csak hogy ott jelen van a mozgás!) Nem úgy áll inkább a dolog, hogy a körnek valamennyi pontját meghatározhatom, és ezek a pontok egy pont-halmazt alkotnak? De a kör maga nem származhat ezekből a pontokból. Hogyan lehet akkor megragadni a kört? A feladat nem olyan nehéz. Hiszen a lehetséges megoldás (amely talán közelebb visz egy kicsit a valósághoz) ott hever az orrunk előtt az asztalon. Mi történik akkor, amikor az ember kinyitja a körzöt, beleszúr a papírba és húz egy kört? Egy pont elkezd *mozogni*! Hogyan? Folytonos *irányváltoztatással*, mégpedig úgy, hogy egy másik, kitüntetett ponttól mindig azonos távolságra maradjon. A *mozgás pályája*, amit a pont leír: a körvonal. Mi is akkor a kör? Egy olyan geometriai forma, amelyet egy síkban mozgó pont akkor ír le, ha irányát folytonosan úgy változtatja, hogy egy másik ponttól (a középponttól) minden pillanatban azonos távolságra maradjon. És mi a helyzet a kör-lappal? A körző szúrós végét és a ceruzahegyét összeköthetem egy szakasszal. És ha most elkezdem a körzöt mozgatni, akkor a mozgó szakasz egy körlapot hoz létre. Ha behajókázok a tengerre elég messzire és körbenézek, akkor előttem van a kör és a körlap *képe*. De milyen érdekes! Nem tudom másképpen szemügyre venni sem az egyiket, sem a másikat csak úgy, ha *körbeforgok*. Mit csinál a szemem? Megragad egy képzeletbeli pontot a látóhatáron és végigköveti annak mozgását, miközben teljes fizikai testemmel is mozognom kell, mivelhogy az embernek csak elől van szeme. Vajon a bolygók pályái (amelyekről ma már tudjuk persze, hogy nem kör, hanem ellipszis alakúak) pontok halmazaként léteznek? Nem arról van-e szó inkább, hogy ezek a különös nagy „pontok” *mozgásukkal* formákat rajzolnak az égboltra? Azután akad itt más furcsaság is. Elegendő lehet-e egy alakzat meghatározásához a mennyiség? Hiszen ha azt mondom, hogy egy kör nem más, mint egy középponttól megadott távolságra lévő pontok halmaza, akkor az egész kérdést elintézttem azzal, hogy egy alakzat sajátosságai *mennyiségi* viszonyaiban keresendők. (Merthogy a távolság egy folytonos mennyiség.) Ilyen módon akár azt is mondhatnám, hogy egy azonos nagyságú (kerületű) kör és négyszög azonosnak tekintendők. De erre azért ugye senki sem vetemedne! Mit hagy figyelmen kívül a halmazelméleti meghatározás a mozgás mellett? Az *irányt*. Irány nélkül viszont nincsen alak. Az alakot meghatározott irányban mozgó pont hozza létre. Az irány önálló létező. Bárki megtapasztalhatja, ha veszi a fáradtságot és megpróbál egy szabályos kört futni. Érezni fogja azt a „húzóerőt”, amelyet a folytonosan változó irány kelt. Minél kisebb kerületű a kör, annál inkább. A négyszögnél más a helyzet. Ott hirtelen megszakításokkal vál-

tozik az irány. De ha valaki nem szereti a dinamikus aspektust, akkor azt is lehet mondani, hogy az alak meghatározható irányainak összességéeként. Márpedig az irány nem mennyiségi, hanem *minőségi* elem! A halmazelmélet pusztán mennyiségként, elszigetelt részek homogén kupacaként szemléli a teret (mennyiség által *rendezett* kupacként), ami eléggé abszurd magatartás. A tér a számokkal szemben nem homogén világ, amelynek elemei csak nagyságukban különböznek. A tér nem tiszta mennyiség. Benne az *irány is* jelen van, és ezzel jelen van benne a *minőség*. És amennyiben jellemzője a távolság is, annyiban megnyilvánul benne a mennyiség is. A tér a minőséggel áthatott mennyiség világa. A halmazelméletben a racionális ész merev struktúrákat építő hajlandósága tör elő. A valóság azonban sohasem szorítható bele egy mozdulatlan képbe, mivel lényegéből fakadóan dinamikus. Nagyon a veszélyei annak, ha egy olyan lényt, aki még elsősorban mozgékony érzései által kapcsolódik a világhoz, merev gondolati formákkal közelítünk meg. Könnyen elérhetjük, hogy visszalöki, elutasítja az ilyen tartalmat, és ez még tulajdonképpen a szerencsésebbik eset. (Nem tekintve most a sorozatos kudarcélményekből fakadó szorongás által véghezvitt belső romboló hatást.) Kevésbé szerencsés esetben a gyerek befogadja az ilyen zárt szemléletet, és ezzel már akkor megkezdődik intellektusának szklerotikus folyamata, még mielőtt egészségesen kifejlődve megszülethetett volna. Mindez persze nem azt jelenti, hogy tilos halmazelméletet tanítani. Csak nem mindegy, hogy mikor, a gyermeki személyiség fejlődésének melyik időszakában. És ez már az a kérdés, hogy vajon a matematika mely témaköreit kell megtanítani a gyerekeknek 7-14 éves kora között, és a kiválasztott témaköröket ezen életszakasz mely periódusaiban? Mi az vajon, amit itt mérlegelni kell? Mi lehet a kiindulópont? Kiindulhatok a matematikának mint tudománynak a logikai felépítéséből egyfelől, másfelől pedig abból, hogy az egyetemek – e tekintetben – minél precízebben felkészült hallgatójelölteket várnak. Akkor úgy fogok eljárni, hogy egy csipetnyit legalább valamennyi témakörből kiragadok (de ha lehet inkább egy egész kanálravalót) és megpróbálom elérni, hogy nyolcadik osztályra – ha elemi szinten is –, de mégiscsak legyen egy átfogó képe a gyerekek arról, mi mindent is foglal magába a matematika tudománya. Feltéve persze, hogy hajlandó lesz alávetni magát ennek a procedúrának, és nem utasítja el mindenestül a próbálkozást. De föltehetem azt a kérdést is: milyen lény valójában a gyermek? Honnan jön és hová tart? S mi a dolgom nekem, mint felnőtteknek, mint tanárnak vele?

Várhatóan 1995 szeptemberében Waldorf-iskola indul, elsőként a főváros pesti oldalán. Kapcsolatfelvétel: *Pesti Szabad Waldorf-iskola Egyesület*, Vincze Erzsébet, 1028 Bp., Leshegy u. 7/A. Tel.: 176-9116

következménye, hogy nem megkülönböztetéssel élek, hanem a végtelen lehetőségek meglátásával, minden létezőben. Ez a beelátás a másikat hatalommal felruházó teremő helyzet. A beelátás nem, a nem létező látása, hanem a létező meglátatása. Én semmit nem teremthetek a másiban, ami meg nincs benne. Ebből adódóan az én feledatom, hogy LÁTÓVÁ tegyem a nem látót. A látás következménye pedig, hogy letisztult alapállást ér el. Ezáltal létezése köre univerzális középponttá válik, ami meghatározza a létezése súlyát. A pont már önmagában a végtelen. Ami fenn van ugyanazá válik, mint ami lenn van, és ami lenn van ugyanazzá válik, mint ami fenn van. Minden mondat amit kimond vagy leír az ember lehet súlytalan és súlyos. A mondat súlya a létezés realizáltsági fokától függ. Ez a realizáltság pedig az a belső viszony, ahogy megélem, megélni képes vagyok a pillanatot. Minden pillanat a létezés eleme, és ezekből áll össze a folyamata a létezésnek. Nincs múlt és jövő. A múlt vagy megvalósított pillanat, ami a létezésem teljességéhez tartozik, vagy olyan elmúlt pillanat, amelynek megélése hiányzik a jelen létezésemből. A jövő pillanatai pedig csak ígérek, a beteljesíthető létezésre. Ezért a pillanat teljes megélése a létezés intenzitási foka. Egyetlen pillanat se minősíthető, mert a pillanatban csak a teljes intenzitású átélésre koncentrálhatok és csak később válik a létezésem szempontjából meghatározóvá. Ebből adódóan a pillanat minőség-

gi megélése, meghatározza létezésem minőségét. Következménye pedig, hogy kezembe veszem sorsom, létezésem irányítását. A paradoxonja, hogy az arról való lemondás, hogy létezésem összefüggéseit irányítsam, abba a helyzetbe hoz, hogy létezésem irányítójává válok. A megélt pillanattal minősített létezés, már szükségtelenné teszi a teljes létezés feletti kontrollt és így birtokosává válok saját létezésemnek. Ezzel a meghatározott viszonytal már nem csak a pillanatot uralom, hanem az egész létezésem. Amint uralom a létezésem, kezemben van mind a fizikai, mind a szellemi létezésem irányítása.

Amikor ezeket leírom neked, beavatlak magamba és magamon keresztül a szellem világának verbális megközelíthetőségébe. A szavak nem tudják megjeleníteni azokat a rétegeket, akik megértése fontos lenne mindenki számára, amiért neked ezeket a szavakat mégis egymás mellé tettem, mert tudom, hogy veled nem csak a szavak szintjén közlök – még egy ilyen számítógéppel írt íráson keresztül se – hanem a találkozásunk sorszerűségének megfelelően a tudat diszkontinuitásán keresztül is.

Tudom, most keresed és összehasonlítod a mondatokat a bizonyosságot figyelve, megerősítést várva. Nem kívül a mondatok hasonlóságában találsz meg, hanem a mondatok mögött belül magdban. Merd meglátni és élni.

Anne-Marie Nicoara

A vodka fontossága hóval és Esterházyval

A harmadik vodka után felborította a vízescancsót. A társammal idegesen egymásra néztünk. „Én igazán szeretlek titeket amerikaiak”. Ránk mosolygott a füst mögül, előrebillent és háton veregetett bennünket. Mi mégsem mozdítottuk a szánkhoz emelt borospoharat. „Ti, TI profik vagytok végül is. Most pedig jöttetek adni nekünk, szegény magyar nigereknek”. Perceken belül alkalmat kerestünk a távozásra. Azt hiszem, hogy „vendéglátónk” észre sem vette távollétünket. Puha hó esett, ahogy hazafelé sétáltam.

Hajnakra mindent fehér nyugalom fedett. Az első télies reggelen szélesre tártam az ablakot, és figyeltem a kávéscsészéből felszálló gőzt. Remélem, hogy a „vendéglátóm” baj nélkül hazért. Természetesen nem haragszom rá. Hiszen én végülis vendég vagyok itt, s nem érzem magam profinak semmiben sem (talán a könyvkiadást és pár környezetvédelmi programot kivéve).

Az egy éves magyarországi tartózkodásunk alatt sok, a barátságosság és az ellenségesség különböző fokain álló magyarral találkoztunk. „A magyarok egyik fele alig várja, hogy találkozzon veled, a másik fele már eleve utál” – mondta egy különösen őszinte fiatal férfi. Nem tudom, hogy milyen tanácsadók jártak előttem, ki hagyott itt igazán hasznos eredményeket, s ki csak a zsíros ujjlenyomatait. Most azonban engedjék meg nekem, hogy bemutassam azt, ami az amerikaiak életképéből kimaradt.

Amerikai annyiféle-fajta van mint vadvirág a réten, de úgy tűnik, hogy két alaptípus virágzik a világpiacon. Az egyik „A Ronda Amerikai”, aki tele van pénzzel, mely kulturális tájékozatlanságról tesz tanúságot, és meg van győződve arról, hogy szíve legeslegmélyén mindenki, mindenütt Amerikában szeretne élni. Erről az alakról nem lehet eléggé el nem ítélni módon beszélni. A gondolat, hogy ő sem tévedhetetlen, egyszerűen meghaladja a képességeit.

A másik alak az amerikai polgárjogi mozgalom szülötte. Érzékenyen közeledik más kultúrákhoz, komoly, igyekszik más ember birtokán óvatosan járni. Mottója: „Semmit ne vigyél el, csak emlékeket, és semmit ne hagyj itt csak lábnyomokat”. Mialatt azonban távol próbálja tartani magát külföldön „A Ronda Amerikaitól”, talán egy ugyanolyan súlyos betegségnek esik áldozatul.

Szerinte minden kultúra, amelyikkel kapcsolatba kerül, összehasonlíthatlan szépségű. A hitvány és gőgös Amerika hogy jön ahhoz, hogy bármit is tanácsoljon e népnek. És akkor sincs semmi baj, ha véletlenül mégis valamilyen nyugtalanító jelenségekre lel. Hiszen azt biztosan vissza lehet vezetni – s logikájának abszurdítása fel sem tűnik neki – egy Ronda Amerikai cselekedetre. Biztosan.

Kár, hogy Amerika többi 130 millió lakója soha nem mutatja meg magát a világnak. Az ugyan is meglepődne. Az ezernyi kisebb nagyobb városában az emberek élnek a maguk mindennapi életét. Nem olyanok, mint a reklámokban és a tv-showkban. Valójában mindenki életnagyságú. Aggódnak gyerekeik iskoláztatása miatt (amely sokak számára rohamosan túl drágává válik). Milliókkal többen csak „megvannak”, de a világgazdasági válság nyomán egész családoknak kell kenyérért sorban állni, és vezető pénzügyi szakemberek pedig munkaközvetítő irodák ajtaján kopogtatnak.

A statisztikákat félretéve talán a legszembevetőbb különbség az amerikai és az európai kulturális emlékezet között a leigázás és a megszállás bármely kortárs értelmezése. Elfoglalva lenni. Az Egyesült Államokat csak egyszer foglalták el, és azt mi magunk csináltuk. Az Amerikai Polgárháborúban (1861-65) milliók haltak meg és Magyarország nagyságnyi területek pusztultak el teljesen. Százharminc évvel később néhányan még mindig érzik a puskaporszagot. Az amerikai polgárok óriási többsége azonban ebben a században vetődött partra New Yorkban és Kaliforniában. A polgárháború csak a történelem-leckék egyike.

Beleszületni egy olyan országba, amely a világ uralkodó katonai és gazdasági hatalma, érdekes polgárságot teremt. Az erő magabiztosságot szül, mely arroganciába csúszhat át. De ugyanaz a tulajdonság (kifejezetten amerikai, amint azt gyorsan tanulom) több egy főre jutó altruizmust is szülhet, mint amennyit lehetségesnek gondolnánk. Az amerikaiak mindenféle önkéntes munkára vállalkoznak. Állatvédelem, hajléktalanok, irástudat-

lanok, környezetvédelmi ügyek. Mondd meg, hogy mit csinálunk, és mi nagy lelkesedéssel és minden ellenszolgáltatás nélkül belevetjük magunkat!

De Amerika gyakran rátapos saját, jól megválasztott 62-es cipőjére. Ennek az országnak a pusztasága olyan problémákat teremt, amelyekkel kisebb országoknak talán soha nem kell szembenéznie. Például, a los angelesi közoktatási rendszerben több mint 70 nyelven tanítanak. Elképesztő vállalkozás. A tudományok pedig megcsínylik ezt. Az alapvető cél az, hogy a gyerekeket egy működőképes társadalomba integrálják. Felejtjük Platont. El tudja mindenki olvasni az autóbusz menetrendet angolul?

Ugyanez a téma foglalkoztatta dr. Alan Bloomot is a „The Clinging of the America Mind” (Az amerikai tudat beszűkülése) c. munkájában. Az amerikai főiskolások rettentően kényelmesek és sekélyesek. Elítélően nyilatkozik a klasszikus oktatás hiányáról. Ezek a diákok nem tudnak görögül, latinul, nem ismerik a filozófiát, a klasszikus művészeteket és a zenét. S mivel biztonságos és barátságos környezetben nőtt fel, nem rendelkeznek európai társaik lelki mélységeivel sem – állítja Bloom. De sok európaihoz hasonlóan, akikkel találkoztam, Bloom is elkövette azt a hibát, hogy Amerika „európai tökéletlenségei” miatt sajnálkozott, s közben nem vette észre, hogy a kulturális úr valójában nem is létezik. Bloom semmit sem olvasott Amy Tamtól (kínai-amerikai író), Maya Angeloutól (afrikai-amerikai), Francisco Goldmantól és egy seregnyi más szerzőktől, akik saját Amerikájukról írnak. És Bloom semmit sem olvasott Karinthytól, Pilinszkytól vagy Esterházytól. Semmit sem olvasott Kunderától vagy Haveltól. Számára Európa az ókori Görögországban kezdődött és a reneszánsz Rómában fejeződött be.

Itt vagyok tehát egy csendes városban, kávé izsom, míg kint olvad a hó, és azt hiszem, hogy Bloom ismeretei az európai kultúráról ugyanolyan fogyatékosak, mint amelyenek vendéglátóm ismeretei az amerikai kultúráról. Mind Magyarországnak mind az Egyesült Államoknak megvannak a maguk aggasztó (és igen, időnként szórakoztató) kulturális non-sequitursai, amelyekkel meg kell birkóznuk. És én igazán remélem, hogy hazaért, mielőtt nekieredt a hó.

Fordította:
Heil Tamás

KISKÚT

Selymes a vize? Nálunk a harapós kóla megy. Nagyobb hírt nem hozott? Merre az a kiskút? – Abban a városban, amelyik tavat fog körül. Vízivár benne, akkora a tó, s hajó jár rajta.

– Hol olvasott ilyen városról?

– Ejnye. Városnak, várának, tavának alatta is víz. Aszálynak évadán zöldell körülötte fű-fa.

– He? Ilyen nincs.

– Jól van, segítő kérdéseket kaptok, ennyire buták nem lehettek ti. A vizét, azt Európának talán első embere élte. Dereng már? Régi királyaink mulatóhelye és Camp Davidje volt idegen királyok fogadására. A legújabb kor hajnalán is a királyi kincstár fogott össze új földesurával. Elküldte hozzá a *decus Hungariae*-t, országunk díszét, a berlini, londoni, szentpétervári, jénai, olmützi akadémia tagját jó tanácsaival. Majd ő hozta tanítványát és barátját, a *magyar ingenieurt* – így jegyezte rajzait, terveit a Porosz Tudományos Társaság tagja, a római császár térképésze és kultúrmérnöke, aki a nagy tó színét úgy megemelte, hogy bármerre nézek, szoborcsoport rajta a város. Közben a táj tudós tervezésén kitanult a helyi *éppétőmester* is, de annyira, hogy aztán már Veszprémet, Egert, Mórt is megrakta az épületeivel, és már ő nevelt kultúrmérnököket és szobrászt városának. És ha e három iparos elme hidat vagy hidast, istállót vagy malmot, templomot vagy kastélyt, követ vagy kőcserepet arányozott, az illedt tájba is, a városba is.

– Hé, hova lukadunk ki? Ülészünk itt!

– A bihari remete még neki sem búsulhatott, a széphalmi széplélek börtönbe se juthatott, a nemzet csinosítói még egy épkezláb ötlettel nem állhattak elő, mikor ez a város már mindent tudott, amit városnak tudnia kell. Ipara virult vízi erején, pedig hol volt még a félkarú óriás, pláne proletárdiktatúra plusz villamosítás! Kapiskáljuk már?

– Víz, víz.

– Méghozzá annyi, hogy a serdülő Budapestnek ivóvízül fölvezették volna, ha nem olyan meleg. Azért örülhetett a város nagy télben is a török hadnak puskaport, az osztráknak prófuntot, s ha malmainak baja esett, a két ellenség együttes erővel javította. Na! Hiszen jártatok benne! A gyors is megáll ott! Autópálya is érinti. Hát az élsportolókra nem emlékeztek? Az edzőtáborra?

Tata! Tata! Ennyi csillogó szemet! Csupa tehetséges magyar. Csak hát nagyszabású. Mit ezeknek kiskút? Mondtam volna mindjárt az edzőtábor. Nem állítanám, hogy a tatai képviselőtestület ülésén vettem hangszalagra mindezt. Hiszen a tatai testület rögtön megmondja, hogy mink volnánk! Itt vagyunk, ragyogunk! S fújnák is már: Az első európai, az Samu! Nőseembernek tisztelik a vértesszőlősiek. Nem sokkal azelőtt kell lefordulni az odvának, hogy a nyíl a tatai Öregtő farka felé mutatja az utat. Arra a horgászparadicsom! A nehézfemes derítő! S hogy Magyarország díszé, aki ezt a modern kultúrtájt tervezte, Bél Mátyás! A magyar ingénieur meg Mikoviny, akit mi kereszteltünk Mikovényinek utcánk nevében! S az éppétőmesterünkön az egeri püspök csudálkozott a Lyceum láttán, hogy Bécsben találkozik-e önála külön! Hát hogyne, kapott is szobrot a főterünkön! S már dupláznak rám, iszen gyűttment vagyok. Gyűttmentek szavaltak, amíg a széncsata Mohácsa nem lettünk. Mi megmondtuk, hogy a tatabányaiak addig bányásznak csak, amíg a buziknak a Gellértben ki nem bányásszák a melegvizet a seggek alól, és nem úgy lett? Maga nem a Gellértbül gyűtt? Maguk miatt nem épült meg a szocializmus, maguk miatt számolták föl a tatai cipőt és csődölt be a szőnyeg! De van még cserepünk és hűtőtechnikánk, és lesz felüljárónk! Mi döntünk, mit tegyünk a városból. Kukoricatáblát-e vagy atomtetetőt? Minden lehetséges.

Hízkelkedéssel próbálkozok. Legyek én akinek néznek. A fontos csak Tata. Lakótelepek rághatták körül barokk városát, Esterházy kastélyát, templomait. Malmainak, fürdőinek vizét elihatta a felfúvódott bányászbéka. De hogy Természet, Ipar és Művészet egymást termékenyítette itt, az a csodálatot máig megérdemli. Tata csodájának az egy megvilágosodott nemzedék új egybefoglalója volt csak. Kik jártak már addig a csodájára! A szőnyi légió veteránjai öregségükre *ad lacum felicem*, nyelvükön boldog tónak becézett Öregtő partjára telepedtek nyugdíjasnak, és a Kristályforrások nimfáinak állítottak ránkmaradt kőoltárt. Zsigmond, a király, a császár udvarával Tatán hetelt. Tárgyalt, lubickolt,

vadászott itt a bizánci császárral, a dán királlyal, a szerb despotával, a bosnya fejedelemmel, és várkastélya körül ötezer mercedesz-paripa parkolt! Mátyás itt időztében szakasztotta meg Szép Ilonka szívet és Bonfini is eljött kastélyát magasztalni. Csupa turista! S az utánuk való új kor anzikszai: a rézmetszetek Európa-szerte tudósítanak szinte évről-évre erődítési munkáiról, ostromairól, mintha bizony Tata vára lett volna a kereszténység védőbástyája! Mikor Sorrentója volt! Egyetlen városunknak nem maradt ennyi képes emléke a török világból. S a vendégjárást csupán késleltette a hadak járása. Mi egyébért nyúlt volna a császári és királyi kincstár a zsebébe, miért rendeztette volna ilyen nagynevű tudósokkal Eszterházyval közösen? Ferenc király a schönbrunni-nak mondott békét a tatai kastély toronyszobájában írta alá, és milyen kár, hogy utolsó királyunk, Károly csak futó vendég lehetett itt a budaörsi csata után!

Mintha megindulnának a szép szón. A kukoricaföld csak igazítás volt. De mi egyebet tehetnek, ha Tatabánya kloakájává lett az Öregtő? Leeresztik, megkotorják, aztán kukoricát bele! S ha a kukorica nem szereti a bányaiszapot? S a kotorékkal megint hova? Szigetet építeni netán, amelyet a Balatonba terveznek legújabbán? Vagy betont a tóra repülőter-nek? Viszont amióta megszűnt a bányaművelés, azóta a tatai karsztvíz épp annyival emelkedett, amennyivel az Alföldön apadt a talajvíz. 12 métert. Azért meglehet, hogy Tata forrásai visszajönnének, ha szennyösen is, malomvíznek, mozgásukban tisztulnak, haszonra, gyönyörűsége, s egyszer majd úgy kalauzolhatok Tatán angol vendéget, hogy hátammal nem takarogatom az Angolkert teliszart műromját, mert akkört víz csörgedez majd Moreau tervéhez híven, és a sváb hentes friss stifolderét faljuk, malom mellett sült meleg komiszkenyérrel, és a naplementénket jegenyenyáras szűri...

Elragadt a lelkesedés. Akár megvallom, szárnyalással nem bokrosítom én soha képviselőtestületek gondját. Még akiket én választottam, azoké sem. Amíg az életemre nem törnek. Nem is például: ha lebontják a szomszédságomat és lakómegőrző tornyokkal meg felüljárókkal záránának körül. Amíg ilyen dolgok nem történnek, hallgatólagos jóindulatom minden önkormányzaté. Majd ha kérdenek, szólok. A tatai hírek távolról értek, csupán magamnak varázsoltam jelenetet belőlük. Képzeldésemmel senki terhére nem vagyok. Kivált azoknak nem, akiknek bele kell tanulniuk a dolgukba. Senki nem született polgármesternek. És a képviselőknek is kell talán vadakat gondolniuk, akár énnekem. Miért ne lehetne Tatának repülőtere? Nem is tatai szív, ha nem dobban ilyen kérdésre. Csak aztán a józan tatai velem együtt kialussza hatalmi álmait, fölszegi a hüvelykujját és karnyújtásnyira emeli hunyorgó szeme elé. Majd lassan fordul a sarkán és összeméri tehetségével az ég alján kínálkozó lehetőségeket – akkor pedig a repülőter épp annyi hasznot ígér Tatának, mint egy eocén-program. Ébredéskor meg-

gondolandó az is, hogy jobb a Természetnek szabad folyást engedni, ha éppen jófelé folyik. Mivel addig tenni semmit nem kell, és magunkhoz vehetünk egy sört, szerintem. Azért merem remélni, hogy nem okozkodik majd másképp a tatai képviselők testülete sem. Tatán elcsodálkozna napokig király is, kalaposinas is, ha barátságos háznál szállhat vagy szállóban, barátságos áron – csakhogy itt barátságos gondolatok nem vergődhetek diadalra évtizedekig. De újabban mintha a Természet hüvelykujja arányozna. A Tatabányai Szénbányászati Tröszt nem érte meg századik évét, az intenzíven tápozott hal döglök az Öregtő foszforos bányazagyában – de az Egeres kiszáradt rétvjére föl-húzott lakótelep vizesedik, régi kutak telnek meg Felső-Tatán, ötemelet magasságban az Öregtő színe fölött.

Amikor fülébe jutott a képviselőtestületnek, hogy a magyar feltámadásra Pesten terem mind a világ 1996-ban, föl pattant a söre mellől és intézkedni kezdett. Hát még, amikor hírül vette, hogy az ideözönleni készülő idegen visszariad, ha Bécsben megtudja, hogy útja vonaton három óra lesz és nem kettő. Bizony Tatának tennie kell, ha villámvonat cikázik majd a két dunai főváros közt. S a pénzt onnan vegye, ahonnan kínálkozik. A villámvonatból pedig kinéz szép pénz. Elég baj, hogy már az autópályát nem a plébániatemplomunk két tornya közt buktatták át! Lehet ezen segíteni a régi budapesti-bécsi 100-as út olyan terelésével, hogy Tata főutcáján az átjutás bajosabb legyen már ma, mint a Körúton. S ha jön a villámvonat, a 100-as út egyik ága sorompónál vesztegeljen? Hé! Tatának nincs még felüljárója!

A képviselőtestület agyát elöntötte a vér. Kisajátítási felmérések értesítéseit kézbesítették máról-holnapra Tata-Tóváros történelmi bevezető útjai mentén a megálmodott felüljáró betonlábai alá. Egyik házsor gazdáit a kitelepítéssel állították szembe, a másik sorét csak azzal, hogy kertjéből, a konyhaablak magasságából lódul majd az autóforgalom a majdani emelkedőnek. Hábort, fogságot, rekvirálást, frontot, zabrálást, kulákklistát, padlássöprést megért bácsikák-nénikék kezdték halmozni a patikaszert, hogy ennyi ölég is lesz az ölégből. Fiatalabbak, jobb módúak, ha nemrég pofoztak ki egy régi házat itt, pozsgás középkorúakkal együtt fogadkoztak, hogy előbb kártérítési követelésükkel megnyúzzák a polgármesteri hivatalt, aztán Tatáról úgy elporzanak, hogy vissza se néznek. Orvosok, gyógyszerészek, tanárok és más hülyére fegyelmezett értelmiségiek már csomagoltak. Hanem a gatteros a sarkon, az a szerzámait élezte, mert sosem volt kenyere a hirtelen felindulás. Csupán a távolból segíthettem pihent elmém tanácsaival, de a szeles önkormányzat megtorpant már az első világos kérdésekre. Vajon városrendezési elképzeléseiknek van-e telekkönyvi nyoma? Hát nem volt. S meggondolták-e, hogy a felüljárójuk a majd félévszázada természetvédelmet élvező Angolkert fölött, nyugatra, széliránt 100-150 méterre emelkedne? Az edzőtábor működtetőivel

egyeztetek-e? Nem, nem. Közben persze puhatolóztunk a MÁV-nál is a villámvasút pályaeépítési terveinek állásáról. Nem állnak sehol. Pénz sincs még. Az önkormányzati árulást morogva eltakarodtak és két évre csönd lett a fölüljáró körül. De a riadalma kinek kellett? Magam is annyit tudtam csak, hogy tevékeny hivatalnokokban bízni nem tanácsos, azért beléptem Tata Barátainak Körébe, de a MÁV-ot is fokozott figyelemmel kísértem, mint maga kéri a vágányok mellett.

Ismerem én az embereimet! A tatai Esterházy kastélyban működő Városi Kórházat az önkormányzat egyszerűen alkalmatlanná nyilvánította hivatása teljesítésére. Majd kimondták, hogy szükség sincs rá, orvosait szélnek eresztik. Később hallatszott, hogy vevő jelentkezett a kastélyra. Sőt a verebek azt csiripelték, hogy a vevő jelentkezése szolgált okkal a képviselők higiéniai aggodalmaihoz. A város népe aláírásokat gyűjtött. A józan polgári ítélet szerint, aki Esterházy kastélyban lakna, annak legyen pénze új kórház építésére.

Közben más ügyben is gyűltek tiltakozó aláírások. Az önkormányzat benzinkút-építés céljára eladott egy sűrűn lakott területet a Barátok bájos óratornyával megjelölt Országgyűlés tértől egy futamodásra, sportpályák között. Nem is azzal a történelmi megokolással, hogy amikor Dobzse László az Országgyűlés téren törvénykezett ország-nagyok karéjában, jobbán a pápai nunciussal, lovaik sem messi abrakoltak. Tata és környéke tömve benzinkutakkal, holott az Almásfüzitőnél följebbiek Révkomáromba járnak át olesóbb abrakért. Nem, nem. A képviselőtestület egyik tagja a Strabag nemzetközi útépítő vállalat helyi képviselője – tehát ha benzinkút lesz, a 100-as is forgalmasabb lesz, a Strabag nyomhatja a fölüljárót, s ha az összejön, nő a benzinkút forgalma. Hát még ha az autópályára ráteszik az útvámost! Eddig csak a lusták nem mentek föl rá. Azután csak eszeveszett megy föl. A polgárok nem is a céltudatot rosszalották. Hanem ennél a szervezett erőszakoskodásnál jobb a maffia is! Például ha nekiesne az Öregtónak és úgy megtisztítaná, hogy csecsemőinket füröszthetnének benne! Még védelmi pénzt is fizetnének, ha tűzokat szednének a tatabányai vállalatok igazgatótanácsából és különös kegyetlenséggel végeznének velük azokon a napokon, amikor szennyüket a tóba eresztik! A pénzünk megtérülne egy-kettő!

Két évig élhettem mégis a Magyarországi Baráti Körének, úgy, ahogy tavaszról nyárra, nyárról ősze s télre olvassák. Csak arra neszeltem, hogy a Bundesbahn támogatni óhajtja a magyar villámvasút építését és a bécsi-budapesti vonalhoz pénzt bocsátott a MÁV rendelkezésére. Néztem közben ki már a villámvasút ablakán. Nemcsak a sebessége más élmény, hanem amerre jár, ott alkonyul a személyvonatnak. Az Inter City Express hightech irányítása, áramvonalas kényelme elnyeli a vasútfejlesztés teljes pénzét, a szárnyvonalakat benőheti a fű. Magyarországon az IMF egyenes ajánlása ez. Újabbán nemcsak a velünk egy sorsú keleti

Németország fapados polgárai ellenzik a villámvasutakat, hanem a svájciak is. Mert hogyan jutni oda, ahol a villám megáll? Tatai ember ha Bécsbe ruccanna, Pestre kell előbb feljutnia — de lesz-e csatlakozása ott? S ha a villámvasút 140 kilométeres sebességre tervezett pályájához lesz pénz, amerre a Cseke-tó hajlatában óvatos fűtőkkel, 40 kilométeres sebességgel sompolyodik el a bécsi gyors ma, akkor lesz a két évig pihentetett fölüljáróhoz is! Ha nem, meghitelezzi a Strabag. Vagy az nem illő? Néhány hét múlva a zöld *Világgazdaság*-ban (1994.V.27) látom, hogy a tatai önkormányzat 10 millió dolláros kölcsön fölvételeit szavazta meg 15 éves futamra. Ha a város úgy működik, mint Esterházy idejében, akkor semmiség. Amíg az apró betűt el nem olvassa a polgár. A 10 millió devizakölcsön 6,5 milliójával is csupán forintban rendelkezhet az önkormányzat. A többivel egyáltalán nem. Az előre letett kamat, mint a klasszikus uzsora-ügyletekben. A cikket azonnal továbbítottam Tatára. Mint várható volt, nem hallottak a dollárkölcsönükről. Csupán egy kapatos rendőr kocsmái fenyegetőzése vallott rá. Meglesz a fölüljáró maguknak, ha a fejük tetejére állnak is!

Gyors cselekvés kell, gondoltam el nyíladó piactudású eszettel. A tatai önkormányzat hivataloskodása a végére jár idén, akár a többieké. A többiek, akiket ismerek, idén már nem varrtak terheket az újabb önkormányzat nyakába. A tataiak megaddig kötönének szerződést a Strabaggal, amíg a kölcsönt lenyúlhatják! Nem is érnek rá tárgyalni azokkal, akiket másfél évtizedre adósságba vernek. Kivált nem népszavazást rendezni, hogy kötelezhetik-e gyermekeiket is a lenyögésére, hiszen még kipattanna, hogy az eladásra kínált lelkek száma 25.000-nél nem több, hanem kevesebb. Márpedig akkor a törvényesnél jóval súlyosabb hivatali segg ülte meg a várost, s ha van lelke a banknak is, a városi lélekszám magába szálására készíti.

Azzal utaztam le Tatára, hogy első utam a rendőrségre visz, hogy jól ismert tettesek ellen tegyek feljelentést fehér rabszolga-kereskedelem alapos gyanújával.

Fékeztem messi Tata előtt, mint a villámvasút majd, ha nem akar befordulni a Cseke-tóba. A mai gyorsan még ráértem elolvasni a *Népszavá*-ban, hogy ma alakult az országban a negyedik regionális kockázati társaság, Fejér-, Veszprém- és Komárom-Esztergom megye önkormányzataiból. És hogy várják a tőkés társakat szívélyesen. Vagyis Tata önkormányzata a negyedik bolyban indul, mire én kapcsolok! Körülröhög a rendőrség. Hogy én a polgármesteri hivatal nem vagyonom kockáztatásával bíztam meg, hanem utcám söprögetésével? Hogy vegyék ki a zsebemből a kezüket, ha már az állam keze benne? A fej tetejére állhat az elvtárs. Egy brosúrával elmaradt az elvtárs.

Tatán a trafikban meglelem az egyik helyi lap félévesnél régibb számát. TATA – CSŐDHELYZET? címmel tudósít a képviselőtestületi ülésről. Kiadásai, hangzik el, tavaly 46 millió forinttal haladták meg remélt bevételeiket, pénzt kellett ezért kölcsönkérniük 22 százalékos kamatra. Viszont, olvasom tovább, Tatának 200-220 milliós vagyona hever több vállalkozásban, tehát dönt a testület, „be kell szerezni ezen vállalkozások működésének adatait, gazdálkodási mutatóit”. Hol mennyi a mijük, arról fingjuk nincsen! Bezzeg van észük a kölcsönkéréshez! Városi kereskedelmi iskolát jártam. Akkor még elszámolt évente egyszer a pedellusi fizetésig minden adófillérrel a polgármester. Ezután következett a brosúrák kora. Másodszor évülök már el. Nem riasztom hát a rendőrséget, inkább föltelepszek egy padlástérbe az Agostyáni úton, épp oda, ahonnan a fölüljáró ívelni kezdene a vasúti pálya fölé. Ablakot nyitok, lehunyom félszemem és kinyújtom karomat a fölszegett hüvelykujjammal. A gatteros fűrésze rág, idehallik a sívása. A tetőtérben többfelé építkeznek, kell az anyag. A környék megint bízik magához. Láttak ők már éjjeliőrt nappal meghalni. Az út túlsó felén arányzom hüvelykujjal azt a polgári ikerházat, amelynek egyik felében a kommunista Havasi Ferenc, néhai miniszterelnök-helyettes, a Központi Bizottság gazdaságpolitikusa lakott. Tanácsi lakásban. Nem is volt felüljáró szobán addig! A ház előtt az utcán, a halálra szánt platánsor alján kiskút. Ki tudja hányadszor zöldre festett öntöttvas. Semminő amúgy, állt régen ilyen az utak mentében mindenfelé. Mondták vonyósnak, nyomósnak, szívatónak, fostatónak, legfeljebb az Alföldön tisztelték szívárványosnak, mivel ott tudták mi az a poshadt, bűdös ivóvíz. Amilyet itt kincstári beretválkozáshoz eresztettem a csapból az imént. Talán jobban tisztelik már a kiskútat errefelé is, hiszen ingyen köpi a vizét, nem vízdíj plusz ÁFA plusz csatornadíj plusz ÁFA megint, egy híján 100 forintért köbméterét Tatán. Látom, járnak rá az asszonyok. Nem korsóval-kannával már, hanem posztmodern pillepalackkal, azt is vékony sugárban szívatják teli, hogy a víz pocsékba ne menjen. Az olyan szállásaimat is szeretem, ahová az utcai lámpa éjjel bevilágít, nem kell a házínéni villanyát égetnem, s ezért megemberel egy tányér házisüteménnyel. Amíg szívatnak az asszonyok, az is eszembe jut (s ha erről az jut eszembe, takarékoskodok — nem kell újra kezdeni), hogy osztrák és német városok szinte mind kölcsönökön élnek. S hogy a székely azt mondja a formátlan nőre: csúnyább a kölcsönkérésnél. A német meg a csúnya kölcsönkéregetésről: *auf Pump leben*. Nem mintha kiskútról hordanák a vizet. Hanem mert pumpolnak. Patinás szó Pesten is. Első újkori országgyűlésünk helyén, ahol az Agostyáni útra befordultam, az óratorony csöpp csodájára nehezedeő két sor lakómegeőrzőbe hat-hét emeletre pumpálják tatabányai aknákból a vizet méregdrágán. Amit Tata alól kipumpoltak, annak árát most a betonba zártakból pumpálnák. S mivel

a szerencsétlenek csak felvonóval járhatnak a kiskútra, inkább a család megfürdik egy kád vízben, egyszer hetente, s a maradékkal öblíti a vécéjét. Hogy ki volt az a nagyszabású barom, aki a főtca barokk és múlt századi vasárnapiaságát kettős betonház-sorral elrekesztette az Agostyáni út környékének hétköznapi iparosnegyedétől? Ugyanaz alighanem, aki műemlékek közé még nagyobb forgalmat terelne és kukoricával vetné be az Öregtő teknőjét, amíg repülőtérenk be nem betonozhatja. Barmok összeesküvésére gyanakodni időt rabló. Egyek ők és oszthatatlanok. Nem ismernek időt, távolságot, határt. Ahol a készülő benzinkút alján egy korábbi lakótelep pincéiből pumpálják a vizet mostanában, azon a réti ingoványon gyerekeknek nem volt szabad útjukat kurtítani a Fényesnek. De ahogy a Fényes források elapadtak sorra, még a Feneketlen is, úgy szikkadt ki ez az ingovány. S akkor rakott rá lakótelepet a halhatatlan barom. Most a Fényes vize nem tért vissza még, csak a lakótelep pincéiben tocsog, ezért a mi barmunk — folytatná egy nyugati rögtön, holott nem pipált szocializmust — a pincékből pumpálja a Fényes strandjára, plusz ÁFA.

Becsattintom a hüvelykujjamat és megyek megkóstolni a kiskút vizét. Hűsít. A hőség rekkenő, majd beletántorodok egy nyílt gázárkba. Vájják az árkot az utca mindkét felén. Magas sáncok között ágazik szét a keresztutcákba. Csak itt a kiskút táján, ha beleések, belé is fülhatok. A házaknak tartó nyúlványokig vízzel tele minden árok. Befelé a városnak nincs bennük semmi.

Azazhogy, azazhogy. A gázprogram régésznek is, földtanásznak is tárt fel látnivalókat. Az árok mélyén meg a sáncok oldalában vert ajtópánt, repegetett cigányszög, barokk boltozótégla, cseréplábas kormos cserepe, helybéli márvány küszöbtöredék. És fekete föld, amilyet csak aszú nádasokban forgat az eke. Aljas földnek mondták, pedig ebből lett alföldi rétjeink lecsapolása után az adókötelesen ringó búzamező. De itt, Gerecse és Vértes ferde vetődésében, ahol a sziklák közt számtalan forrás vize tört a Dunának? Esmélek, hogy alulnézetből szemlélhetem Mikoviny Sámuel művét. Nádas volt itt addig, mert íme a kotu föld alól a források laza édesvízi mészköve is kifordult métermélyről. A karsztnál lazább szivacsának likai beszédese. Nádcsőrmőkre kristályosodott rá a meszes víz. S a kő arra ritkul, amerre nincs víz a gázárkban. Eszerint nem a Dunának áramlik. Tart a Duna felől is a városnak. A kertek ágyásai közt egy-gyűrűs vízgyűjtők, azt merítik, öntözik. Se húzni, se szívatni nem kell. Talán a Cseke-tóból szivárog? Jó lesz szétnézni, ha a felüljáró dolgában okosodnék. Annyit látok, hogy ha itt autóforgalmat, de a villámvasút rengését is álló betonlábakat vetnének, a szivacsos mészkőnél mélyebben, talán az eocénban kell talpat keresniük, és elhárítani a vízáramlást, különben az építkezésnek épp akkora akadálya lehet, mint a karsztvíz a szénbányászatnak.

Azaz a kiskútnak lóttak. Szemmértékem taitai támaszának. Mintha a hüvelykujjamat lőnék el. A józan eszemet.

Gyanús volt már a MÁV-tervező sopánkodása. Hogy a Cseke-tó hagyján, ők a pálya túlsó feléről, az Ujhegynek nevezett határból áramló vizek miatt aggódnak. Azokat kellene patakmederbe terelni, kijebb. Hát Önöknek nem jobb helyük lenne ott kijebb a vágányokkal? Nem, a kijebb helyezéshez végképp nincs pénz és nem is lesz. Eszerint elvágják a Cseke-tavat utolsó természetes táplálékától? Ugyan, már régen az Öregtóból táplálják villanyáramos fölnyomással. Ha az Angolkertből egy sarkot lekanyaríthatnánk, akkor símában gördülne minden. Pár értéktelen fa árán, de szárazon.

Enyhén emelkedő utcán bóklászok gázárkok közt az Angolkertig, az utcával párhuzamosan sompolyodó vonatonál alig gyorsabban. Erre ugrálnak le a gyerekek, ha az állomástól hazáig nagy a kerülő. Odébb magas gát partján, ösvényen kapok föl a Cseke-tóból kifolyó patakra épült Kása malomhoz. A reformátusok püspöke alakított magának undok kispolgári fészket belőle. S a malom kerekét még a víz felülről csapta! Nagymester volt Mikoviny. Föltúrta a tavat. Csekénél ők csekének. Csekély. Sekély gázlóból tavat gyúrt a források köré, abból kanyargatta Tóvárosszerte a vizet. Malmok 32 kereke őrlött, csapott, zúzott, kalapált mentében. S olyan gyümölcs termett, hogy a Tóvárosi Casino a múlt század közepén országra szóló gyümölcskiállításokat rendezett minden december 6-án, Esterházy Miklós nevenapján. Vajon tartósított gyümölcsöt állítottak ki? Fenét. Az emelkedőről visszanezvést gyümölcsligetbe borulnak a tóvárosi házak máig – csak a meleg malomvíz párája nem óvja már decemberig a fagytól. Ennyi haszon szagára érhető, miért ide rendelte Mária Terezia Bél Mátyást, majd Mikovinyt selmeci pénzbányájából előbb, mint ahogy a poroszok útjába Sziléziában erődítéseket építtetett volna velük.

A Cseke-tónak ezen a felén, partja és a vasút között sok csodáltnivaló nincsen. Borostyán futja meg a fákat, tikkadt a bozót. Horgásztanyák, mint valami bányatónál. A tavat elhagyva vizenyős gyepföldet taposok. Síkos bugyberek, időről-időre megjárja a víz. Fölfelé megint, és látom már a vasúti töltést. Itt újból avar csörög a lábam alatt, de a perzselő hőségben levelüket hullató fákra fölnezní nyaktekerő. Szálas tölgyek, századosak, egészségesek. Ezeket kapná ki a MÁV, ha kanyart egyenesíthetne! A vasúti töltés alatt betonfolyosó, nem embernek, hanem víznek. Kiszáradt sédje kanyarog le a mély bugyberek felé. Szinte a töltés tövében kockakő foglalatú régi kút, vízzel színültig. Az Angolkertnek ezt a zugát hívják a régi tóvárosiak *Pesung*-nak. Torzítás is, kétértelmű is. Berek? Csak az erdős zuga? Inkább talán a töltés rézsűjének német neve, a *Böschung* ragadt meg ilyen *sváposan*. Felkapok a töltésre. Tülfelén ingovány ezüstös fűzeit látom, embernél magasabb nádat, sűrű zanótot. Abban vizsgáldni veszélyes volna. Nézem a

terképen, védett terület az is, de neve nincs. Cseke lehetett mindez, az Agostyáni úti sorompóig, s onnan a Fényes források alá benyúló réti halastavakig. A MÁV rézsűs csekeje a Pesung. Sompolygó vonatoknak is csak a beton vízeresztővel alkalmas.

Elhoznám ide a MÁV pályatervezőit egy határkerülésre. Ők azonban takarékoságukban a kötelező hatásvizsgálati tanulmányt is irodájukban, két szobával odébb készítették. Ilyen takarékoság bűnözőkre bízni a bűnüldözést. Hiszen a bűnhöz jobban értenek a rendőrségnél. Szó érte terveiket másfél kilométerre a Pesungtól följebb is. Tíz éve kisembereknek parcelláztak vízjárta telkeket ott a pálya mentén, mivel akkor a pálya odébb került volna, amerre most az újhegyi vízáramlást vezetnék el. Ez volt a távlati terv a villámvonat előtt. A takarékos villámvonat elől viszont vagy elmenekülnek kártérítés nélkül a kisemberek, vagy zajfalat kapnak az ablakuk elé, mert a pálya marad az ingoványon.

Kezdek megenyhülni a vállalkozó kedvű taitai képviselőtestület irányában. Csak hát a MÁV is olyan szimpatikus vállalkozás volt száz évig! Jobb lett volna otthon maradnom íróasztali tettesnek, mert lám: a vas- és közúti író, akinek kineveztem magam, legszebben gördülő dűrohamaiból zökkentí ki a latolgatás. A Cseke-tó kedvesebbik felének baktatok leverten. Beötlő partfokán Magyarország első szomorúfűze lógatja ágait a vízbe. Hogy Petőfi szomorúfűz furulyája azért szól olyan szomorúan, mert temetőben metszette az ágát, s hogy korhadó fejfáinkon is dísz a szomorúfűz, attól múltja a falu akáclombjánál nem távolabb. Telepítőjének, a kert- és vízművész Böhm Ferenc mérnöknek tulajdoníthatjuk, hogy történelmet lehel. Ő épített barlang foglalatot a tavat tápláló Pokol forrásnak, az Angyal forrásnak pedig szobordíszes bugyogót. A *Wasserkünstler* művészi szakosodás volt a németeknél már a középkorban. Bár csak hasznát áldanák, a nevét felejtenék! Szébb célja művésznek nem lehet. De mikor a derékvastagon buzgó források elenyésznek és barlangjuk, tavuk vak gödör?

A regényes partfél kekeny. Merengésre nincs mód, mert a zöld vaskerítés meg a tó közti ösvényen elgázolnak a szabadidőruhás sportolók. Hol fussanak? Edzőtáboruk vaskerítésén túl autók járnak. Csak az Angolkert civil fele tilalmas az autóknak. Máig nem Tata felségterülete az edzőtábor. Az csupán az otromba vaskerítéstől a MÁV töltéséig terjed a Cseke taván át.

Rázzam öklömet a vaskerítésre? Inkább a 48-as olimpiai játékok tíz magyar aranyérméje emlékeznék. Az állam körültekintően hasította ki ezt a párás környezetet a londoni olimpiához készülőknek a városból, és bevált a számítása! Ami Eszterházyék Angolkertjéből megmaradt Tatának, az meg Néppark lett. De a nép asszonyai nem soká járhattak a válogatott ó- és középkori kövekből épült múrom alá, nagymosásukat öblíteni a források melegvizében télen. 49-ben elapadt a Pokol for-

rás. Elbányászták. Az edzőtábor, az meg bővült tovább, kétszázfős szállással, tornacsarnokkal, orvosi rendelővel, és hálás lakói 52-ben már 16 aranyérmet hoztak haza a helsinki olimpiáról. Ha legalább kegyelmet könyörögtek volna Tata vizeinek! Megmaradt volna az ő párjuk is. De az újabb szállások, tornaterem, hőközpont, szauna szennyvizét a Cseke-tóba vezették, mikor már 160 forrásának vize nem buggyant 130.000 litert percenként, hanem véstjósloán ingadozott 52.000 és 72.000 liter közt. Hát most a futó óriáscsecsemőkre acsarogjak?

1960. szeptember 2.-án a tatabányai XV/B aknában súlyos vízbetörés történt. Bányászhalál, gépek veszte, termelés kiesés, népgazdasági kár. Nem írta az újság, hogy odavesztek az Angolkerti források. 72-re a Fényes forrásokat is elbányászták s a tröszt csak iszapját adta Tatának az Öregtóba, onnan jutott a Cseke-tóba a kibányászott szén vilámissága árán. Bél, Mikoviny, Fellner Jakab és Böhm Ferenc műve Tatabánya kloákája lett.

Hát a szénbányászat emlékét gyaláznád? S ha Mikovinyre bízták volna az energiagazdálkodás megszervezését a frissen csonkolt országban, majd újabb veszített háborúja után? Mondhatta volna szovjet hódoltságban, békeharc sűrűjében, hogy lásuk újból a gyümölcsöskerteket, a sokféle gabona jó örleményeit, a gondosan megművelt bőrt, a racka fonalát, posztóját, Tata bevált exportcikkeit? És fogjuk idegen szóra a gyereket, küldjük cserébe, mint a régi tataiak, hogy kezünk tisztességes munkáját szemfülebben cserélhessük?

Hattyúliget utca. Szép a neve. Nép ilyen szépet utcára nem akaszt. Kazinczy nyögdelhetette a csekei hattyak kecsétől ájultan. S az uraságot sem bánthatta, ha Angolkertjébe a Pálmaházához, Nyárikastélyához, Törökmecsetéhez szép nevű utcán ballag be. Kifelé ballagtomban elhagytam már a Sándor malom munkásszállásnak se jó szállóját, és kiapadt búvó árka mentén jutok le a Miklós malomig. Tata cégére a főutcának tartó 100-as úton, Fellner egyetlen malma, amelyiknek megvan még a kereke. Malommúzeumnak szánták, de az új pénztelenségben *Antiquitáten* lett. Hívogatásul MTV zenét dönt az autóforgalomra, és éppen csak kiütik egymást. Rádőlök köztük a patak hídjának vaskorlátjára. A malom patakja folyt keresztül a 100-as alatt. Ma beton fenekén az ujjnyi vízállásban egyetlen sikló kísérletezik, hogy átjusson amerre a víz tartott, tovább a Tóvárosi Malomnak, újabban fogadónak, az Öreg Kalló malomnak, ma Halásztanyának, tovább a Gyári malom hült helyének, és a műemléki gonddal helyreállított öregtóparti Pötörkének, majd a Józsefnek, Nepomucenusnak, Ferenc Kallónak, Deszkametszőnek... Leülnék itt a Miklós alján és megvárnám, ameddig ennyit is lejárat a fejem.

*Túl a Dunán jár egy malom,
Búbánatot őrnek azon,*

*Nekem is van búbánatom,
Odaviszem, lejáratom.*

Molnar... aki Waros zamara iartatta az molnot, Német molnar wala – írtuk 1600-ban. De már 1681-ben a Bányát jártatták Innepek hetében – üzemeltetik, mai szóval. Amint malomban törték a csert, és vargák a levében kézről-kézre jártatták a pórét, azaz nyers bőrt, börgyártás lett a neve. A szíjjártó-szíjgyártó szópár emlékeztet, hogyan lett jártatásból gyártás, járatosból szakember, gyarató tucatmunkából gyarló.

Hát én szárazon járjak? A molnár, ha vize nem volt, vizet ivott, ha vize volt, akkor bort. Ebből a pocsoltyából nem ihatok. Ellenben egy talpraesett vállalkozó kis sörfőzdét és mérést nyitott a Miklós tövében, nini. Meggondolandó. Ellene szól, hogy

*Bús a gólya, le van a víz csapolya,
Nincsen pénzem, elfizettem adóba.*

Másrészt 45 forintért méri korsóját a sörnek a talpraesett ember. Nem lehet nagy az adótartalma. Beülök hozzá és rendelék egyet, majd még egyet, és sok járást megtakarítok. A sörözőktől értesülök, hogy állt ezen a helyen vendéglő régen is, a malom aljában várakozók szívesebben elpolitizáltak itt. S volt mögötte kovácsműhely. Amíg politizáltak, a lovukat megpatkoltatták. A kovács fújtatóját is ez a patak járatta. A kováccsal egy udvarban volt a bognár. Persze centírozni kellett a szekér kerekét. Vassal. Azért járt a patakon vasverő is két alulcsapott kerékre. Ha a lónak pokróc kellett, került a kallóból, lejjebb a patak mentéről. Ha hám, posztóval bélelt, a szíjjártótól, még odébbrol.

Ha ezeket mind a Cseke vize járatta, Tóvárost a Cseke-tóról nevezték. Ritka szép név ez is, s a tóvárosiak annyira ragaszkodnak hozzá, hogy Tatával egyesíteni évszázados huzakodás után sem sikerült őket igazán. A sörmérés asztalán a Tóvárosi Híradó, amikor egy sarokkal odébb Tata, vagy ahogy itt mondják, azaz inkább bökik, intik fölnek: Fölsótata.

Mert más világ az. Tóvárosiak, ha adnak magukra, olyan járatlanok benne, mint én Honolulu-ban. A minap vasutat-közutat hánytamvettem frissen választott szocialista országgyűlési képviselőjükkal. Megegyezek tataiakkal, tóvárosiakkal, hogy derék ember. A tóvárosiak így tódítanak: „Pedig felsótata!”

Aztán elvitettem a lépést. Tata Baráti Körének idős elnökénél tisztelegtem Felsótatán és nem vettem tekintetbe, hogy felesége tóvárosi, hanem nekiálltunk morzsolgatni azt a XV. századi első adatot, hogy Tóváros a Tótváros névre hallgatott. És felesége, velem félórás ismeretség után, férjével félévszázados házasság után a foga közt csikorogta: „Tót az öreganyátok!”

Indulatából értettem meg, miért a két város összesarkalásába épült ferences kolostor a középkorban és Zsigmond császár miatt éppen a türelméről mindig nevezetes Bosznia fiát, Márkai

Jakab inkvizítort hívta meg gvardiánjául. Pihenten érkezett. Tatáról állt tovább Erdélybe kutatni a Moldvából bejött rühes juhokat, kiásni és megégetni rég holt papokat, kiobbantani a Budai Nagy Antal féle felkelést.

Nyelvészi rögtönzéssel mentem a helyzetet. Tóváros tót? Már inkább Tata! Hiszen latin neve is Totis, a tótok tanyája! A magyar meg hol horvátban, hol szlovákban látta a tótot. S ha *jeuizüenn*, *galuskásson* ejti: *teut*, gondolhatott éppen teutont is, akikkel Edward Brown doktor 1670-ben latinul és flamandul társalgott Tóvárosban. Két nép volt, a tóvárosi meg a tatai, külön szerződést kötött velük az újjáalapító Esterházy. A tataiak jobbágyként, földművesként váltak alattvalóivá, a tóvárosiak a szerződés szerint zsellérként, s ebből érthetünk iparostól iskolamesterig és orvosig mindent. De leginkább iparost, mert az úr meg a kincstár új energiabázist az iparnak teremtetett Béllel és Mikovinyval. Az úr a ráépült malmokat is a markában tartotta. A szerződésnél korábban molnárkézben volt Pötörke malmot 1937-ben magához ragadta végtére. Hiába, nem Csekonits az Esterházy. Talán a villanyt is úgy oltogatta a kastélyában, mint én az enyémben.

Csakhogy Esterházy malmai nem örölnék már. Csupán a forgalom öröl, és abban nem tapasztalni takarékoságot. Felkapok újból és sodratom magam sűrű folyamával az Óratoronynak. Pedig őrlődve gondolkodni nem lehet. Tatánál kisebb településnek is talán éjjel jutott csak az eszébe, hogy a forgalmas utat jó lesz a helységből kivezetni. Tatának megadatott az autópálya, azért most a Strabag igyekszik tőkét kovácsolni a MÁV pénztelenségéből. A 100-as út kétszer keresztezi a vasutat. Erre építhetné akár öt felüljárót. A vasút akár kijebb kerül, akár nem, a 100-as húzódhatna kijebb, hogy csak olyan járművek jönnének Tatára, amelyeknek a dolguk itt. Így mi lesz? A vágányokon már dolgoznak, a MÁV nem látja a veszélyt. A vilámvonat próbajárata után majd nyomnák alá a Pesungnak a cementet, s azt hallgatólag a Strabagtól kapják a felüljáróért, a forgalmas benzinkútért. Tata meg nyögheti a 10 millió dollárt is.

A forgalom szétágazik a Barátok szerény temploma és Óratornya közt, s a város egyetlen történelmi terét szabja szerte. Tóvárosban más templom nincs is, csak imaház. Vajon az uraság Felsőtata böhöm urasági kegytemplomába tette volna át a hitélet székhelyét, hogy összemelegítse két városának alattvalóit? Ha így számított, nem vált be a számítása. Idegenkedésük nem vallási természetű. Fényes Elek úgy vélte, Tóváros protestáns, Felsőtata katolikus. Holott a Felsőtatan nyomtalanul elenyészett középkori Balázs templomot lutheránusoktól vették el a katolikusok még a török korban, aztán váltságdíj fejében visszaadták, mint kegyes népekhez illik. Végül az uraság 1757-ben reformátusoktól vette el, majd azok ott építettek újat az első türelmi rendeletre. Tóvároson máig nincs templomuk. Igaz, plébánia sincs. Nem mintha Nagy Frigyesről mindjárt megtanulta volna az újjáalapító

Esterházy József, hogy az alattvalók jobb ha a maguk gusztusa szerint hisznek. Uradalom-alapítása környékbeli vallásüldözésekkel kezdődött. Talán éppen a tatai ipar intette türelemre. A működőképesség. Szétnézett először az iparosok közt és látta, hogy legtöbbje protestáns. A lutheránusokat nyomban katolikus pap lelki vezetése alá rendelte. Erre megcsappant a csapó céh. A mundéért pedig jól fizetett a kincstár. Hát hozatott újkeresztelődteket a nyitrai Ószombatból meg Morvából. Másképp nem jöttek, csak a vallási türelem ígéretére. Hogy aztán hova kallódtak itt, arról nem szól a fáma.

Tekergek a három egybeszegülő tóvárosi út közt, amelyekre majd lesújt a felüljáró. Iparosházai nyakuk közé húzzák a fejüket. Íves behajtó kapujukon koppantó, golyvás párkányukról vaskar kunkorodik fel, de a végéről a cégér odalett az iparal. Oda a régi móddal, arról csak a sárkányos ereszcsonornája vall még egyiknek-másiknak. Nagyven évre hogy lehetett volna tartalékolni? Vagy mégis? A legtöbbje takaros, néhányat szépen kifosztak. Még ez is hogy feszeleg, pedig verő oldalát mutatja az utcának, mint faluhelyen — nád-fődeles lehetett, ollólábas-szelemenés, később szarvazták, cserepezték, de csepegő oldalainak ereszetét összeszorította az utcator. Rámnéző egyetlen ablaka félre, még a fölöslegessé vált ágasfája miatt, de a ház megmaradt félszakosnak, akár a szil levele. Ezt nem iparos lakta, hanem Nád Laca, a réti tavak pákásza. Tóvárosba az is belefért. Ahogy már a jozefinus térképeken ideszegült a Péro és itt áll máig háborítatlanul. Odébb megint bütével áll az utcának egy ház, díszes oromfala a tető tarékjáig emelt. Tatai márvány lábazata, vaskosan keretezett két kicsiny ablakának szemöldöke-köténye régi fényében ragyog, mintha egy hasban vállas kupec tolná mellénye aranyláncos gyűrődéseit ki az utcára. Benn a mennyezet stukkójának súlyos aranyozása alatt lakott a rác sertéskereskedő. Ablakán öregasszony könyököl ki léptem kopogására, de mire besandítanék, összekapta a függőnyt. Azért a barna mongolfoltot csak megpillantom könyöklő karján. Odébb az ajtófelet támasztó tisztítósné lábikráján láttam. Elegy-belegy nép ez, még ha az öreganyja se volt tót senkinek, az istenért!

Rég lesem az iparosnegyedek végvirágzását, amikor várják rettegve a randa brigád felvonulását, s még egyszer régi szépségében helyre állítják életük és munkájuk színterét. Ha felüljárókkal szakad rájuk a füstköd, végük úgy is. Ma még értem, miféle az élet az olyan kétlevelű kapu mögött, amelyekre kirajzszögezik a tintaceruzával írt cedulát: BODZAVIRÁGOT BEVESZÜNK. Majd a BMW fényelnélő szélvédőjén át nem értek semmit. Az erre lekunkorodó idegen szélvédőjén még szétkent bogár se lesz, eszébe nem jut, hogy az útról letérjen s itt vendégeskedjen. Akkor pedig a képviselőtestület a kalapja mellé teheti a felüljáróját.

Az uraság a városnak külön ura volt demokratikusan választott képviselőinél. Szedte per-

sze a bért a malom vízéért. Jó, a molnár vilanyszámlája. Csakhogy a molnár, a hálózatot: a malom árkat, zúgóját is tartozott tisztán tartani, hogy a más molnárhoz jusson, sőt úrdolgában igazítani a polgárok fedélszékein. Üres kézzel az utcán nem csámboroghatott, szekercének, mérőlécnak mindig kellett nála lennie. Rovását is évről-évre megvizsgáltatta az úr, elég hatékony-e vize hasznosításában. S ha úgy ítélte, hogy az energián másutt a haszon több, onnan hozatott technikust. Azaz faragómolnárt. A városon kívüli idegenek versenyétől viszont védte iparosait. A Fischa menti malmokkal nem versenghetünk, panasolja az úrnak írt levelében titoknok. Hát csalogattak faragómolnárt a Fischa mentéről. Így került a Johannesz család Tatára. Utolsó helybéli iparos sarjuk ma meg azt fájlalja, hogy csak fizeti önkormányzatának az iparüzési adót, munkát nem lát tőlük.

Mi lett a faragómolnár Johanneszekből? Az első világháború után még a Tóvárosi malmot bérelték az úrtól, a második után a Cifra malom utolsó bérlői voltak. A molnárok akkortól a nép elsőszámú kizsákmányolóivá nyilvánítottak és börtönbe meg munkatáborokba kerültek a kocsmárosokkal együtt. Az utolsó Johannesz molnáron a halál megkönyörült, özvegye házuk mosókonyhájában érte meg napjainkat. A család gyermekei közül az egyik Kandót végzett, apja körzeti villanyszerelő, aféle vízpótló energetikus lévén. A másik péknek tanult – hiszen malom mellett süített a pék – s a felesége vízépítő-mérnök, persze Amerikában, a többi rokonnal együtt, mert 56-ban lázadtak molnársorsuk ellen. Tata nincs elfelejtve Amerikában sem, de mit tehetnek? Töprengenek velem együtt, hogyan jutottunk idáig.

A Johannesz család nyomdokát követtem Alsó-Ausztriába, a Fischa menti Lichtenwörthbe, közben megértettem valamit a Monarchia világsodáskori vallás- és iparpolitikájáról. A Tatáig híres Fischa-malmok közül egy ugyan jár máig, és viseli a kötőzre kővizet kódézsából öntöző Flórián nevét, mint a Johanneszek közös dédapja meg a családi Flóra nénik. Van a malomnak vize is, nem úgy, mint a tataiaknak, mégis villanyra jár, és a község jelentősége elenyészett. A *Loch*, mondja az egyik helybéli a városáról nagy meggyőződéssel. Szarfészek bizony a mai Lichtenwörth, meg kell hagynom. Késő bánata a kocsmárosnének is, hogy családja Tatára kívánczolt, anno. Hanem a holt városka egyik szűk utcájában irdatlan kőkapu tornyosul fölém. Birodalmi nagycímeres, kétkoronás, kétfejű sasos, jezsuita-volutás, Schönbrunnban a párja. Schönbrunn persze sehoh, utcahosszat apró házak tűzfalukkal kifelé, szorosan, ablaktalanul. A pompázatos kapun belül utcák efféle házakból, munkásudvaroknál nem hosszabak, és átjárhatók. Lakásaik kibelevze, ajtajuk-ablakuk bedeszakzva. Itt-ott még laknak. Penészes régi szaki csöpp házi múzeumát mutatja a munkástelep századfordulós életéről, dalárdájáról, futballcsapatáról készült értelmetlen csoportképekkel. Köztük kétszáz évesnél régibb pak-

szuson akad meg a szemem. Ősidőben, hallom, amikor a díszes kapu épült és a házak vakfalukkal teljesen körbezárták a telepet, akkor a lakók ezzel az útlevéllal s a belepecsételt alkalmi engedéllyel léphettek ki a lajtai magyar határ felé. Hát mi volt ez a telep? Tűvár, kérem szépen. Osztrák vállalkozó alapította 1747-ben Mária Terézia 10.000 aranyra rugó hiteléből. Épp amikor Mikoviny Sámuel a tatai medence csatornázását befejezte – Mária Terézia pénzén ugyancsak! Ide pedig azért hitelezett kegyes királynőnk, mert addig csakis Anglia gyártott acél tűt, és egyedárusága a kincstárát sarcolta. Csakhogy az angolok mégis jobban érthettek a tűgyártáshoz, mert a honi vállalkozás csődöt mondott. Mária Terézia hitele fejében államosította, és külön szakembereket kerített hozzá Pfalzból, családostul. Hamarosan esztergályos- és mérlegkészítő-műhellyel valamint harangöntődével bővült a telep és 708 munkáskezet foglalkoztatott. A szaki szocdem újságkivágatai közt tallózva látom, hogy köztük 140 asszonyt és gyermekét is. A Habsburg nosztalgiánál erősebb a marxista nevelés Ausztriában is, kell megállapítanom. Mária Teréziát munkásgettó alapítójának mondják el a lapok. Persze a tatai Esterházy is miért alapította birodalmát? A szegény nép sanyargatására, igaz?

A sanyargatni valókat azonban neki is, királynőjének is csalogatnia kellett. A tatai uradalom alattvalóinak száma megsokszorozódott fél évszázadon belül. S mi volt az iparos mézesmadzaga, hogy gettóban dolgozzon asszonnyal, gyerekekkel? A Pfalzból hozatott vasművesek olyan radikális protestánsok lehettek az újrakeresztelő ószombati posztósokkal egyetemben, akiket akkor Európaszerte üldöztek Amerikáig, mert a családok közös munkájának vallása szerint éltek. Ilyenformán az elválasztás éppen a gettók lakóinak javát és kívánságát szolgálta. Az alapítók vallási türelme pedig addig tartott, amíg az iparosok új környezetükkel összemehettek. I. Esterházy József a protestáns csapatoknak Tóvárosban alapított posztófabrikát 1727-ben, s mire tagjai a régi csapócéhekbe olvadtak, 1757-re nem volt köztük egyetlen protestáns se már. De volt tatai ipar.

Lichtenwörthben nem vált be ez a politika. Kezdetéről tojásdad alakú nagy kupolás templom vall. Épp annyira kilóg nyomorúságos környezetéből, mint a császári díszkapu, amelyen csak bemenni lehetett. Evangélikus templomok épültek ilyen formára erős kiváltságú szabad királyi városokban, például Lőcsén. S bár a templomot illendően Szent Terézia tiszteletének szentelték, festett oltárképének Golgotája alatt a siránkozó Mária helyén Mária Terézia, apácaruhában. Bajszos két gorillája viszont selmeci magyar bányász-egyenruhában feszít, a kép felirata szerint a Selmecen tett 1751-es királynői látogatás emlékére. Vagyis a magánvállalkozás Tűvárrá tételének évében.

Csakhogy pakszus ide, pakszus oda, a katolikus vallásra fogott iparosok szétszökdöstek innen a türelmi rendeletek korára. Esterházy a birodalmi vallásügyesnél az iparos működését tekin-

tette előbbre valónak, s a gettónál célirányosabbnak bizonyult malomptakok vezetékére fűzni fel iparosait. Tata-Tóváros nem vált Tata-Tóvárossá. Amikor posztósokat egyenként felfűzte, Esterházy tett még egy próbálkozást fabrikával, a holicsi habán – azaz már Holicsban katolizált – újkeresztény fazekasmesterek összelepitésével. Az ő kezük munkája a végső simítás Természet, Ipar és Művészet évszázadra szóló egységén itt. Szobrászuk, Schweiger Antal a tatai kastélyok és kertek szobrainak alkotója tényérokkel kezdte. A fabrikák, a tóvárosi iparosszellem nevelőiskolái pedig itt álltak a három út összetorkollásában, a Gyár utca végében, az Országgyűlés tere mögött, a Barátok szomszédságában. Így kellett lenni, eszmélek.

A fabrika patakját keresem, mikor a Gyár utcában ez a felirat üti meg a szemem egy ház kapuboltján: SZÁM KÁLMÁN KÉSMŰVES ÉS KÖSZÖRŰS MESTER. A házon már nem is keresek helytörténeti részleteket, elandalodom. Működik! Jár! Beóvakodok hűs kapualjába. A falon csatajelenetek, országgyűlések fakult múlt századi nyomatai. A kivont kardok erdeit nyilván itt köszörültették. A nyomatok keményfa-ág kereteinek faragásához sem foghattak akármilyen békanyúzó kusztorával. Nagy a kísértés, hogy beljebb kerüljek, de úgy döntök, nem cselekszem bolondjában. Akivel csak a sors összehoz Tóvárosból valamint Felsőtatáról a következő napokban, azok aggastyántól az ölbéli gyermekig azt vallják, hogy késeiket Szám Kálmánnal köszörültették, köszörültetik és fogják köszörültetni, mivel Szám Kálmánnak köszörűs volt az öregapja is, és ugyancsak a Szám Kálmán névre hallgatott. Magam is tapasztaltam nemzedékek hűségét a köszörűsükhöz és viszont: az újpesti templombazár köszörűse 1912-es műhely-alapítása óta köszörül szakadatlan – érdeme már Babitsnak szembeötlött a *Kártyavár* írása során. Szám Kálmán cége azonban régibbnek tetszik. Az újpesti Ampenszám köszörűs Szám Kálmán öregapjánál tanulhatott, az kötelezte az Ampen megkülönböztető jelző fölvetérelére. Ez a felismerés annyira erősödik bennem, hogy elhatározom: tudományos pártatlanságot Tata ügyében Szám Kálmán öröklött szemértékével hitelesítettem. Magamhoz veszem hűséges cserkész-törömet és három nap múltán beljebb kerülök.

A kapualjból köves mediterrán udvarba jutok, épp amekkorába az üvegezett tornácoktól, szaletlitől, kenyérsütő kemencétől még jutni lehet és műhelyében kerülök szemtől-szembe Szám Kálmánnal. Mögötte három sor köszörűkő vész a műhely homályába. Szeme a tőről énrám villan, mondani csak ennyit mond:

– Holnapra meglesz. Tessék helyet foglalni a szaletliban.

Átlátott rajtam. Éles tekintete megmondta neki nyomban, hogy golya-jeles töröm német,

készülte egy évtizeddel megelőzte II. cserkész-próbámat 1943-ban, valamint azt is, hogy azóta nem köszörültetem, idegen létemre tehát nem érezhettem egyszerre a küszürültetés kényszerét a tóvárosi Gyár utcában. Én pedig, ha már a törömet egy teljes estére és éjszakára rábírom bízvást, mindjárt neki szegezem, amint sört hoz és leül szembe a szaletliban:

– Kié Tata?

Nyílt a tekintete. Szám Kálmán mester szálas, hibátlan termet. Ami ősz hajából maradt, azt torreróként fésüli boltozatos koponyájára. – Ha a tóvárosi városházán kezdem, az mindjárt Tatabányáé telekkönyv szerint. A volt egészségház, most KOMTURIST.

Azt sem tudtam eddig, nem véletlenül a német lovagrend főhadiszállását hirdetik-e rajta az öles betűk, vagy itt szervezik-e a csoportos túrákat a kommunizmus romkertjébe. Persze, Komárommegyei Turistaforgalmi Vállalat. S az a megyeszékhelyé, Tatabányáé.

– Forgalom az van. Turista nincs.

– Akad pár elszánt hollandus. A sárga NL rendszámtáblájukat mi úgy értjük: „Nur Limonade!”

– A Fényesen láttam őket lakókocsival. Németországban a turistaipar csótányai, hát itt is elnyüzsögnek 300-ból 15-re fogyott ritka növényfajta közt. Fénye veszett Fényes! Jut eszembe, kié?

– Egy kft-é. A város adta nekik a vizet. De úgy, hogy nem fizetett érte az Észak-Dunántúli Vízellátónak. Az idén tavasszal meg úgy döntött a képviselőtestület, hogy a napi 1.000 köbméter vízpótlásra nem tart igényt. Amit értelmezhetünk úgy, hogy a száraz tónak, büzlő növényzetnek, döglött békának, hollandoknak gazdája a város, de áldozni nem hajlandó rájuk.

– Hát Tata vize? Az kié?

– Fogas kérdés. Kinek mi jut. Amelyik kertben telik a kútgyűrű magától, ott szétlocsolják. Ha szívjuk, a miénk. Akár a levegő. De leszedhetjük-e a repülőgépet, ha a házunk felett dörög el naponta? A föld méhének kincsei az országot illetnék. Ha bérbe adja, azé, akié a bányajog. Tata vízének hősi elbányászásáért munkaéremrendeket osztottak Tatabányán. A szénbányászat népgazdasági érdek volt, a városnak meg kellett hajolnia. Ma a népgazdaságot privatizálják. Tatabánya bányajogán hőerőmű és Karsztaqua kft alakult, és tatai vizet, azt most vagyonuknak tekintik és tízszereséért adják, mint amennyibe nekem kerül.

Bevezet első üveges tornácára. Őrült hőség. Kövesült nádcsermőkkel rakott sziklagyűrű. Szám mester kapcsol valahol és a gyűrű közepéből embermagas vízszugár lövell, majd elporlad a köves nádtorzsákon. Hűs permetet szívok hasból, jogalégzéssel. Amin porlik, akkört fakad, mondja a mester. Négy métert nem kellett a pincében lefűrnia, ilyen kő közt karsztvízre lelt. Nem buzog ugyan, mint régen, de az orosz bűvárszivattyú a lengyelpiacról 5-6 forintért fölnyomja köbméterét.

Gondot osztató permeteg. Ilyen lehetett Tata légköre. S amit egy Fugger megtehetett vöröskői vára *sala terrena*-jában vagy egy Wallenstein Prágában, a tornácán annak a kastélyának, amelyet letarolt iparosnegyed helyén emeltetett: hűtőző terem közepén porló vízsugárral, azt igenis tegye Szám Kálmán, döntök. Még én is mit megengedek magamnak! Van egy talpas, golyvás, visszhangzó üveghengerem, zöld ágnak vázául a fekvőhelyem fölött. Kangyera J. Lászlóné, a sarki fűszeres hozta át az államosítás hírére, öntöttvas mákdarálójával együtt. A mákdarálót szorgos úttörők vitték el a kertemből húsz év múltán, amikor Kangyera J. Lászlóné már sírjában pihent és a fűszerüzlet restaurációjára nem kerülhetett sor. De az üveghengert hetente újratöltöm vízzel. A fürdőszoba kövére állítom, beleemelem a zuhany rózsáját, s amikor megtekerem a csapot, fölébe guggolok a henger szájának és repedésig szívom a tüdőmet.

– Ennyi a miénk a vízből – foglalja össze a mester és kikapcsolja a szivattyút. – Amit megiszunk, az nem biztos.

– Tata városa nem szolgálhatna olcsóbbal?

– Vár az önkormányzat, mi jön majd föl az emelkedő karsztvízzel. Csatornát is vezettek a kiszáradt karsztbarlangokba, pöce is csorgott bele mindig. Csak az a tenger vízben jobban elveszett, mint a mai csatornalé bonyodalmas vegyületei. Láta a tévén azt a zairei beltengert, amiben a ruandai menekültek, tuszik-hutuk a levüket összemosták, és aztán bulldózerrel temették őket? Az önkormányzat vár.

Kárnak, szarnak nincs gazdája. De amikor országos aszály és a világ klimakutatói éppen Németországban elemzik a tennivalókat a megbillent hőmérsékleti és csapadék-egyensúly közepette, Tata vize nem maradhat meg pokolgépnék.

A második tornából nyíló első tornác ajtajában tornyos hajú tatai porcelánasszonyra mutat Szám mester, hogy az övé. Együtt vezetnek tovább Franklin Benjamin lakásában! Abban ugyan sosem jártam, de az életében sokat, labirintusa végén azért jellemeztem őt a Becsület Művészeként. Jól választott szó volt. A tör-köszörültetés ötlete méltó hozzá. Szám mester egy stilettoval a maga készítette hasító-sújtó-kaszaboló-aprító-szuró fegyvereinek gazdag gyűjteményéből józanítóan bökdösi a hasamat.

– Hát ez kié?

– Vitássá még senki nem tette – felelem tompán. – Nem is kell kerülgetnem. Hanem régen a falvak, mezővárosok határát megkerülte előljáróival az élen a mezei polgárság apraja-nagyja, s az apraját jól megrakták minden határhányásnál, vackorfánál, hogy a község birtokára emlékezzenek halálukig. Vajon a negyven év múltán választott tatai önkormányzat bejárta-e népével a közös birtok határát? Vagy mindjárt privatizálni kezdték?

A Szám házaspár nevet.

– Tata ugye az Esterházyaké volt – magyarázzák. – Mezőgazdasági, vadászati hasznot szolgáló vagyónából lett a Tatai Állami Gazdaság.

Vagyis Tata jó részét államosították. Az állami tulajdonból egy éve részvénytársaság lett, élén egy sportlövészessel, aki a Renault tatabányai kirendeltségén, majd az Auto-Sonn Kft. igazgatóságában szerezte meg a szükséges szakértelmet és pénzt. Ez a részvénytársasági elnök azután a volt Állami Gazdaság lovasiskolájából ágaztatta le a Dotisz-Handicap kft-t s annak már maga lett a tulajdonosa. Egy év nem telt bele, árverésen, majd kiárusításon kótyavetyélte el a lovakat, de elkelték ott Esterházy-címeres hintók, nyergek, lószerszámok is. Közben még működött egy Tatai Lovas és Vadász kft is, lovasvadászatot kínálva egy városban! De hogy melyik gidrán vagy lipicai melyik vállalkozástól került kótyavetyére, azt senki nem érti. Maradtak a márványművű istállók, meg az uradalom angolos Diana vadászszállója a fácánosban bedeszkázva, pusztulón.

– Senkinek nem jutott eszébe Tatán, hogy az Esterházyakat helyezték vissza birtokukba? Osztrák vagyonukat ugyanis most alakította emberbaráti és műemléki kuratóriummá a magyar börtönből 56-ban szabadult Pál herceg özvegye. Megbékítette a szocdem osztrákokot, mert a magyar hazafinak megmaradt Pál őket be sem engedte burgenlandi birtokaiba. Hátha az özvegye is honleány?

Összenevetnek. – Csakhogy a tatai birtoknak nem Pál volt az ura, hanem a Miklós. Ő pedig a lábát többet Tatára betenni nem akarja.

– Kutya arisztokratája!

– Velem tárgyal, de csak telefonon – mondja Szám mester. – Egyszer járt itt, hogy lássa eleinek sírját a plébániatemplom kriptájában s akkor tudta meg, hogy a plébános kihányatta sírboltjukból kegyurai csontját. S ha ilyet lát, nemcsak kutya arisztokratában dül el a borjú, hanem tisztességes ausztráliai pékben is. Mert a Miklósból az lett.

S most a papságot ültessük jogaiba vissza, békességben, hogy vallásüldöző ne legyen a hírünk? Igaz, ki vette elő azt az iskolaigazgatót, aki tanítványaival a nógrádi Alsópetényben Werbőczy sírboltját dúlatta szét az osztályharc vasába öltözöten?

– S a képviselői testület semmit nem tett Esterházy Miklós megbékítésére, ha már a tatai birodalom megöröklését elaludták?

– Tett igenis. Márványtáblát tervezett a kiűrt sírboltok szájára, s arra az Esterházy címert velem öntette. Én álltam az ausztráliai telefonszámlát is, hogy a Miklóssal apróra megbeszélhessem, mi hova kerüljön.

Ennyi elég egyszerre. Nem tudom, lennék-e még tudományos szívből-igazán. Búcsúzom, szigorúan csak másnapig, hátha kell belezökésnek a cserkésztorom. De addig bejárok annyit ebből az uratlan uradalomból, amennyi a város kezén mégis, ha akarja, ha nem.

Elég talán, ha a köldökét kerülöm meg, az Öregtavat. Bél Mátyás és Mikoviny Sámuel úgy megemelte a színét ennek is, hogy a vize elforgatott még tucatnyi malmot és zsillippel-vasrostéllal le

lehetett halászni évente. A pereméről jól belátom. Jobbfele a Gimnázium fönn, lenn a kastély sarka s a kettő közt délszaki fák közt a megürült istálló, balfelől a parti sétány tóra könyöklő platánja. Arra eredek el a tó túlsó végének, a Tófaroknak, amerről az Általér az apró patakokat hordja bele a bokodi tározón át, majd fölveszi a maradék tatabányai ipar levét s egy ülepítőben terhe nehezét lerakja. Nem ártana-e még a nagy eső is? A nehézfémeket az ülepítőből átmoshatja az Öregtőba! Dr. Oláh István, agrár-, vízgazdálkodási- és környezetvédelmi mérnök, Tata polgármesteri hivatalának főmunkatársa aggódott eddig a 60 holdas és 4 millió köbméter vizet befogadó tóért meg az Általérért. A képviselőtestület azonban nem adott sokoldalú tájékozottságára, mázsaszám rendelte a kandidátusi értekezéseknek álcázott szaktanulmányokat a halódó tó üledékének vegyi összetételéről, s éppen azoktól, mint hallom, akik a tó szennyéhez a legtöbbet adták. A képviselőtestületnek szóló tiltakozását, hogy lemond, ha még egy ilyen tanulmányt vásárolnak, megfogadták. Kirúgták őt előbb. Csaba Attila, a képviselőtestület tagja maga mondott le a városfejlesztési és környezetvédelmi bizottságban viselt tisztről ugyanazért. A Levlap, majd a 3. Part olvasója – ő erősíti meg, hogy a 10 millió dolláros kölcsönt megszavazták, ha föl nem is vették – a Vízügyi Igazgatóság, Környezetvédelmi Felügyelőség, Észak-Dunántúli Regionális Vízmű, halászat, idegenforgalom s a többi minden érdekegyeztetését látja lehetetlennek. A többi minden közt, mint Oláh doktortól megtudom, szerepel a bokodi erőmű is, mert a szárazságra való tekintettel a maguk duzzasztójába vezetnék vissza az Öregtő vizét, csövön, majd 40 kilométerre.

Sok a kuruc sírás is a tulajdonviszonyok miatt, Rendezetlenségük a képviselőtestület tehetetlenségének megszokott mentsége. Senki azzal nem példálózik bezzeg, hogy I. Esterházy Józsefet 1727-es tatai birtokvásárlásában csupán akkor erősítette meg Mária Terézia 1747-ben, amikor a kincstárral felesben Béllé és Mikovinyvel már elvégeztette birtokán a vízrendezést. Tulajdonává akkor sem lett. A tulajdonlás a privatizációs rablás új szava. Tetézi az államosítás rablását. Kurucnak és népi baloldalnak ez való. Első foglalás. Földosztás. Miénk a gyár. Labanc volt viszont az I. Esterházy József országbíró, hiszen a császárhoz való hűségért kapta Rákóczival bujdosó Antal bátyja örökrészét, így teltt Tatára. Labanc volt Bél Mátyás, bár tüzes protestáns lelkész lévén a morva újrakeresztelők Bibliáját is fordította és először írt hozzá. És labanc volt Mikoviny Sámuel, a császári udvar tanácsosa, Magyarország tudományos térképezője, a váltóvízikerék meg a hidraulikus sajtó feltalálója. Hát nem csoda, ha valahol közutjában földelték el Trencsényben, nem tudni, hol. Nem emeltek Bélnék se emlékoszlopot, se mauzóleumot, mint a balsors kurucainak. Hanem a diéták terjeszkedő városa, Pozsony ráépítkezett a sírjára. Sőt, jut eszembe, labanc volt első statisztikusunk, Fényes Elek, akinek Tatáról szóló szerelmes szavai kilógnak Magyar

Geográfiai Szótárából: „Kedves haza ez népének, mert áldott és kellemes... Nincs hazánknak oly vidéke, melly vizet igénylő gyáriparra alkalmasabb volna...” Hisz mit merészelt tenni! Mint az Országos Statisztikai Hivatal 48-as alapító igazgatója folytatta és publikálta munkásságát a Bach-korszakban, így aztán politikai halottnak nyilvánították és a Statisztikai Hivatal díjnokaként halt meg. Mit is ír az Öregtő meleg forrásairól, ahol kemény télen foltokban fagyott a víz és annyi kisdíák odaveszett, mert korcsolyán közelítették meg a gimnáziumot – de meglelt emberek is, jégvágásnál, a hűtőszekrényes kor előtt... „Legnevezetesebb forrása van azonban éppen a vár tövében, hol emberkarnyi vastagságban buzog fel a kristályvíz.” Jesszusmária! Ha a tó a huzakodó intézmények közt maga gondoskodik a tisztulásáról, a kihalt forrásokba és karsztüregbe úgy gurguláz le az iszap, mint a kádból a családi fürdés után, ha a dugót végül kihúzzák. Hát ha még Tatabányáról szívattja a Karstaqua! Azt a drága jó PR-vizét (PR= Public Relations= minden cigány a maga lovát dicséri, mint a Karstaqua naponta)! Az Öregtő emelt oldalában, az út töltése és a lerobbant lakótelep közt találok még élő forrást egyet, a Búdöskút. Nincs nagy bec sülete, gyógyhatásáról nem írtak tanulmányokat. Búdösnek búdös, szakasztott Karstaqua. Úgy arányzom, az Öregtő emberkarnyi lefolyójából egyenest idetalál a szennyes kútházig.

Lassan a Tófarokig kutyagoltam. Fürdőznek, látom. A tanulmányokból kiviláglik, hogy a fürdés itt már harminc éve öngyilkosjelölteknek való. S épp az elmúlt években támadt itt egy nyaraló-negyed a Vértesszőlősön horgászparadicsomként jelzett út mentén, amerre Samu, a Nősember is kijárt horgászni a felesége elől. Akkor. Mire azonban szerencsétlen kispolgárok az Imádlakjaikat megépítették vízközelben, addigra búdös lett a tó is. Hanem az idén tavasszal triatlon-versenyt rendeztek Tatán, s mivel az úszással jár, a *fürdőzés-tilos!* táblákat kihúzkodták. A kispolgár pedig azt hiszi, a tó megtisztult a tanulmányok erejénél fogva, s most áll gatyában és bámulja a haraszt közt vergődő sirályt. Látok odébb döglöttet is. Egy hájas limonádéivó hasmánt ázik a vízben, úgy könyököl ki a parti kőre. A könyökénél ötkilósforma harcsa, döglött ugyancsak. S ha a harcsa meg a sirály nem bírja, a fürdőzők se bírják soká, ehhez nem kell tanulmány.

De hogy kerültek a ménkü nagy kövek a tó partjára? Szürke gránit! Messziről hozták, lezúditották gátnak. A Tófarok berekerdejét gátalták el a víztől, mert azt hitték, a tavat a berek ingoványa szennyezi. Ettől kiszáradt az ingovány. Majd a foszforos iszapot kezdték kotorni a tó fenekéről és a latyakot csövön benyomatták a berekerdőbe. Ettől meg az erdő égett ki. Tanulmánynál jobb a verés, gondolom demokratikusan. Majd akik a tónak hasznát remélik, azok széthányják a követ, beeresztik a vizet a berekbe, abbahagyják a haletetést, visszatelepítik a nádasokat, ahonnan a horgászok kiirtották s végül kilövik a vadászokat, a kutya arisztokraták párttitkári ivadékait.

Igen ám, de ha Tatabánya a szennyét minden megállapodás dacára eregeti bele, mikor a körmére nem néznek? Oláh doktor elmondja: van ugyan szennyvíztisztítója Tatabányának, de hozzátenni a tisztítószeret drága. Azért ő pályázatokkal ideügyeskedett mérőműszereket Nyugatról – de a mérő embereire kutyáikat uszították a tatabányaiak. Ha Tata önkormányzata mégis egyezkedne velük, leghelyesebb Tatabánya drága ivóvízéből a tatabányai szennyvízeresztés arányában vásárolni. Ha sokat ereszt, keveset. Mindjárt tisztítanak.

Az Általér torkolatától folytatom gyalogutamat a berekerdő maradék égett hasasztjában, nálamnál magasabb csalánosban. Betonnal-kővel gátolt az Általér is, sok élet nincs benne. Aztán elérek első hídjáig. Onnantól tovább a derítőig mind a két partja megmaradt természetnek. Tovább nem gázolhatok, csak bálulhatom, amint szétágazóan folydogál gyökerek-omlásfák hínáros-dzsindzsás útján. S egy mohos kövön, mindjárt a híd alján teknősbékára leszek figyelmes. Még csak a híd választ el a döglött víztől! Odébb meg a nehézfém-mel telt derítő! Vagyis semmi oka az életnek itt sem, mégis madáricsajjal, bogárzengéssel, kuruttyolással telik a fülem. Két szenny közt életet teremt a víz. Aki vízbe fektet, többet nyer, mint az Európai Unió pilótájatkán.

A lig várom, hogy a tanulással visszatérjek Szám Kálmán késműves és köszörűs mesterhez. Műhelyében köszörűk kettős során kalauzol hátra kicsiny öntödéjéig. A kövek közt látok gorombát és puhát. Puhát? Nem is kő, de mi? Rinocéroszbőr, világosít meg a mester. Utolsó simításhoz.

Ekkora műhely és egyemberes. Nincs munka inasnak? A város köszörültesse meg kórháza szikéit. Miből? Az egyszer használatos fecskendők árából. Miért lehetett régen a fecskendőt kifőzni? Mert volt nővér megbízható. És tője hegyes volt, mert köszörülték azt is rendszeren. Ma meg itt a levél a kórházból, mutatja a mester. Elakadt a tárgyalás. Tompa szikével bontják a beteget. Erről jutnak eszembe a régi hentes- és mészároskések, meg az, hogy egy fiatal angol újságíróval nemrég a steak helyes metszéséhez való késeket válogattuk, mikor egyszercsak azt mondja: „Miért, hogy olyan gyönyörűek a főzéshez való a piacon, s ennyire csapnivaló a konyhájuk?”

Megkapom a törömet. Cifrázókésnél éleesebb. De hiába köszörülte a mester tegnap este óta, még töröl rajta egyet, úgy csúsztatja bőr hüvelyébe elégedetten. Csak én nem nyugszom. Kellene valami innen. Vásárolok egy szalonnázó bicskát. Öregségemre telik ilyen fájintos bicskára is csak. Szám mester kinyitja, rámnéz, megérdemlem-e és

olajat csöppent a csuklójába, úgy csattintja össze a családi ipar bölcsességével: „Egy csöppje többet ér két buta lakatosinasnál.”

Dodonai, mint a karón varjú, de ahogy zsebbe ereszttem a bicskát, mintha mélyülne a mondás értelme. Hátha itt Tatán csak egy csöpp olaj kellene? A hüvelykujjammal megdörzsölöm a bicskám s úgy működik, mint Aladdin csodalámpája! Ezzel a penicilussal én még csodákat fogok írni! Kicsoda dereng fel előttem? Lehet, hogy Szám Kálmánnal keverem? Boltozatos koponya ez is, az is. Először nem tudom hová tenni. Aztán megvilágosodik, hogy az erfurti olajütő molnár.

Tüingia fővárosának sincs Tatánál kevesebb malma. Sőt a középkorban a malmok fővárosa volt, Párizsnál nagyobb. Nem is belezték ki malmait majd a haladás igyekezetében. Megvanak mind a festőművetörök, lisztelők és kásamalmok, csak nem járnak. De ez az egy, amelyik napraforgóból, repceből, tökmagból, dióból, földimogyoróból s még ki tudja, miből üt olajat, ez ütött azután is, hogy államosították. Hagyták a molnárát békén, hadd üsse ükeinek szokása szerint. Barokk malmának dolgozószobájában fogadott a boltozatos koponyájú öregúr, falain csupa polc, a polcokon csupa cimkézett palack, hogy miféle olaj, s végigmagyarázta. Én pedig figyeltem, hogy valahányszor azt mondja, olaj – márpedig minden üvegcsénél elmondta kétszer legalább – nyálasan csettint. Elégedetten, mint Szám mester szalonnázó bicskája.

Aztán, mivel az öregúr törődött volt már az ütők közti forgolódáshoz, rábízott fiatal üzemvezetőjére. S éppen ez történt, amikor Erfurt városa a Falomlás után megkérte az öreg molnárt, legyen főpolgármestere. Üzemvezetőjét szólította és rábízta. A Tüingiai Szövetségi Tartomány fővárosa pedig megválasztotta főpolgármesterének. El is nyerték idén a legkülönbül rendbetett középkori város nemzetközi nagydíját.

Szám mester lehetne Tatán a csöpp olaj! Ránézek és csettintek. Mit tenne először? Hüvelykujjammal megdörzsölöm a szalonnázó bicskát a zsebemben és mindjárt eszembe ötlik. Telefonálna Esterházy Miklósnak Ausztráliába és megkínálná Tata legkülönb helyiségével a péksége részére. Ha aztán hazajön a Miklós és beáll a kemencéhez, Szám Kálmán mester a város képviselőtestületének élén megjelenik nála évente és egy forintot piros bársonypárnán visz neki. Jelélül, hogy Esterházy az úr Tatán. De polgár a mestere, mivelhogy a várost polgár jártatja. Nem is a varázslatos nőorvos, se azok a szalajtott egyeniségek, akiknek az arányérzékük megbomlott. Mert biztos hüvelykujj nélkül a választás orrok számlálása lesz megint.

KÖRNYEZETVÉDELMI MOZGALOM A RÁCKEVEI PARKERDŐ MEGMENTÉSÉÉRT

ALAPHELYZET: A Ráckevei Városi Önkormányzati Képviselőtestület a Polgármester erőszakos ráhatására – a ráckevei „Peregi” parkerdőben – engedélyezte a MOL Rt. részére benzinkút építését - melyet itt megakartunk akadályozni, hiszen a parkerdőtől 50 m-re a szántón is felépíthető a benzinkút.

	A FELKÉRT MEGCÉLZOTT VAGY HIVATALBÓL ILLETÉKES SZERVEZET, CSOPORT, VAGY HATÓSÁG	AZ AKCIÓ ÉS A REMÉLT EREDMÉNY	AZ ELÉRT EREDMÉNY
1.	BUDAPESTI ERDŐFELÜGYELŐSÉG BUDAPEST	Szakértői véleményt készítettünk, hogy a pontos helyi adottságokat feltárjuk.	Az Erdőfelügyelőséget sikerült részletesen tájékoztatnunk.
2.	RÁCKEVEI VÁROSSZÉPÍTŐ ÉS FEJLESZTŐ EGYESÜLET RÁCKEVE	Az Egyesület tagjainak tájékoztatása, és a tiltakozások szervezése.	Valamennyi egyesületi tag részt vett a tiltakozó akcióban - és szervezte is azt .
3.	UTCAI ALÁÍRÁSGYŰJTÉSEK - TILTAKOZÁSOK, A LAKOSSÁG TÁJÉKOZTATÁSA.	A tiltakozó aláírásokkal a lakossági érdeklődés felkeltése.	Mintegy 500 tiltakozó aláírás gyűlt össze - és a kérdés közügygé vált.
4.	A VÁROSI ÖNKORMÁNYZAT	Részletes szakmai és jogi dokumentációval ismertettük a téves döntés káros hatását - szeretnénk volna meggyőzni őket.	Míntha a falnak beszéltünk volna, nem is kérdeztek semmit, hiszen már előre eldöntötték a hozzájárulásukat az erdő kivágásához.
5.	AZ ÖKOSZOLGÁLAT SEGÍTSÉGÉVEL A HELYI ÉS ORSZÁGOS SAJTÓ (TV, RÁDIÓ, MTI, ÚJSÁGOK)	Közügygé tenni ezt a problémát, hogy aki találkozik majd vele, az is érezze, hogy ez nem egy félresöpörhető ügy.	Igen jól sikerült, nagy visszhangja lett, sokat segített a helyi lakosságnál és a szakhatóságnál is.
6.	MŰEMLÉKI FELÜGYELŐSÉG	Kértük a testület védelmét, hivatkozva a régi Árpád-kori ásatási anyagokra és temetőmaradványokra.	Hatósági védelmet nem kaptunk, de bizonyos megfontolási, hivatkozási segítséget nyújtott.

7.	BUDAPESTI TERMÉSZETVÉDELMI IGAZGATÓSÁG	Mivel az erdő másik része helyi védelem alatt áll (Kiskunlacháza községhez tartozik), ezt is szeretnénk volna védetté nyilvánítani.	Még folynak a vizsgálatok, de védelem nem remélünk, mivel ehhez az önkormányzat jóváhagyása kellene,
8.	KTM-MINISZTERIUM	Állásfoglalást kértünk és erkölcsi támogatást.	Keresztes K. Sándor miniszter úr levelet írt ezügyben, elvi együttérzéséről biztosítva bennünket, ami erkölcsi segítséget nyújtott.
9.	HELYI NÉPSZAVAZÁS KIÍRÁSÁNAK SZERVEZÉSE	25% feletti aláírás-gyűjtéssel kikényszeríteni a népszavazást, amely időhúzást vagy végleges elutasítást jelenthet.	Sikerült 1700 aláírással, 27%-kal kikényszeríteni a népszavazás kiírását.
10.	ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGHOZ- ALKOTMÁNYOSSÁGI PANASZ (kiírási hibák miatt)	Az önkormányzat törvénytörő módon írta ki a népszavazást, hogy csökkentse az érdeklődést és a részvételi arányt.	Még nincs határozat az ügyben.
11.	KÖZÖS LAKOSSÁGI FÓRUM (5 órás) Városszépítők kontra önkormányzat	A közvélemény részletes, érdemi tájékoztatása, további szimpatizánsok gyűjtése.	Az érdeklődés pro és kontra tovább nőtt – sok szimpatizáló jelentkezett
12.	MOL Rt. BUDAPESTI SZÉKHÁZA ELŐTTI TŰNTETÉS	A MOL Rt. „környezetbarát” álarcának leleplezése, ill. a MOL Rt. idegesítése.	A tüntetést elhalasztottuk -- de a MOL Rt-t sikerült felidegesíteni és óvatosabbá vált.
13.	BUDAPESTI ERDŐFELÜGYELŐSÉG	Helyszíni szemle, az erdőkivágás elutasításának indoklása.	Az Erdőfelügyelőség I.fokon elutasította az erdő kivágását. Az önkormányzat ez ellen fellebbezett.
14.	PEREGI PLÉBÁNOS	Tiltakozó levél kérése az őszi templomrom és temetőkörzet meggyalázása miatt.	A plébános úr tiltakozó levelet írt az ügyben.
15.	PEST MEGYEI FÖLDHIVATAL	A ráckevei Földhivatal határozatának visszavonása - amellyel az erdei tisztást - „gyeppé” minősítette, hogy ne kelljen arra is engedélyt kérnie a MOL Rt.-nek	A pest megyei Földhivatal megsemmisítette a helyi földhivatali határozatot, és az eredeti erdő művelési ágát helyreállította

16.	KÖZTÁRSASÁGI MEGBÍZOTTHOZ	Tiltakozás az Önkormányzat közbenső rendelete ellen, amellyel az ART. Általános Rendezési Tervet jogellenesen módosította.	A köztársasági megbízott nem talált törvénysértést, de bizonytalanságot okozott az ügyben.
17.	NÉPSZAVAZÁS (kiírási törvénysértések: - nyaralókat is bevonták - csak aranyvasárnap délelőtt lehetett szavazni - megváltoztatták a kérdéseket.)	Reméltük, hogy a többség elutasítja az erdő kivágását, de 50%-os részvételt nem remélhettünk.	570-42 arányban az erdő megmentésére szavaztak.
18.	ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ALKOTMÁNYOSSÁGI PANASZ(LEBONYOLÍTÁSI HIBÁK MIATT)	A népszavazás érvényességének megsemmisítése - nehézséget okozni az Önkormányzatnak.	Az Alkotmánybíróság még nem tárgyalta az ügyet.
19.	ORSZÁGGYŰLÉS KÖRNYEZETVÉDELMI BIZOTTSÁGA DR. ROTT NÁNDOR ELNÖK.	Erkölcsei segítség kérése.	Egyértelmű írásos állásfoglalást és támogató levelet kaptunk.
20.	FÖLDMŰVELÉSI MINISZTERIUM ERDÉSZETI FŐOSZTÁLYA		Az FM. II. fokon jóváhagyta a Budapesti Erdő-felügyelőség- fakivágást ellenző határozatát.

ÉRTÉKELÉS: A nagyon lerövidített tájékoztatás szerint is látható, hogy meg kellett dolgozni a látszólag kis erdőterület megvédéséért, amelynek azonban igen nagy volt a *városszerkezeti - közjóléti jelentősége*. Az Erdő-felügyelőség kezdetektől fogva nem akarta engedélyezni az erdőpusztítást, de a gazdasági - egyéni lobby érdekek nagyok voltak, hogy komoly háttérrel és erkölcsi támogatást kellett felmutatnunk a végső, pozitív döntés elérése érdekében. *A Polgármester minden törvényes és nem törvényes eszközt* (lásd: népszavazási manipulációk) is igénybe vett az erdő kivágása és a benzinkút építése érdekében ami legalábbis *megkérdőjelezi* az ügyben az „érdektelenségét”.

Dr. Czerny Károly

Megjelent az **ESÉLY** 1995/1-es száma

A TARTALOMBÓL:

Peter Taylor-Gooby: A posztmodernizmus és a szociálpolitika: nagy ugrás visszafelé?

Somlai Péter: A családok helyzete Kelet-Közép-Európában

Herczog Mária: A nevelőszülői intézmény szerepe a gyermekvédelemben

Győri Péter: Eladósodott társadalom

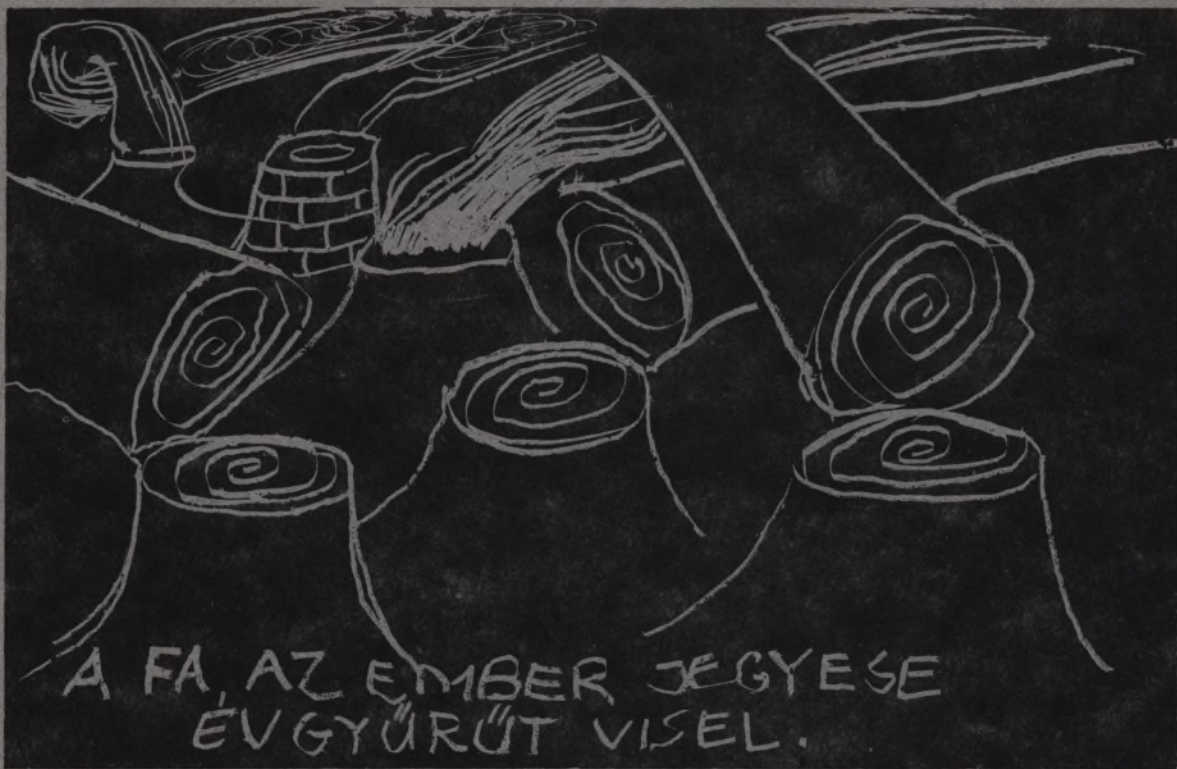
Az **ESÉLY** kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten.

Előfizethető a szerkesztőségben.

Címünk: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B-C.,

ELTE Szociálpolitikai Tanszék Tel: 266-98-33/2298 m.

Előfizetés egy évre 480 Ft. Egy szám ára: 80 Ft

Kisléghi Nagy Ádám pannóterve, 1990.

Már a filippínók is...

Hát már a filippínók is előttünk járnak? – bujkált bennem a bosszús és ugyanakkor meghökkenő kérdés mindjárt a legelején annak a konferenciának, melyről e beszámolót írom, s amely kérdés mögé a harmadik napon már tétova kérdőjel helyett határozott felkiáltójel kívánczolt. Bizonyára ugyanezt fogják érezni kollégáim és a tisztelt olvasók is, akik elégedetlenek a hazai állapotokkal.

Vajon miben járhat előttünk ez a nyomorgó, bennszülöttek lakta 65 milliós szigetország? Ez az istenhátamegetti sokáig spanyol, majd amerikai gyarmat, a távol-keleti kis tigrisek szegény rokona? – kérdezheti a kíváncsi olvasó is bosszúsán, akinek – ha szorgalmasan tanulta a történelmet – még feldereng, hogy itt ölték meg a földet körbehajózó Magellant a bennszülöttek, majd pedig a már sokkal frissebb emlékek jutnak eszébe: Marcos elnökről, a diktátorról, megdöntéséről, meneküléséről és Amerikába menekített vagyonáról, rákbetegségéről, Imelda Marcos több ezer pár cipős ruhatáráról és a mosolygós bátor új elnöknőről, Corazón Aquinóról. Akár még a gazdasági növekedésben is, annak ellenére, hogy az a legalacsonyabb a térségben (3-4%-os), de ez nem döntő szempont, hiszen mi most feltehetőleg az átmeneti visszaesés és stagnálás állapotában vagyunk, nekik pedig az ezer dollár alatti egy főre jutó nemzeti termék szintjén könnyű növekedést produkálni (bár a gyors népszaporulat mellett mégsem az). A meghökkenés kiváltója azonban nem ez, nem is az amerikai szintű felhőkarcolók és *shopping mall*-ok, hanem a környezetpolitika, a környezeti ügyek kezelése.

A konferencia témája a fenntartható fejlődés operacionalizálása. A PCSD (Philippine Council on Sustainable Development) rendezi. Ez a szervezet közvetlenül a riói konferencia után, 1992. szeptemberében alakult, Ázsiában elsőként az illetékes minisztériumok és a szigetország meglepően nagyszámú és fejlett társadalmi környezetvédő szervezeteinek a részvételével, Ramos elnök támogatásával (nélküle, ellenére különben sem történhetne semmi az országban). A PCSD valódi politikacsináló szerv, részt vesz a gazdaságpolitika, az ágazati fejlesztés, a pénzügyi-és adórendszer formálásában.

A konferencia az UNCS (United Nations' Council on Sustainable Development) – az ENSZ-nek a fenntartható fejlődést pártoló tanácsa – támogatását élvezi. Részt vesz rajta Kenneth Ruffing, a DPCSD kutatási igazgatója; a szakma nagy ászai: Robert Costanza, a Nemzetközi Ökológus Közgazdasági Társaság elnöke és a holland Hans Opschoor (Herman Daly nincs személyesen jelen, de írásban nyújtott be előadást). Jelen vannak a nemzetközi bankok és szervezetek prominens képviselői is: az Ázsiai Fejlesztési Bank amerikai igazgatónöje, a Nemzetközi Rizskutató Intézetből, a Technológia-transzfer Ázsiai-Csendesóceáni Központjától, a san-franciscói Élelmiszer és Fejlesztési Politika Intézetétől érkező kutatók. A Világbank egy ceyloni indiaival képviselteti magát. (A Világbanknál dolgozó, és az ottan indiaiakat ismerő Dóbozi István barátom szavait az ő szereplése is megerősíteni látszik: ha egy indiai okos, akkor az nagyon az; egészen kivételes logikával és meggyőző erővel, könnyed intelligenciával adja elő mondanivalóját. Ezzel szemben ez alkalommal is beigazolódni látszanak a japánokat ismerő kollégáim megállapításai: a japánok csak az utánzásban felülmúlhatatlanok; a tekintélyelvű kulturális közegben nem nőnek fél autonóm, eredeti gondolkodásra képes személyek.)

Egyéni szakértőket főleg az Egyesült Államokból és a délkelet-ázsiai térségből hívtak meg. A Greenpeace és az International Wildlife Federation aktivistái elmaradhatatlanok. Kanada, Hollandia és az Egyesült Államok a harmadik világot támogató fejlesztési intézeteinek képviselői is jelen vannak. (Én a budapesti fülöp-szigeteki nagykövet és Hernádi András kollégám jóvoltából jutottam ki Manilába, s azokról a kutatásokról nyújtottam be előadást, melyek során egy fenntartható gazdaságfejlesztési programot igyekszünk kidolgozni Magyarországra számára.)

Eddig Azsia legtávolabbi része, ahová a szovjet gazdaság kutatójaként eljutottam, a korábbi közép-ázsiai szovjet köztársaságok voltak. Most első ízben vagyok a Távol-Keleten. A lehetőség olyan hirtelen adódott, hogy minden „háttér-előkészület” nélkül utaztam el, s így beszámolóm is csak hevenyészett benyomásokon alapszik.

A Westin Philippine Plaza Hotelben vagyunk elhelyezve, s ez alkalommal is megerősödik a tapasztalatom: minél szegényebb egy ország, annál gazdagabb körülményeket teremt konferencia-vendégeinek, és minél gazdagabb, annál szerényebb az elhelyezés. Hogy csak a legutóbbi két esetet említsem: tavaly a mexikói kormány rendezésében egy olyan – a gazdasági átalakulással foglalkozó – konferencián vettem részt, melyet Cancúnban, Latin-Amerika legdivatosabb és legdrágább üdülőhelyén tartottak, mely már Acapulcónál is felkapottabb, s a jelenlévő amerikai egyetemi professzorok egybehangzó kijelentése szerint magánemberként „nem engedhetnék meg maguknak”, hogy ilyen helyen nyaraljanak. Nemrégiben viszont Luzernben egy svájci környezetvédelmi szervezet rendezte találkozózn úgy oldották meg a szállást, hogy előtte újsághirdetésekből apelláltak a polgárok jótékonyasági hajlamára, s így végül is mindnyájan családoknál laktunk.

Svájcban az egy főre jutó nemzeti termék évi 25 ezer dollár. A Fülöp-szigeteken 950. Ennyibe kerül az ott töltött négy éjszaka szállodaköltsége is – az ellátást nem számítva – a Fülöp-szigetek kormányának és a közreműködő nemzetközi szervezeteknek. Hajnalonként – ha egyáltalán alszom, mert a hat órás eltolódás alaposan megkeveri az embert – kakaskukorékolásra ébredek a tengerparti luxushotel hatodik emeletén. A hang azoknak az emberi hajléknak – de hazai körülmények között még disznóoltnak – sem nevezhető kócerájoknak az irányából hallatszik, melyeket még nem takarítottak el a szomszédban épült, monumentális és impozáns nemzetközi konferenciacentrum háta mögül. A Fülöp-szigetek társadalmának jövedelem-piramisa csúcsát egy dúsgazdag, széleskörű oligarchia foglalja el, s így meglehet, hogy a szakadt papundeklik és foszlott fóliák alatt élő emberek évi jövedelméből szállodaszobám egy napi költségére sem telne.

A 10 milliós Manilában lépten-nyomon ezt az ellentétet látom: szupermodern amerikai stílusú üzleti- és kormánynegyedek, bevásárlóközpontok váltakoznak elképesztően nyomorúságos kócerájokkal, szörnyűséges putrikkal és viskókkal.

A konferencia a Marcos hadügyminisztereként vele szemben Corazón Aquinót támogató és hatalomrसेgítő, majd Aquinó visszavonulása után ő maga is elnökké váló Fidel Ramos tábornok hivatalában kezdődik. A délelőtti 10 órás kezdet előtt két órával korábban indulunk el az elnöki palota felé. Mint megtudom, a szervezők az esőzés miatt időnként megbénuló közlekedéstől tartanak. A július végi monszun menetrend szerint meg is érkezik (először tapasztalom a trópusi felhőszakadást), de a közlekedéssel szerencsénk van. (Ez csoda, mert a metropolisz forgalma kiszámíthatatlan. Tömegközlekedés nincs, hacsak a muris, századeleji stílust idéző, csillogó, csupa réz és nikkell, mikrobuszként szolgáló autómobilokat nem számítjuk.)

Másfél órával hamarabb érkezünk, s így részesei vagyunk a takarítószemélyzet, a biztonságiak és a tévések készülődésének. Az elnöki rezidencia ezen része a díszes spanyol barokk külső és a kínai belső berendezés keveréke: a terem végét alig látom, de mennyezetét kinyújtott karral majdnem elérem. Sixto K. Roxas a helyi környezetvédők egyik ősz-varukocsos, jóval hatvan feletti, impozáns tudású vezetője. Ő még spanyol iskolákba járt, de személye már az európai és amerikai kultúrát ötvözi. Közvetlenül a palota ablakai alatt az esőzésektől megáradt, sárga, mindenféle uszadékokkal magával sodró Pasig folyó hömpölyög. Roxas elmondja, hogyan pusztítja le az esőzés az erdőirtások miatt védtelen földekről a termőtalajt. Majd a földkérdésről beszélünk. A falusi lakosság 40%-ának nincs saját földje, de földreformmal már alig enyhíthető a nyomor, mert a föld döntő hányadát a nyugalmazott főtisztek, kormánytisztviselők, tanárok 15-20 hektáros kisbirtokai képezik. Ők pedig nem érdekeltek az intenzív termelésben, a modernizálásban, mert a bérleti díjból befektetés nélkül is megélik (*rent-seeking behaviour*).

Formális elnöki fogadásra számítottam, de érdemi tanácskozás folyik. Ramos tábornok civilben, a helybéliek viszont tunikaszerű fehér inget viselnek, elől két sor függőleges, szintén fehér hímzett mintával. (Erről jut eszembe, hogy a repülőtéren – kedves csendes-óceáni szokás szerint – nyakamba akasztott jelképes virágfüzérrel fogadtak.) Ramos után még külügyminisztere, nemzeti gazdaságfejlesztési hivatalának vezetője és a PCSD társadalmi-szervezetek oldala delegálta társelnöke tart beszédet, majd megnyitják a vitát. A kérdések (a legkülönbözőbbek, a biodiverzitástól a demográfiai jellegűekig) értelemszerűen az elnöknek szólnak, s ő meglepően szakszerűen válaszol. A Silvester Stallone kinézetű Costanza még akkor sem hagyja abba a rágózást, mikor átadja Ramosnak legújabb könyvét. Ramos anélkül idéz belőle, hogy felütné, s a jelenlévő külföldi hölgyeket keresztnevükön szólítja. Ezek már profi amerikai kommunikációs fogások.

A szállodába visszatérve délután a fenntarthatóság elméleti kérdéseiről vitatkozunk, majd a konferencia második és harmadik napján külön munkacsoportok tárgyalják a fenntarthatóság operacionalizálását a nemzetközi kereskedelem, a technológia-transzfer, az adó- és pénzügyek és a természeti erőforrásokkal történő gazdálkodás terén.

Hogy a filippínók komolyan gondolják a „dolgot”, annak újabb és újabb tanújelét tapasztalom. Ponciano Intal, a nemzeti gazdaságfejlesztési hivatal kutatóintézetének egészen fiatal, briliáns elméjű igazgatója azt a kutatásukat ismerteti, melyben feltárták, hogy mi az összefüggés külkereskedelmük (főleg exportjuk) és a környezet pusztulása között. (A téma elméleti háttere, hogy a fejlődő világban nem csak – és talán nem is elsősorban – a népességrobbanás és az abból fakadó gazdaságnövekedési kényszer

okozza a környezet túlzott terhelését. Ezen országok természeti erőforrásai iránt a fejlett világ igényei oly nagyok – és fizetőképesek! –, továbbá a túlzott eladósodás visszafizetési kényszere és az adósságszolgálat miatt oly mértékű exportkényszerbe kerülnek, hogy környezetük súlyos pusztulása inkább ezen tényezők terhére írhatók.)

Egy Marian S. de los Angeles vezette másik helyi kutatócsoport egészen előrehaladott munkát végez a természeti erőforrások számszerűsítéséről és a nemzeti termék korrigált, a természeti erőforrások felhasználását és a környezet pusztulását figyelembe vevő mutatójának kiszámításáról. Mint hasonló témájú itthoni kutatások szervezője, be kell, hogy valljam: irigykedem. Nálunk a környezetgazdasági kutatások egyetemeken és intézetekben folynak, s az állami szervek nem csak, hogy nem kezdeményezik azokat: időnként még figyelemre sem méltatják (ha ugyan nem ellenségesen tekintenek rájuk).

Estéenként a helyi TV-adókon szerzek némi országismeretet. Az amerikanizálódás itt különösen jól követhető. A fiatal, iskolába járó (tehát középosztályi és attól felfelé elhelyezkedő) korosztályok már amerikaiul beszélnek. A középkorúak és idősebbek azonban (és ez nem „társadalmirétegfüggő” jelenség, vonatkozik a taxisofőrre és a szenátorra egyaránt) olyan zagyva nyelvet használnak, melyre aligha van példa a világon. Az „alap” a *tagalog*, a maláj egyik válfaja. Ebben nem csak tárgyak megnevezéseként, de beszédfordulatként is gyakran előfordul a spanyol, a 333 éves gyarmati múlt hatása. Így pl. hallani ilyesmit, hogy *en cambio* (viszont), *además* (azonfelül), stb. Sokkal gyakoribb az angol, az újabb, immár közel évszázados amerikai hatás: *I think, of course, after all, local counicial administration, logging permit* (fakitermelési engedély), stb. Mindez még nem lenne annyira különös. Az elképesztő az, amikor a riporter amerikaiul feltett kérdéseire a válaszoló amerikaiul kezdi, majd néhány mondat után áttér a tagalogra, aztán újból beszűr egy-egy mondatot amerikaiul, stb. És ez nem egy-egy zavaros egyén beszédstílusa! Ez a nemzeti nyelv!

Állítólag most az a hivatalos irányzat, hogy tanítani kell a tagalogot is. Egy *shopping mall* könyvesboltjában hiába kerestem tagalog nyelven mesekönyveket, csak néhány ponyvaregényt és a „*love story*”-t találtam.

Van viszont egy nagyon figyelemre méltó jelenség, mely lehet, hogy fékezi majd az amerikanizálódást. Az értelmiség és a kormányzó elit előtt jól ismert, hogy a *társaság sikerországai nem az amerikai liberális kultúrával és üzleti szellemmel emelkedtek ki*. Kelet- és Délkelet-Ázsiában a siker hordozója a buddhizmus, a tekintélyelv és családi összefogást hirdető konfucianizmus és az etatizmus. Szingapúrban, Malaysiában, Thaiföldön és Indonéziában főleg a kínai kisebbségi elit a megtestesítője ezeknek az értékeknek, és a Fülöp-szigeteken is jelentős a kínai etnikum, maga Corazón Aquino is kínai származású. (A Révait

utólag böngészve látom, hogy az 1910-ben még csak 8,3 milliós népességből 50 ezer volt a kínai, s 1 millió a „civilizálatlan”.) Az említett rétegek jól érzékelik az összefüggést az amerikai liberalizmus és „áldásai”, a növekvő bűnözés, a társadalmi devianciák és a család megrendülése között, és feltett szándékuk, hogy mérséklék az amerikanizálódást, s a konzervatív eszmerendszerek felé tekintgetnek. Elhatározásukat megehezíti, hogy a spanyolok által meggyökeresített katolicizmus sokkal jobb táptalaja az amerikai liberalizmusnak, mint a thaiok, vagy a malájok buddhizmusa. (Mentalitásokról lévén szó, még beszámolok egy közvetlen tapasztalatomról. A filippínók – bárhol is találkoztam velük – rendkívül kedvesek és szolgálatkészek voltak. Visszafelé jövet a repülést 24 órára megszakítva módomban nyílt szétnézni Bangkokban. A thaiok kimértek és tartózkodók voltak, de még nyílt arroganciában is volt részem, annak ellenére – vagy éppen azért – hogy most ez a nemzetközi turizmus egyik legfelkapottabb országa, s a turizmus fő bevételi forrásuk. Önkéntelenül adódott a következtetés: a thaiok hét évszázados államisága, markáns, a buddhizmuson és a saját uralkodó dinasztián alapuló kultúrája, a saját írásmód és a gyarmati lét elkerülése erőteljes nemzeti öntudatot fejlesztett ki, míg a filippínóknál a 333 éves spanyol, majd az 1898 óta tartó amerikai gyarmati sors az alattvalói érzést táplálta.)

Visszatérve beszámolóim fő témájához, a konferenciához: Miért is érdeke hát a Fülöp-szigeteknek, hogy igen szegény, elmaradott ország lévén úttörő szerepet vállaljon a környezetvédelemben? A munkanélküliség állítólag 40%-os, s munkanélküliségi segély, szociális támogatás természetesen nincs. Akinek nincs állása, annak marad az alkalmi munka, a szolgasors, a nyomor és éhezés, a bűnözés, vagy a kivándorlás. Miért nem ezekre koncentrálnak a kormány?

Először arra gondoltam, hogy a környezetpolitikával a nemzetközi pénzügyi körök támogatását szeretnék elnyerni, s a külföldi bukszákat megnyitvatni. A „*debt for environment swap*” (a külső adósság elengedése környezetvédelmi beruházás fejében) azonban nem jellemző. Mint Federico M. Macaranas megbízott külügyminisztertől megtudtam, az eddigi ilyen jellegű legnagyobb üzlet 30 millió dolláros, s összesen nem tesznek ki 100 milliót. Ráadásul a nemzeti bankjuk nem is kedveli ezt a megoldást. (Gondolom azért, mert a hazai pénztömeg növekedésével jár, s hátráltatja az infláció-ellenes politikát.)

A jelenség mögött nem kell hátsó szándékot keresni. A hatvanas évek óta a Fülöp-szigetek természeti környezete – mint a legtöbb hasonló helyzetű országé – igen súlyosan károsodott. Cielito F. Habito, a nemzeti gazdaságfejlesztési hivatal vezetője elmondta, hogy az erdőborította területek aránya 50-ről 20%-ra csökkent, 10 kivágott fára csak 1 újonnan ültetett

jut, és súlyosan károsodtak a partmenti élőhelyek is: a mangrove-erdők, a korallzátonyok, a halálomány. A fővárosban pedig az állandósult közlekedési dugók miatt a lebegő szénhidrogén-részecskék koncentrációja 3-szorosa a WHO által megengedettnek.

A trópusokra jellemző biodiverzitás beszűkült, az erdők által már nem védett területeken nagyfokú a termőtalaj pusztulása, az árvizek és a földcsuszamlások, a tavak és a folyók iszaposodnak. Ez csökkenő talajvízszintet, szárazságot és sivatagosodást (!) eredményez.

A Fülöp-szigetek nem kívánja a gazdasági felemelkedés tajvani (azaz szélsőségesen környezetromboló) útját követni. Rájöttek arra, hogy gazdasági fejlődés és környezetvédelem nem csak összeegyeztethető; a megalapozott gazdaság- és szociálpolitika az aktív környezetpolitikát nem nélkülözheti. A helyes környezeti politika nem csak, hogy nem igényel pótlólagos pénzt, erőforrásokat, ellenkezőleg: elősegíti a gazdasági fejlődést és a társadalmi felemelkedést. És ez ilyen egyszerű.

Agócs József

Gondolatok emlékérem ürüggyén

Pro Natura emlékérmét kaptam, bár két komoly szempont szerint sem érdemeltem meg. Az egyik az, hogy – a kíséző levél szerint – ezt a kitüntetést „a természetvédelem érdekében kifejtett tevékenységért” adják. A több, mint 20 évvel ezelőtt kezdett kutatásaim viszont egyértelműen mutatják, hogy a védelem a természet megőrzésének legnagyobb akadályát jelenti. Tíz évvel ezelőtt ez meg is jelent az ETK Természetvédelem c. lapjában.

A természetvédelemnek ugyanis nem az a lényege, amit tilt vagy korlátoz, hanem amit megenged: a természetpusztítás a nem védett fajokra, a nem védett területekre nézve. Ezért nem más, mint alig hatásos tüneti kezelés, látszat-tevékenység, sőt a gondok leplezője. ... Ahogy a természetátalakító „gazdálkodó” nem tudja, hogy mit irt ki, mit éget és szánt föl, minek a helyén épít várost és utat, úgy a természetvédő sem tudja, hogy mi is a „természet”: mi annak létformája, egészséges vagy ép állapota, mi tartós létezési feltétele, mi veszélyezteteti ezeket a létfeltételeket, milyen külső és/vagy belső környezeti hatás természet (Élet) ellenes, és mi számít természetesnek, azaz természetet újratermelőnek, fönntartónak, éltetőnek;

mivel lehet ellensúlyozni az Élet elleni hatásokat, alkalmas módszer-e a (passzív) védelem a megőrzés céljára, vagy valami másra, ember és természet viszonyában kölcsönösen előnyös tevékenységre van szükség.

A másik szempont az, hogy a természetért, annak a maradékokból, a szétszórt foszlányokból való újjáteremtéséért megkíséreltem ugyan tenni, amit ez ügyben lehetne is és kellene is, de erőfeszítéseim eddig sikertelenek maradtak. Több, mint 10 éve hiába erőlködöm azért, hogy élőhelyeink helyreállításának megkezdéséhez megfelelő területet és megbízást kaphassunk. A döntéshozók képzetlensége, félelme és önkénye következtében azonban továbbra is közügyektől eltiltott, szólás-szabadságától megfosztott, politikusok államában szavazó-automatává, szellemi rabszolgává lefokozott senki, sőt munka nélküli díszlet mindaz, aki részt vett az elmúlt 40 év megismerési forradalmában, képes is és hajlandó is volt elfogulatlanul és önzetlenül keresni gondjainkat, azok okát és megoldásukat, s meg is találta azokat. Most már csak a hatalomféltést természetféltésre, az emlékérmét megbízásra kellene cserélni, s tenni végre valamit Pro Natura.

MÉDIA:

TÉNYEK ÉS TENDENCIÁK

A SAJTÓ ÖNREFLEXIÓJÁNAK TÍPUSAI

Azokban a rendszerekben nem merülnek föl a sajtó körül nehézségek (harcok és öntöménézés, ideológiai zavarok és etikai indítékú felhorkanások), amelyek vagy (i) zártak, tehát eszmeileg egyenirányúsítva vannak a megfelelő komisszariátus felügyelete alatt, vagy (ii) amelyekben a sajtó – jogi és ideológiai, de nem föltétlenül kereskedelmi értelemben – szabad. A fordulat éve, 1948 után a magyar sajtó az első típus szerint alakult, mégpedig mindent homogenizáló formában. (Ez mindjárt az újságok névadásában látható: semmi *nemzeti* vagy hasonló elkülönítő jelző, mindig *nép(i)*, amint Hitlerék napilapja is *Völkischer Beobachter* [Népi Szemlélő].)

A közbülső állapotban a hírközlés viszont kénytelen és szeret is magával foglalkozni. Főként az érintettek az érintettekkel pörölve, saját hasábjain és csatornáin. Azt látjuk azonban, hogy az önmarcangolás lényegi kérdések körül forog, s ezek közül is első helyen a 'hatalom' motívuma áll.

A hírközlő intézmények (médiá) szerepével és hatásmechanizmusával kapcsolatban szélsőségesen eltérők azok az álláspontok, amelyek – érthetően legfontosabb problémaként – a tömegtájékoztatás és a hatalom viszonyát érintik. Az egyik ágon a média úgy jelenik meg, mint különálló hatalom, amelynek a tulajdonképpeni, tehát a politikai hatalom is szoros pórázon tartott vazallusa. Pokol Béla (*A politikai hatalom két forrása*. Magyar Nemzet, 1994. július 9., 17. o.) így fogalmaz: „A médiahatalomnak ... monolit tömbjével szemben a kormányzati hatalomnak semmi esélye nincs!"; és: „Nincs nagyobb veszély a parlamentáris demokrácia alapelveire és intézményeire ma Magyarországon, mint a *mediahatalom* kiteljesedése”. Kalmár György (*Godot-ra várva*. Magyar Hírlap, 1994. július 11., 7. o.) látomása szerint viszont – a televízióra vonatkoztatva – a tömegtájékoztatás egyre szaporodó és versengő műhelyei az élet vásári forgatagában színes és harsmutatványokkal fogják – itt-ott közszolgálatilag – eszméltetni a közösséget. (Mellesleg talán közepes bőségben összekalapozva a piacon az eltartó járandóságot.) Hatalmi helyzetről Kalmárnál nincs szó, eltekintve a kiszolgáltatottságtól, dehát a *com-media dell'arte* elszánt későközépkori művelői mindig is legföljebb a paloták hátsó bejáratain nyertek alkalmi bebocsátást. Nem számít, „az biz-

tos, hogy nem lesz ezután sem rossz újságírónak lenni”. Hasonlóan foglal állást Veszprémi Miklós a „médiaszakértők” körében uralkodó félreértésekről szólva: „Jómagam inkább a kishatalmúságunkra szavazok”, hiszen a választások eredménye nem arra vallott, hogy „azok lettek a győztesek, akiket a hatalom uralta rádió és tévé pártfogolt” (*Sajtóvisszás: Új Magyarország* 1994. július 21., 1. o.). Azt a kérdést, hogy „uralta-e” a hatalom a két tömegtájékoztató eszközt a választásokig, egyelőre tegyük félre!

Amellett szeretnék érvelni, hogy az igazság nem a sarkosan eltérő felfogások felelőjén van, hanem hogy a kérdést más dimenzióban kell tekinteni.

1. Tömegtájékoztató és hatalom viszonyának kérdése csak helyhez és korhoz kötötten tehető fel, ha következtetéseinkben is gyakorlatiasak akarunk maradni. Még egy megszorítás: tömegtájékoztató, médian itt csak azokat az eszközöket és intézményeket értem, amelyek címzettje potenciálisan az egész társadalom, vagyis a napi fogyasztású sajtót. A viszony tehát – első rendben – kölcsönös alakulásuk történetiségében ragadható meg hegeli hitelességgel. A kommunista hatalomátvétel utáni időszak sarkosan fogalmazott, vázlatos áttekintésében a főbb állomások a következők.

(i) A média 1948 után eredendően nem autonóm szerveződésű. Nem beépül az új hatalomba, nem alkalmazkodik az új helyzethez, nem átörökíti magát bizonyos értékeivel, hanem torzszülöttként újra létrejön. *Néprádió* és *Szabad Nép* valójában nem tömegtájékoztató, hanem direkt ráhatású inkarnációja, kinyilatkoztatása magának a hatalomnak. Média ekkor valójában nincs, csak a hatalmi gépezet elkülönítetlen részeként, amely végrehajtó, egyirányú hatásmechanizmussal működik, mind célja szerint, mind módszereiben. Nem téveszthet meg senkit bizonyos formai elemek fenntartása az akkori, hirtelen támadt régműltből. A sajtó maga a hatalom, attól semmilyen értelemben nem különül el az új kor kezdőpontján.

(ii) Az óriásfattyú – nagyon fontos, de mert közismert, itt nem részletezendő okkörülmények hatására – 1963 táján részlegesen önálló egzisztenciát kap. Megszűnik a tulajdonképpeni értelemben

vett hatalomnak lenni, és elnyeri a hatalom eszközeinek státusát. A sajtó ekkor a hatalom megbízható, ám mindig szemmel tartandó, mert időről időre mámoros kis kihágásokra hajlamos őrmesterévé válik. Azonban – figyelmeztetésre, ha kell – következetesen megteszi a magáét. Mindig rendbe rázza például a körletet. (Hajdú János megsemmisítő kritikát gyakorol, Csoórit hallgatásra ítélik.) Figyelmeztetésre, ha kell, megigazítja az egyenruhát. (A *Népszabadság* kritikája nyomán a *Magyar Nemzet* azonnal elhatárolja magát saját magától, miután egy arisztokratával interjút közölt, nevezetesen annak a harmonikus társadalomba illeszkedéséről. A meginterjúvált a kitelepítést deportálásnak nevezi. A *Magyar Nemzetet* az osztályidegenek pártolásáért a *Népszabadság* súlyosan megrója.) Sőt, szemvillanásra is úszul, ha kell. (Szabó László a *Népszabadságban* emeli föl az ideológia lángpallosát az ártatlan kis boglári kápolnagaléria és színi estek kapcsán. Nem többről és veszélyesebből van szó, mint érdekes kísérleti stúdióról. Méreteit és aspirációit mi sem jellemzi jobban, mint az átmeneti üzemszünetet jelző cédula a bezárt ajtón, belterjes pátosszal: „Barátaim! Kakálni mentem.”) A magánzárkás büntetés, ha szükségesnek látszott, ebben a falanxban a szilencium nevet viselte. Tizedelésre, a hadosztály szétszórására, vagyis – igen találó gyűjtőfogalomként megnevezve – a sajtótermék betiltására csak elvétve volt szükség (Tiszatáj, JAK-ügyek, dobozott dokumentum- és játékfilmek).

(iii) A 80-as évek végén tömegtájékoztató és hatalom kapcsolatának megjelölésére kezdjük joggal használni a 'viszony' szót, annak eredeti, szótári jelentésében. A leválás persze korántsem teljes, de a sajtó egzisztenciális különállása félreismerhetetlen, még ha tudathasadásos is. (Még működnek az *ancien régime* reflexei, de később már megjelenik a lakiteleki *Nyilatkozat*.) E viszony ödipuszi lényege az, hogy a sajtó nyesi a korlátozó tendenciákat, rádolgozik a tektonikus változások erőterére, persze akkor már jócskán megbomlott személyiségképlettel, még mindig a támogatott és a türt/tiltott ellentétében. Az utóbbi (és jobbik) énje egyidejűleg pedig a „rothadó szocializmus” fundamentumain saját hatalom építőjévé válik.

(iv) Csakhogy ekkor bekövetkezik – saját elnevezése szerint – a rendszerváltás. Az alapok megroggyantak, a tömegtájékoztató különítményesei és kényszermunkásai parancsnok (és félfő, géhás tisztek) nélkül maradnak. Tömegtájékoztató és hatalom eredeti értelemben vett viszonya ismét megszűnik, mivel eltűnik mögüle/alóla a hatalom. Miután a torzlelkű fiú segített tehát ledöfni anyját, a komplexus megszűnik. Másfelől azonban megszűnik a bázis, hiszen 90 után az új demokrácia koalíciójának és az átöröklött tömegtájékoztatósnak nincs közös légtere a szimbiózisra. A felismerés vilámcspásszerű, és nyomban megkezdődik a harc a hatalmi-ideológiai bázis újratereztetéséért, majdnem teljes arcvonallal. (Az el nem bocsátott légió ugya-

nis megosztott. Ha hinni lehet a *MÚOSz* plusz *Charta* plusz *Nyilvánosság Klub* stb., másfelől a *MÚK* létszámárányának reprezentatív értékében, akkor talán öt az egyhez eloszlásban.) Az egzisztenciaharc tétje és műfaja a klasszikus kultúra nyelvén kifejezve: *Panem per circenses*.

Ami pedig a módszert illeti, leglátványosabban tematikai választásaiban mutatható fel. A sajtó nem azt támadja, amit egykoron ideológiai anyanyelvén „társadalmi berendezkedés” címszó alatt tartott nyilván, hanem a politikai hatalmat. három fő vádponttal. Ezek a szakértelem hiánya, a korrupció és a „gőgösség”, mely utóbbi jelentéstani mesterfogás, és végső soron a legitimitást, bár nem a legalitást kérdőjelezi meg. (A keresztény kurzus motívuma voltaképpen az első vádpont alá sorolódik.) Az elszántság maga a nietschei *Wille zur Macht* [a kényszeres hatalomvágyak] testet öltött valósága, a végrehajtás pedig kemény. Minden egyébtől eltekintve: egy nem antiszemita országban kis híján sikerül felidézni a rémet, emellett – némi egyéb segédlettel – külföldön levérni az ország erkölcsi hitelét.

(v) Ez a jelen zárul le most, a ma már ismert eredménnyel. A harcok – immár fordított összefüggésben – kihordták az óriásfattyút, a politikai hatalmat, amely majd még igényt tart a sajtó dédelgetésére. Itt van azonban az a pont, ahol egy lehetséges, sőt terjedő félreértésre rá kell mutatni. A tömegtájékoztató győzedelmes része nem áltathatja magát azzal, hogy a diadalt maga vívta ki. Önmagában erre soha nem képes, aminthogy a konc, a hatalom sem az övé. A tömegtájékoztató hatásának forrása nem saját hatalma, hanem – mint abszolút feltétel – a dörgő visszhang. Mindmostanig ennek a hordozója pedig, és adott esetben az események irányának meghatározója az a közeg (volt), amely azután a látens hatalomban – színt, helyet vagy formát váltva – személyi összetételében, felfogásában és ambícióiban, bár talán intézményes keretei nélkül csaknem érintetlenül megmaradt: a régi apparátus. Az idevágó magyarázatkísérletek mindazonáltal polárisan eltérnek. Vannak, így Körösi András (*A jobboldal vereségének okai*. Magyar Nemzet, 1994. július 18., 6. o.), akik a kisközösségek belső hatalmi viszonyaira és általánosságban a társadalom konzerválódott hatalmi szerkezetére vezetnek vissza a választási eredmények alakulását. A gyakoribb, ellentétes megközelítés viszont a politikai stratégia megtervezésében és alkalmazásában látja a végső okot. A kettő között nincs kizáró ellentét, de az első felfogás nyilvánvalóan mélyebbre tekint.

Ha mármost a hatalmat a maga közvetlen alakjában politikai és történeti vetületben nem rendelhetjük hozzá a tömegtájékoztató fogalmához, egyáltalán milyen szakmai értelemben beszélhetünk róla mint hatótényezőről?

2. A kommunikációs műfajok között a tömegtájékoztató sajátos, egyedi közlésmodelljével különül el. E közlésmodell azonosító jegyei

jórészt közismertek. Általában nincs perszonális jellege (hacsak nem saját magával foglalkozik). Közléstartalmait az általános felé bontja ki. Közlő és címzettje viszonylatában egyirányú, és ettől mindjárt autoritatív. A tömegtájékoztatóban a nyelvi közlés tényállásleíró alapfeladatát rendszeresen kiegészíti, sőt helyettesíti az appellatív [felhívó] funkció. A köznapi közléssel ellentétben rögzített, jól formált nyelvi alakzatokat használ. Ellentétben a tudományos prózával, a kifejtett tárgykör háttértartalmai (a tényállásleírás körül rendeződő úgynevezett előfeltevések) ellenőrizetlenek maradnak. Ennélfogva a közlemények logikai igazságértékét a tömegtájékoztató a felszíni tapasztalatok lényegében értéksemleges valóságának tényállásaiból eredezteti. Mindezek általános jellemzők. De a hatalommal való összefüggésük tekintetében a fenti ismérvek nagyon eltérő eljárás-módokat eredményeznek. És ezeknek a részleteiben búvik meg az ördög, ahogy mondani szokás.

(i) Elsőként hadd említsem – az autoritatív jelleg fontos vonatkozásaként – a kimondatás tényének hatóerejét mint a hatásmechanizmus helyzeti energiáját. Példányszám, a címzettek széles köre, a közlemény általános jellege, a forráshely tekintélyben kifejeződő hatalomháttére őrző a kőtáblák megfellebbezhetetlenségének nimbuszát. (Anekdotikusan érdekes megemlíteni, hogy 1890-es születésű professzorom ifjúkori gyűjtőútján ádáz vitába keveredett adatközlőjével, egy hodzsával. A tudós érvei nem hatottak, s a derék muszlim megmaradt eredeti meggyőződésében, hogy tudniillik mindaz, ami ki van nyomtatva, szükségképpen igaz.) A szépirodalomból jobban ismerjük ezt az effektust, de jelen van a tömegtájékoztatóban is. Igaz, nem azzal az elementaritással, ahogy a századelő hithű hodzsáját lenyűgözte. Mindenesetre a tömegtájékoztató maga is kidolgozott ellenszámot e hatás csökkentésére: a közlemény közvetlen forrásának, forráshelyének diszkreditálását, hiteltelentését, például nevétségessé tétel útján.

(ii) Ami pedig a közlés szorosabb értelemben vett tartalmát illeti, a többrétegűséget kell kiemelni. A közvetlenül hozzáférhető szövegjelentést, amelyet a mondatokban foglalt állításokból (logikai műszóval: propozíciókból) kiolvastunk, további, mondatokká fogalmazható, de direkt formában meg nem jelenő jelentések egészítik ki. Két fő csoportjuk van, a kimondatlanul igaznak vett állítások, amelyeket az elhangzó állítás föltételez (például, elhangzó állítás: *Az olasz Kereszténydemokrata Párt újabb gyanús ügyleteire derült fény*, illetve e mondat előfeltevése: *ilyen esetek – alkalmasint sorozatosan – előfordultak*). Az előfeltevések felől a tényleges állításokon keresztül további olyan kijelentések, propozíciók felé vezet az út, amelyek szintén nem öltenek nyelvi alakot, de következményeiként az előzményeknek elháríthatatlanul megjelennek, részeivé válnak a közleménynek (a példában ilyen lenne: *a szóban*

forgó párt korrup). Vagyis, a gyakorlat nyelvére fordítva, tehetünk olyan állításokat, amelyekhez a logikai 'igaz' igazságértéke rendelődik, de amelyek előfeltevései – mondjuk így – ellenőrizetlenek; másfelől pedig állításaink kimondatlanul torkollhatnak hamis következtetésekbe. Ez a manipuláció szabványeljárása. A tömegtájékoztató ismeretesen a többrétegűségben rejlő lehetőségeket nem szokta kihasználtnak hagyni. Elég, ha csak a célzás kommunikációs stratégiájára gondolunk.

(iii) Szövegeinket ezenkívül egyéb járulékos jelentések hálója egészíti ki. Közülük a legfontosabb annak a viszonynak a közvetett kifejezése, amely a közlőt tárgyhózzá fűzi. Az ilyen, úgynevezett attitudinális tartalmi összetevők fő hordozója a stílus eszköztára. Minden további nélkül belátható, hogy a szövegformálás eltérően választható stílusmegoldásai milyen szerepet vihetnek a véleményalkotás irányításában.

(iv) Ha kizárjuk az itt jelzett visszaélések lehetőségét, tulajdonképpen megfogalmazzuk a „tárgyilagossághoz tartozik, hogy az imént említett fortélyok számottevően hozzájárultak a múltban a hatalom abszolút mivoltának bomlasztásához. A budapesti újságírás bizonyos távolságtartást tudott jelezni a legképtelenebb vagy épp szégyellni való közlések diktátumában. Feltűnő gyakorisággal szakította meg például a szöveget az *írja a Pravda, így tovább X [a közlemény forrása], hangzik itt és itt* stb. betoldás. Néha pedig helyet kapott a szarkazmus is. Mert az írott sajtó Magyarországon mindig „felülstilizált” volt. (Külön kutatási téma lenne, hogy mi ebben a világszínvonalú magyar líra közvetlen hatása.) Márpedig a jelzőhalmozástól a képzavarig a keresett stílusmegoldások akarva-akaratlanul relatívvá tudják tenni a mondanivaló hitelét. (Túlzott illúzió-nak persze nincs helye. A Brezsnyev 70. születésnapját köszöntő Szuszlov-beszéd szövegében az eredeti jelzős szerkezetet az *Őn dicső születésnapja* fordulattal adta vissza a magyar sajtónyelv. A *dicső* melléknév érthető ironikusnak, de érezhető valamilyen avított ünnepélyesség szokatlan kifejezésének. Az aktuális stílusértéket a szóhasználat lebegteti az elvtelenség és a merészség között.)

3. Az előző pont vége felé szó esett a tömegtájékoztató tárgyilagosságának az ismérveiről. Ezekben a napokban a probléma a két hangozó médium vezetési szerkezetének és állományának vonatkozásában vált aktuálissá. A demokrácia három kézenfekvő elvet kínál a megfelelő megoldásra. Ezek a testületi döntés, a szabályozott rotáció és az, amit – megint egyszer a *Magyar Nemzet* hasábjain – a szociológus Nagy Endre interjújában (Javorniczky István közvetítésével) a versenyvizsga alkalmazásában jelölt meg. (Etikai elvárásokról, mint pártatlanság és párttagság összefüggése, szándékosan nem beszélek.) Magától értődően mindezek nemcsak a tömegtájékoztató adott szektoraira vonatkoznak. Rájuk azonban kü-

lönösen vonatkoznak. Az esélyek? Ezekre a jóslások három változata vonatkozik. (A magamét a végére fogom hagyni.)

(i) Speidl Zoltán (*Mi lesz veled, konzervatív sajtó?* Magyar Nemzet, 1994. július 16., 16. o.) az ellenzéki sajtó esélyeivel kapcsolatban - „optimista alaptermészetének” megfelelően - annak a reményének ad hangot, hogy „visszavágva kiszökdül”. Mivelhogy számos indok, így történelmi szerepének igénye, fennmaradása mellett szól („mert velük [a népesség nem MSzP-szavazó részével] is beszélgetnie kell az új koalíciónak”). A médiumok intézményes rendszerének alakításában Fekete György július közepén még esélyét látta olyan garanciáknak, „amelyek a vezetők kiválasztásában, a médiatörvényben és ezen intézmények [értsd: rádió és televízió] szervezeti és működési szabályzatában vannak” (ld. *Piaci korrekció vagy radikális tisztogatás*. Lőcsei Gabriella interjúja, Magyar Nemzet 1994. július 18., 9. o.).

(ii) Geszták Ágnes (*A médiaháborúnak vége*. Magyar Nemzet 1994. július 19., 16. o.) a *Pesti Hírlap* eltűnése fölött elmélkedve a következő, megrendítő német szó-, azaz inkább betűjátékot használja a közelgő jövő jellemzésére. „Nem az Antall-kormány gleichsachtolta a médiumokat... Az új kormány [értsd: a Horn-kabinet] még fel sem állt, máris eltakarította a lehetséges sajtóellenfeleit. A televízióban és a rádióban nem rendezik a sorokat,

hanem megtörténik a visszarendeződés.” A *gleichsachten* ige egy irányba kapcsolást jelent, 'egyenirányúsít, glejsaltol'; a *schlachten* ezzel szemben vágóhídi műszó, 'letaglóz, leöl', amely mellett a *gleich* határozószó jelentése 'azon nyomban'.

(iii) A japanológia Kölnben működő, nemzetközi híru szakteintélye, Dombrády Géza elemezte egy a tömegkommunikációval (is) kapcsolatos jövevényiszó idevágó jelentésváltozását. „A *Blackout* a német nyelv egyik új, modernkori képződménye, amely valamelyes habozás után bebocsátást nyert a Dudenba [a legjelentősebb német értelmező szótárba] is.” A jelentésváltozás alakulása valóságos kultúrtörténeti mintapéldány. Az amerikai angol szó eredeti jelentései ugyanis a következők: 'elsötétítés (hadiállapotban); az energiaellátás vagy a távközlési kapcsolat megszakadása; hírek betiltása cenzúra útján; emlékezetkiesés, eszméletlenség; a színpad elsötétülése a jelenet végén'. A német mint átvevő nyelv a szót a *skeccsel* azonosította: 'komikus jelenet, amelynek végén a fény azonnal kialszik'.

Nem tudjuk, hogy a *blackout* - ha mint terminus a magyar nyelvben is megjelenne - az eredeti amerikai angol jelentésrétegek melyikével honosítatna. Dombrády kis szóelemző remekének végén ezt a kérdést teszi fel: „Valóban csak akkor esik le a tantusz, ha az ember előtt elsötétül a világ?”

Reményi Imre rajza

ANTROPOZÓFUS ORVOSTUDOMÁNY*

Ha a beteg ma felkeresi orvosát, akkor panaszaik gyors enyhülését várja. Meggyőződése szerint csaknem minden betegség ellen „tenni lehet valamit”. Így a legtöbb beteg szívgyógyász, fájdalomcsillapítót, idegnyugtatót kér. A modern páciens tehát megszokta, hogy a „zavart” elhárítják. Azt várja orvosától, hogy ezeket megszünteti, mint egy autó üzemzavarát.

Valóban olyan korban élünk, mely olyan hatásos gyógyszerekkel rendelkezik, hogy harminc évvel ezelőtt nem is képzeltek volna. Gyulladások gyors megszüntetése, izgalmi állapotok enyhítése, fertőzések kézbe tartása, fájdalmak csillapítása, halálos komplikációk gyógyszeres megfékezése, mindez szinte biztosan megoldható. Még az is tovább élhet, aki mindkét veséjét elveszítette, mert van műve; a cukorbeteg az inzulin segítségével csaknem normális életet folytathatnak és így tovább. A gyógyszereket állandóan továbbfejlesztik és hatásukat még intenzívebbé, gyorsabbá és tartósabbá teszik. Így nem csoda, hogy az a benyomás támad — és nemcsak laikus körökben —, hogy a következő évtizedekben korunk egészségügyi problémáit éppúgy megoldják, ahogy eddig számos betegséget „kiirtottak”, másokat pedig könnyedén féken tartanak.

Kétségtelen, hogy a mai orvostudomány eredményei imponálóak a betegségek leküzdésében. Világosan látnunk kell azonban, hogy ezek az eredmények min alapulnak. A műve konstrukciója technikai probléma. Nagyhatású gyógyszerek kifejlesztése a kémiai kutatás eredménye, az új műszereket a fizikusoknak köszönhetjük stb. Az orvostudomány haladása tehát elsősorban nem a voltaképpeni orvoslásra vezethető vissza, hanem a technika, kémia és fizika, vagyis a természetudomány eredményeire. Természetes, hogy felhasználjuk ezeket a kutatási eredményeket. Az orvostudomány azonban egyre inkább *alárendelte* magát ezeknek a szakterületeknek és ezzel megtagadta saját lényegét. Ennek a fejlődésnek szenvedő alanya, az orvostudomány sikerei ellenére — vagy miattuk —, a páciens, vagyis az ember, mivel már nem látják lényének egységét, hiszen a tisztán természettudományos szemléletmód erre nem is képes.

Kétségtelen, hogy ez a fejlődés oda vezetett, hogy az embernek már nincs belső kapcsolata a betegséghez, nem látja semmi értelmét, és már csak technikai problémának érzi, üzemzavarnak, defektnek, amely a páciens hozzájárulása nélkül jött létre, és amelyet az orvosnak ugyancsak az ő közreműködése nélkül kell kijavítania. Ez teljesen érthető, mivel a betegséget a modern orvostudományban is az „anyagcsere tévedésének”, „hibás vezérlésnek”, „megzavart szabályozásnak” tekintik. Nem teszik fel a kérdést, hogy voltaképpen ki vezérel hibásan, ki téved stb.

A mai orvostudomány egészen egyoldalúan természettudományos beállítottságú. A valóságos orvosi képességeket, a „klinikus szem”-et (*Risak*), az empátiát, a kontaktus-készséget, a beteg egyéniségének, sorsának, alkatának megértését ma sokkal kevésbé becsülik, mint a nagy műszeres bevetéssel felállított diagnózist. Természetesen egyetlen orvos sem utasítja vissza a mai kifinomult diagnosztika alkalmazását. De tisztában kell lennünk azzal, hogy mindennek csak segédeszköznek kellene lennie, amely támogatja a tulajdonképpeni orvosi képességet, de pótolni nem tudja. Ílymódon ma igen egyoldalú eltolódás áll fenn az orvostudományban. Ezért uralkodik ma az a nézet, hogy a természettudományos szempont az orvostudomány egyedül érvényes, kutatásra és értékelésre érdemes oldala. A mai orvostudomány olyan egyoldalúságra redukált világképen alapul, amely az ember teljes valóságának nem tud megfelelni.

A pszichoszomatikus kutatási irány intenzíven fáradozik ugyan azon, hogy a lelki élet jelentőségét megmutassa a betegség kibontakozásánál, de az uralkodó természettudományos szemléletmódokkal szemben legfeljebb párhuzamosságra kerülhet sor: pl. a pszichoterápia alkalmazása a belgyógyászat *mellett* szintén a specializálódás kifejeződése.

Így az orvostudomány fejlődésében egyre nyilvánvalóbbá válik egy félreértés: egyfelől sikerült az emberek életét döntően meghosszabbítani — legalábbis eddig; azonban egyértelmű, hogy ez a tendencia nem folytatható tetszés szerint —, másfelől a várható élettartam-növekedéshez semmiképpen sem tartozik jobb egészségi állapot. Nem vitatható, hogy az emberiség egyre betegebb. Ezt

* Részlet a szerző *Anthroposophisch orientierte Medizin und ihre Heilmitteln c.* könyvéből (Verl. Freies Geistesleben, Stuttgart, 1994., 6. kiadás).

nemcsak a néhány éven belül is megfigyelhető fokozódó alkati gyengülés jelensége támasztja alá, pl. iskolakezdekori, hanem a támasztószövetek megbetegedésének általánosan megfigyelhető terjedése, a kötőszövetek gyengesége ennek megfelelő következményeivel, különösen a gerinc károsodásai, szinte valamennyi krónikus és degeneratív megbetegedés emelkedő aránya, a növekvő gyógyszerfogyasztás stb. Ez arra készítet, hogy később bevonjuk a megkezdett út alapvető célját. A gyógyszerek alkalmazása gyakran nem a gyógyítás szempontjából történik, hanem a siker szerint, amely kizárólag hatás elérésére törekszik. Nem kérdezik, hogy a betegség szimptomájának van-e célszerűsége, vagyis értelme.

A betegség az egész embert érinti. Testi behatás fájdalmat, tehát lelki élményt okozhat az embernek. Ezzel szemben a lelki megrázkódtatás, ijedség behatathat a testi reakciókba, sőt, halált is okozhat. Ezek a könnyen megfigyelhető akut hatások csekélyebb, de hosszabban tartó behatásoknál is végbemennek. Ma ismerik természetesen az olyan lelki hatásokat, amelyek testi betegségeket okoznak és viszont, de ezek az ismeretek nem elegendők ahhoz, hogy megértsék a betegség problémáját és jelentőségét az ember számára. Az orvostudomány bázisa ma a természettudomány. A betegség azonban nem természettudományos probléma. Ezért érthető, hogy ezeket az alapkérdéseket ma nem tisztázzák. „*Bár a mai orvostudomány a körképeken alapul, mégsem képes kielégítően és általános érvényű módon definiálni, hogy voltaképpen mi a betegség, és mi számít annak*”¹

A betegségről alkotott felfogás és a kóros tünetek értelmének kérdése semmiképpen sem elméleti megfontolás, hanem elsőrendű gyakorlati jelentőségük van. Az antropozófiának az emberről alkotott képe az ember átfogó megismerésén alapul. Szerinte a betegségeknek két nagy csoportja létezik, ezek polárisan viszonyulnak egymáshoz, tehát úgy állanak egymással szemben, hogy kölcsönösen kiegyensúlyozzák egymást. Ezek a *gyulladásos* — magas lázzal járó — betegségek, melyekkel szembenállnak a *szklerotikus* betegségek, köztük a rák és a cukorbetegség is. Ez a két csoport polárisan viselkedik, ami azt jelenti, hogy kölcsönösen megszüntethetik egymást és állandó váltakozásban vannak egymással, mint a mérleg karjai: az egyik oldal süllyedését okozhatja ennek az oldalnak a túlterhelése, de a másik oldalon hiányzó ellensúly is. Így a betegséget vagy tünetet csak akkor értjük meg igazán, ha az illető zavart a kiegészítő nézőpontból tekintjük át. A mai ember megszokta a lineáris gondolkodást, vagyis azt, hogy az egyik dolog a másikkól fejlődik ki és az elágazásoknak már nincs egymással érintkezésük.

A poláris szemléletmód, ahogy elsősorban *Goethe* képviselte nyomatékosan, azt mondja, hogy egy eredetből olyan ellentétpár fejlődött ki, amely csak mint teljesség érthető meg, illetve egyik nem lehet a másik nélkül és nem is érthető. Ez a betegségek leírt poláris tendenciáira, a gyulladásra és szklerózisra is érvényes. Világítsuk meg ezt egy példán.

A múltban sokan megállapították² azt a tényt, hogy a gyulladásnak és a ráknak köze van egymáshoz, s jóformán mindig arra az eredményre jutottak, hogy bizonyos antagonizmus áll fenn, vagyis e pólusok ellentétesek egymással. Kitént, hogy rákbetegség esetén ritkaság a gyulladásokra való hajlam, és a rákbetegnek bizonyos immunitással is rendelkeznek egyes fertőző betegségekkel szemben, mindenekelőtt pedig az derült ki, hogy a rák spontán gyógyulásának ritka esetei többnyire egy magas lázzal járó betegséget követően jelentkeztek.

A gyulladás és a rák kölcsönhatása már régen ismert, de alig vezetett gyakorlati következményekhez, mert ennek a viszonyoknak a teljes megértéséhez hiányzik a polaritás fogalma. Másrészt nem méltányolják kellőképp a láznak mint integráló tényezőnek a jelentőségét a gyulladások esetében. A nobeldíjas francia Lwoff vizsgálatai szerint a vírus elleni védekezés sokkal inkább függvénye a szervezet hőmérsékletének, mint a humorális vagy celluláris reakcióknak. Megfelelő vizsgálatokkal kimutatták, hogy vírusherzélés esetén nagyon helytelen lázcillapítóval csökkenteni a hőmérsékletet. Ez a vírusok szaporodását, a károsodások fokozódását és a halálozási arány növekedését segíti elő. Ezek a vizsgálatok kísérletileg igazolják azt, ami a fent leírt polaritás megértéséből adódott. A gyakorlatban semmiképpen sem veszik tekintetbe ezeket a felismeréseket és kísérleti eredményeket.

A kóros folyamat említett poláris szemléletmódjából termékeny következtetések vonhatók le a kórtan és gyógykezelés számára, többek között az a felismerés, hogy az *egészség* nem abban áll, hogy az organizmusban hiányoznak a gyulladással és szklerotikus tendenciák, hanem abban, hogy *e két poláris erő egyensúlyban van*.

Az egészség és betegség viszonyának ebből a felismeréséből következik az az említett tény, hogy két nagy betegségcsoport áll polárisan szemben és bizonyos mértékig megszüntethetik egymást, az egyik betegség tehát meggyógyíthatja a másikat — ez talán megdöbbentő megállapítás, hiszen az ember arra törekszik, hogy lehetőleg minden betegséget meggátoljon. Ezek az összefüggések mégsem egészen ismeretlenek. *Parmenidész*, görög bölcs azt mondta: „*Adj egy szert, amivel lázat kelt-*

¹ Arthur Jores, *Die Medizin in der Krise unserer Zeit*, Bern, 1961. Ld. még *Gerhard Kienle*, *Arzneimittelsicherheit und Gesellschaft*, Verl. Freies Geistesleben, Stuttgart, 1974. Ez a könyv részletesen tárgyalja a betegségről uralkodó felfogást és

² E kérdések áttekintése és irodalma megtalálható: *Husemann-Wolff*, *Das Bild des Menschen als Grundlage der Heilkunst*, Verl. Freies Geistesleben, Stuttgart, 1991.

hetek, és minden betegséget meggyógyítok". Ma ugyan tudunk lázat kelteni, de minden betegséget mégsem gyógyítunk meg. E kijelentés alapja azonban a láz gyógyító erejének ismerete, amelyet újabban részben ismét felfedeztek, de teljes jelentőségét mégsem ismerték fel.

Így érthető a fent említett jelenség, hogy a rák természetes, tehát orvosi beavatkozás nélküli gyógyulásának kevésszámú esete többnyire egy hozzájáruló másik, magas lázzal járó betegségen alapul.

Ez azonban azt is jelenti, hogy egy betegség visszaszorítása egy másik betegséget mozdíthat elő. E felismerésből fakadó nagy jelentőségű következtetés kimondja, hogy bizonyos körülmények között egy könnyű betegség révén meg tudunk akadályozni egy súlyosabbat (pl. az oltás mindig bizonyos terhelés, vagyis „kis betegség”). Azonban ennek az ellenkezője is fennállhat, mikor egy könnyű betegség meggátlásával egy súlyosabbat mozdítunk elő. Ma sok mindent meg lehet valósítani, ezért valamennyi lehetőséggel élnek, de nem gondolják meg az utóbbi esetet, hogy tudniillik bizonyos körülmények között az emberi szervezet egy akut, ártalmatlan betegség révén valamilyen súlyos, krónikus vagy esetleg halálos kimenetelű betegséget próbál meggátolni. Természetesen mindig tekintetbe kell venni, hogy milyen betegségről van szó. Ez egy nagyjelentőségű, hatalmas terület. Bizonyos betegségek „érthetetlen” szaporodását gyakran éppen más betegségek tanulmányozásával lehetne megoldani.

Az egészség és betegség ilyen alapvető felfogásának további következménye, hogy a gyulladás és szklerózis leírt kóros tendenciái hozzátartoznak az emberhez, aki e tendenciák nélkül nem tud egészségesen élni. A megszilárdulásokra ugyanis éppúgy szükség van, mint a feloldódásokra. Ha az organizmusban nem léteznének megszilárdító folyamatok, akkor az embernek nem volna se csontja, se fogazata. Ha másfelől nem létezne feloldódás, amely a gyulladások lehetőségét is magával hozza, akkor az ember nem tudna növekedni és regenerálódni, mivel a „régí” anyagokat nem lehetne eltávolítani és az embert a „salakok” állandóan megbetegítenék.

Ennek további következménye, hogy a megbetegedés képessége az ember lényéhez tartozik és segítséget is jelenthet számára. Ezzel azonban a betegség olyan értelmet nyer, amit ma alapvetően elvitatnak tőle. A betegség az ember szükséges kóros tendenciájának szélsőséges esete. Az az értelme és feladata, hogy az embert önmagához visszavezesse és emberi mivoltát magasabb értelembe tegye lehetővé. „*Ha mint emberek nem betegedhetnének meg, akkor nem is lehetnének szellemi lények; mert csak azáltal vagyunk szellemi lények, hogy magunkban hordozzuk a megbetegedés lehetőségét. Aminek a gondolkodásban, érzésben és akaratban mindig meg kell jelennie, az a betegségben abnormális módon jelentkezik.*” (Rudolf Steiner)

A gyógyulás legegyszerűbb folyamatát bizonyára mindenki átélte már. Mondjuk hogy a bőrt valamilyen sérülés, vágás éri, ekkor a sebszégeket egymáshoz rögzítjük és várunk néhány napot. Ezalatt a sebszégek összetapadnak, végül a két rész szorosan kötődik egymáshoz. Bizonyos idő múlva a seb újra összeforr, vagyis kis heggel gyógyult, az egység ismét helyreállt. Elvileg még a csonttörésnél is ez zajlik le. A csont eltört, „ketté vált”. A betegség tehát a szétválás, a gyógyulás a rend helyreállítása, az elvált részek újrakötődése, amely szilárdabb, mint azelőtt — ez igen jelentős.

Ez a gyógyulás „magától megy”, vagyis külső beavatkozás nélkül, mert a seb összevarrása vagy a gipszkötés csak a gyógyulás feltételét teremti meg, nem a gyógyulást magát. Esztelenesség volna azonban azt hinni, hogy ez a rendkívül bonyolult és értelemmel teljes folyamat irányítás nélkül, magától zajlik le. Az organizmusban kell lennie egy fölérendelt láthatatlan princípiumnak, melynek alá vannak rendelve ezek a bölcs folyamatok. Ez kétségtelenül összefügg a növekedés erőivel, de túlterjed rajtuk, mert a bőrnek és csontnak össze kell ugyan nőnie, de a növekedés önmagában nem gyógyulás. Itt — mint *Paracelsus* mondta — a „belső orvos” tevékenykedik. Még ma is beszélnek „öngyógyító erőkről”, de valójában nem értik ezt a fogalmat.

Honnan tudják az egyes sejtek, hogy a növekedésnek mikor kell abbamaradnia? Hiszen az organizmus sejtjeit nem foghatjuk fel egymástól elkülönítve: mindegyik a teljes organizmus kifejeződése és eszköze. A gyógyulásnál végül is a teljes organizmust átható életprincípiumról van szó, amely pl. a növekedés folyamán egy először rendezetlen vagy differenciálatlan sejthalmazból organizmust alakít ki. A gyógyulás folyamata azoknak az élet és növekedési erőknek egy része, amelyek minden élőlényt áthatnak. Az antropológus szellemtudomány ezt az érzékfeletti organizációs princípiumot *étertestnek* vagy *élettestnek* ill. *képzőerő-testnek* nevezi. Az élet érzékfeletti természetű. Megnyilvánulásait látjuk, lényegét nem. Az életfolyamatok közvetlen észleléséhez éppoly kevésbé vannak fizikai érzékszerveink, mint az érzékalatti tartományban maradó elektromos és mágneses erők észleléséhez.

Régebben igen pontosan érezték az organizmus irányító funkciója és az orvos tevékenysége közti különbséget és azt mondták: „*Medicus curat, natura sanat*”, az orvos kúrál, segít, vagyis megteremti a feltételeket, de a természet az, ami gyógyít (sok modern nyelvben már nem is fejezhető ki ez a finom, de lényeges megkülönböztetés, amely a latin nyelvben még egészen világos).

Hogyan lehet azonban befolyásolni a gyógyulás folyamatait? Ezt az emberek régtől fogva próbálták és tették — mindig életfelfogásuktól függően.

Milyen lehetőségünk van egyáltalán annak kiderítésére, hogy egy növény vagy szubsztancia gyógyítóan hat vagy sem?

A gyógyszerkutatás három meglévő módszerétől (népi ill. természetgyógyászat, kemoterápia és homöopátia) teljesen független új koncepciót Rudolf Steiner alapította meg. Ez az ember átfogó képen alapul, ahogy ez az antropozófiából adódik a szellemtudományos kutatás révén.

Az antropozófus szellemtudomány alapvető felismeréseihez tartozik, hogy az ember és a természet közös, áttekinthető fejlődést élt át és így lényük megismerhető rokonságban van egymással. A fejlődés folyamán az emberelőd az emberréválás során fokozatosan helyezte ki magából a természeti világokat — ez a szemlélet, mint valamennyi népmitológiája mutatja, az emberiség legrégebbi javai közé tartozik, és Goethénél, Okennél, Carusnál és másoknál is megtalálható. Rudolf Steiner ezeknek az összefüggéseknek a kutatását modern módon tette lehetővé. Egy növény, állat vagy ásvány lényét éppúgy tanulmányozhatjuk, mint egy emberét, amennyiben megnyilvánulásaiba, tulajdonságaiba egészen a szellemi tartalomig hatolunk, mely minden anyagi történés alapját képezi. Nem létezik anyag, még kevésbé élő szubsztancia az alapját képező szellemiség nélkül, ez pedig éppen olyan differenciált, mint az anyag. „Így túl juthatunk annak puszta próbálgatásán és kísérletezésén, hogy valamilyen anyag vagy preparátum segít-e. Az emberi organizmust szerveinek egyensúlyi viszonyai szerint tekintjük át, a természetet pedig a felépítő és lebontó erők szerint, és átláthatóvá tesszük a gyógyítás művészetét. Egy gyógyszert nemcsak azért alkalmazunk, mert a statisztika megállapítása szerint bizonyos számú esetben használt, hanem mert az embert és a természetet átlátva tudjuk, hogy az egyes esetekben hogyan lehet egy természeti produktum természeti folyamatát egészen egzakt módon gyógyító tényezővé alakítani az emberi szerv számára, annak felépítő és lebontó erőit tekintetbe véve.”³

Ha a természetet ilyen módon tanulmányozzuk, akkor bizonyos növények, ásványok vagy fémek és az emberi szervek és folyamatok között összefüggések nyilvánulnak meg. Például azt kérdezhetjük, hogyan alakulhatnak ki egyetlen petesejtből oly sokféle szervek? E differenciálódás alapját különböző impulzusok képezik, olyan reálisan ható érzékfeletti erők, amelyek a természetben is felismerhetőek. Az élet területén hatnak, éterikus formálóerőknek nevezik őket és rokonságban vannak Hahnemann ún. „szellemszerű” erőivel. Ha ezek az erők az emberben hatnak, akkor szerv keletkezik, ha a természetben hatnak, akkor növény, ill. fém vagy ásvány jön létre. Ezen összefüggések némelyike ismeretes volt a legrégebbi korokban egészen a középkorig, így pl. az arany és a szív összefüggése, vagy a vas és az epe kapcsolata, de növények és szervek között is, mint a pitypang és a máj között stb. Ez a fajta tudás elveszett és csak új módon található meg ismét. Az összefüggések

fejlődéstörténetileg érthetőek, mert az összetartozó szervek, növények vagy szubsztanciák kialakulása ugyanabban a korban történt. Az ember a számára szükséges individualizálódás folyamata révén elvált ugyan a természettől, mégis rokonságban maradt vele egy átlátható módon. Az ember mikrokozmoszként képmása a makrokozmosznak.

Ha ismerjük a természetben működő étererőket és a testi valamint természeti folyamatok ill. szervek és szubsztanciák általuk meghatározott összefüggését, akkor egyikkel hatni tudunk a másikra. Ilyen módon magában az organizmusban is serkenteni lehet az életfolyamatokat ill. gyógyító folyamatokat. Egy károsodott szervre közvetlenül hathatunk és alakulásának folyamatait előmozdíthatjuk pl. egy növényben élő erővel. Magától értetődik, hogy a természet és az ember ilyen jellegű kapcsolatánál csak természetes anyagokról van szó. A szintetikus anyagoknak, bár igen intenzív hatások lehet, nincs az organizmussal, az emberrel belső kapcsolatuk, lényével nincs rokonságuk. Ezért hatásuk — főként szélességüket (mellékhatások) és mélységüket (utóhatások) tekintve — semmiképpen sem látható át, csak konstátálható. Ezért az ilyen anyagok hatásai csak állatkísérelt révén állapíthatók meg. Ezeknek az eredményei azonban alapvetően nem vihetők át emberre, legfeljebb csak egyes tünetekre vonatkozóan.

A természet és az ember kapcsolatából talált gyógyszerek az emberi organizmus vagy egyes szervek alapvető folyamatait serkentik. Nem egy bizonyos tünet, tehát gyulladás, baktériumok stb. ellen irányulnak, hanem egy szerv vagy az egész organizmus működését érintik ösképi módon. Ez a hatás sohasem érhető meg az izolált szervből, csakis az egész organizmusból.

Egy növény hatását sem lehet igazán megérteni egy esetleg bonyolult felépítésű „hatóanyag” révén, hanem csak az illető növény lényének képe alapján; ez persze egészen az anyagiságig megnyilatkozik.

A növény maga egység, organizmus. Ez az organizmus alakította ki valamennyi sejtet és anyagot, ezek őt fejezik ki. Egy izolált anyag nem foglalja magába a növény teljességét, lényét, de egy helyesen elkészített kivonat, „esszencia” még tartalmazza a lényegét.

Az igazi gyógyszer azonban nem készíthető két vagy több különféle jellegű anyag egyszerű összegezésével. Sokkal több a hatóanyagok összességénél, maga is organizmus, művészi alkotás, amelyet a gyógyszerésznek úgy kell megőriznie, ahogy a természet megalkotta, de alkalmas módszerekkel ki is teljesítheti. Előállításánál az organikus egységből kell kiindulnia, nem az „alkotórészekből”.

Korunk követelménye nem csak az lehet, hogy még intenzívebb és gyorsabb hatású gyógy-

³Rudolf Steiner, *Was kann die Heilkunst durch eine geisteswissenschaftliche Betrachtung gewinnen?*, R.S.Verl., Dornach, 1958.

szereket készítsen, hanem hogy a kóros folyamat átfogó meglátásához jusson és ebből kiindulva törekedjék az igazi gyógyításra. Ennek lehetőségét szeretné nyújtani az antropozófia által kibővített orvostudomány. Ez semmiképpen sem jelenti a modern orvostudomány vívmányainak elutasítását, hanem kiegészíti annak egyoldalúságait.

„Nem a jelenkor elismert tudományos módszereivel dolgozó orvostudomány ellenzéséről van szó. Ennek elveit teljesen elismerjük. És véleményünk szerint csakis az alkalmazza az orvoslásban az általunk nyújtottakat, aki ezeknek az elveknek az értelmében teljesértékű orvos tud lenni.

De ahhoz, amit a ma elismert tudományos módszerekkel tudhatunk az emberről, további, más módszerekkel talált ismereteket fűzünk, és ez arra készítet, hogy a világ és az ember e „kibővített” megismeréséből kiindulva dolgozzunk az orvoslás kibővítésén is.

Az elismert orvostudomány alapjában véve nem kifogásolhatja ismereteinket, mivel az övét nem tagadjuk. Próbálkozásunkat csak az utasíthatja el eleve, aki nemcsak azt kívánja, hogy tudását elismerjék, hanem azt is igényli, hogy semmilyen, az övét meghaladó megismerést ne adjanak elő”.⁴

Annakidején voltak olyan orvosok, akik élénken érdeklődtek a gyógyászat szellemtudományos megismeréssel való kibővítése iránt. Rudolf Steiner nekik tartotta 1920-ban az első orvosi kurzusát, amelyet továbbiak követtek. Ita Wegman orvosnő 1921-ben alapította meg a Basel melletti Arlesheimben (Svájc) a Klinikai Terápiás Intézetet. Ez a klinika ma az ő nevét viseli és labororium csatlakozott hozzá, melynek feladata volt, hogy az antropozófus orvosok számára elkészítse a specifikusan szükséges gyógyszereket. A klinikával összefüggően Stuttgartban is kipróbáltak és készítettek új gyógyszereket. Az előállító helyeket azután összevonták a WELEDA Részvénytársaságban, melynek központja Arlesheimben van, és azóta szinte minden nyugati országban vannak telepei.

Ma az egész világon vannak e kibővített gyógyászat értelmében praktizáló orvosok. Klinikák

működnek Németországban, Svájcban, Hollandiában, Brazíliában. Arlesheimben orvosi szeminárium is működik, ahol évente kétszer rendszeresen tartanak három hónapos bevezető kurzusokat orvosok számára. Különböző helyeken folynak továbbképző tanfolyamok és konferenciák, melyeken ennek az új orvostudománynak az alapjait és gyakorlatát igyekeznek kifejteni és továbbfejleszteni.

Rudolf Steiner földi munkásságának vége óta (1925) korunkban és orvosi téren is tovább éleződött a helyzet az emberről alkotott szemléletmód egyoldalúságára vonatkozóan, az ember szellemi lényét leválasztották vagy elhanyagolták. Korunk helyzete egyre világosabban követeli meg az embertől, hogy „...ne csak elméleti módon közeledjék a természeti és szellemi erőkhöz, hanem úgy, hogy bánni is tudjon velük, és szellemi megismerése alapján formálja az életet, egészséges és beteg állapotaiban egyaránt. Az élet a civilizáció folyamán egyre bonyolultabbá válik. Már ma is sok lélek keres valamit, ami megbírkózik ezzel az egyre bonyolultabbá váló étellel. Az antropozófia mindenekelőtt ennek a váagnak kíván eleget tenni. És látni fogják, hogy a mai élet sok romboló elemével szemben becsülettel akar a civilizáció építésén, növekedésén és gyarapodásán dolgozni — de nem erőltlen frázisokkal, hanem tevékenyen az élet gyakorlati kérdéseiben és mindenütt, ahol megismerésre van szükség, úgy akar megismerni, hogy megismerése beleáramolhassék az életbe és az életben fellépő dolgokat úgy akarja megismerni, hogy segíthessen rajtuk.”

Rudolf Steiner antropozófiájában az ember olyan spirituális képe él, amelynek a betegségről alkotott felfogása átfogja az emberi lény teljességét. Az orvostudomány emberivé válása csak a szellem, a lélek és az élet konkrét bevonásával lehetséges. Az ehhez szükséges gyógyszerek csak akkor teljesítik hivatásukat, ha az embernek megfelelő tulajdonságúak.

Fordította: dr. Kellner Ágnes

⁴Rudolf Steiner-Ita Wegman, *Grundlegendes für eine Erweiterung der Heilkunst nach geisteswissenschaftlichen Erkenntnissen* (1925), R.S.Vérl., Dornach, 1991.

1995 tavaszán jelenik meg

Rudolf Steiner

Történelmi szimptomatológia

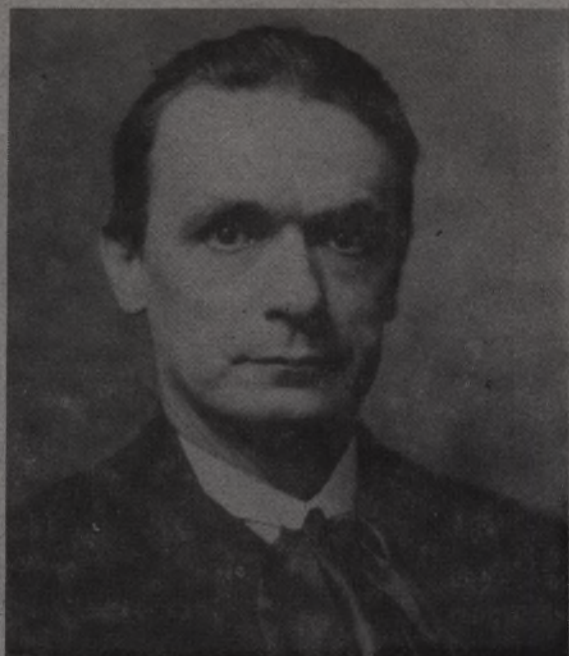
(Geschichtliche symptomatologie, GA 185, kilenc előadás
Dornachban, 1918. okt.18. és nov.3. között).

Megrendelés, felvilágosítás (programokról is):

Magyar Antropozófiai Társaság, 1022, Bp., Bimbó út 3. IV.em. Tel.: 325-0702

Ita Wegman

Rudolf Steiner

A keleti- és a nyugati orvoslás szintézise

Néhány szó a gyógyítás antropozófiai megújításáról

Rudolf Steiner antropozófia alatt olyan, a szó valódi értelmében vett szellemtudományt ért, mely a saját területén éppúgy tudományos módszerrel kutat, mint a természettudomány a maga területén. A gondolkodás, a kutatás elve tehát egy és ugyanaz, a tapasztalati tartomány különböző. Az eredmények sem mondanak ellent egymásnak, inkább kiegészítik egymást. Az antropozófiai orvoslás így ismeri, sőt elismeri, felhasználja a modern orvostudomány módszereit. Ezeket azonban kiegészíti az antropozófia megismerési útjából származó eredményekkel.

Ezért aztán nem is mondhatjuk, hogy csupán természetgyógyászatról lenne szó, hiszen egyik lényeges vonása a „nyugati orvoslás” elismerése és nem tagadása. Más kérdés, hogy rámutat a modern orvoslás hiányosságaira, határaitra, és ezt figyelembevéve javasolja a konkrét kezelést. Ennyiben valóban az alternatív gyógyászat körébe tartozik.

Egyik példa erre az antropozófiai orvoslás kezelési módszere a *daganatos betegségek* területén. Maga Rudolf Steiner javasolta, hogy ebben a betegségben meg kell próbálni a *fehér fagyöngy* (*viscum album*) nevű növényből előállított gyógyszer adását. A hatékony szer kidolgozását dr. Ita Wegman, holland orvosnő segítségével meg is kezdték, majd Steiner halála után folytatták. Először egy kis klinikán alkalmazták a Bazel melletti Arlesheimben (a klinikát később Ita Wegmanról nevezték el), majd egy Rákkutató Egyesület (*Verein für Krebsforschung*), azután emellett Rákkutató Intézet (*Institut Hiscia*), és egy újabb klinika, a *Lucas Klinik* alakult, ahol főleg a daganatos betegek kezelésével foglalkoztak ill. foglalkoznak ma is. Ma már természetesen nem csak itt adják a fagyöngy-készítményeket (ISCADOR, HALIXOR stb.), hanem a világ sok-sok helyén alkalmazzák azokat. A tudományos kutatások során ugyanis kiderült, hogy a fehér fagyöngy-készítményekben érdekes kettősség található. Egyrészt a nyugati orvoslásban használatos sejtpusztítók (citostatikumokat) is megtaláljuk, anélkül azonban, hogy ezek mellékhatásait kifejtjenék, másrészt pedig a gyógyszer nagyon erősen segíti a szervezet saját védekező-rendszerét. A daganatos betegségekben főleg ez utóbbi hat. A fehér fagyöngy-készítmények természetesen együtt adhatók, ill. olykor adandók a többi „szokásos” rákellenes kezeléssel.

Bár a fagyöngy-teát a fitoterápiában régóta használják, de tea formájában főleg magas vérnyomásban, epilepsziában, súlyos ízületi gyulladásban adandó. A rák kezelésében csak a speciálisan elkészített injekció formájában hatékony a fagyöngy-kivonat.

Az antropozófiai orvoslás természetesen nem csak a daganatos betegségeket kezeli speciális

módon, hanem minden régebbi és új betegségre is meg van a kezelési javaslata. Leginkább tehát a saját kutatásai alapján kifejlesztett gyógyszereket alkalmazzzák, melyeket ma már több nagy gyógyszergyár állít elő (legismertebbek a WELEDA és a WALA). Emellett a homeopátia, a fitoterápia, a különféle diéták és természetesen olykor a szokásos gyógyszerek is szerepelhetnek a kezelési javaslatban.

A kezelés természetesen leginkább attól függ, kit is kezel az orvos. Azaz teljesen egyénre szabott a kezelés. Figyelembe kell venni a beteg öröklött gyengeségeit, múltját, jelenlegi élethelyzetét, s csak ezek ismeretében lehet megszabni a teendőt. Így az antropozófus orvos munkájához hozzátartozik a beteggel folytatott intenzív *beszélgetés*, melytől nem szabad sajnálni az időt. A beszélgetés után következnek a vizsgálatok, melyek természetesen szükségesek a pontos diagnózis felállításához. E vizsgálatok megegyeznek a modern orvoslás vizsgálati eljárásaival, hiszen ma már minél modernebb egy vizsgálat, annál kevesebb mellékhatás várható tőle. A kezelés néhány alapelvéről már írtam (*Természetgyógyász, 1993/8.*). Ezeket még kiegészíteném avval, amit magam is egyre gyakrabban tapasztalok: nevezetesen, hogy a beteg, elolvastván a számára felírt szokásos gyógyszerek mellékhatásait leíró listát, a gyógyszert inkább be sem szedi, hanem „barátságosabb” kezeléshez folyamodik. Az orvos célja, hogy a beteggel együttműködve találja meg azt az utat, mely a beteg számára a legmegfelelőbb, így azt is őszintén meg kell tudni beszélni, ha a beteg idegenkedik egy gyógyszer bevitelétől. A gyógyulás folyamatában a beteg aktív közreműködése elengedhetetlen, hiszen az ő sorsának alakulásáról van szó.

És most pár szót az emberről, akit a rossz értelemben vett tudományosság kissé talán sarkított, leszűkített elvei szerint ma gyakran csak valamilyen szerkezetnek tekintenek, mely olykor meghibásodván, „javításra” szorul. És ez az elv érdekes módon olykor még érvényesnek is tűnik, hiszen pl. egy vakbélgyulladás esetén vagy inzultint igénylő súlyos cukorbetegnél bizony valóban gyorsan kell dönteni és nem szabad várni a beavatkozással. Az ember azonban mégsem egy egyszerű szerkezet, hiszen a vakbélgyulladást meg kell

ugyan operálni, de a sebet már a „természet”, azaz a szervezet maga gyógyítja be. A bonyolultabb jelenségeket, a vérnyomást, a testhőmérsékletet, a véralvadást, a szervezetben található hormonok szintjét stb. tanulmányozva is azt figyelhetjük meg, hogy mindezeket számtalan tényező befolyásolhatja. A „rendszer” egyik tagjának megváltoztatása az egész rendszer, vagyis az egész ember változását vonja maga után. Nem a betegség kezelendő tehát, hanem az ember, mint test, lélek és szellem együtt.

Ha pedig a kezeléssel az egész ember változik, akkor bizony nem egy-egy tünetet számolunk fel, nem a fájdalmat mulasztjuk el, tehát nem egy speciális működészavart javítunk ki, hanem lehetőséget adunk az embernek arra, hogy változzék, alakuljon, fejlődjék. És ezt a gyakorlatban tényleg sokszor átélem: a betegség után a páciens szinte más emberré válik. Ez a gyermekek esetében talán még erőteljesebben mutatkozik. A betegség nem valamilyen fatális véletlen következménye, hanem lényegében egy lehetőség a fejlődésre. A régi orvosi bölcsesség is megfogalmazta ezt: „*a betegségnek nemcsak oka, de célja is van*”.

Ha az egész embert akarjuk gyógyítani, sorsának útján segíteni, a kezeléshez természetesen hozzátartoznak a *művészeti foglalkozások*. Az antropozófiai orvoslás kezelési lehetőségei közé tartoznak így a gyógyfestés és -euritmia, a zeneterápia és a formázás. Ezek az embert, a beteget igen mélyen meg tudják ragadni, s világnézetét, fejlődését pozitívan formálják. Az antropozófiai orvoslás egyik központja máig a Svájcban található két kisebb klinika maradt, ahol én is egy évet töltöttem vendégorvosként. Érdekes módon csaknem minden orvos, szakember, aki minket, fiatalabbakat akkor tapasztalataival segített, megegyezett abban, hogy „antropozófus orvos” tulajdonképpen nincs is. Van jó orvos és van rossz orvos. Ezért előbb jó orvossá kell válnunk, utána foglalkozhatunk azokkal a konkrét kérdésekkel, melyekről a fentiekben röviden írtam. És ez a hozzáállás azóta is követendő példa számomra.

Dr. Jakab Tibor
belgyógyász-háziorvos

MEGJELENT!

A NAGY GYERMEK-KALAUZ
(WGoebel-M.Glöckler: Kinderschprechstunde)

Egy egészen újszerű tanácsadót ajánlunk az Olvasók figyelmébe. Elsősorban szülőknek szól, ám mindazoknak támaszt nyújt, akiknek gyermekek gondozásával, nevelésével, gyógyításával van dolga. Mennyiben új? Miért fordították le már közel tíz nyelvre? A hagyományos tanácsokon kívül — azokon túlmutatva — széles látókörű, s alternatív lehetőségek egész sorát tartalmazza, egészen tízéves korig. Három részre tagolódva kimerítően tárgyalja a hétköznapiabb betegségeket, a fejlődés elősegítésének lehetőségeit és a nevelés egészségmegőrző hatását. Az egészséges és a beteg napok teendőinek gyakorlati leírásán túlmenően olyan árnyalt elméleti összképet nyújt, melynek segítségével megérthetjük, hogyan illeszkednek össze nagy egységgé a gyermek fejlődésének apró mozzanatai. Segítségével megéreztethetjük tetteink jelentőségét, mellyel gyermekeink jövőbeli útját igazgathatjuk mai nehéz világunkban. A könyv célja, hogy a szülők önálló ítéletalkotását és biztonságérzetét növelve elősegítse gyermekeik bizalommal és melegséggel átszőtt egyéni és szabad fejlődését.

Mivel a könyvet a Kiadó mindenki számára elérhetővé akarta tenni, igyekezett a fogyasztói árat alacsonyan tartani. A könyv terjedelme 650 oldal, közel 100 ábrával, A/5 méretben.

Ára ÁFÁ-val, postaköltség nélkül: 1db 853Ft, 2-5db 640Ft, 6-10db 543Ft, 11db-tól 504Ft
FUTURA KÖNYVEK, 1025, Budapest, Nagybányai út 73/c. Tel/Fax: 176-2037

Ú J M Ű V É S Z E T I S Z A B A D I S K O L A I N D U L !

*„Én tiltott csillagon születtem,
a partra űzve ballagok,
az égi semmi habja elkap,
játszik velem és visszadob.”
(Pilinszky: Tilos csillagon)*

*„Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.”
(József Attila: Eszmélet)*

E mottók jegyében új típusú **MŰVÉSZETI SZABADISKOLÁT** indítunk felnőtteknek.

Célunk, hogy a minden művészetek lényegében rejtőző, nehezen megfogható, mégis reálisan létező „semmihez”, „nincshez” próbáljunk közelebb kerülni. Három művészeti ággal foglalkozunk: a **ZENE**, a **DRÁMA**, a **FESTÉSZET** iskolánkban egyenrangú, egymást segítő társak. Együttműködésük középpontjában az ember, a **TELJES EMBER** áll. Ezen belül számunkra a **FIGYELEM** iskolázása a legfontosabb. A figyelem az alkotó folyamat és mindennapi életünk alapeleme — hiánya a legnagyobb akadályunkká válhat.

Figyelmünket az üres térre, az érintetlen felületre, a csöndre, s az ebben újra és újra megszülető hangra, színre és mozdulatra, a művészet formálható, élő anyagára akarjuk koncentrálni. A festésben, a drámában, a zenében a figyelem az ember más-más „kapuit” nyitja meg. Második célunk tehát a **LÁTÁS**, a **MOZGÁS**, a **HALLÁS** és a kommunikációs készség fejlesztése. Ezek együtt pedig új minőséget hoznak létre az emberben. A technikai tudás tanítását e kettőnek rendeljük alá. Programunk döntően gyakorlati foglalkozásokra épül, melynek középpontjában a művész-tanárok által kidolgozott gyakorlat-sorok állnak. Szeretnénk, ha e mellett iskolánk egyfajta „kísérleti laboratórium” lenne, ahol tanárok és tanulók együtt dolgoznak és gondolkodnak. Időt szentelnénk a komolyan vett játékra, az egyéni utak bejárására, a gondolatok, szándékok, tettek megérlelésére. Ezért nem zárjuk ki annak lehetőségét, hogy kiállítások, előadások szülessenek, de a hozzájuk vezető utat legalább olyan fontosnak tartjuk. Szabadok akarunk maradni mindenféle ideológiától és művészeti irányzattól. A hangsúlyt a **TAPASZTALÁSRA** helyezzük: a szellemi, lelki és fizikai tapasztalásra.

Iskolánkat **FELNŐTTEKNEK** szánjuk, akikkel intenzív, közös munkát kívánunk végezni. Ez hetente körülbelül 12 órát jelentene, mely egyenlően oszlik meg a három terület között. A pontos órarendet a jelentkezők igényeinek figyelembevételével alakítjuk ki. A foglalkozások szeptemberben kezdődnek. A havi tandíj reális összege 5000 Ft. Ezt az összeget azonban mérsékelhetik anyagi forrásaink és a jelentkezők anyagi lehetőségei, mert fontosnak tartjuk, hogy azoknak is képzési lehetőséget teremtsünk, akik ezt nem tudják kifizetni. Várjuk mindazok érdeklődését, akikben hasonló igények merültek fel, vagy a fentiek továbbgondolására indítják, illetve akik bármilyen formában támogatni tudnak bennünket.

Címünk: **Mesterházy Mária**
és **Döbrönte Zoltán**,
1091 Budapest, Üllői út 55. II/1.
Tel.: 216-2709

BOGNÁR János, DÖBRÖNTEI Zoltán, GAJDOS András, HEGEDŰS Miklós, MESTERHÁZY Mária.

Az AION Alapítványról, most

Az AION Alapítvány 1992 szeptemberében jött létre, az emberi pszichikum képességeinek kutatásáért. Az Alapító Okirat részleteit idézve:

Az Alapítvány — nevéhez híven — abban a korszakos és globális szemléletváltási folyamatban kíván építő módon résztvenni, amely a meglévő tudományos értékek megtartásával és csak szükségyszerű felülbíráásával igyekszik azokat kiegészíteni az emberi képességek teljesebb megismeréséből adódó lehetőségekkel.

Az Alapítvány egzakt értékeket kíván felkutatni a múlt hagyományaiból és a modern tudomány perifériális eredményeiből is egyaránt válogatva, nyílt teret biztosítva mind a racionális, mind az intuitív módszerek számára.

Az Alapítvány célja ;

Közadakozásokból olyan pénzalap megteremtése, amely megfelelő háttérrel biztosít a fentebb már említett és az alábbiakban részletesen kifejtett célok megvalósításához.

Az Alapítvány tehát tehát támogatást illetve segítséget nyújt:

- A pszichikum képességeinek kutatásához és fejlesztéséhez.

- A pszichés fejlesztő módszerek és eszközök tervezéséhez, kidolgozásához.

- A tanulás, a memória, az asszociációs, a koncentrációs és a relaxációs készség vizsgálatához és fejlesztéséhez.

- Alternatív oktatási módszerek kidolgozásához.

- Önfejlesztési technikák létrehozásához.

- Az intuitív és a művészi érzékenység felszínrehozásához és kiterjesztéséhez, valamint a racionális problémamegoldás területéhez való integrálásához.

- A kifejezetten ezt célzó művészi tevékenységekhez illetve az elsősorban előadóművészi, színházi és képzőművészeti lehetőségek kiaknázásához.

- Pszichés fejlesztő módszereket alkalmazó, természetes és pszichoszomatikusan ható (elsősorban preventív, regeneráló és rehabilitációs jellegű) gyógymódok kidolgozásához, pl. szenvedélybetegségek esetében.

- végül, az Alapítvány támogatást illetve segítséget nyújt a céljaival egyező íráások megjelen-

tetéséhez, előadások, találkozók és konferenciák szervezéséhez és megvalósításához."

Az Alapítványhoz való csatlakozás:

Az Alapítványhoz minden hazai és külföldi gazdálkodó szervezet, intézet és intézmény, magán-személy, egyszeri vagy rendszeres pénzbefizetéssel csatlakozhat.

A csatlakozókat az Alapítvány regisztrálja, az alapítványtevésről visszaigazolást ad és rendszeresen tájékoztatja programjairól, döntéseiről."

(Az Alapítvány ezenkívül) „adományként elfogadhat tárgyi, dologi juttatásokat, ingó és ingatlan vagyontárgyakat, amelyek ...céljainak, illetve vagyonmegővási érdekeinek megfelelnek

A bejegyzés 1992 decemberében történt. Az Alapítvány az 1993-as és az 1994-es évben saját kutatólaboratórium létrehozásán fáradozott, melynek felszerelését alapszinten a Goldmark Károly utcai székhelyen meg is kezdte.

Sajnos a benyújtott pályázatok elutasítása, valamint a szponzorálási háttér megteremtésének sikertelensége a laboratórium illetve az iroda feladását eredményezte.

Így jelenleg az az igény, hogy az országban szétszórtnan működő kutatók és szakemberek összefogott és a szükséges feltételeket biztosító környezetben dolgozhassanak az alapítványi célok megvalósításán, —a pénzügyi háttér hiánya miatt továbbra is csak reménység marad.

Úgy véljük, hogy szellemi tőkénk kamatoztatását méltatlanul hátráltatja a támogatások társadalmi és egyéni mellőzése, ugyanakkor változatlanul bízunk benne, hogy a munkához szükséges összegek idővel előteremthetők.

Ezúton is kérjük azokat, akik céljaink szükségességével egyetértenek, és az AION Alapítvány gazdasági háttérének megszervezésében segítséget tudnak nyújtani, hogy jelentkezzenek levélben az Alapítvány levélcímén:

AION Alapítvány

1122 Budapest, Goldmark Károly utca 35.

Üdvözlettel:
Paulinyi Tamás,
rovatszerkesztő, kuratóriumi titkár

Az integrált megközelítés fontosságát szemelőtt tartva jelen rovatszámunkban arról olvashatunk, hogyan látja a parakutatások jelentőségét egy ökofilozófus, és egy író, akiknek most idevágó gondolatait tanulmányozhatjuk.

Agócs József

Tudomány, Paratudomány, Holisztika

Ha voltak tények, amelyek nem fértek bele a hagyományos tudomány kereteibe, akkor azokat az eddigi gyakorlat egy másik diszciplinába próbálta elhelyezni és vizsgálni. Ezért a tudomány bármely ágához, a megismerés bármely formájához képes az összes többi meta-para-diszciplinát, meta vagy paratudományt jelent. Maguk a tények, az összefüggések azonban nem válnak ettől sem tudománygívvá (pl. fizikaivá, kémiaivá), sem tudományokon kívülivé, áltudományossá (pl. metafizikaivá, parapszichológiaivá), vagy éppen nem létezővé.

Ugyanakkor a sok régi diszciplina léte fölveti azt a kérdést is, hogy nem valami önkényesen kiragadott részletét, vetületét vizsgáltuk-e eddig – tudomány címén – valami egységes, oszthatatlan egésznek. Még újabb diszciplinák megjelenése, elfelejtett diszciplinák újraéledése erősíti ezt a kételet, különösen ha az új diszciplinák még csak az újonnan felismert, vagy újonnan vizsgált tények számbavételével foglalkoznak, de nincs (nekik sincs) megfelelő, ellenőrzött előfeltevés-rendszerük (paradigmájuk) az éppezért maguk által is ezoterikusnak, mágikusnak, metafizikusnak stb. nevezett jelenségek létformájára, okára, mértékére nézve. Alapos okunk van tartani attól, hogy az új (para) tudományok ugyanabba a hibába esnek, mint a régiek: álismeret, tévtan, lelkiismeret-nyugtató szellemi kábítószer, létfeltételeinket megszüntető öngyilkos gyakorlat válik belőlük.

Egyéb ok miatt is keresni kell ezért azt a vizsgálati tárgyat, s a hozzá való, szintetikus, holisztikus tudományt és paratudományt egyaránt helyettesítő diszciplinát, amelynek keretében a régi és az új tények egyetlen keretben értelmezhetők, a valóság egységének megfelelően. Parapszichológia, paramedicína, parafilozófia, metafizika helyett holotudományt, rendszertudományt kell kialakítani az eddigi transzcendensnek, érthetetlennek, nem létezőnek tekintett tények vizsgálatára is. Ez a törekvés legalább negyven éves, és általános-, speciális-, szuper-, valamint örvényrendszer-elmélet néven lehet olvasni vagy hallani róluk.

Az Élet örvényáramai

Az örvényrendszer-elmélet, amely jó keretnek bizonyult a hagyományos diszciplinák részeredményeinek szintézisére, ellenőrzött és ellenőrizhető alapon néhány para- vagy metajelenségnek nevezett tény magyarázatára is alkalmazható. A sejten, a soksejtű élőlényen, az ökoszisztémán, s Bioszférán belüli anyagörvénylések (zárt vonalú kényszerpályák menti egyidejű helycserék) és az elektromos áramkörökön, vagy az örvényáramokon belül hasonló jellegű makroszkopikus mozgásállapotok olyan analógiák, amelyek legalábbis a bioenergiák, a biosugárzások, a lélek esetében közös eredetre utalnak a testen (az örvényrendszerrel) és a szellemmel (az információs alrendszer idegrendszeri részével). Az itt következő ajánlatok persze elsősorban munkahipotézisek, speciális analitikus kutatásokra való felhívások.

Az analógiák

A valóságról szóló ismereteinket kizárólag analógiák teszik lehetővé. Ahol tehát ilyeneket tapasztalunk vagy sejtünk, ott célszerű megvizsgálni őket. Mivel nem minden analógia válik be, ezért ezt is ellenőrizni kell, ami itt következik.

A/1. Az elektromos áramkörben, amelyeknek természetes formái az örvényáramkörök, zárt vonalú kényszerpályák mentén elhelyezkedő elektrongyűrűk végeznek egyidejű helycserét valamilyen külső (elektromos, mágneses, mechanikai, termikus stb.) jellegű feszültségek hatására.

A/2. Hasonló örvénylések, helycserék, körfolyamatok, konvekciók figyelhetők meg bizonyos anyagokra nézve (víz esetében) tengerekben, a hidroszférában, központi fűtés csőrendszereiben, (széndioxid esetében) a légkörben, a Bioszférában, (több anyag esetében egyidejűleg) a sejteken belül, a soksejtű élőlényeken belül, az ökoszisztémák és a Bioszféra határain belül, elsősorban a külső és belső határokon ébredő hőmérséklet-különbségek, vagy egyéb feszültségek hatására. (1. Örvénytudomány, 3. Part 91/4.).

B/1. Az elektrongyűrűk helycseréje fotonáramot vagy elektromágneses sugárzást gerjeszt a kényszerpályák síkjára merőlegesen, valamint elektromágneses erőteret gerjeszt az elektromos vezető körül.

B/2. Semmisem zárja ki annak a lehetőségét, sőt szükségességét, hogy a különböző anyagörvénylések kényszerpályáinak síkjára merőlegesen, vagy az anyagáramok kényszerpályái körül valamilyen sugárzás vagy erőter indukálódjék.

C/1. A gerjesztett elektromos rendszer sugárzásának, elektromágneses terének hatására gerjesztett állapotba kerül a szomszédos, egyéb nem gerjesztett elektromos rendszer is, vagyis érzékeli egymás állapotát.

C/2. Megvizsgálandó, vajon az anyagáramok, az anyagörvénylést mutató rendszerek hatnak-e egymásra, érzékelik-e egymást.

D/1. Az elektromos áramkör energia-átalakító rendszer.

D/2. A sejt, az élőlény, az ökoszisztéma, a Bioszféra is rendelkezik ilyen képességgel, tulajdonsággal.

Valószínű magyarázatok

A már tényében biztosan ismert „parajelenségek” közül a föld alatti vízáramok és a Hartman sugárzások varázssvesszővel, ingával stb. való érzékeléséből arra következtethetünk, hogy a vízáram körül kialakult sugárzást érzékeli a varázssvesszős ember. Erre a fizika hagyományos eszközei alkalmatlanok. Hartman hálózat pedig valamilyen geofizikai jellegű örvénylés, valószínűleg a litoszféra-örvénylés következménye.

A biosugárzások is származhatnak a sejteinken belüli, eddig biokémikusok által vizsgált anyagörvénylésekből (reakció-körfolyamatokból, ciklusokból), vagy a DNS-molekulák elektromos tekercsekhez rendkívül hasonló spiráljai körül zajló anyagáramokból. Ezek a magyarázatok amennyiben helytállóaknak bizonyulnak, szükségtelené teszik a jelenségek para, meta, mágikus stb. jelzőkkel való ellátását. Természetesen a biokémiai, biofizikai, filozófiai stb. magyarázatok is fölváltásra szorulnak, mint nem tökéletes magyarázatok. Az örvény-rendszer-elmélet, a Bioszféra-biológia magába foglalja a régi és az új tényeket, de új értelmezési keretet szolgáltat hozzájuk.

Következtetések

Ha az anyag (örvény) mágneses sugárzást és erőteret kísérletileg is elő tudjuk állítani, s megfelelően mérni is tudjuk, akkor további analógiák feltételezése válik jogossá és szükségessé. Ezek közül most csak a legkézenfekvőbbeket próbálom bemutatni, hiszen elektrodinamikai jelenségek rendkívül nagy gazdagságának számbavétele e célból nem is egy ember feladata. Az itt következő hipotézisek elsősorban az étellel kapcsolatosak:

A sejt, a soksejtű élőlény, mind biosugárzást adó és vevő szerkezet adó és vevő antennákkal rendelkezik, amelyek nem is azonos hatásfokúak. A biosugárzások jellegét, formáját, terjedési módját és sebességét, az adó és vevő antennák hatásfokát befolyásoló tényezőket ugyan még nem ismerjük, de eddig nem is kerestük, vagy legalábbis e téren nem. Most és itt talán szerencsénk lesz hozzájuk. Koherencia, fókuszálás, vonzó és taszító, erősítő és kioltó hatások itt is szóba jöhetnek.

A bioáramok, bioenergiák gerjesztő vagy csillapító hatásúak lehetnek a sejtek katalizátorhálózatára (fehérje- és membránhálózatára) közvetlenül, és a genom működésének gerjesztésén vagy

csillapításán keresztül közvetve. Ez lehet az alapja a kézrátétellel való gyógyításnak, ha a genetikai program csak meggyengül, de még nem vált teljesen hatástalanná. Az idegrendszeri érzékelés által közvetített információ tárolására biohologram és bioholográf léte és működése feltételezhető. Ebben nem csak rögzítés, tárolás és visszajátszás, hanem tetszőleges képszerkesztés: összemácsolás, szétválasztás, szintézis és analízis is elképzelhető, sőt elképzelendő. Amit már megtapasztaltunk agyunk működésével kapcsolatban, ahhoz legalább valami ilyesmi szükséges. Olyan szerkezet, információs masina elképzelhető, ami még ennél is többet tud, de ami ennél kevesebb, az biztosan nem alkalmas még egyszerű emlékezésre sem.

Szerepe lehet a biosugárzásnak a DNS-ben tárolt információ átalakításában a sejt többi alkotórésze, különösen az idegrendszerben tárolt információ (a biohologram) közötti kapcsolat, egységes élőlény-információ kialakítása céljából. A kétféle, vagy többféle információ ugyanis csak együttesen teszi alkalmassá az élőlényt tartós létezési feltételeinek előállítására, sőt még a többi élőlényrel való együttműködés is szükséges ehhez. A biosugárzás képet, hangot vihet át egyik sejtől a másikba, egyik élőlényből a másikba. Ezt természetesen nem helyettesítheti a többi (az idegrendszeri, a normális kommunikációs) információ átvitel, de kiegészítheti azt, különleges esetekben áthidaló hatású is lehet, léte pedig rávilágít eddigi ismereteink rendkívüli hiányosságaira és tévedéseire. A biosugárzás, mint rendszerben szervező kölcsönhatás lehet az egyik felelős azért, hogy az egyes DNS molekulák locusainak egyenként egyirányú katalízist jelentő információja sejtinformációvá, belső gerjesztésű örvényrendszer önfenn-tartó működését előíró és megvalósító információvá állhasson össze. Ahogy a DNS molekulák spirálokká, a DNS spirálok kromoszómákká, sőt sejtgenomokká állnak össze, úgy a sejtgenomok soksejtű élőlénygenomok populáció-genomokká, a populáció-genomok ökoszisztéma-genomokká, s az ökoszisztéma-genomok Bioszféra-genomokká szerveződnek, az egyre magasabb szerveződési szintek rendszerbe szervező kölcsönhatásai, többek között a biosugárzások révén. Ezek a kölcsönhatások, amelyeket legtöbbször még el sem nevezünk, sőt még létüket sem feltételeztük, lehetnek a rendszer lelkei, vagy legalábbis lelkük egyes elemei.

Ahogy anyagörvények kialakulhatnak a sejtek, az ökoszisztémák, a Bioszféra határain belül, úgy a biosugárzások is összeállhatnak valamilyen ellenőrzést, biztosítékot, véstartalmakat jelentő és elősegítő örvényléssé. Ezek bio-gömbvillámként kiegészíthetők, bio-szupravezetéssel esetleg túl is élhetik a genom-vezérelt belső gerjesztésű örvényrendszereket, az élőlényeket. Ezek lehetővé tehetik az élőlény-információ közvetlen átvitelét más élőlények genomjába, idegrendszeri hologramjába. (Reinkarnáció.)

A bioenergiák, a biosugárzások önmagukban igen gyengék, gyakorlatilag tehetetlenek is. A

genetikai programmal együtt, amelyek az agyidegrendszeri program is kiegészít, vagyis ha egymást erősítik, és nem gyengítik, igen erősek is lehetnek. Elsődlegesség, alárendeltség valószínűleg nincs közöttük. Ami magasabbrendű lehet, az csak az örvényrendszer, az élőlény, az élet magasabb szerveződési szintje, az ökoszisztéma és a Bioszféra egésze lehet. Jelentős szerepük lehet még lappangó, vagy elfojtott testi, szellemi képességeink felismerésében, kifejlesztésében, vagy éppen életveszélyes szokásaink, közveszélyes gyakorlataink korlátozásában, az önuralom megvalósításában, a másokkal, s nem is csak embertársainkkal való együttműködés szükségességének és formáinak elfogadásában, a jelenlegi ellenműködés főlhagyásában.

További kísérletek, ellenőrzés

Az örvényrendszer-elmélet kerete tehát egyetlen egységként tudja magyarázni a test, a szellem, s a lélek jelenségeit, mint ahogy alkalmas élő és élettelen, emberi és egyéb populációk szin-

Szepes Mária

A tudományos idealizmus és a fizika filozófiája

A parakutatások jelentőségéhez

Szeretném néhány szóval elmondani saját véleményemet e témáról, amellyel egész életemen át foglalkoztam és ma is aktívan dolgozom.

Olvastam egy cikket az általam igen becsült 3. Partban – Paulinyi barátom írta –, amelynek egyik alcíme így hangzik:

„Az összefüggésekről állásfoglalás nélkül”.

Ezt én semmiképp nem tudom tenni. Most, hogy minél több összefüggést ismerek meg a felmérhetetlenül sokból, annál alázatosabban kell bevallanom, milyen keveset tudok a lét átfoghatatlan és örök misztériumáról. Mégis, az a kevés azonban, amelyet megismertem belőle, egyetlen dologban feltétlenül bizonyossá tett:

A halál képtelenség, halál nincs, az élet megszüntethetetlen folyamatosság, minden élőlény elvehetetlen tulajdona. Ezt nem valamiféle hitéletből, vallásból – amelyeket egyébként nagyon tisztetek – tudtam meg, hanem a tudományok, hagyományok, bölcséletek, művészetek, az egyetemes emberi szellem legnagyobb értékeiből. Mindezt persze nekem se adták ingyen. Mindmáig átutazó zárandok vagyok e végtelenből végtelenbe tartó

titikus magyarázatára is. A lélek, s a biosugárzások magyarázata azonban még erősen mozaikos, kiegészítendő és pontosítandó. Az az irány azonban, amely felé mutat, biztosan ígér valami eredményt, míg a hagyományos irányokban csak zsákutcák, vagy azok sem látszanak.

A parapszichológiai, pszichofizikai, parageofizikai stb. kutatások tehát tovább folytatandók, de új alapokon, vagyis végre megfelelő alapokon. Ehhez az alapjelenségeket kell vizsgálat tárgyává tenni, tehát a Bénard instabilitást az örvénnyel kapcsolatban, a víz, vagy egyéb anyagáramköröket az indukációkkal kapcsolatban, s mérőműszerek kifejlesztése céljából.

Figyelni kell ugyanakkor minden más kutatás eredményére is, különösen az eddig rejtve maradt képességeinket bemutató kutatásokra.

Minden jel arra mutat, hogy valaki, egy különleges képességű ember, magányos kutató mutatja majd az irányt és módot a szakadékból való kijutásra.

ösvényen, s naponta tanulok. Arról meggyőződtem, hogy valamennyien, akik halandó emberként születünk meg e kis kék bolygóra, állandó történebben vagyunk. Ahhoz, hogy megérkezzünk rejtélyes, időtlen célunkhoz, nagyon sok tűzön kell még átégnünk a mentális alkímia tégelyében. S e megérkezésig célunk maga az *Út*.

Az útnak, a megismerésnek része, éppúgy a fizika, mint a filozófia is. Az alábbi részlet a Smaragdtábla című könyvemből való:

Az életjelenségek szellemi eredete, a „látható dolgok láthatatlan gyökere” minden fejlődési periódus döntő szakaszában felveti a metafizikai összefoglalás szükségességét. S éppen az egzakt tudományok kísérleti tényei sürgetik leginkább a filozófiai konklúziót, amely nélkül a megnyilvánuló fenomének összefüggéstelen, értelmetlen tünetek maradnak, s okukhoz, tehát irányításukhoz nem juthat hozzá emberi értelem.

Nyugaton, korunk egyik leghíresebb fizikusa, *Heisenberg* olyan tételek egész sorozatát fogalmazza meg „vakmerő alázattal”, amelyek nyílt visszatérést jelentenek az időben hullámszerűen újra és újra megjelenő alapformulákhoz. Az ilyen és

ehhez hasonló tézisek jellemzője, hogy lényegük mindig ugyanazt a kozmikus egyensúlyt és egyszerűséget mutatja, mint a természet alapbrái.

Korszakunk e nagy erővel visszatérő „dimenzió-logosza”, vezéreszméje azokon a perifériákon érvényesül leghatásosabban, ahol eluralkodását rövid néhány évvel ezelőtt még senki sem merete volna feltételezni. Ugyanis az „új hullám” feltevő antennáit, médiumait, kiváló európai és amerikai kollégáik mellett éppen a modern, orosz tudomány úttörői között találhatjuk meg. Az ő kíváncsi, merész szellemük néz szembe legkonzekvensebben minden tudományos előítélettel. Az ő agyuk hangolja ki a legbizarrabb teóriákat, *s ők ismerik fel azokat a fantasztikus összefüggéseket, amelyek megfogalmazása, mágiikus varázsigeként, utat nyit dimenzió-tudományok egész skálájának.*

E különös jelenség magyarázata a racionális szemlélet viszonylatából paradoxnak tűnik. De a *többkiterjedésű látásmód* optikájának segítségével világos képet nyerhetünk róla. Filozófiai konklúziója így hangzik: „Minden erőnek szüksége van az ellentétre, hogy kifejtthesse lényegét”! Illetve: „Minden erő egy gyengeségre támaszkodik.”

A mentális, pszichikai milió a volt Szovjetunióban szellemi katalizátorként hatott. A dialektikus materializmus, a szellemre nehezedő maximális teljesítményeket kikényszerítő nyomás, s a véglétek egymásba törvényszerűen átlendülő dinamikája éppen az anyag fellegvárában készíttette elő a *tudományos irrealizmus* új győzelmét.

Heisenberg tudományos definícióinak jelentősége abban áll, hogy amit meghatároz, az a fizikai világkép szinte hivatalos fázisértékévé válik; főként az önállótlan, tekintélyekre támaszkodó agyak részére. Így történt ez a „bizonytalansági faktor”, a határozatlansági elv esetében is, amelyből olyan következtetések adódtak, amelyek óriási erjedést indítottak el a modern fizikában.

Tételét általában annyira bizonyító erejűnek fogadták el, hogy valósággal elrekesztette vele a kutatás egyik fontos irányát. Szerencsére őt magát nem köti saját doktrínája, s azóta már több „szentségtörést” követett el.

Heisenberg bebizonyította, hogy sem kísérletileg, sem elvileg nem lehetséges az elektron helyét és sebességét egy időpillanatban abszolút pontossággal meghatározni. Kísérleteinek és spekulációinak ezt az alapvető eredményét nevezi *határozatlansági elvnek.*

Ilyenformán, ha valóban lehetetlen az elektron és más részecskék helyét és sebességét pontosan meghatározni; akkor a fizikai folyamatokat is lehetetlen előre megjósolni, úgy, ahogyan az a klasszikus fizikában szokásban volt. Ezek szerint nem elképzelhetetlen, hogy az előzmények nem határozzák meg pontosan a jelenségeket, amint azt a klasszikus fizikában hitték. Ebből látható, milyen mély probléma vetődött fel itt, amely alapjában érinti magát a *kausalitás elvét is!*

Szellemessége, és a fizikai síkra vonatkozó, érvényes megállapításai ellenére, hátránya ennek a

tételnek, hogy a fizika, Heisenberg nyomán, egyszerűen lemondott az egzakt meghatározásokról - az atomformák specifikus viszonylatait illetően. Pedig az elemek atomösszetételénél pl. félelmetesen pontos eredmények mutatkoznak, ahol egy teljesen „véletlen”, statisztikai törvényszerűség által diktált kompozitum kimeríthetetlen bonyodalmái, mindig azonos szerkezetű elektron szisztémákat adnak, ami a kémiai azonosságot jelenti.

A szén atomjában kerengő neutronok és protonok, minden „meghatározhatatlanságuk” ellenére sem lépnek ki pályájukról, és a többi elem alapkomponeenseit is acélnál szilárdabb rendező faktor tartja előírt pályájukon.

Ez a rendező faktor, ez a becsületes kutató és kísérletező előtt világosan megmutatkozó, titokzatos, intelligens elv az, amely Heisenberget is eljuttatta a metafizika küszöbéig.

Kijelentette, hogy a fizika, saját ellentéte, a *filozófia nélkül nem válhat teljes megismeréssé!* Legzseniálisabb igazságai is először zavaró rébuszként hatnak. Heisenberg végső következtetéseinek levonásával egyszerre ott állt a platói ideák, modern terminológiával meghatározott teóriája mellett. Mert a két kiindulásból végigjárt út, mindkét intellektust a „mentális ábra” forrásához vezette. Plató mély filozófiai kontemplációban, Heisenberg gyakorlati kísérletek és számítások fonalán érkezett el ugyanahhoz a végeredményhez, amelyet így fogalmazott meg:

„Az élet mögött a Plató-i ideákhoz hasonló, absztrakt, matematikai formulák állnak.”

Ez a tétel ma harcok, viták, görcsös tagadás és lelkes helyeslés középpontjában áll, mert nem kevesebbet jelent, mint a Demokritosz-i és Plató-i szemlélet döntő csatáját.

Az erőviszonyokat, s az új dimenzió világutadatba betörő alkímiai folyamatát figyelve, nem tűnik kétségesnek, melyik tendencia győzött máris a kettő közül. A pusztán matériára épült, háromdimenziós tudomány koncepcióját kirágták belül a fokokozódó erővel ható, mentális doktrínák: az új dimenzió-filozófia „termeszei”. Külső szilárdsága, bázisának mozdulatlan tömörsége: látszat! Ábrái a szellem dimenzióiban máris porrá hulltak széjjel. Mert a fundamentum, amire támaszkodik: *nincs!* Hiszen az anyag minden konfigurációja az atom három alapelemére egyszerűsíthető: a proton, neutron, elektron részre. S ezek közül, a misztikus, individualizáló és kiegyensúlyozó szerepet betöltő elektron *már nem anyagi fogalom!*

A modern tudomány kétségtelemé tett egy másik ősi, metafizikai tételt is: az élet elpusztíthatatlanságának elvét. Az életnek e halhatatlan lényege, kísérleti tapasztalat szerint, különféle halmazállapotokká variálódik, *de soha nem semmisül meg.*

Einstein, a relativitás elméletéből levezette az anyag és az energia azonosságát. Ezzel az anyag és az energia megmaradásának elve szoros kapcsolatba került. Mivel a tömeg nem semmisül meg, hanem átalakul energiává, kétségtelen, hogy *az anyag nem más, mint az energia egyik megjelenési formája.*

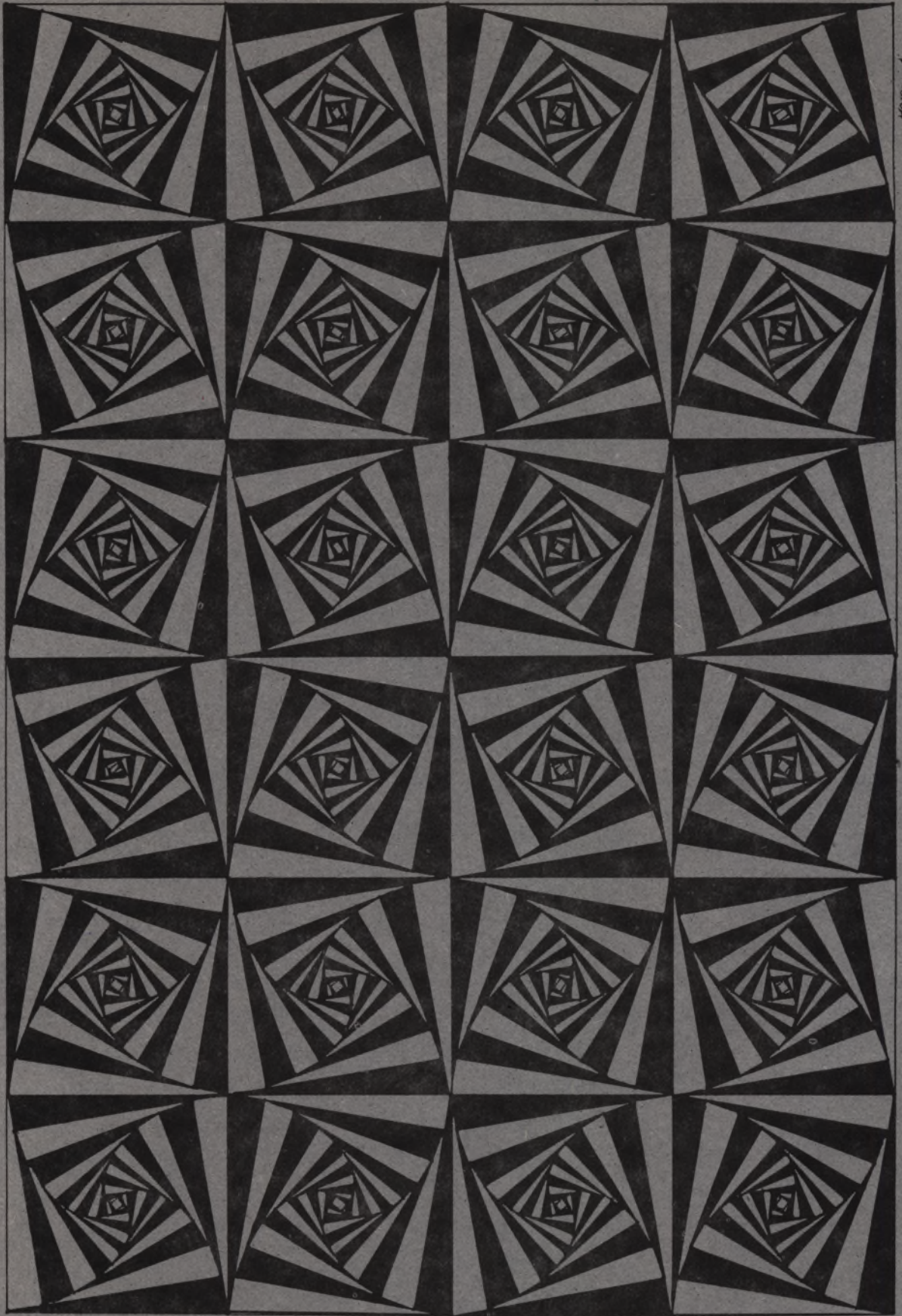

Figure 1.

A *Pálmaág* rovat egyike a katolikus „máskéntgondolkodók” lehetőségeinek az egyházon zsarnokoskodók cenzúrájától szabad publikálásra. A *pálmaág* Jézus virágvasárnapi bevonulásakor egyrészt az öröm, dicsőítés, ima, másrészt (elébe terítve) a teherhordozás, kicsiség, szolgálat szimbóluma.

Simonyi Gyula

CÉGÉR, REKLÁM, AGYMOSÁS

Avagy miképp lesz erkölcsi parancs a fogyasztás?

Az ember értelmes lény, ami nem azt jelenti, hogy értelmes, hanem hogy az értelmén keresztül manipulálható. Ezért az emberiség alapberendezkedése, az 'aki kapja, marja' harc, azaz az erősebbek uralma a gyengébbek felett, többé-kevésbé (rafináltabb korokban és helyeken többé) az információs manipuláción alapul.

A reklámpszichológia és az alapjául szolgáló tudományágak kötetnyi bonyolultsággal elemezhetik az ember döntéseinek motivációit. Egyszerűen szólva a döntéseket vágyak és félelmek motiválják, melyek kialakulásában nagy szerepet játszanak a hiedelmek, várakozások, a tájékozottság, az eszmények, stb.

A megoldás felvázolását az evangélium sikertörténetével kezdem, mert nem látok más eszmét (lehet hogy tájékozatlan vagyok), amely az őskereszténységhez (és az igazi kereszténységet továbbvivő, máig – legalábbis hallgatólagosan – eretneknek rágalmazott közösségekhez) fogható méretű és tartósságú javulást tudott volna felmutatni a történelemben.

Jézus nem hozott létre pártot, nem fogadta el, amikor királlyá akarták tenni. A tudományos haladást nem mozdította jelentősen elő, nem készített csodafegyvert, művészi remekműveket sem alkotott. Nem alapított jólmenő céget. Nem szállt be tehát a hatalom politikai, technikai ill. gazdasági arénáiba, ezekbe az erőszaktól meghatározott arénákba. A hatalom információs alapja terén viszont beszállt a küzdőterre. Itt lehetséges egy erőszakmentes küzdelem. Jól látta, hogy ez a leglényegesebb terület, a hatalom gyökere, a politikai, tudományos, hadi és gazdasági területeknek is meghatározója. Korunkra, az információs társadalom beköszöntével ez még inkább érvényes. Tanítását és életpéldáját csak kis tanítványi kör

méltányolta. A jólétet és nacionalista vezért kívánó tömegek, az államvallási vezetők és az idegen megszálló hatalom közösen ölte meg, csalóként, eretnekként és lázítóként.

Jézus vágyakat és félelmeket keltett, például boldogmondásokban és jaj-mondásokban (Mt.23,13.) összegezte tanítását. Vonzást keltett eszményeivel és elriasztott az evilág eszményeitől.

Jézus – az Istentől jött Ige – információs küzdelme az első évszázadokban nagyon sikeres volt. Egyre több embert győzött meg arról, hogy

- jobb, ha az embert megölik, mint ha ő öl,
- jobb, ha az ember megosztja javait a szegényekkel, mint ha meggazdagszik a szegények közepette,
- jobb, ha az ember Istentől kap dicsőséget, mint ha emberi pozícióért küzd,
- jobb, ha az ember a fizetőképtelen rászorultságon segít, mint ha a fizetőképes kereslet számára dolgozik. Kevésbé sikeresen ugyan, de megpróbálta meggyőzni az embereket arról is, hogy a szexualitás a termékenységtől függetlenül isteni ajándék és hogy a nő ugyanolyan ember, mint a férfi.

A római birodalomban már többmillió tagja volt a szeretet kontrasztársadalmának, és mindez majdnem három évszázadig előre tudott haladni. De a másokat kizsákmányolni szeretők találtak ellenszert, a legmocskosabb információs sakkhúzást. Jézus követőinek egy része (a harmadik századbeli fokozatos romlás után) lepaktált Konstantinnal és a császársággal, elfogadta a gazdagságot és hatalmat, és Jézus nevében elkezdte szentesíteni az ölést, a gazdagságot, a hatalmat, a bérmunkát, a nők és a szexualitás lealacsonyítását. Jézus hűséges követőiről pedig hatalmi reklámeszközökkel kihirdették,

hogy ők Jézus ellenségei, eretnekek, és erőszakkal irtották őket. (Hasonló történt később pl. Assisi Ferenc követőivel is.) Nagy gondot fordítottak elnémitásukra, megsemmisítették még írásaikat is, mert tudták, hogy az információk szférája Jézus és követőinek fő küzdőterülete. Ezzel a konstantini fordulattal az emberiség egy sikertörténete lezárult és kultúránkat másfél évezreden keresztül átjárta a 'keresztény' képmutatás és a hazugság, amely elvesztette ugyan monopolhelyzetét a felvilágosodással, de fő vonásaiban még ma is fennáll. Az evangélium erejét tönkretette a vallási vezetők és vallásos hatalmasok ellenpéldája, amelyet ugyanúgy veszélyes bírálni, mint ahogy Jézusnak veszélyes volt bírálnia kora vallási vezetőit. Jézust megölték, mert azt mondta, hogy a kurvák megelőzik a főpapokat az Isten Országában. A konstantini egyházban az ilyesmiért már Jézus nevében feszítik keresztre-máglyára-kiközösítésre a prófétákat. A kereszténységet a legdurvább gazemberekre is felhasználták (az Újvilág lakosságának szinte teljes kiirtása, a rabszolgavadászat és kereskedelem, az inkvizíció, többmillió 'boszorkány' kínhalála félévezredes hisztéria során stb.), és a karitatív egyéniségeket, csoportokat, valamint (a prófétaság és gazemberség közt félúton lévő) tisztességes tömegeket csak úgy tűrték meg a konstantini egyházban, ha azok lemondtak a prófétai szó kimondásáról, azaz engedték, hogy eredményeiket a 'keresztény' hatalmasok és maga a rendszer önigazolóként büszkén a saját mellére tűzze. (Természetesen ez a keresztény másfél évezred csodálatos gyümölcsöket is bőséggel hozott, nem csak szörnyűségeket, de a gyümölcsöket mindig felhasználták a szörnyű rendszerfenntartására-igazolására.)

A felvilágosodás után sem változott azonban az emberiség alapberendezkedése. Például a francia forradalom eszméit Napóleon arra használta ki, hogy bevezesse a kötelező sorozást, végigpusztítsa Európát és millió embert hajtson bele az orosz tél halálába. Hitler ingyen osztogatta a néprádiókat, hogy beszédei ott harsogjanak minden német otthonban.

Úgy tűnik, a fogyasztás századunkban erkölcsi parancsá, eszménnyé tolt fel magát. A példakép a sikeres vállalkozó, a jótékonykodó, kedves milliomos, és az a környezet és életstílus, amelyet a filmek, a sajtó, a közz gondolkodás szüntelenül és önkéntelenül imád.

De ez a fogyasztás-eszmény csak itt a gazdag észak-nyugaton tűnik általános érvényűnek. Régebbi korokban a gazdagság-nagyság-hatalom nem elérendő-elérhető eszményként jelent meg, hanem kendőzés nélkül akként, ami: kevesek kiváltságaként. Ma azért vált imperatívusszá, mert a gazdagságot a kapitalizmusban nem nyers erőszakkal szerzik, hanem piaci úton, amihez fogyasztók tömegei kellene. Aki gazdagodni akar, annak fogyasztókat kell nevelnie terméke számára. Valójában a gazdagság-nagyság-hatalom ma is csak kevesek, kb. az emberiség egyötöde számára jelenik

meg elérendő-elérhető eszményként. Az emberiség másik jelentős része felesleg-emberré vált: nincs szükség munkaerejére, vásárlóereje pedig nincs. Régen a rabszolga pusztulása veszteség volt a tulajdonosának. Ma a milliók pusztulása közömbös a rendszernek: nincs rájuk szükség még rabszolgaként sem. Magyarország egyelőre a felső húsz százalékban van, tehát itt aktuális szembenéznünk a fogyasztás-eszménnyel.

Miért baj a fogyasztás-eszmény? Nem természetes, hogy az ember jól akar élni? Nem jó, hogy ma már legalább az emberiség egyötödére tágult a kiváltságosok köre? Négy oka van, amiért óvunk a fogyasztói életstílustól:

– Aki szereti az anyagi javakat (Jézus szavával a Mammont), az nem tudja szeretni Istent. Elveszíti személyiségének gazdag mélységeit. Ez gazdag tömegek katasztrófája. Nem csak a kábítószerek, alkoholizmus, nihilizmus stb. sokaságára gondolok, hanem az egészséges sikeres gazdagok elembertelenedésére is.

– Aki elkölti pénzét, nem tud adni a szegényeknek. A fogyasztás-eszmény éhező százmilliók katasztrófáját okozza, s az ő környezetet kímélni nem tudó létharcukon keresztül hozzájárul az ökológiai katasztrófához is.

– Aki pénzkeresetre és fogyasztásra fordítja ideje nagy részét, nem ér rá szeretni-segíteni a fizetőképtelen rászorulókat, nem ér rá gyógyítani az emberiség beteg lelkét.

– Aki a mai gazdag szinten és módon termel és fogyaszt, a következő nemzedék lét-szükségleteit habzsolja fel és teszi tönkre.

A katasztrófát jóslatók nem népszerűek. Biztos nem vitték semmire, szektások, savanyú nekik a szőlő, azért akarják elrontani mások életélvezetét. De a katasztrófát nem kell jóslni, mert már itt van, sőt mindig is itt volt. Az Újvilág lakosságának kilenczede pusztult bele a 'fölfedeztetésbe', ami a történelem máig is legnagyobb népirtása. A második legnagyobb népirtás az a félszázmillió fekete, aki a rabszolgavadászatokba és szállításba pusztult bele, míg húszmillió társa élve érte el Amerika partjait. Ma naponta negyvenezer gyermek hal éhen. A történelem egy folyamatos katasztrófa, amely napjainkban globálissá válik. Miért nem ébred az emberiség? Mert ezt nem reklámozza senki. Akik elpusztulnak a folyamatos katasztrófában, vagy alulra kerülnek, azoknak a hangja nem hallatszik. Akik túlélnek ill. felül maradnak, nem fogják fel a helyzet növekvő megoldatlanságát. (Egyszerű példa: "Fohászokodtam, és Isten hazasegített" – meséli a donkanyari túlélő. Nem gondol arra, hogy tízszer annyian mondhatnák el – ha élnének! –, hogy "Fohászokodtam, de Isten nem segített haza".)

Nem dolgom most itt kitérni arra, hogy a fogyasztás hamis eszménye ellen nem-vallásos

oldalról hogyan lehet szólni, és hogy mi történik azokkal a természettudósokkal, társadalomtudósokkal, tanárokkal, földművesekkel, háziasszonyokkal, munkásokkal, stb. akik szólni tudnak és mernek ellene a maguk szakterületéből, tapasztalatából érvelve.

De arról bőven van tapasztalatom, hogy keresztény oldalról mennyire hatástalan ill. lehetetlen a fogyasztás eszménye ellen fellépni. Teljesen hatástalan vizet prédikálni, ha az embernek az egyháza bort iszik. Ha viszont az illető alkalmazza a prédikációját saját egyházára is, legyen akár maga a pápa, szembekerül a megszentelt hagyományokkal, az ezeket folytató vallási vezetőséggel, a hívő tömegek közgondolkodásával és 'jóérzésével'. Ugyanis a fogyasztói társadalom kritikája óhatatlanul kritikája ennek az egyháznak nevezett szertartás-szolgáltató intézménynek is, amely szinte teljes mértékben része a fogyasztói társadalomnak.

Mit tehet az ember? A katasztrófa enyhítése érdekében vállalja, hogy a fogyasztói társadalomban is, és fogyasztói egyházában is eretneknek tekintik Jézus tanításának hirdetéséért és a megélésére törekvésért:

– jobb, ha az embert megölik, mint ha ő öl (akkor is, ha harcosok sokaságát avatták szentté és a pápát ugyanúgy gorillák védik lövésre kész fegyverrel mint minden államfőt és a katolikusoknak ma is hazafias kötelessége akár egymás ellen is harcolni, mint pl. 70 %-ban katolikus Ruandában, a katonaságmegtágadás pedig még törvényileg megengedett formájában sem lehet téma a magyar templomokban és egyházi iskolákban, stb.);

– jobb, ha az ember megosztja javait a szegényekkel, mint ha meggazdagszik a szegények közepette (akkor is, ha gazdagok sokaságát avatták szentté és ma is fontosabb a templomok nyugati segélyből tatarozása, fűtése, a papok nyugati autóval ellátása, mint az éhenhaló katolikus gyermekek millióinak segítése, stb.);

– jobb, ha az ember Istentől kap dicsőséget, mint ha emberi pozíciókért küzd (akkor is, ha hatalmasok sokaságát avatták szentté

és ma is katolikus kötelesség a gazdasági és politikai vezetésbe bejutni egy keresztény Magyarország érdekében, stb.);

– jobb, ha az ember a fizetőképtelen rászorultságon segít, mint ha a fizetőképes kereslet számára dolgozik (akkor is ha ez a szentferenci hozzáállás a szülők és papok szemében a fiatalok félrevezetése, akiknek ugyanis vinniük kell valamire, s különben is első az állapotbeli kötelesség, a jól végzett munka, stb.);

– jobb, ha az ember olyan közösséghez csatlakozik, ahol a házasemberek sőt a nők résztvehetnek a tanításban és a döntéshozásban, mint ha a házásokat és nőket alattvalónak tekintő vezetőket követ (akkor is, ha az engedelmesség a legfőbb katolikus erény, és a cölibátus, valamint a nők kizárása a papságból a legfontosabb 'dogmák', stb.);

– jobb, ha a nő és férfi Isten adományaként élvezi a szexualitást szerelmesével és az emberiségre tekintettel szabályozza a termékenységét, szeretetét például a rengeteg elhagyott gyermekre árasztva, mint ha ezt a csodálatos nem-fogyasztói örömet elfojtja és ugyanakkor ragaszkodik hozzá, hogy sok saját (nemzetű) gyermeket nemzzen a Földre, amelyen a meglévő gyermekekkel sincs, aki törődjön (akkor is, ha nem-családos emberből számszor annyit avattak szentté, házaspárt pedig még egyet sem, akkor is, ha a szeretőt tartó, gyermekével nem törődő pap pap maradhat, a családját nyíltan vállalót viszont kirúgással büntetik, az óvszer használata még olyan házasságban is, ahol az egyik fél AIDS-es, a vatikáni agglegényálláspont szerint az abortuszhoz hasonló súlyos bűn, stb.);

– stb.

Összefoglalva: az evangélium az általam ismert leghatékonyabb erő az agymosás, reklám, információs manipuláció, a fogyasztás eszményítése ellen, de hogy hasson, ki kell szabadítani a világgosságot a véka, azaz ma a fogyasztói egyház alól.

KOLLAS

PATKOVITS TAMÁS

HARMADIK PART

POSTACÍMÜNK:
H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL-NYÁRON-ŐSZEL-TÉLEN

MEGVÁSÁROLHATÓ:

Nagyobb budapesti és vidéki könyvesboltokban és még:
– Független Ökológiai Központ (Bp. III., Miklós tér 1.)
– Ökoszolgálat (Bp. V. Széchenyi rkp. 7. V.-em.)
– Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)
– WALA-Alapítvány (Bp. I., Mária tér 3.)

Régebbi számaink is kaphatók:

– Pont Könyvesbolt-Kávézó (Bp. V., Mérleg u. 6.)
– Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Krúdy Gy. u. 4.)
– Írók Könyvesboltja (Bp. VI., Andrássy út 45.)

ELŐFIZETÉS:

A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.
Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft, tehát minden negyedik szám ingyenes.

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

- **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.
- **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzétesszük a Harmadik Partban.

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-14742

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztatás: Maurer György

CONTENTS

- 1 3RD SHORE IS 5
- 4 STANCZIK-STARECZ Ervin
SWEET JESUS, YOU BLEED ME
In memory of Halász Tünde
TÓTH Csaba
DIARY, 20. OCT. 1994.
- 5 HALÁSZ Tünde
THE DOG OF THE MAPUCHE
Renée MÉNDEZ CAPOTE
CUBANITA IN THE GOOD OLD DAYS
- 8 VINCZE Erzsébet
ESSAY ON MATHEMATICS, Part 1.
„Numbers will have to pervade the child in space as well as time, but the process of pervasion has to attach itself to the child's evolution from the organic towards the physical, from qualitative to quantitativ.”
- 19 NÉMETH László
THIRTYTHREE
„I am not distinguishing, but looking for the endless possibilities in every being.”
- 20 Anne-Marie NICOARA
ON THE IMPORTANCE OF VODKA WITH SNOW AND ESTERHÁZY
- 22 BARTOS Tibor
BUCKET PUMP
„I got on the train with the idea that I'll lodge complaint at the police against well-known perpetrators of white slave trafficking.”
- 34 **SAVING A FOREST — Case-study**
- 38 KISS Károly
SO THE PHILIPPINOS, TOO
The author, returning from a conference on the Philippines, has remarkable things to report about local eco-politics.
- 41 AGÓCS József
AN UNMERITED ORDER OF MERIT
That is what he says about a medal he received, our regular contributor, at least ten years late, for his teachings on organic forestry.
- 42 SZENDE Tamás
MEDIA: FACTS AND TENDENCIES
Types of self-reflection in the system of mass-communication.
- 46 Dr. Otto WOLFF
ANTHROPOSOPHIC MEDICINE
„Confronting two big groups of ailments, they may check out each other — like one illness knocking out the other.”
- 51 Dr. JAKAB Tibor
A SYNTHESIS OF MEDICINE EAST AND WEST
- 54 **STATE OF THE AION FOUND**
- 55 AGÓCS József
SCIENCE-PARASCIENCE-HOLISM
„It might be a well-founded suspicion that the new para sciences will repeat the mistakes of the old: fallacies, opiates of conscience, undermining our vital conditions make them just as suicidal.”
- 57 SZEPES Mária
SCIENTIFIC IDEALISM AND A PHILOSOPHY OF PHYSICS
Para-inquiries
- 62 **PALMLEAF SECTION**
SIMONYI Gyula
SIGNBOARDS, ADVERTISING, BRAINWASHING
“The voices of those going under in a perpetual catastrophe are not heard. Those surviving, that is, staying above water, have no inkling of a deadlock.”

VINCZE ERZSÉBET • BARTOS TIBOR
SZENDE TAMÁS • ANNE-MARIE NICOARA
KISS KÁROLY • OTTO WOLFF
NÉMETH LÁSZLÓ

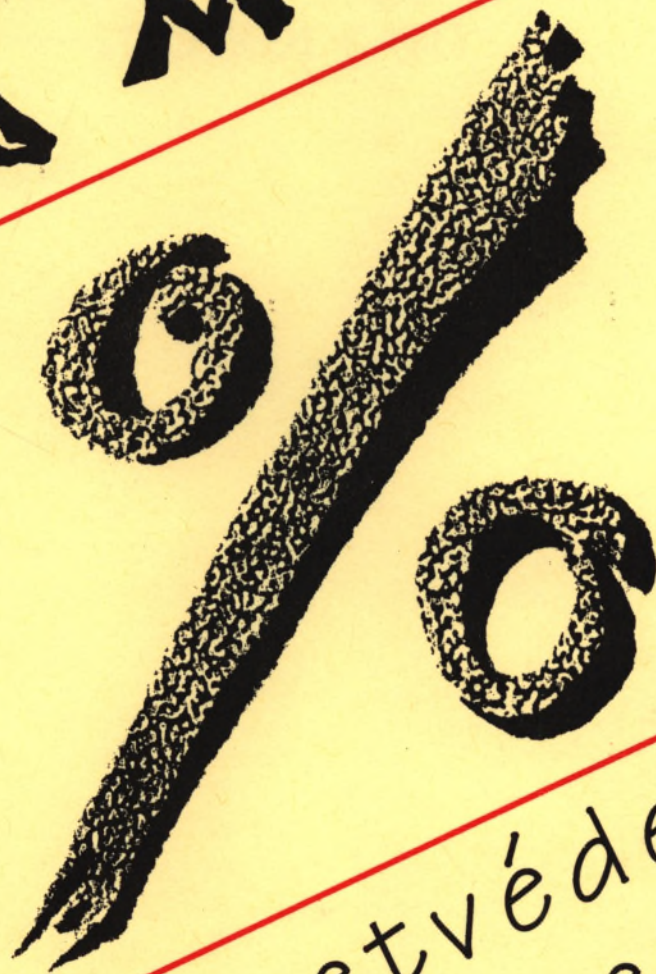
- *A mapucse kutyája*
- *Esszé a matematikáról*
- *Média – tények és tendenciák*
- *Már a filippínók is...*
- *Antropozófus orvostudomány*
- *Cégér, reklám, agymosás*

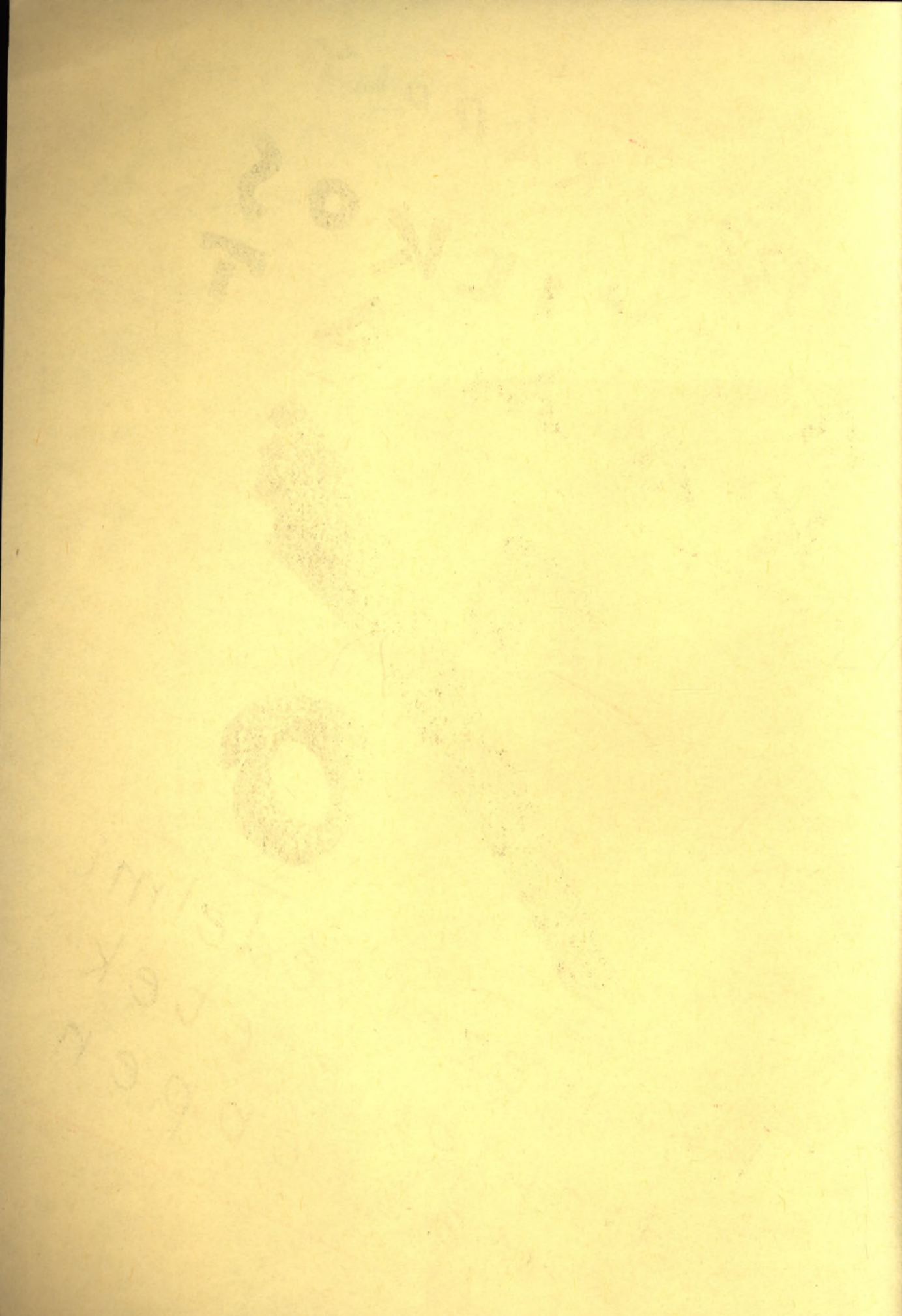
Harmadik Part Alapítvány, H-1124 Budapest, Németvölgyi út 120.
E-mail [maurer @3part.zpok.hu](mailto:maurer@3part.zpok.hu)

KISZÉLY KÁROLY

A GYILKOS
KAMARAT

Környezetvédelmi
alapismeretek
— másképpen

Kiszely Károly

A gyilkos kamat

Környezetvédelmi alapismeretek
— másképpen

Harmadik Part Alapítvány
Budapest 1995.

© Kiszely Károly 1995

Illusztrációk: Orgoványi Anikó
Címlapterv és tipográfia: Tolnay Imre

Felelős Kiadó: Harmadik Part Alapítvány
Megjelent a 3.Part 20-21. száma mellékleteként
A kötetet támogatta: Regionális Környezetvédelmi Központ,
Ökotárs Alapítvány

ISBN 963 04 5255 3

OSZK 95.106

TARTALOM

Előszó (György Lajos)

BEVEZETŐ	1
KÖRNYEZET ÉS JOGÁLLAM	3
A Negyedik Alapelv	
Joghézag a jogállamon	
KÖRNYEZET ÉS GAZDASÁG	9
Az ökoszociális adórendszer	
Környezetterhelési díj	
ENERGIA ÉS KÖRNYEZET	17
Valóban szükség van új erőművekre?	
KÖZLEKEDÉS	21
Vasút vagy autópálya?	
Nyílt levél Demszky Gábor főpolgármesterhez	
HULLADÉK	27
Szemétkondok	
VÍZGAZDÁLKODÁS, FOLYÓSZABÁLYOZÁS	31
Az ártéri gazdálkodás <i>(Molnár Géza)</i>	
TERMÉSZETVÉDELEM	35
Halálra szánt őstermészet (A Dráva és Mura part)	
A magyar természetvédelem utolsó lehetősége	
Most létesüljenek új természetvédelmi területek!	
A rét épp oly értékes, mint az erdő	
A nyírt gyöptől ments meg uram minket!	
Előnyt az őshonos növényeknek!	
Mentsük meg az esővízgyűjtő tavakat!	
GOLF	49
Golfpályákkal a rákgyakoriságért	
Az utánzás csapdájában	
TERMÉSZETI NÉPEK	53
Rokonaink végveszélyben	
ÁLTALÁNOS ÖSSZEFOGLALÓ	55
Demokráciát levegő nélkül?	
Nyílt levél a keresztény környezetvédőkhöz	
A GYILKOS KAMAT	63
A gyilkos kamat	
A végső ok: a kamat	

Előszó

Amikor a „zöld meditációkat” 1984-ben kézbevettem, semmit sem tudtam a szerzőjéről. Legföljebb annyit, amennyit önmagáról írt a könyv hátsó borítóján: „1976-ban úgy gondoltam, Magyarországon sem maradhat csak a kis szekták ügye az egyéni leszerelés: lelkiismereti okból elutasítottam a fegyveres szolgálatot. Csaknem három évig voltam börtönben emiatt.”

A könyv azonnal megfogott. A zöld, vagy alternatív filozófia alapjait tartalmazta. A thoreau-i természetszeretetet, s a birtoklással szemben a létezés fontosságát Erich Fromm értelmezésében. Így írt: „Radikálisan meg kell kérdeznünk magunktól: birtokolni, vásárolni, divatozni, dolgozni, nyüzsögni - vagy élni akarunk? - Tudni kell igazán mélyen örülni az életünknek, a világnak, a természetnek, szeretteinknek. Nemcsak a tárgyainak. - Látva mások és egykori önmagunk élettékozlását, tudnunk kell örülni annak is, amiről megtudtuk, hogy nincs rá szükségünk.”

Kiszely Károlyt 1987-ben kiutasították Magyarországról. Ausztriában élt, megismert egy másik politikai rendszert, megtanulta, hogy a fogyasztói társadalom hogyan idegeníti el az embert a többi embertől, a természettől, miként foszt meg bennünket szellemi forrásainktól és éli föl utódaink életlehetőségét, betonozza le a folyópartokat, mérgezi meg az élőhelyeket kevesek gyors meggazdagodása érdekében. Látta napról-napra, hogy miként számolják föl a biológiai, természeti, kulturális, gondolkodásbeli sokféleséget, s hogy az úgynevezett „fejlődés” nem több a kocsiáradat növelésénél, szállodák, autópályák, bevásárló-központok vagy golfpályák építésénél.

Amikor nálunk fölcsillant a rendszerváltás első reménysugara: óva intett bennünket az illúzióktól, s arra figyelmeztetett, hogy jóelőre meg kell teremtenünk a környezet védelmének szerkezeti-jogi alapjait. Tudtuk, hogy igaza van, a „Negyedik Alapelv” kezdeményezés mégis pusztába kiáltó szó maradt, a rendszerváltás során a zöld mozgalom gyenge volt a jogi biztosítékok kiharcolásához, az új hatalom kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy ezzel foglalkozzék.

Kiszely Károly odafigyel a Drávára, a Sárrétre, a mű-„gyepekre”, s éppen úgy foglalkozik jogi, gazdasági kérdésekkel, adórendszerrel, a demokratikus intézményekkel, mint pl. nyelvrokonaink, az obi ugorok sorsával, azzal, hogy a romboló technokrata növekedés miként veti ki ezt a kis népet ősi bölcsőjéből.

Kiszely nem alkuszik. Ahogyan önmagához kemény volt, a börtönt vállalva, úgy nem törik meg ma sem. Szemlélete, nézetei mérceként szolgálhatnak az ökológiai mozgalom tagjai számára.

Kiszely az erőszakmentességet hirdette, hirdeti. Ez az erőszakmentesség azonban nem belenyugvás, beletörődés. Ha elálljuk az utat a kamionok, a fogyasztói társadalom előtt, akkor békés fegyvereink nagyságrendekkel gyöngébbek, mint a tőkés érdekeké. A mi ellenállásunk nem nevezhető erőszaknak - az övékkel szemben.

„Szivárványharcos” Kiszely Károly barátunk, ne hagyj minket ezután sem pihenni, ellankadni.

Bevezető

— „A szűk értelemben vett humanizmus épp úgy fajelmélet, mint a náciizmus.” —

Elegendő-e a többségi elv és a formális demokrácia annak eldöntésére, hogy időzített bombaként ható radioaktív hulladékok, biológiailag lebonthatatlan veszélyes anyagok tömegével árásszuk el a Földet, vagy sem? Valóban szabadságjog-e a létföltételeinkkel nehezen vagy semmiképpen sem összeegyeztethető, amúgy is nagy tömegben előforduló eszközök és anyagok korlátlan reklámozása? Vajon demokrácia-e még a reklámok és divatok kényszere közepette felnövő, e hatások alakította emberek megszavaztatása a reklámok sugallta világ és a környezet dilemmájában? Valóban szabad-e a reklám- és divat-kényszerek keresztműzében élő ember, avagy egy tökéletesebb, lélektani eszközökkel befolyásoló gazdasági önkényuralom áldozata, olyan önkényuralomé, mely nem közvetlenül a cselekvés szabadságától foszt meg; hanem a saját ízlés-, érték- és saját ítéletalkotás képességét szuggesztív eszközökkel már gyermekkorban szétzúzza? Mik a jogai a meg nem született nemzedékeknek, ki látja el érdekvédelmüket, képviselőtüket – legalább jogi értelemben pártatlanul? Van-e joga a megmaradáshoz – az ember léte szempontjából nélkülözhetetlen (de e tényről függetlenül is) – növény és állatfajoknak, ökoszisztemeknek? Ki gondoskodik e rendszer **arányos** védelméről, képviselőtéről? Ha a demokrácia nem tartja föladatának népszavazás rendezését az utcai rablás megengedhetőségéről, vajon miért teszi mégis ugyanezt a kútmérgezés fogalmát kimerítő környezetszennyező módok ügyében?

Az emberi jogok e fejezetének alig van irodalma, s a nyugati típusú rendszerektől megoldást váró kelet-európai gondolkodók rendszerint egy szóval sem térnek ki napjaink e legnagyobb emberi-jogi válságára.

Jog- és demokráciafölfogásunk gyermektegy módon és szűkösön emberközpontú. A szűk értelemben vett emberi világ számunkra minden. Civilizációnk, s

vele mai kultúránk olyan falak, melyekkel magunk alkotta gettóba zárjuk magunkat. Kilátásunkat eltakarjuk, saját tárgyainkkal vesszük körül magunkat; gondolataink, filozófiánk, irodalmunk önmagunk körül kering, mint éjszakai rovar a fény körül. Bölcsnek, nemeslelkűnek és hősnak érezhetjük magunkat, ha csak közvetlenül emberi ügyekkel foglalkozunk, ha az emberi ügyeket létföltételeinktől elszakítva kezeljük hosszas traktátusokban. Minden más csak díszlet vagy kellék.

E torz szemüveg azonban csak fokozatokban különbözik a bolsevik „legfejlettebb társadalom” rögeszmétől. „A szűk értelemben vett humanizmus épp úgy fajelmélet, mint a náciizmus.”

Stratégiai követelés-javaslataim:

1. Legyen alaptantárgy – a számtanhoz, anyanyelvhez hasonlóan – létforrásaink ismerete, az ökológia (akár más tantárgyak óraszámának rovására)!
2. Alapvető – ismétlem alapvető – emberi jognak ismerje el az alkotmány az ép művi és ép természeti környezethez való jogot! (Az „egészséges” és „tisztá” környezet fogalma szegényes.)
3. Óvja ezt az alapvető jogot egy, a politikai, és gazdasági köröktől független környezetőr testület, melynek helyzete a legfőbb ügyészhez vagy az Alkotmánybírósághoz legyen hasonló!
4. Ismerje el az alkotmány a még föl nem nőtt és jövő nemzedékek jogát az emberhez méltó környezethez! Képviselje független szószóló az ő érdekeiket is a döntési eljárásokban!
5. **Csökkentsék erőteljesen a jövedelem- és nyereségadókat! Ennek fejében emeljék meg**

nagy mértékben a környezetre legkárosabb, vagy környezetkárosító módon előállított árucikkek forgalmi adóját. Minden más árucikk forgalmi adóját töröljék el!

6. Környezeti károknál, katasztrófáknál az **okozói elv** szerint osszák el az anyagi terheket, és ne a vétlen adófizetőkre hárítsák azokat közteherviselés szerűen. Egyrészt mert az okozói elv igazságos, másrészt azért, mert a **piaci elvekből** következik, és környezetkíméletre ösztönöz. A környezetrombolást nem szabad szociális módon anyagi támogatásban részesíteni!
7. Sajtótörvény kötelezze valamennyi napilapot, hogy az időjárásjelentések mintájára heti jelentéseket tegyen közzé létförrásaink globális és helyi állapotáról. A jelentéseket a lapkiadóktól is független szakértők szerkesszék.
8. Nyomást kell gyakorolni a pártokra, hogy „zöldüljenek”: A nagy nyilvánosság előtt is számon kell kérni, vajon miért nem követelik a létförrásaink épségéhez való jog, mint alapvető jog alkotmányba foglalását? Miért feledkeznek meg épp a környezetvédelem területén a piacgazdasági és érdekeltségi szempontról, s miért akarják az általános adópénzekből támogatni a környezetszennyezést az okozó (az adott fogyasztó és előállító) arányos és igazságos teherviselése nélkül?

A legsürgősebb követelésekre vonatkozó javaslataim:

- A.) Most létesüljenek új nemzeti parkok, természetvédelmi területek! Magyarországon talán hihetetlenül hangzik, de a formális szabadságjogok, a gazdasági hatalom önállósága és a magánföldtulajdon együttesen még az önkényuralomnál is inkább megnehezítik területek természetvédelem alá helyezését. (Ausztriában pl. csak egy elismert nemzeti park van, a fertő-tavi.)
- Legyen nemzeti park az egykori határsáv és a vele szomszédos területek! (Különösen az Óreg nyugati része méltó erre.) A vasfüggöny építőinek szándékától függetlenül olyan idillikus, ép, természetes maradt némelyik ilyen terület, mint amilyenek a magyar határtól nyugatra már végleg megsemmisültek.
 - Legyen nemzeti park a Dráva- és a Mura-part legtermészetesebb sávja!
 - Legyen Felső-Tisza vidéki Nemzeti Park!
- B.) Legyen gépkocsiközpontú közlekedési rendszer helyett kiegyensúlyozott vasút-központú hálózat!

KÖRNYEZET ÉS JOGÁLLAM

– A „létező” jogállamok létforrásaink
(a „környezet”) vonatkozásában nem működnek
jogállamként –

A Negyedik Alapelv

A ma élő és jövődő nemzedékek alapvető emberi joga az ép természeti és egészséges művi környezethez – a levegővételhez – való jog, mely a jogok rangsorában közvetlenül a pusztta élthez és az emberi méltósághoz való jog után következik. A polgári demokratikus rendszerekben is jelenlévő igen mély ökológiai válság arra figyelmeztet, hogy a többségi ill. képviseleti elv egyedüli és mechanikus alkalmazása csak igen csekély mértékben fékezi e válság további súlyosbodását. Ökológiai kérdésekben ugyanis a választók érdekelt-ségi csapdába kerülnek: rövid távú anyagi érdekeik sokszor létföltételeikkel és gyermekeik létföltételeivel kerülnek szembe, s mind az oktatás, mind a tömegtájékoztatási eszközök, mind a politikai viták a létföltételektől elszakítva értelmezik a gazdasági életet, és a „realitást”. Így a rövidtávú anyagi érdekelttség a meghatározó. Ugyanakkor a tapasztalat szerint valamennyi beruházás, vállalkozás, áruféleség, eszköz, anyag, sőt adórendszer mellett kínálkozik egy környezetbarát változat, ami nem ritkán olcsóbb ill. össztársadalmi vonatkozásban is kedvezőbb megoldást jelent. Csupán az ebbe az irányba ható, arányos jogkörű, demokratikus, jogállami és független intézmény hiányzik.

Intézményes biztosítékot egy pártatlan, a politikai és gazdasági szférától független, csakis a természet érdekeit képviselő, önálló szakértőgárdával is rendelkező környezetőr testület jelenthetne. Ez a testület a klasszikus jogállam három egymást ellenőrző hatalmához (törvényhozás, kormányzás és bíraskodás) negyedikként kapcsolódnék. Javaslatait és vétóit csakis az országgyűlés módosíthatná vagy utasíthatná el nyilvános

vita és arányos indoklás után. Demokratikus jogállamban is csak így biztosítható életföltételeink és gyermekeink életföltételeinek elemi védelme. Ugyanakkor a parlament ellenőrzése véd az ökológiai kérdések esetleges túlértékelésével szemben.

Ez a működési folyamat – bár formailag újszerű volna – **tartalmilag mélységesen megfelelne a demokratikus jogállam alapelveinek**. Sőt **annak szerves továbbgondolását és az új helyzetre való logikus alkalmazását jelentené**. A demokratikus állam hasonlóan külön jogállami biztosítékrendszerrel védi az igazságszolgáltatást, a jogrendet, és nem bízza azokat mechanikus módon egyedül a formális többségi elvre. Létföltételeink – a természet élő és élettelen rendszerei – egyben a demokrácia és a szociális vívmányok föltételeit is jelentik. Hitelesen demokratikus és szociális társadalom ma csak az öko-szociális társadalom lehet. A szenny, a mérge, a zaj, a beton uralmának kedvező viszonyok épp oly veszélyesek a demokráciára, mint a parancsuralom fenyegetése. **Ha az alkalmas és arányos jogkörű intézményt nem hozzuk időben létre, e ponton pótolhatatlan hézag támad a demokrácián**, s a mérge, a mocskok és a természetes környezetet zsugorító földgyaluk rémuralma alá kerül az ország.

A polgári demokráciák példája arra figyelmeztet, hogy ilyen intézményt csak átmeneti helyzetben lehet kivívni: amikor a tekintélyi állam fölbomlott, de **a technokrata és gazdasági érdekcsoportok még nem olyan hatalmasak**, hogy a számukra kényelmetlen intézmény létrehozását megghiúsítsák.

Joghézag a jogállamon

A jól működő parlamentarizmushoz szervesen hozzátartozik az érdekcsoportok működése. „Terhüktől” a parlamentarizmus sem szabadulhat, hiszen a pártok támogatói – a szavazók – joggal tesznek javaslatokat képviselőiknek, ill. méltán kérhetik számon érdekeik képviselőit.

A két legjellegzetesebb és legbefolyásosabb érdekcsoport-típus a vállalkozói, mely gazdasági hatalma, anyagi lehetőségei révén gyakorol nyomást a honatyákra és a kormányra; valamint a szakszervezeti, mely nagy tagsága révén teszi ezt. Ha a képviselők vagy a kormányzó politikusok nem e csoportok elvárásai szerint lépnek föl, az anyagi és szavazati támogatás megvonásának kilátásba helyezésével tudnak az érdekcsoportok hatást elérni. Hatalmukat még növeli, hogy a legnagyobb tömegtájékoztatói eszközök jelentős része, néhol mindegyike – az ő kezükben vagy tagjaik kezében van, egyrészt közvetlenül, másrészt a kiadóvállalatokkal és a laptulajdonosokkal való gazdasági érdekösszefonódások okán.

Pompásan is működik ez a rendszer, hiszen az egyik érdekcsoport a másikat ellensúlyozza, egymás hatalmát kölcsönösen korlátozzák. Ám van egy életveszélyes hézaga e rendszernek: **csak a részérdekek érvényesítésére, arányos kifejezésére képes.** Ha a részérdekek az állami vagy egyetemes érdekek rovására nyerhetnek – különösen, ha az egyébként egymással csatározó részérdekek egy ilyen ügy ellen érdekegységbe kerülnek – a kérdéses állami érdek teljesen kiszolgáltatottá válik, és semmi sem védi hatékonyan. Állami érdek például a jogállamiság, a jogbiztonság. Ámde a parlamenti demokrácia – fölismerve, hogy a többpárti rendszer és a szervezkedés szabadsága önmagában csak szükséges, de nem elegendő biztosítékot jelent – létrehozta a jogbiztonság külön, független biztosítékainak rendszerét, mely a hatalommegosztás szerkezetében kiegyensúlyozott, szabályozott kölcsönhatásban él a parlament-

tel. E biztosítérendszer megteremtése azért is történhetett zökkenőmentesen, mert előzményei, kezdeményei megvoltak és az anyagi részérdekeltségek ellen-egységfrontját sem hívta életre, mert a kérdés **nem** szorosan anyagi természetű.

Nem így egy másik, fizikailag-biológiailag még alapvetőbb állami érdek vonatkozásában: a környezet – azaz a létforrások – védelmének kérdésében. Semmilyen független biztosítérendszer nem védi. A közvélemény reklámok és szenzációk között elhalkuló hangja is csak verbálisan, hisztérikusan érvényesül. Nemcsak a meghatározó érdekcsoportok közvetlen, ebben egységes ellenállása miatt. A rövidtávú gazdasági érdekek csoportjainak koalíciója (sajtóbefolyása és reklámhadjárata során) úgy tud hatni az átlagpolgárra, hogy annak rövidtávú anyagi érdekeit létfeltételeinek féltése ellen játssza ki. Nem elvetemültségből, hanem az üzleti érdekek automatikus érvényesülése folytán, kihasználva a **demokrácia és a környezetvédelem kapcsolódásának jelenlegi hézagát.** Ne feledjük, **a rövidtávú érdekek prése statisztikai méretekben ugyanolyan kényszerítő erőnek bizonyult a demokráciában, mint az önkényuralom alatt a börtön és a gumibot.** Joggal állíthatjuk, hogy **a demokratikus jogállam jelenlegi rendszere a környezetvédelem vonatkozásában veszélyesen elmaradt önmaga fejlett intézményrendszerétől** és a körülmények egyre katasztrofálisabb alakulásától.

A zöld pártok – már ahol ilyenek a parlamentbe jutottak – valóban csak „fügefalevelek” e rendszeren, a csoport- és gazdasági érdekeltség-háttérben fedezetük nincs, lehetőségeik igen behatároltak. E pártok úgyszólván a levegőben lógnak – részeredményeik ellenére. Társadalmi befolyásuk (esetleges) lassú növekedésének és a környezet tisztításának ollója reménytelenül nyílik. A részérdekek és egy általános érdek küzdelme esetén ez logikus következmény is. **A helyzet**

éppoly abszurd, mintha a jogállamiság védelmét csak egy adott „jogállamvédő pártra” bízánk, s a külön, független biztosítékrendszert megszüntetnénk. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a (nyugat-európai) „zöld” pártok nem is olyan zöldek, mint hinnénk. Elsősorban radikális baloldali eszméket képviselnek, melyek közé a környezetvédelem nem utolsó sorban polgárelenes, polgárpukkasztó lehető-ségei miatt került. (Léteznek persze kisebb jobboldali-szélsőséges „zöld” pártocskák is.) Valójában a „zöldek” is rétegpárt és részérdekeket képvisel: elsősorban társadalmi peremcsoportok érdekeit (külföldiekét, a létminimum alatt élőkét, feminisztákét, homoszekszuálisokét stb.), akiknek a környezet védelméhez nem sok közük van. A környezetvédelem és a „zöld” név maga csak úgy szokott e pártokhoz tartozni, mint a karácsonyfadísz a karácsonyfához. Maga a „zöldek” példája is mutatja: a részérdekek képviselőjére összpontosító parlamenti többpártrendszer még a legnagyobb jóakarral sem alkalmas a rövidtávú részérdekekkel szembekerült alapvető egyetemes érdekek képviselőjére, legyen az osztársadalmi érdek akár a legalapvetőbb. (A tisztán ökológiai beállítottságú pártok – mint pl. a német Herbert Gruhl Ökológus Demokrata Pártja – még a szavazatok 1%-át sem szokták megkapni!)

A Nyugaton is növekvő környezeti válság szemlélteti az elmondottakat. Szabadjon itt kitérnem arra, hogy a kelet-európai reményekkel ellentétben a környezet állapota Nyugaton csak egyes részterületeken jobb, ám még ezeken is katasztrofális – és ezt a részleges eredményt elsősorban a szemét, mérgező hulladékok, környezetkárosító gyártási folyamatok java részének a szegényebb országokba történő kivitelével érik el. Ám **számos területen a Nyugat megelőz ben-**

nünket a környezet rombolásában. Közreadhatnám most az erről összeállított igen-igen hosszú listát, ehelyett csak egy jellemző példát mondok: Ausztriában például több évtizedes harc ellenére egyetlen nemzeti park létesült*, és az ellenérdekelt vállalatok éppen a leendő parkok területeit aszfaltozzák, betonozzák, „fejlesztik” és építik tönkre a legbőszebben, a helyi lakosság ősi építészeti stílusát, „elmaradottként” pelengérezik ki, propaganda-hadjárral ráveszik őket jellegzetes, tájba illő épületeik lebontására, melyek helyébe ízléstelen szerialakóházak kerülnek. (Burgenlandi falunk szociáldemokrata polgármestere e napokban rendelt földgyalut (!), hogy szüleitől örökölt árka-dos tornácú magyaros erdőszéli parasztházát lerombolja, mert az „nem modern”, egy előljárónak viszont „jó példát” kell mutatnia. A példa terjed. Falunk szinte mindegyik stílusos parasztházára ez a sors vár.)

A tapasztalatok szerint valamennyi beruházás, vállalkozás, áruféleség, eszköz, anyag, sőt adórendszer mellett kínálkozik egy vagy több környezetbarát változat vagy kompromisszum, mely nemritkán olcsóbb, sőt osztársadalmi vonatkozásban gazdaságosabb. Jó példa erre a „vagy atomerőmű – vagy vízerőmű” hamis választásával szemben az áramtermelés és fölhasználás hatékonyságának valamint a szigetelési megoldások (pl. jobb hűtőszekrény-szigetelések) fejlesztése, mely a jelenlegi fölhasználható árammennyiséget olcsóbban megkértszerezhetné, mint új erőművek építésével tehetnénk.

Minden környezeti dilemmában vannak legalább lehetséges megoldások. A gond éppen az, hogy az arányos jogállami, társadalmi tényező hiányzik, mely ezeknek a változatoknak, az ilyen irányú kutatásoknak esélyt adna, azok versenyképességét segítené.

A jogállamiság – parlamentarizmuson és a szervezkedés szabadságán túli – biztosítékainak mintájára, de még egyszerűbb módon megalkotható az emberi létföltételek védelmének hatékony, a parlamentarizmushoz szervesen illeszkedő arányos biztosítéka. A politikai

* A 22 éve ígért Hohe Tauern Nemzeti Park nem valósult meg, de magyar kezdeményezés hatására (!) létrejött a Fertő-tavi Nemzeti Park. Ez Ausztria első és eddig utolsó nemzeti parkja.

és gazdasági területtől független, szigorúan pártatlan környezetőr testület létrehozására van szükség, mely az országgyűlés munkájában részt venne, tagjai valamennyi országgyűlési képviselői joggal rendelkeznének – a szavazás jogát kivéve. Továbbá súlyos kérdésben vétőt is emelhetnének, különleges javaslatokat tehetnének, melyeket csak a parlament utasíthatna vissza alapos indokkal abszolút vagy kétharmados többséggel. Így életföltételeink védelme megfelelően kifejezésre jutna, ugyanakkor a parlament kontrollja védene annak esetleges túlértékelésével szemben.

A testület a demokratikus jogállam klasszikus megosztása szerint egy negyedik hatalmi ággként működne. Nem hiszem, hogy bárki kisebb jelentőségűnek merné ítélni már pusztuló életföltételeink és gyermekeink életföltételeinek védelmét, mint a jogbiztonság biztosítékait. **Ahogy elképzelhetetlen igazi demokrácia jogbiztonság nélkül, úgy a létforrások védelmének külön, arányos biztosítékrendszere nélkül is csak hamis jogbiztonság létezhet.** Jogbiztonság lét-biztonság nélkül? Demokrácia és gazdaság a gyermekeink, unokáink kizsákmányolásából és alapvető jogaik semmibe vételével? Csak ma volna jog, igazság, méltányosság, holnap nem? Miféle demokrácia az, mely a holnap terhére kínálja mindezt?

A kérdés gyakorlati nehézsége persze éppen az, hogy a hiányzó környezetvédelmi biztosítékok létrehozása azért is a lehetetlennel határos az olajozottan működő parlamentarizmusban, mert a környezet védelmével ellenkező részérdekek koalíciója uralja a törvényhozást, és a tömegtájékoztatóban betöltött, anyagi eszközökben is megnyilvánuló túlerejük elsöprő. Hangsúlyo-

zom, nem közönséges korrupcióra gondolok, hanem éppen a jól működő parlamentarizmus és a rövidtávú érdekeltségek természetes, spontán, még csak nem is kitervelt önszabályozására.

Ezért sajátos módon **csakis a parlamentarizmus közvetlen bevezetése előtt vagy működésének legelején hozható létre az említett biztosíték.** Azért is szükséges ezt hangsúlyozni, mert ma úgy érezzük: először legyen végre igazi parlamenti demokrácia, nemzeti függetlenség, s aztán elkezdhetjük a többi gond főlészámolását. Csakhogy ez a helyzet és a vele járó naiv hiedelmek végzetes csapdát rejtenek: az „igazi” demokratikus jogállam csak a negyedik tényezővel együtt, egyszerre jöhet létre, később a már említett kényszermechanizmusok elvágják annak útját, hogy a jogállam a környezet – a mindenki szabad prédája – vonatkozásában is létrehozza megfelelő biztosítékait.

Megértem, hogy a mai politikai csatározások közepette e kérdésre alig vagy egyáltalán nincs ideje a közélet legismertebb szereplőinek. Mégis mindent meg kell tennünk, meg kell tenniük, azért, hogy a demokratikus és független Magyarországot ne temesse maga alá a szemét és beton, hogy ne a szenny okozta légúti és rákbetegségek, a krónikus mérgezések legyenek az új „magyar betegség”. Vagy jobbik esetben a sikerült gazdasági reformokat ne kelljen 7-8 év múlva előről kezdenünk a most újból öngyilkos módon kialakított hibás intézmények miatt.

Az ép környezet pusztá **védelmének** joga még messze **nem** azonos **az ép környezethez való joggal.**

Nemcsak az előbbit – az utóbbit is biztosítani kell.

KÖRNYEZET ÉS GAZDASÁG

*– Minden fölvilágosításnál, minden meggyőzésnél
erősebben hat az ár –*

Az ökoszociális adórendszer

Mind a szociáldemokrata, mind a konzervatív-liberális adórendszer súlyos válságba jutott világszerte, s egyik sem tudta igazán a másik hibáit úgy orvosolni, hogy másfajta zavart ne okozzon. A szociáldemokrata modellben a magas jövedelemadók és magas szociális levonások voltaképpen a munkahelyeket adóztatják meg, csökkentik a vállalkozói és beruházási kedvet, ezzel gazdasági mozdulatlanságot és munkanélküliséget idéznek elő. A nagy szociális kiadások a módosabb rétegek ellenszenvét váltják ki, az állam a környezet terhére igyekszik új munkalehetőségeket teremteni. A magas jövedelemadók nemcsak a beruházási kedv csökkentése által okoznak munkanélküliséget, hanem oly módon is, hogy megdrágítják az emberi munkaerőt, mely **így mesterségesen – nem technikai, hanem pénzügyi okokból – versenyképtelenné válik a gépekkel szemben, még akkor is ha az emberi munkaerő alkalmasabb volna egy adott munkafolyamat elvégzésére.** A szociális bevételek nagy része pedig az ily módon munkanélkülivé tett személyek segélyeként folyik el. A forgalmi adó a lakosság vásárlóerejét csökkenti, ami szintén kedvezőtlenül hat az ártermelésre, gazdasági növekedésre, foglalkoztatottságra. Az adócsalások száma és mértéke megnő.

A liberális-konzervatív irányzatok alacsonyabb jövedelem- és nyereségadói, mérsékeltbb értéktöbbletadói élénkítően hatnak a gazdaságra, de állami költségvetési hiányhoz, a szociális vívmányok leépüléséhez, egyes rétegek elszegényedéséhez, szociális feszültségekhez, brutális bűnözés elterjedéséhez vezetnek. A környezet pedig ebek harmincadjárájá jut – ami tovább terheli a költségvetést és az életszínvonalat. (Minden egyes forint, amit a környezeten „takarítunk meg”, óvatos becslések szerint is legalább 4 forint kárt okoz másutt.)

Létezik azonban egy részletesen kidolgozott, harmadik adómodell is, mely **úgy egyesíti a szociáldemokrata és liberális-konzervatív adórendszer elő-**

nyeit, hogy hátrányaikat kiküszöböli, ellentmondásait föloldja. Ez az ökoszociális adórendszer. Lényege, hogy nem a jövedelem- és nyereségadóra kell koncentrálni – különösen nem a kis- és közepes jövedelműeknél – és nem szabad értelmetlen egységességgel alkalmazni a forgalmi adót. Ehelyett **nagy mértékben (30-50-70 %-kal) csökkenteni kell a jövedelem- és nyereségadókat,** valamint a szociális levonásokat, a környezetkímélő ill. ilyen szempontból semleges áruféleségek forgalmi adóját meg kell szüntetni (vagy minimálisra -1-2 %-ra kell csökkenteni), s **az állampénztár ily módon csökkent bevételeit a környezetkárosító áruk, ilyen gépek és ebbe a csoportba tartozó szolgáltatások, munkafolyamatok erőteljes megadóztatásából kell kiegészíteni. Tehát a hangsúlyt a jövedelemadókról a környezetkárosító áruk ÁFÁ-jára kell helyezni.** Lássuk a következő ményeket!

1. Az öko-szociális adórendszer csökkenteni vagy megszüntetni a munkanélküliséget.

A jövedelemadók jelentős mérséklésével az emberi munkaerő sok esetben újból versenyképesé válik a gépekkel szemben. A nyereségadók csökkentése okán a vállalkozói és beruházási kedv nő, ami újabb munkaalkalmakat teremt. A környezetkímélő és ilyen szempontból semleges árufélek olcsóbbak lesznek ÁFÁ-juk eltörlése miatt, ami növeli versenyképességüket, az irántuk való keresletet, s föllendül ezen termékek előállítására, ami ugyancsak növeli a munkaerő-keresletet. Igaz, a környezetkárosító áruk szigorú megadóztatása nehézségeket okoz az ezeket előállító iparágakban, sőt, munkahelyek leépítését is magával vonhatja, ám lényegesen több új munkalehetőség keletkezik más területeken – a már vázolt okok miatt. A környezetkárosító árukat gyártó vállalatok környezetkímélő árufélek előállítására állhatnak át, ha az adórendszer reformja fokozatosan történik.

2. Az ökoszociális adórendszer bevezetése rövid távon nem befolyásolja, néhány éven belül pedig növeli az életszínvonalat.

A jövedelemadók és szociális levonások csökkenése és egyes áruféleségek forgalmi adójának megszüntetése révén a háztartások bevétele ill. vásárlóereje nő, másfelől a környezetkárosító áruk megvásárlásakor magas ÁFÁ-t kell fizetniük. Az adóreformot úgy kell és lehet bevezetni, hogy a kettő egyenlítse ki egymást. Így az életszínvonal az öko-szociális adó bevezetésekor nem csökken és nem emelkedik lényegesen, ugyanakkor egyénileg jobb anyagi helyzetbe kerülnek azok, akik ügyelni akarnak környezetük állapotára. Egy-két éven belül azonban ez az adórendszer általában is pozitívan befolyásolja az életszínvonalat a munkanélküliség csökkentésével, a gazdaság élénkítésével. A környezeti károk (erdőpusztulás, épületkárok, mezőgazdasági károk, az ivóvíz elszennyeződése, levegőszennyezés stb.) mérséklődése ill. az ezekből eredő betegségek csökkenése lényegesen tehermentesítik az államháztartást, valamint a hulladékok mennyiségének csökkenése révén a szemetszállítás és -elhelyezés költségei is kisebbek lesznek. Javul a vasúti közlekedés, vasúti szállítás és tömegközlekedés színvonala, nem beszélve a várható élettartam növekedéséről és az életminőség javulásáról: kevesebb zaj, por, piszok, mérge, könnyebben elérhető természetes és ép vizek, erdők, rétek, épebb a természet.

3. Az öko-szociális adórendszer igazságos.

A hagyományos árképzés meghamisítja a valóságos árviszonyokat: a ténylegesnél jóval olcsóbbá formálja a környezetkárosító termékek és munkafolyamatok árát, a környezetkímélőket (és „semlegeseket”) pedig drágábbá. A környezetszennyező ill. romboló áruféleségek árába ugyanis nem építi be az előállításuk, használatuk és hulladékaik okozta károkat. Ezek költségeit közpénzekből, azaz a károsultak, áldozatok és az ártatlan polgárok, vétlen iparágak

adóiból és a környezetkímélő áruk ÁFÁ-jából fedezik, ami nemcsak ésszerűtlen, hanem mérhetetlenül igazságtalan. (Magyarán, a környezetszennyezést az állam nagymértékben támogatja anyagilag, és ezzel ösztönzi.) A kárvallott polgár nemcsak hörghuruttal, rákkal, allergiával, ivóvíze elszennyeződésével, gyermeke elbutulásával fizet, hanem anyagilag is kénytelen saját zsebéből támogatni a mesterségesen olcsóvá erőszakolt környezetszennyező árukat – melyeket esetleg nem is ő vásárol meg.

Ez a rendszer a természetes igazságérzeten túl **a piaci elveket is sérti** a közpénzek értelmetlen, igazságtalan és kártékony, de burkolt megdézsmálásával. (Érdekes, hogy **általában a liberális gazdasági elvek nagyhangú szónokai ezen a ponton el szokták felejtetni liberális voltukat**, és ortodox szocialistákká válnak.) Ezzel szemben **az ökoszociális adórendszer a terheket az okozóra hárítja**, amikor reálisabban állapítja meg a környezetkárosító áruféleségek árát (okozói elv). Az egyén anyagilag több mozgási szabadságot kap, amennyiben maga döntheti el, hogy a környezetkárosító drágább árukat, vagy olcsóbb és kíméletesebb változatukat veszi igénybe (pl. gépkocsi-ba ül-e vagy vonatra, ivóvizet használ-e mosásra, mosdásra és öntözésre, vagy esővízgyűjtő medencét épít stb.)

Szemléletes példa az igazságtalan, és környezetrombolásra ösztönző teherelosztásra a gépkocsi-közlekedés büjtött állami támogatása. A gépkocsi-közlekedés és a gépkocsival történő teherszállítás nagyon sok rejtett költséggel is terheli az adófizetőket: útépítés, útkarbantartás, talaj- víz- és légszennyezés, erdő-, mezőgazdasági valamint épületkárok, korrózió, a környezet-szennyezés és zajártalom okozta betegségek ill. leszálalékolások költsége, az autóbalesetet szenvedettek ápolása, az autóbalesetben megrokkantak nyugdíja, a roncsok, tönkrement autógumik, használt akkumulátorok elhelyezése stb. E kiadásoknak azonban alig az egynegyede (!) folyik be a benzin árából és a gépkocsi-adókból. A terhek háromnegyed részét az állam fizeti az

egész társadalom adóiból és hozzájárulásaiból elsősorban a gépkocsival nem vagy alig közlekedők adóiból (mivel ők vannak többségben). A gépkocsi-közlekedés haszonélvezői tehát szegényebb polgártársaik nyakán élőködnek. Ha az állam a lényegesen gazdaságosabb tömegközlekedés és a vasúti szállítás fejlesztését részesítené előnyben, az egész társadalom sokkal jobban járna anyagilag is, és a természet terhei is enyhülnének.

4. Az ökoadó szociális

Szociális, mert az ésszerű fejlődés akadályozása nélkül mindenütt nagyobb esélyt ad az embernek a gépekkel szemben, ahol ez célszerű. Szociális, mert döntő szerepe lehet a munkanélküliség főlészámolásában; enyhíti a környezetszennyezés okozta betegségekben szenvedők terheit; és mert a környezetromboló árucikkek magasabb adóiból származó bevételeket szociális célokra lehet fordítani; nem engedi kiszolgáltatni a kisemberek egészségét nagy- (és kis-) vállalatok haszonszerzésének; segíti a tömegközlekedés fejlesztését stb. Az ökoadó azonban más-képpen szociális, mint a hagyományos, mivel nem jövedelmük, bevételeik révén „fogja meg” elsősorban a gazdag (és kevésbé gazdag) pazarlókat, a másokon rejtetten élőködőket, hanem kiadásaik révén: a gazdag többet fogyaszt – tetemesebb adót fizet. Az ökoadó szociális azért is, mert – ellentétben a hagyományos adórendszerekkel és a George-féle elmélettel – nem az utánunk jövő nemzedékek gátlástalan kirablásából akarja biztosítani az életszínvonalat.

5. Néhány megjegyzés

Ennek az adózási formának csak akkor van meg a kívánt hatása, ha a termékek szokásos árához képest elég magas. A környezetkárosító árucikkek adójának néhány százalékos emelése pénzt hozna ugyan az államnak, de a termék piacát lényegesen nem szűkítené. Ezért bizonyos áruféleségek esetében az öko-ÁFÁ-nak 50-100-200%-osnak kell lennie. E számoktól megijedni nem kell, mert a jövedelem- és béradókat valamint

a szociális levonások (nyugdíjárulék, beteg- és balesetbiztosítási, más társadalombiztosítási díjak) igen nagyfokú csökkentésével járnának együtt, s az államkassza nagyobb bevételei magasabb szociális támogatások (családi pótlék, kisnyugdíjasok támogatása, fiatal házások segélyezése stb.) formájában visszaadhatók.

Hogy lehet bölcsen is adóztatni, azt a dohányadóval kapcsolatos nyugatnémet tapasztalatok is bizonyítják. **A kismértékű adóemelés nem volt hatásos a cigarettafogyasztásra.** Amikor azonban 1977-ben és 82-ben a cigaretta és dohány érezhetően megdrágult, akkor esett vissza a cigarettafogyasztás hirtelen és jelentősen. **Minden** (egészségügyi) **főlvilágosításnál szívósabban és látványosabban hat az ár!** A fogyasztás visszaesése ellenére a dohányból származó állami bevételek emelkedtek.

A tapasztalatok arra is figyelmeztetnek, hogy az önkéntes lemondástól nem lehet várni a környezet tehermentesítését, hiszen a jelenlegi intézmények és szabályozók statisztikai méretekben a környezetrombolásra kényszerítenek. Elemzésekből tudjuk, hogy a környezetkárosító termékekről önként lemondók száma lassabban nő, mint ahogy a környezetszennyező áruk és fogyasztóik száma növekszik. **Az önkéntes lemondásnak csupán erkölcsi és jelképes értéke van, mely számottevő eredményt nem hoz (és a jelenlegi viszonyok között nem is hozhat).**

Fölvetődhet az a kérdés is, hogy nem veszíti el az állam bevételei forrását, ha épp a megadóztatandó árukat szorítja ki a piacról? Ez az aggodalom nem helytálló, mert a kérdéses árucikk piacról történő kiszorulásával arányban kell a rá kivetett adót növelni. És ha teljesen kiszorulna a piacról – ami a voltaképpeni fő célunk – egy másik kevésbé környezetkárosító árucikkre lehet új adót kivetni. (Sajnos az ilyen termékek száma is meglehetősen nagy.)

Természetesen pontosan megállapítani nem lehet, hogy egy környezetkárosító áru mekkora össz-népgazdasági többletköltséget okoz. Nem is ez a cél. A cél az, hogy a kérdéses áru környezet-

kímélő változatainak gyártását, használatát és kutatását segítsük elő, a kártékony áruféle igazságosabb elvű megadóztatásával. Az öko-szociális adórendszer attól szellemes, hogy általa a környezetvédelem nem többletköltségeket, hanem bevételeket jelent. Nem helyet keres a mérgeknek, nem drága szűrő-, tisztító- és égető-berendezésekre helyezi a fő hangsúlyt, hanem messzebbre is tekint: alternatív anyagok, technológiák, szolgáltatások keresésére és használatára ösztönöz. Az öko-szociális adórendszer időbeni bevezetésével a környezetpusztulás látványosan megfékezhető.

6. Henry George bírálata

Hiba lenne, ha nem tennénk említést az öko-szociális adórendszer vetélytársáról, a George-féle elméletről. E századai, de újból éledő elmélet kiindulási pontja rokon az öko-adóéval. Nagy mértékben csökkenteni akarja a jövedelem- és nyereségadókat, a szociális levonásokat és a forgalmi adókat, ám az ily módon kieső bevételeket a föld és az ingatlanok nagymértékű megadóztatásából akarja pótolni, és így akar

„gazdasági növekedést” elérni. Mondjuk ki: a földművelők, a természet, a jövő nemzedékek kiszipolyozásából, létfeltételeink gyors és végső föléléséből. Mert egyfelől a mezőgazdaságból, erdőgazdaságból élőket még inkább a föld, az erdő, a rétek túlművelésére, kirablására kényszeríti (holott már ma is a lehetőségek határán túl vagyunk), másrészt olyanfajta gazdasági „növekedést” kényszerít ki, mellyel szemben – arányos gazdasági biztosítékok híján – a természet és az emberi létfeltételek védtelenek volnának. A George-féle elmélettől ma valamit is várni olyan, mintha a haladoklót akarnánk ajzószerrel szexuálisan potenssé erőszakolni. **A George-féle elmélet rémisztő példája a barbár közgazdaság-uralmi szemléletnek, mely csak a közgazdaság törvényeit képes tudomásul venni.** A George-féle elmélet zseniális rendszer – szűk közgazdasági szempontból. Igaza lenne, ha a világ csak gazdaságból állna. Mivel azonban nem így van, a legfelelőtlenebb, legsemmatikusabb elméletek közé tartozik, s nem veszélytlenebb talán az atombombánál.

Környezetterhelési díj

Miért elengedhetetlen?

A környezetvédelmi törvény tervezetében javasolt ún. környezet-használati díj mind a honatyák, mind a hétköznapi polgárok részéről egyértelmű elutasításba fog ütközni, ha nem mutatjuk be további hiányának istencsapás-szerű következményeit.

Ezért nélkülözhetetlen az összefüggések közérthető bemutatása.

1. Adókból támogatott károkozás

Általános és óvatos számítások szerint minden környezetkárosító beruházáson, terméken, szolgáltatáson nyert egyetlen forint négy forint kárt okoz. Más élvezi azonban a hasznot, és más viseli a kár terheit. Magyarán, **az állam jelenleg az adófizetők pénzéből támogatja, ösztönzi a környezetszennyezést. Ezért a károkozó további károkozásban érdekelt.** Az adófizető pedig rendszerint nem is sejtí, miért fizet oly magas adókat. A környezetrombolás anyagi terheit valamiféle **ortodox szocialista eljárással**, egyfajta fordított szociális elosztással az egész társadalomra, a véltlen és valódi hasznot hajtó iparágakra és **az áldozatokra hárítják.** A haszon a – rendszerint amúgy is gazdag – szennyezőé, a teher az átlag adófizetőé. **A szennyező ezután még jobban szennyezi a környezetet, az áldozat és a véltlen adófizető ezután még több adót fizet.** Örögi kör. E megoldatlan gond volt eddig is az adók és árak emelésének, az egészségügyi és szociális levonások (kötelező társadalom- és egészségügyi biztosítás) növekedésének, sőt a munkanélküliség terjedésének egyik fő oka. (A magas jövedelemadók ugyanis a munkahelyeket drágítják meg, ezzel munkanélküliséget okoznak, mely újabb pénzeket von el a segélyek formájában. A magas forgalmi- és jövedelemadók együttesen pedig a vállalkozókat teszik tönkre a kereslet, a vásárlóerő és a bevételek csökkentésével, a munkahelyek mechanikus megdrágításával.) **E kérdésben döbbenetes módon rendszerint a leghangosabb liberálisok is ortodox szocialistaként gon-**

dolkodnak, amennyiben nem a károkozóval, hanem valamiféle torz „közteherviselésként” az egész társadalommal akarják megfizettetni a károkat. Lássunk egyetlen példát!

A műtrágyagyártás ill. -használat anyagi hasznot hajt egyfelől a gyártónak, forgalmazónak és használónak, másfelől nagymértékben hozzájárul a felszíni vizek (pl. Balaton, Velencei-tó) és a felszín alatti vízbázisok (pl. ivóvíz) szennyeződéséhez. A következmény: elképesztően magas nitrát- és nitrittartalom számos élelmiszerben pl. zöldségfélékben, ihatatlan ivóvíz, mely főzésre – sokszor mosdásra – sem alkalmas, nitrát- és nitritmérgezés, idegrendszeri és szellemi károsodások, rákbetegség, kieső idegenforgalom, halgazdasági károk stb. Az újabb és újabb ivóvízbázisok föltárása, a zacskós víz forgalmazása, a megbetegítettek orvosi ellátása, betegápolománya, rokkantnyugdíja, az idegrendszeri károsodások miatti rossz munkavégzés, a kieső idegenforgalmi bevételek, talajromlás stb. azonban óriási veszteségeket jelentenek. A nyert „haszon” többszörösét. Ám a „nyereség” sem akkora, mint amilyennek látszik: a műtrágyával „fölfújt” mezőgazdasági termékek nem csupán egészségkárosítóak, hanem nagyobb méreteik ellenére csekély tápértékűek, csak alacsonyabb áron forgalmazhatók, mint a vegyszermentes áruk, sőt kiviteli esélyeik is jóval rosszabbak a világszerte igen keresett „biotermékekénél”. (Ausztria pl. a vegyszermentesen előállított élelmiszer iránti nagy kereslet 80%-át (!) külföldről kénytelen beszerezni.) Hasonló elemzésnek vethetnénk alá a „növényvédőszereknek” nevezett mérgeket; a rengeteg bűjtött költséggel járó közúti közlekedés, teherszállítás, autópálya-építés erőltetését a jóval gazdaságosabb és környezetkímélő vasút rovására; a konzervdobozos italok, egyszerű használatos eldobható cikkek, reklám szórólapok, fölösleges csomagolóanyagok, a divatos mosó- és öblítőszerek

stb. térhódítását. A károkat mégsem az okozóval és haszonélvezővel fizettetik meg, hanem az amúgy is megkárosítottakkal. **Az egyre növekvő károk és költségek ellensúlyozására nem jut eszébe a kormánynak jobb ötlet, mint a károsultak adójának újabb és újabb emelése, s ezzel a folyamat további erősítése?** Pedig józan ésszel is belátható, hogy az így mesterségesen támogatott, serkentett, bátorított környezetpusztítás csak gazdasági, egészségügyi, ökológiai összeomláshoz vezethet.

DE MIÉRT NEM AZ OKOZÓVAL FIZETTETIK MEG A KÁROKAT?

2. Okozói elv

A környezethasználati díj bevezetése megállítaná a jelenleg **államilag pártolt ördögi folyamatot**. Fokozatos bevezetés esetén a környezetszennyező iparágak környezetkímélő ill. ilyen szempontból semleges termékek gyártására állnának át, sőt, több figyelmet fordítanának a lehetőségként mindig meglévő környezetbarát változatok föl kutatására. Csökkenne a szemétmennyiség is, ezzel a hulladékszállítás és elhelyezés ára; csökkenne a környezetszennyezés okozta betegségek száma, ezáltal az egészségügyi és társadalombiztosítási levonások is mérséklődnének; kisebbek lennének az erdőgazdasági, mezőgazdasági, légszennyezés okozta épületkárok, korróziós károk, mérséklődnék az ivóvízgond, a Balaton újból vonzóvá válnék; vegyszermentes mezőgazdasági termékeinket magas áron kapkodnák el a nemzetközi piacon stb. Mindezen előnyök mellett a környezethasználati díj még külön bevételeket is jelentene az államkasszának. **A környezetvédelem egycsapásra kiadásból bevételi forrássá válnék. A díj ellentételezésére erőteljesen (20-70%) csökkenteni kell a jövedelemadókat**, ezáltal az emberi munkaerő olcsóbbá, versenyképesebbé, keresettebbé válnék, azaz csökkenne a munkanélküliség, kevesebb munkanélküli segélyt kellene folyósítani, növekednék az általános

vásárlóerő. A környezetkímélő, ill. ilyen szempontból semleges árufélék forgalmi adóját 1-2%-ra kell csökkenteni (igen hasznos termék esetén teljesen elhagyni), ezáltal számos áru olcsóbbá, keresettebbé válnék, az ezeket a termékeket előállító gazdasági ágak föllendülnének. Az a fölületes érv, mely szerint a környezethasználati díj éppen az állam bevételi forrását gyöngítené vagy szüntetné meg, megalapozatlan, mert a környezetkárosító termékekre kivetett díjat azok visszaszorulásával egyenes arányban kell újból és újból növelni. Csökkenő bevételek esetén más, kevésbé környezetkárosító, de ebből a szempontból semleges gyártási folyamatokra, szolgáltatásokra lehetne új díjat szabni.

Az az aggodalom is megalapozatlan, miszerint a környezethasználati díj bevezetése, ezáltal a környezetkárosító gyártási folyamatok megdrágítása növelné a munkanélküliséget. Ezzel szemben a jövedelemadó és egyes forgalmi-adók egyidejű csökkentése jóval több új munkahelyet teremtene, mint amennyi megszűnnék.

3. Amire föltétlenül ügyelnünk kell!

A KÖRNYEZETHASZNÁLATI DÍJ NEM JELENHET MEG EGYFAJTA „MÉG EGY ÚJABB ADÓ!” FORMÁJÁBAN!! **A környezethasználati díj bevezetésével egyidejűleg látványosan csökkenteni kell a jövedelemadókat, a társadalombiztosítási és egészségügyi levonásokat, továbbá a környezetkímélő és „semleges” termékek ÁFÁ-ját. Ezzel a közvélemény és a honatyák megnyerhetők volnának.** Nem utolsó sorban nagy gondot kell fordítani a jelen összefüggések megismertetésére. Akkor majd az egyszerű adófizető, az országgyűlési képviselő és a kormány egyaránt elgondolkodik, mi ésszerűbb, mi igazságosabb: a vak adóemelés-környezetszennyezés-adóemelés kölcsönhatásának további fokozása a robbanásig, vagy a gazdasági és környezeti gondok enyhítése a környezethasználati díj által.

ENERGIA ÉS KÖRNYEZET

Valóban szükség van új erőművekre?

Minduntalan hallani a kérdést: „Hogyan fedezzük növekvő energiaszükségletünket? Atomerőmű, vízerőmű, széntüzelésű erőmű építésével? Netán a fűziós energiában reménykedjünk, vagy naperőműveket, szélerőmű-veket építünk?” A kérdés azonban tájékozatlanságról árulkodik, s jómagam biztos vagyok benne, hogy a hibás kérdés sugallata mögött az energiaipar manipulációja áll. A legolcsóbb, legtisztább, legkörnyezetkímélőbb és legbőszesebb energiaforrás napjainkban ugyanis az **ún. nulla-erőmű**. A „nulla-erőmű” azt jelenti, hogy nem újabb és újabb erőművek építésére kell a pénzt költenünk, hanem energiatakarékossági beruházásokra. Így olcsóbb beruházásokkal sokkal több energiát nyerünk, mint drága erőmű-építéssel. A hagyományos módon történő energiatermelés ill. hasznosítás során ugyanis az energia mintegy 70%-a (néha még több is!) „vész el” számunkra a rossz határfok, az energiaformák átalakítása, az ún. hőhulladék elvesztése, az energia messzire történő elvezetése stb. miatt.

Kevésbé ismert tény, hogy **az áram olcsóbb volna, ha nem építenének újabb és újabb erőműveket, hiszen nem is igazán az áramtermelés a költséges, hanem az erőművek építése. Az energiaipar nemritkán szándékosan idéz elő nagy energiaigényt energiapazarló módszerek és eszközök elterjesztésével**, hogy az így mesterségesen előidézett látzólagos energiahányra hivatkozva újabb erőművek építésébe kezdhessen, s ezzel gazdasági, politikai, társadalmi hatalmát növelje! Tehát **a legtöbb esetben nincs is elsődleges energiahány** ott, ahol az energiaipar erőszakosan energiaszükségletéről beszél, csupán (szándékos) energiapazarlás, amiről azonban a fizető polgár, az áldozat, mit sem tud. Csupán hisz és fizet. Nemritkán **az energiaipar által a szájába adott értelmetlen jelszavakat maga fújja**: „Vízerőmű helyett atomerőművet!” vagy „Atomerőmű helyett vízerőművet!” Szidja az ostoba környezetvédőket, hogy „mindent csak elleneznek” – közben mit sem sejtve maga könnyíti meg az áram, az

energia fondorlatosan kitervelt megdrágítását.

Milyen módon lehet áramot és energiát nyerni, mit jelent ebben az esetben az energiatakarékosság? Semmiképpen sem azt, amit e szó hallatán az energiaiparsugallanis szokott: nem homályosabb és fűtetlen szobákat, nem ilyen munkahelyeket!

Néhány példa az energiatakarékossági beruházásokra:

1. Ha a hűtőszekrényeket jobban szigetelnék, 92 %-kal(!) kevesebb áramot fogyasztanának.
2. Ha az egész országban elterjesztenék az energiatakarékos villanyégőt, mely kevés áram felhasználásával több fényt ad, akár egy erőművet is üzem kívül lehetne helyezni. Az állam (azaz az adófizető) még akkor is jóljárna, ha az energiatakarékos égőt ingyen adná.
3. Az épületeket tökéletesebben kellene hőszigetelni, a fürdőszobai és konyhai forróvíztárolókat úgyszintén.
4. Ha a gyárak, üzemek központi fűtésének kazánjára kis áramfejlesztőket telepítenének országszerte, Magyarország akár energiaszállító is lehetne.
5. El kellene terjeszteni (népszerűsíteni, ártámogatásban részesíteni, tovább fejleszteni) az Ausztriában már egyre gyakoribb különleges konyhai tűzhegyet („sparherdot”), mely egyszerre főzőeszköz, fűti a konyhát, az egész lakás központi fűtésének hőforrása valamint a forróvíztárolók melegítője. Óriási energiamentiséget nyernénk, azzal is, ha csupán a vidéki otthonokban terjedne el.
6. Támogatásban kellene részesíteni azokat a mintegy tíz év alatt megtérülő házi napfűtőket, melyek egy család évi melegvíz-szükségletének feléhez fedezik az energiát.

7. A közúti közlekedés és közúti szállítás helyett a jóval gazdaságosabb vasútit kell fejleszteni, előnyben részesíteni, sőt erőltetni.
8. Mindenütt hasznosítani kellene a hőhulladékot.
9. A szükséges energiát lehetőleg helyben kellene megtermelni, és lehetőség szerint ki kellene kerülni az energia többszöri átalakítását.
10. Az adórendszert e szempontok arányos figyelembevételével kellene kialakítani (a jövedelemadókat csökkenteni, az energiaadót növelni).

A független energetikusok a megmondható, hogy a sort még hosszán lehetne folytatni.

Ausztiai fölmérés szerint a jelenleg évente megtermelt energia fele elegendő volna 2010-ig, figyelembe véve a gazdasági növekedést is, ha újabb erőművek építése helyett energiatakarékossági beruházásokba fektetnék az erőműépítésre szánt pénzek egy részét. Tudnunk kell azonban, hogy az energiafőhasználás határfoka Ausztriában a jelenlegi pazarlás mellett is messze fölülmúlja a magyart! A mi „nulla-erőműünkben” tehát még nagyobb lehetőségek rejlenek.

Itt kell megemlítenünk néhány, a köztudatban alig tisztázott kérdést. Ha a „nulla-erőműben” lévő lehetőségeket már teljesen kihasználtuk (ami a jelenleg hasznosított energiát csaknem a háromszorosára növelné!) és ez sem volna elég, és új erőművek változatain törnénk a fejünket, tudnunk kell, hogy **a bioszféra azaz saját létföltételeink épsége szempontjából csak a nap- és szél-erőművek (ill. a körültekintően kialakított apálydagály-erőművek) a „legitimek”**. Miért? Mert a földre érkező napsugarak hőjét, a szél erejét, az apálydagályt a természet már eleve „beszámította” háztartásába, a bioszféra egyensúlya ezekre az energiaforrásokra mintegy „számít”. Míg a mesterségesen, ezeken túlmenően fölzsabadított hő megzavarja a földi élővilág életét, az éghajlat és a légkör egyensúlyát. Nem beszélve az olyan környezetszennyező „melléktermékek-

ről”, mint a légszennyezés, atomhulladék, a nagyipar számára pótolhatatlan kőolajtermékek és kőszén pazarló megsemmisítése, a folyók árterének tönkretétele stb. **Még a „tisztá” fúziós energia sem volna legitim a Földön**, hiszen a hűtővíznek használt folyók vizét fölmelegítené, biológiai egyensúlyukat fölborítaná, ill. a már említett hőszennyezéssel terhelné a Föld amúgyis megzavart éghajlatát. A hőszennyezést kizárni azonban ugyanazon törvényszerűség miatt lehetetlen, amiért örökmozgót sem lehet alkotni.

Az atomenergia ellen is sok súlyos érv szól. Az egyik hogy mérhetetlenül drága, de a legsúlyosabb, hogy **az atomhulladék igazán biztonságos elhelyezése teljességgel megoldatlan**. És megoldhatatlan mind elméletileg, mind gyakorlatilag. Tehát igen **ostoba, inkább hazug kérdés, hogy hol lehet „biztonságosan” elhelyezni az atomhulladékot**. Alkalmassint **seholl!** (Eddig az volt a „megoldás”, hogy szegényebb országokba szállították, a tengerekbe süllyesztették.)

Az atomerőmű az üvegház-hatás ellen sem véd, hiszen egyfelől a légkör hőszennyezését az atomerőművek is előidézik, másfelől a **széndioxid fölszaporodásának csak egyik oka a kibocsátás**. A másik fő ok, a széndioxidot megkötni képes növényzet és mikroorganizmusok elpusztítása: az erdők, árterek, a humuszréteg tönkretétele, a tengerek elszennyezése.

A szintén csak látszólag tiszta víz-erőművek a folyók ártereit, a felszíni és felszín alatti vizeket teszik tönkre, így a világszerte egyre ritkább és drágább kincsünket, az ivóvizet veszítjük el. Nem beszélve arról, hogy **a folyóárterek, mint széndioxidcsapdák elpusztításával a víz-erőművek is növelik az üvegházhatást**.

Akármilyen erőműfajta építésén törjük is a fejünket, szinte minden esetben nagyobb kárt és veszedelmet idézünk elő, mint amennyi hasznunk származhat. Közben a hasznosított energia többszörösét engedjük elillanni. Miért tesszük ezt, ha energiatakarékossági beruházásokkal olcsón és környezetkímélően „befoghatnánk” az elszökő energiát?

KÖZLEKEDÉS

– Az új Bős-Nagymaros neve
(Déli) Autópálya lesz –

Vasút vagy autópálya?

A közút- és gépkocsiközpontú közlekedési koncepció Nyugaton visszamenőleg is megbukott.

Hét éve élek Ausztriában, de nem emlékszem rá, hogy úgy telt el nap, hogy ne esett volna szó a médiában az osztrák közlekedési válságról. Számptalan névvel illetik a szomszédos ország e legnagyobb válságainak egyikét: átmenőforgalmi lavina, bádoglavina, az átmenő forgalom terrorja, pokla, háborúja, közlekedési pokol, a közlekedési rendszer infarktusa stb. Már ez a bőséges szókinccs is sok mindent elárul. Érdekes viszont, hogy a magyar tömegtájékoztatói eszközök gyakorlatilag nem is említik a hozzánk hasonló elhelyezkedésű Ausztria e mérhetetlenül nagy gondját, mely a magyar közeljövő közlekedési zsákutcáját vetíti előre.

Pedig csak egy pillantást kell vetnünk a térképre, s láthatjuk, hogy nyugati szomszédunk észak-déli, kelet-nyugati átjáró-ország, s Magyarország is az lesz, az lett, ami a határok megnyitásával, a kelet-nyugati kapcsolatok élénkítésével következett be, s ez a „státuszunk” mindinkább meghatározó lesz.

Legutóbb az osztrák közlekedési miniszter – aki nem éppen környezetbarát nézeteiről híres – szögezte le újból a tény, amit már egy műveletlen osztrák újságolvasó is betéve tud, de amiről a magyar közlekedési miniszter – úgy tűnik – még nem is hallott: annak idején hibás, a gépkocsi-közlekedést és autópálya-építést előtérbe állító, a vasutat másodlagossá lefokozó közlekedési helyzetet alakítottak ki, ami nem vált be, sőt, nem-hogy megoldotta volna a közlekedési gondokat, hanem éppen ez az elhibázott fejlesztés idézte elő azokat.

Nem arról van tehát szó, hogy egy-fajta autózási és útépitési igény elégtűlt volna ki, s most ezért fordulnak újból a vasút felé, hanem arról, hogy a keserves tapasztalatokból beigazolódott: **mindig is a vasutat és tömegközlekedést és azok fejlesztését kellett volna előnyben részesíteni.** Csakhát most már nagyon nehéz a visszaút, mert **éppen a hibás rendszerek emésztk föl úgy a közlekedésre szánt pénzeket, hogy az átállás**

szinte a lehetetlennel határos, még egy gazdag országban is.

Az osztrák autópályák közelében a beígért fölvirágzás elmaradt. Az átmenő forgalmat bonyolító autópálya mentén a legnagyobb ma a munkanélküliség. A turisták elmenekűltek a környékről, a panziók, szállodák elnéptelenedtek, tönkrementek, az erdők hatvan százaléka károsodott, széles övben a talaj is szennyeződött, s a rákos megbetegedések gyakorisága a negyvenszeresére nőtt. A lakosság szenved, zúgolódik és lázadozik a zaj, a mérges gázok és szennyezett sólé valamint az anyagi károk miatt.

A gépkocsi-közlekedés és közúti teherszállítás a társadalom számára az egyik legráfizetésebb közlekedési mód, mert rengeteg bűjtatott költséggel terheli meg az adófizetőket, melyek eredetéről a terhek viselője nem is tud, hiszen ezeket a költségeket nem a közlekedés kiadásaiént tüntetik föl. A gépkocsi-közlekedéssel kapcsolatos kiadásoknak a negyede sem folyik be a benzin árából, gépkocsi-adókból, biztosítási díjakból, s több mint háromnegyedét az egész társadalom nyögi – legnagyobbbrészt éppen azok, akik nem vagy alig veszik igénybe. Magyarán **a magas adók egyik legfőbb oka a gépkocsi-közlekedés és közúti teherszállítás,** és ha ezt a beigazolódottan hibás közlekedési módot serkentjük, **automatikusan az adóterhek további ugrásszerű növekedését váltjuk ki.** (Ha pedig növeljük a jövedelemadókat, ezzel a tapasztalatok szerint fokozzuk a munkanélküliséget is, hiszen a jövedelemadó nem más, mint az emberi munkaerő megdrágítása.)

Mik ezek az igazságtalanul, észszerűtlenül és a piaci elveket sértően mások nyakába varrt költségek? Útépités, útkarbantartás, nagy apparátusú közlekedési rendőrség fönntartása, balesetek okozta károk, balesetet szenvedettek tömegének ellátása, az autóbalesetekben megrokkantak nyugdíja, az autóröncsok, használt autógumik, akkumulátorok biztonságos elhelyezése, ill. ha ez nem történik meg, az

általuk elszennyezett ivóvíz, talaj valamint a mezőgazdasági károk költsége, egészségkárosodás, erdő- és épületkárok, korrózió, a gépkocsigyártás környezeti kárai (egy gépkocsi előállításához több hulladékkal jár, mint amennyi szemetet egy ember „termel” egész életében, a leaszfaltozott óriási termő- vagy természeti területek, az autópályák okozta táj- és természetrombolás, zaj, zajártalmak, éppen Magyarország varázsának, a még meglévő természetes jellegének elpusztítása, a legértékesebb külföldi rokonszenvezőink és látogatóink elvesztése – s mindez azon az áron, hogy még más módon is ráfizetünk...

A gépkocsi-közlekedés, a közúti teherszállítás előtérbe helyezése és a nagyszabású autópálya-építés éppoly katasztrofálisan elhibázott beruházás ill. terhünkre történő gyarmatosítás, mint a nehézipar ötvenes évek-beli fejlesztése vagy Bős-Nagymaros terve (volt).

Még az indokolatlanul túldicsért „koncessziós eszközökkel” is. Az így épített autópályáknak ugyanis csak a nyereségét fölözik le az idegen építetők, míg a mérhetetlen terhek összességét a magyar adófizetőknek kell nyögniük. S mire az autópálya az ország tulajdonába megy át, éppen le is romlik olyan mértékben, hogy föl kell újítani. Tehát ezúton is **csak az anyagi terhet örökliz az ország** – ami a gyakorlatban további adóemeléseket jelent.

A gépkocsi-közlekedéssel szemben a vasúti közlekedés (sőt, a személygépkocsival szemben még a füstös-büdös buszközlekedés is) sokkal gazdaságosabb és környezetkímélőbb: A vasút jóval kevesebb helyet foglal el; nem bonyolít le folyamatos, másodpercről-másodpercre tartó megszakítatlan forgalmat; ugyanannyi energia- és anyagráfördítással sokkal több személyt és árut képes célba juttatni, így környezeti ártalmi is jóval kisebbek, függetlenül attól, hogy dízel- vagy elektromos mozdonyról van szó; a zajártalom sem folyamatos; a vasúti balesetek száma a nyomába sem ér az autóbalesetekének. A vasút még tájba illőbb is, sőt nem vágja úgy ketté az életterét a természetes egyensúly legfőbb hordozóinak, mint az autópá-

lyák. Az autópálya biológiai vasfüggöny, berlini nagy fal.

A gazdaságos, környezetkímélő és **valójában igen olcsó vasúti közlekedés tudatos és kitervelt háttérbe szorításának** detektívregénybe illő története van. Rockefeller, akinek a gépkocsi-közlekedés jelentette az üzletet, annak idején fölvásárolta a vasutat, hogy az árak és állami támogatások befolyásolásával látszólag olcsóvá, így kelendővé és uralkodó közlekedési móddá bűvészkedje a közútit. Elérte, hogy a közúti közlekedés legfőbb terhét a mit sem sejtő adófizetők viseljék, míg a vasút kénytelen legyen önmagát fönntartani. Amikor a gépkocsi tulajdonos autót vesz, biztosítást köt, adót fizet és üzemanyagot tankol, csak a töredékét – még negyedét sem! – fizeti ki azoknak a kiadásoknak, melyekkel közlekedési módja jár. A költségek másik, nagyobbik részét az egész társadalom, így főleg a ritkán vagy egyáltalán nem autózók adóiból fedezik. S ha ugyanaz a néni – aki tudtán kívül adója tetemes részét az autósok javára fizeti – vonatra ül, a vonatjegy árában valamennyi vasúti költséget (az üzemanyagtól a karbantartáson át a bakter fizetségéig) kénytelen megfizetni. Rockefeller beavatkozása nyomán az egész világon, így Magyarországon is ez a módszer terjedt el: a közúti közlekedés anyagi terheit az egész társadalom viseli, míg a vasút **teljes** költségét a vasúti jegyet vásárlóknak maguknak kell megfizetniük. S ha az erőszakos és élősdi közúti közlekedés miatt a vasút látszólag ráfizetéses, e tény összefüggéseiből kiragadva méltánytalanul nagydobra verik, s a szerény 10%-os állami támogatást is sajnálják (miközben a közúti közlekedés rejtegetett támogatása 80-90 % körüli). Így negatív visszacsatolások is kialakultak és újabbak alakulnak ki. Az adómanipulációk nyomán, az autózás költségei által megsarcolt adófizető számára a vasúti jegy drágának tűnik. Ezért a szegény ember nem vagy alig utazik, a gazdag pedig – a látszólag olcsóbb vagy alig drágább – gépkocsit választja. Ezáltal a vasút önfenntartási gondokkal küzd, kénytelen árat emelni, és egyes vasúti pályaszakaszokat megszüntetni.

Ezzel még azok is a közútra kényszerülnek, akik a vasutat választanák. Így megerősödik az autós és útépítő érdekcsoport, új autópálya- és útépítő beruházásokat zsarolnak ki, s ahol kiépül az autópálya, a vasút kiépítése esélytelené ill. ráfizetésessé válik. **(Ha a gépkocsi-közlekedésbe ölt pénzek egy részét a vasútra költenék, gyakorlatilag minden közlekedési gondunk megoldódna.)**

A vasúttellenes és autópálya-pártoló rejtett ártámogatási beavatkozás nemcsak mérhetetlenül igazságtalan, antiszociális és ésszerűtlen, hanem kifejezetten kikényszeríti a közpénzeket főlemésztő, környezetpusztító gépkocsi-közlekedés növekedését.

Svájc Ausztriával ellentétben nem épített ki ennyire elhibázott közlekedési hálózatot, és nagyobb súlyt helyezett a vasúti közlekedésre. Ezért szabadult rá a nemzetközi autóforgalom a most ettől szenvedő Ausztriára (és szabadul nem-sokára Magyarországra), míg Svájc a markába nevet.

Ausztria most kétségbeesetten próbál féket vetni a rázúdult észak-déli, kelet-nyugati átmenő-forgalomnak, de mindhiába. Sebességkorlátozást és súlykorlátozást vezettek be kamionok számára. Megtiltották az éjszakai áthaladó teherforgalmat. Meghatározott számú „tranzitjegyet” osztottak ki az érdekelt országoknak, s ha ezek elfogynak (s rendszerint már az év közepéig elfogynak) az illető ország kamionjait nem engedik az országba. Legalábbis megpróbálják nem beengedni. Nem ritkák a 20-30 km-es, néha napokig tartó közlekedési dugók az autópályákon, de gyakran még a róluk leágazó mellékutakon is. Egykor idillikus és elégedett falvak, városok fuldokolnak és lázadoznak. Ausztria szabályos hadiállapotban áll az Európai Gazdasági Közösség országaival, mert azok „rákaptak” az osztrák

autópályákra, s a korlátozási kísérletek miatt ellenintézkedésekkel fenyegetik, zsarolják Ausztriát. Még tettlegességre is sor került a külföldi kamionsofőrök és a vámőrök között. Az agresszív kamionblokádok alkalmával komolyan szóba került harckocsik bevetése is.

Most a 80-100 km/óra **sebességmaximum bevezetését tervezik** autópályákon is(!) (Grácban már csak 30 km/óra sebességgel szabad autózni), hogy gátat vessenek az eddig megzabolázhatatlan közúti autóáradatnak. Ezt akarjuk? Ráadásul kényszerű adóemlékekkel fűszerezve? Növelni akarjuk közlekedési gondjainkat, s 8-10 év múlva másodszor is előről akarunk kezdeni mindent?

Ha Magyarországon az autópályák rendszerét építik ki, egyszerűen semmilyen módon sem tudunk gátat vetni az átmenő-forgalom lavinájának, mert rossz gazdasági helyzetünk miatt tehetetlenek leszünk az útjainkra rászokó gazdag országokkal szemben.

Ezek nem valamiféle zöld vagy zöldes elképzelések, hanem – egy, a mi gondjainkat előrevetítő – átmenőország kézzelfogható, keserves válsága. (Ausztriában a szélsőbaltól a középpártokon át a szélsőjobbba már mindenki gyűlöli az átmenő-forgalmat és a vasút elmulasztott fejlesztését siratja.) Ha a magyar közlekedési miniszter erről nem hallott – márpedig úgy tűnik nem hallott – akkor kérdezze meg osztrák kollégáját. Így saját fülével hallhatja, amit az átlag osztrák újságolvasó már betéve tud: „A gépkocsi-közlekedésre építő közlekedési rendszerek kialakítása egyértelműen elhibázottnak bizonyult, visszamenőleg is.”

Még a gazdag Ausztria sem engedheti meg magának az autópálya-elképzelés fönntartását. De az egyéb válságokkal küzdő Magyarország végleg káoszba sodródik, ha belesétál az autópálya-csapdába.

Nyílt levél Demszky Gábor főpolgármesterhez

Tárgy: *Egyszerű módszerrel a tisztább levegőért, ésszerűbb közlekedésért***Tisztelt Főpolgármester Úr!**

Bár rendkívül tanulságos a zürichi, szingapúri vagy némelyik holland közlekedési modell, a stockholmi terv a legésszerűbb, leggyakorlatiasabb, s egyszerűsége miatt Budapest számára a legkövetendőbb.

Tervezik – talán a terv időközben meg is valósult –, hogy magasabb áron, kötelező külön villamos-busz-metró havijegyvet hoznak létre személygépkocsi-vezetők részére. A jogosítvány ill. forgalmi engedély csak a különleges bérlettel együtt érvényes, továbbá a gépkocsi-tulajdonos köteles minden parkolásnál a bérlethez tartozó letéphető igazolókártyát látható helyre, a szélvédő mögé helyezni. Ha ezt nem teszi meg, szigorú büntetéssel sújtják. (A Stockholmba látogató vidékiek a bérlet egy- vagy többnapos megfelelőjét is megvásárolhatják.) E bérletek birtokában az autótulajdonosok ezerszer meggondolják, hogy gépkocsiba üljenek-e vagy mondjuk földalattiba. És azt is meggondolják, hogy lemondjanak-e mégis az állandó kocsikázásról ill. a vele járó drága villamosbérletről. Ezzel a módszerrel **egyszerre oldódnak meg a tömegközlekedés kínzó anyagi gondjai és az autósforgalom csillapítása.** „Mellékterméke”: a tisztább levegő, s a mérhetően kisebb egészségügyi kiadások. A módszer népszerűsítése és zökkenőmentes elfogadtatása érdekében **a bevezetéssel egyidejűleg tanácsos enyhíteni a tömegközlekedés tarifáin ill. célszerű új kedvezményeket bevezetni.** A bonyolult ötletek és a tömegközlekedés árainak emelése helyett miért nem alkalmazzák nálunk is ezt az egyszerű, ésszerű, igazságos és szociális módszert? Nincs elég ólmos vérű, asztmás, szét-szórt, ideges, rákbeteg felnőtt és gyerek?

Tisztelt Főpolgármester Úr! Tegyen róla, hogy a stockholmi terv budapesti modellé váljék!

Burgenland, 1991. november 23.

Kiszely Károly

HULLADÉK

– Az ipar elsősorban szemetet gyárt –

Megoldás vagy blöff?

Miközben Magyarországon egyre többet áradoznak a hulladék osztályozásának és újra-fölhasználásának nyugati módszereiről, e módszerek hazájukban 80%-ban a környezetvédők és fogyasztók megtévesztésére szánt cselnek bizonyultak. A „szemétygártó” iparágak ugyanis – mint pl. a csomagolóipar – **a hulladék gondos osztályozásának és az újrahasznosítás ígéretének előtérbe állításával csak azt akarták és akarják elérni, hogy továbbra is növekvő mértékben gyárthassák és adhassák el a gyorsan szemétté változó áruikat:** a kólás- és sörösdobozokat, műanyagpalackokat, tetra-csomagolókat, egyszer használatos üvegeket, az egyszeri vagy rövid használat után eldobandó, nem javítható cikkeket (pl. műanyagborotvák, fölthetetlen tollak, javíthatatlan műanyagcipők, reklám szórólapok stb.).

Tény: ha már szemét keletkezett, azt valóban osztályozni kell, és legalább meg kell kísérelni az újrahasznosítást! Ám ennek semmi köze sincs a megoldáshoz. **E módszer csak a szemétkatasztrófa tüneteinek szükséges, de csekély enyhítése. A megoldás: a hulladék csökkentése, a hulladék keletkezésének elkerülése.** Erre is vannak – éspedig igen hatékony! – módszerek. Ezekről hivatott **elterelni a figyelmet – a szemétszaporító iparágak akarata szerint – a „recykling”-blöff.**

Elsősorban nem a szemétszállítást, –elhelyezést, –megsemmisítést és újrahasznosítást kell az adófizetővel és a fogyasztóval megfizettetni, hanem a szeméttel szaporító, nélkülözhető cikkek gyártását, forgalmazását és fogyasztását. Ez könnyen elérhető egyfajta, megfontolásra készítő mértékű **„hulladék-ÁFÁ-val”, amit a vásárláskor kellene kifizetni.** Érdemes volna a szeméttel adót úgy kialakítani, hogy a gyártó és forgalmazó ne háríthassa át teljes mértékben csak a fogyasztóra, bár a megvásárláskor a fogyasztónak kellene viselni a fő terheket. (Érvényesüljön e kérdésben is „az okozó fizessen” elv!) Hogy az intézkedés ne legyen népszerűtlen,

egyidejűleg ingyenessé kellene tenni a szortírozott hulladék elszállítását, s a vegyes szemét elszállításának árát növelni kellene. (Ha ez nem lehetséges, az ellen-súlyozás formája valamilyen adócsökkentés vagy szociális juttatás lehetne.)

Néhány megjegyzés az „újrahasznosítás” tökéletlenségéről. A legfejlődtebb országokban is a hulladékoknak csupán egy részét osztályozzák, **a veszélyes hulladékoknak pedig alig 20%-a kerül osztályozásra** (pl. szárazelemek, elektromos telepek, akkumulátorok stb.). Ezért a fogyasztói szeméttől túl – melyet az adott árucikk megvásárlásakor a fogyasztói árba beépítve kellene kifizetni – a **veszélyes termékekre kiszabandó „betéti díjat”** is fontolgatják, melyet a kérdéses termék átvevőhelyen történő leadásakor kapnának vissza a fogyasztók. **A hulladékpapír – már ami egyáltalán előkerül – újrahasznosítása is súlyosan megterheli a környezetet, és az eljárás energiaigénye sem csekély** (igaz, az újrahasznosítás még mindig kíméletesebb folyamat, mint a „szűz” papír gyártása). A fém kólás- és sörösdobozok, konzervdobozok gyakorlatilag nem hasznosíthatók újra, mert több fémből állnak. Számos műanyag sem dolgozható föl újra vagy földolgozásuk túlságosan költséges. A veszélyes hulladékok, mérgező melléktermékek „biztonságos” elhelyezése a fejlett országokban is rendszerint csak abból áll, hogy a szegényebb országokba szállítják, csempésztetik azokat. (Ausztria pl. Európa harmadik legnagyobb hulladékexportőre.) A szemétkivétel hivatalos becslések szerint kétharmad részt törvényellenesen történik, s ezáltal különösen veszélyes. (A veszélyes hulladék 70-80%-át azonban a fogyasztók így is szétdobálják vagy a vegyes szeméttel keverik.) A szemétszaporító árufélékre kivetett szeméttel viszont a legóvatosabb becslések szerint is 40%-kal csökkenne a szemétmennyiség, ami az eddigi folyamatokhoz képest átütő jelentőségű volna. Az emberek átállnának a tartós, javítható (pl. újralapalható cipő), visszaváltható (pl. visszaváltható

üveg) áruk és az olyan cikkek vásárlására, melyek végleg elhasználódott részei külön kicserélhetők, s a termék egésze nem kerül hamarosan a hulladékok közé (pl. tölthető töltőtoll). A vállalatok pedig ilyen cikkek gyártására állnának át.

Az az érv, miszerint először kizárólag a „recykling-neveléssel” foglalkozunk, s csak a szemétsztályozás és „újra-hasznosítás” általánossá válása után fordítsunk figyelmet a hulladék keletkezésének elkerülésére – tarthatatlan.

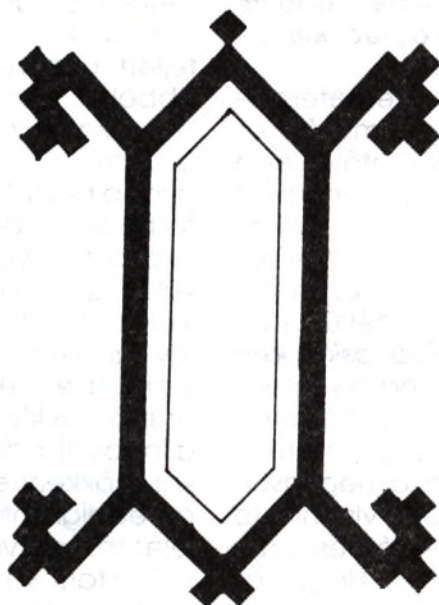
Befejezésül álljon itt egy idézet a heidelbergi Környezetvédelmi és Jövőkutató Intézet (UPI) munkatársának, Dieter Teufelnak a tanulmányából (Ökoadó, Natur c. német folyóirat 1988. ápr. szám).

Nagy lehetőségeket kínál az ökológiai adóreform a szemétségsemmisítés terén. Bár az utóbbi években szünet nélkül arról beszélnek, hogy a szeméttelést erélyesen csökkenteni kell, a szeméttartályok és szeméttelpek egyre jobban megtelnek. A kormány és a csomagolóipar közti önkéntes megállapodások azt a papírt se érték meg, amelyen közzétették ezeket. **Különösen cselesen hatott a csomagolóipar stratégiája, az ország elárasztása üvegyűjtőkkel. Ez a polgároknak olyan lélektani hatást keltett, hogy a kérdés**

meg van oldva, mivel az egyszer használatos üvegek egy részét óüveggéként újra felhasználják. **Alig valaki tudja azonban, hogy a környezetszennyezési és energiamegtakarítás csekély.** Ha pl. az üvegyártásnál az óüveg aránya 10%, a teljes üvegfelhasználás csak 2%-kal csökken.

Az ipar azonban pontosan azt érte el, amit akart. Nem az egyszer használatos üvegekről való lemondás nőtt, hanem a piac. Hasonló fog valószínűleg megisméltődni az alumínium üdítőital-konzervekkel és a műanyag-palackokkal.

Néhány gyűjtőautomata a kritikusokat valószínűleg megingatja, és az egyszer használatos csomagolásokkal szembeni ellenállást meggyöngíti. Az UPI ezért öko-adót javasol az egyszer használatos üvegekre, a konzervdobozos üdítőitalokra, a műanyagpalackokra, a tetracsomagolásra, spré-dobozokra, alufóliára és a reklámanyagokra. Ezáltal a szemét évente 4 milliárd körüli egyszer használatos italcsomagolótól, 400 000 tonna műanyagtól, 15 000 tonna alumíniumtól, és 500 000 tonna színes papírtól mentesül. Az állam ezzel a környezetvédő intézkedéssel 13 milliárd márkát nyerhet az öko-adón. Ez a szemétségsemmisítésre szánt piacgazdasági adómenyiség egymagában 25-szöröse a környezetvédelmi minisztérium teljes költségvetésének.

VÍZGAZDÁLKODÁS, FOLYÓSZABÁLYOZÁS

- A következő háborúkat vízért vívják majd,
nem olajért –*
- Vízügyi szakembereink jóvoltából még megtanulunk vízbőségünk közepette szomjan veszni –*

Az ártéri gazdálkodás

A Tisza-völgy természeti adottságai és a vízlépcsők

A Tisza menti vízépítéseket, ha különböző mértékben is, de mindig meghatározták a Tisza-völgy természeti adottságai. Ezek közül kiemelkedő jelentősége a tiszai árterület lefolyási viszonyainak s az ártérre hulló csapadék mennyiségének van. Az ártér felszíne a csapadékvíz hordalékszállító képességével függ össze. A Tisza áradásakor a medréből kilépő víz sebessége csökken, emiatt hordalékának jelentős részét közvetlenül a part mentén rakja le. Az így keletkező természetes gát, az ún. övzátóny nem képes a kiáradó vizet a mederben tartani, de azt meg tudja akadályozni, hogy apadáskor az a folyóba visszahúzódjon. Az ártéren rekedt víz posványokat, mocsarakat alkotva gátolja a terület hasznosítását. E folyamat ellen kétféleképpen is lehet védekezni. A tiszai vízépítések történetét áttekintve mindkét módszer alkalmazására találunk példát.

Az első lényege a következő: **a kiáradó vizet a lehető legnagyobb területen kell szétteríteni, majd apadáskor gondoskodni kell arról, hogy a mederbe visszafolyhasson. Erre az alapelvre épült a középkori Magyarország vízgazdálkodása.** A vizek szétvezetését egy kiterjedt „fokrendszer” oldotta meg. A fok mellékágszerű bemélyedés egy folyó árterén. Középkori okleveleink egy része, valamint a fokok elnevezései és elhelyezkedése arra utal, hogy **mesterséges csatornákról** van szó, amelyek célja az áradó víz szétterítése, majd a levonuló ár nyomán visszavezetése volt a mederbe. A fokok lehetőség szerint az egyes ártéri medencék, öblözetek legmélyebb pontjain nyíltak, így ezeket a medencéket és a bennük található tavakat, holtágakat a víz mindig alulról felfelé, tehát a fő folyással ellentétesen töltötte fel. Ennek következményeként a lehető legkevesebb hordalék jutott a holtágakba és a tavakba. **A víz egyenletes szétterítésével** pedig meg lehetett akadályozni az ár hirtelen kitöréseit, mérsékelni lehetett pusztításait, azaz végső soron csökkent-

hető volt az ártéri mederváltozások mértéke és üteme. Az alulról töltés másik előnye az volt, hogy az árhullám levonulása után a víz és holtágak vizének egy részét, a mélyedések, időszakos víztárolók, laposok vizét pedig teljes egészében le lehetett vezetni. A körülöttük fekvő réteket, legelőket, erdőket és gyümölcsösöket ily módon ármentesítették. A fokrendszer tehát egyszerre biztosíthatta a terület ártéri jellegének s az ennek megfelelő növényzetnek és állatvilágnak a fennmaradását, valamint az ártér mezőgazdasági hasznosítását. A török hódoltság időszakában az Alföld nagy része hadszíntérré vált. Hadi körülmények között vízépítési munkákat nem lehet folytatni. A fokok megfelelő tisztítás híján feliszapolódtak, az ártér elvadult. Ezt a folyamatot erősítette az Alföld ligeterdeinek kiirtása. A XVII. sz. végére az Alföld nagy kiterjedésű erdőségei eltűntek, az utánuk maradó pusztaság teljes egészében ki volt szolgáltatva a szél és a víz pusztító erejének. A XVIII. századtól az erdőirtás egyre jobban kiterjed a Tisza vízgyűjtőinek hegyvidéki területeire is. A vízgyűjtő lefolyási viszonyai megváltoztak. Vízvisszatartó képessége csökkent. A folyók által szállított hordalék és víz mennyisége nőtt. Az ártér egyre gyorsabban töltődött fel. A fokok eltömődése miatt az árvíz nem tudott visszahúzódni a mederbe, egyre kisebb lett az ártér tározókapacitása, az árvízszint emelkedett. Az övzátónyokon kívül rekedt vizeket belepte a növényzet. Az ártéri szigetek fokozatosan elvesztették az ártér mélyéhez mért relatív magasságukat, így a víz a korábban biztonságos helyeket is fenyegette. Jól példázza ezt az 1689. és az 1712. évi szegedi árvizek története. 1689-ben a tavaszi ár még lefolyást talált a várost körülvevő laposokon, 23 évvel később, 1712-ben azonban már átbukott a szigeten, és teljes egészében elpusztította Szegedet. Ilyen körülmények között került napirendre **a XIX. század elején a Tisza újbóli**

szabályozása. E szabályozás azonban szögesen ellentétes volt az előbb ismertetett módszerrel. Ennek oka részben az volt, hogy **nyugat-európai iskolákban nevelkedett vízmérnökeink többsége nem ismerte a magyar vízepítészet hagyományait,** részben az, hogy az egyre inkább terjedő monokulturális mezőgazdaság számára nem volt kedvező egy ennyire **differenciált terület,** mint a tiszai ártér. Végző soron e két tényező döntötte el, hogy az ártér elvadulása ellen nem a hagyományoknak megfelelően, hanem a folyógáták közé szorításával védekeztek, és az ár gyors elvezetésével igyekeztek ármentesíteni az Alföldet. Egy egyenesen bő csapadékelosztású területen ez a módszer eredményre vezethetett volna. Nem így az Alföldön. E terület csapadékvizsgálatai ugyanis rendkívül szélsőségesek. 100 évből átlagosan 28 igen száraz, 23 száraz, 32 nedves és csak 17 év kedvező. Hosszabb idő átlagát tekintve az évi csapadék mennyisége 500 mm körül van. Aszárazabb időszakokban azonban csak évi 265-300 mm körül, a csapadékosabb években viszont 1000-1100 mm körül van. **Ilyen éghajlati viszonyok mellett az Alföldön a vegetációs vízigényeket hosszú távon nem a csapadék, hanem a Tiszának és mellékfolyóinak árvizei elégítik ki.** Az árvizek gyors levezetésével a víz utánpótlásától fosztjuk meg a területet. A természeti adottságokkal így kevéssé számoló szabályozás következménye, hogy az igen száraz és a száraz években az Alföldet aszály sújtja, a nedves időszakokban viszont az egykori laposok helyét belvíz önti el. **Az Alföld tehát egyszerre szenved a víztől és annak hiá-**

nyától. E gondot részben öntözőcsatornák segítségével igyekeztek megoldani. Ez azonban nagy területek elszikesezéséhez vezetett. Ezt az úgynevezett másodlagos szikesezést gyorsította, hogy a belvízcsatornákat is felhasználtaöntözésre. E tevékenység káros hatásainak felismerése után ki kellett alakítani az öntözőcsatornák rendszerét is. Ennek érdekében megkezdődött a Tisza csatornázása, azaz a tiszai vízlépcsők építése. A folyóra eredetileg 5 vízlépcsőt terveztek. Ezek közül a tiszalöki és a kiskörei már megépült. A csongrádi vízlépcsőnél pedig – bár a mű építésének tényét az illetékesek tagadják – jelenleg folynak a hullámtér rendezésével kapcsolatos munkálatok. A záhonyi és a vásárosnaményi vízlépcsők egyelőre csak távlati tervek. **A vízlépcsők építése a jelenleg alkalmazott folyószabályozásnak szerves része, lehetővé teszi a felmerült gondok megoldását, ugyanakkor újabb súlyos károkat eredményez.**

Ezeket a károkat a széles közvélemény a nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatban már megismerhette. A jelenlegi vízgazdálkodás tehát a társadalom újabb és újabb erőfeszítését igényli ahhoz, hogy az általa felvetett újabb és újabb gondokat meg lehessen oldani. Csakhogy ezek a megoldások egyre inkább meghaladják a gazdaság teljesítőképességét. Épp itt az ideje tehát, hogy az újabb vízlépcsők építése helyett ismét átgondoljuk a folyószabályozás lehetséges módszereit, és az Alföld természeti viszonyainak megfelelő módszert dolgozzunk ki. Nemcsak az Alföld növény- és állatvilágának léte függ ettől, hanem a jövőnk is.

Molnár Géza

TERMÉSZETVÉDELEM

*– A természetvédelem a környezetvédelmen
belül is elnyomott kérdés –*

Halálra szánt őstermészet

– *Mentsük meg a Drávát, Közép-Európa egyetlen természetes állapotú folyóját!* –

Hónapok óta gyűjtöm az erőt, hogy írjak a Dráváról. Már a címet is elterveztem: „Az elfelejtett folyó”. A Dráva ugyanis eddig annak köszönhető épségét, hogy félreeső volta, határsávi helyzete miatt elkerülte a figyelmet. A természetrombolóképp úgy, mint a természetvédőkét. Most ez a körülmény okozhatja veszét: A természetpusztítók már kezdik észrevenni, a természetvédők szemében – megmagyarázhatatlan okokból – még mindig szinte érdektelennek számít.

A Dráva az elmúlt hónapokban megszűnt „elfelejtett folyó lenni”, ezért új címet kellett választanom. Végleg fölfedezték – de nem a természet védelmezői. Már nemcsak az értelmetlen erőművek mániákus építői vetettek rá szemet, hanem a tömegturizmus istencsapása is elkezdte fenyegetni. Egy olasz-magyar vállalat „nagyszabású üdülőkörzetet” akar a Dráva mellett kialakítani, s ennek terveit már el is készítette. Első lépésben „gyógyszállót” akarnak létesíteni, de videofilmek segítségével „érdeklődő nyugati tőkéseket” toboroznak vállalkozásuk kiszélesítéséhez. Potom pénzért már fölvásároltak egy (-két) laktanyát a hozzá(-juk) tartozó területtel. Várható, hogy a Dráva-környék fölvasárlása folytatódik, elharapózik.

A Dráva Közép-Európa utolsó természetes állapotú folyója. Nyugat-Európában is csak egy hasonló folyó és folyókönyék található, melyet eddig elkerült a rombolás: a Loire és vidéke. A Dráva (és nem a Tisza) Magyarország második legbővizűbb folyója, Olaszországban ered, Ausztria jórészén és a volt Jugoszlávián folyik át, Magyarországot is érinti, Horvátországban torkollik a Dunába. A Dráva a Duna halbölcsője.

A Dráva még élő folyó: itt-ott erdőtől elmossa a partot: szigeteket hoz létre, s élő fákat sodor a szigetekre; új mellékágaknak tör utat, a régieket föltölti; árterei igazi dinamikus árterek keletkező

és föltöltődő holtágakkal, mocsarakkal. A Dráva vidékén itt-ott még előfordul a másutt már kiirtott szlavóniai tölgy, melyet különlegesen értékesé tesz, hogy a vírusbetegségekkel szemben ellenállóbb. A magyar Drávavidéken még nem ritka az egész Ausztriában már csak néhány négyzetméteren(!) élő szépséges kockásliliom. (E virág szívtelen kiirtásának ausztriai története külön fejezet lehetne.)

A Dráva-ártér közelében szörnyű mezőgazdasági monokultúrák közé ékelődve található még néhány legerdő, fás legelő, gyönyörű szép 2-300 éves tölgyekkel. **A legutolsó megmaradt ártéri település Révfülu,** mely még sokat őriz az egykori ártéri falvak mesebeli varázsából. Sajnos, bódéépítő horgászok, fűnyírómániás városi polgárok vásárolták föl a falut, és folyamatban van a kisközség egészen egyedülálló jellegének szétrombolása. Most még (1-2 évig) meg lehetne menteni Magyarország egyetlen ártéri települését a falu **védett képűvé** nyilvánításával.

A Dráva-menti ártéri erdők igazi mérsékelt égövi dzsungel, melyek nyáron az Amazonas melletti őserdőkre emlékeztetnek: áthatolhatatlan embermagasságú vagy még magasabb csalán, tüskés indák, folyondárok, kidőlt mohalepte korhadó fák, kidőlt sarjadó, továbbélő törzsek, szúnyogfelhők és szitakötők, pillangók, békakuruttyolás, gázlőmadarak, madárcsicsergés, folyózúgás... Ha valaki part menti túrát tervez, érdemes május elejéig elindulni, amikor még nincsenek szúnyogok, és a csalán, vadkomló nem nőtt hatalmasra.

Ha magas a vízszint, a folyó a fák közé ér, ha alacsony, előtűnnek az állandóan újraformálódó kavicspartok. Az itteni erdők jellegzetessége a borostyánnal benőtt fatörzsek.

A közvetlen vízpart egyik varázsát az adja, hogy egy-egy osztrák, jugoszláv vagy magyar műanyagpalack kivételével szinte semmi jele az emberi jelen-

létnek. Valahogy olyan érzés a kavicsos partokat járni, mintha Alaszka vagy Kanada távoli folyói mellett járnánk nyáridőben. A Dráva mellett megérezni a természet erejét, hatalmát, valóságos sokféleséget, s ez az, amit a civilizált ember nem szeret, nem tűr, nem ért – ezért pusztít. A Dráva még eszünkbe juttatja: nem mi vagyunk az urak. És nem is leszünk. Legföljebb sírásók.

Az ártéri erdő, liget, mocsár, természetes medrében hömpölygő folyó nemcsak leírhatatlanul szép, hanem nagyon is kézzelfogható haszna van: tisztítja a felszíni és felszín alatti vizeket (jelentős széndioxidcsapda is). Ha a folyókat „szabályozzák” és ezzel ártereit megölik, a vízminőség gyors romlásnak indul. Az élő ártér a folyók és a környező vidék méregtelenítő szerve. Hasonló szerepet tölt be, mint az emberi szervezetben a máj. Súlyos májzsugorban szenvedő országunk nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy életfontosságú szerve tovább sorvadjon.

Egy hektár élő ártér minimális működési költséggel 3-4 ezer USA-dollár értéket termel évente csupán a tisztító hatásával. Ezzel szemben egy hektár búzatábla hozama kevesebb mint ezer dollár, és ennek is nagy része termelési költség. Ha tehát az árteret elpusztítjuk, óvatos becslések szerint is négyszer annyi anyagi veszteség éri az országot, mint amennyi látszathasznót kipréseltünk az árterek tönkretételéből. Egyszerűbben szólva még nagyobb hiánycikk lesz az ivóvíz, még több zacskós vizet kell forgalmaznunk még nagyobb ráfordítással, gyakoribb lesz a rákbetegség, a krónikus nitrítmérgezés, és az ún. kék csecsemőhalál (a nitrít-nitrátos víztől) és a több megbetegedés miatt tovább növekednek az egészségügyi kiadások: tehát tovább kell emelni az adókat, SZTK-hozjárulásokat, gyógyszerárakat stb. Az adóemelésről pedig jól tudjuk, hogy növeli a munkanélküliséget. A munkanélküliség pedig – segélyek formájában – újabb pénzeket von el az államkasszából, amit pótolni kell stb. stb.

Talán megbocsátja nekem a kedves olvasó, ha közönségesen fogalmazok: ha több adót akarsz fizetni, ha

rosszabbul akarsz élni, netán nyomorogni, betegeskedni, munka nélkül maradni, ha annyit akarsz fizetni az ivóvízért, mint a francia pezsgő ára, akkor csak járul hozzá a folyóárterek szétmúlásához. Az ilyen vállalkozások hasznát kevesek teszik zsebre, de óriási kártételeinek terhét éppen az a többség viseli, mely a haszonból semmit sem kap. Az ártéri erdő és liget, a még természetes folyó úgy hozná a legnagyobb anyagi hasznat is, ha nem irtják ki, nem szárítják ki, nem csapolják le, nem „szabályozzák”, nem „hasznosítják” hanem egészen kényelmesen úgy hagyják ahogyan van. A legkifizetődőbb gazdasági vállalkozás a Dráva-parton a nemzeti park alapítása volna. Ha valakinek ez nem tetszik, mert beavatkozásokat, „hasznosítást” akar, akkor ez csak úgy váljék lehetővé, hogy a „hasznosító” viseli a terheket és vállalja a következményeket is, fedezi például az ivóvízellátás és a gyakoribb **megbetegedések, az életminőség romlásának, a halgazdálkodás kárának** stb. teljes költségét. Ebben az esetben a „hasznosítás” sürgetői le is mondanának terveikről. Ámde a jelenlegi torz teherviselési viszonyok között mások adóiból akarják kifizettetni beavatkozásaik valamennyi terhét.

Ezért is – szó szerint minden áron – keresztül kell vinni a Dráva-vidék és a Dráva magyar szakaszának legszigorúbb védelem alá helyezését, akár nemzetközi segítséggel is.

A Dráva és a Mura jugoszláv-magyar határfolyói szakaszát a határsávi védettség őrizte meg olyan pótolhatatlan értékűnek, mint amilyen. Mindenműnyereszkedés és befolyásolás, erőszakolt „hasznosítás” csak ronthat ezen a helyzeten. Az épen megmaradt Dráva-parti természet a kommunista rendszer kevés pozitív melléktermékeinek egyike. Vannak ilyen kínos politikai összefüggések. (Ausztriában például sok értékes területet csak a náci uralom alatt

*Szinte mindenki megfélemezte róla, hogy a Mura magyarországi szakasza is (helyenként) a Drávához hasonlóan fokozott védelemre érdemes!

sikerült védelem alá helyezni – a demokráciában nem.) **A határsáv megszűntével a Dráva és vidéke sokszzerűen kiszolgáltatottá vált.** A határsáv föloldása csak a politikában jelentett ünnepnapot – a természet számára gyásznap lett.

Úgy tűnik, általában az ártéri erdők, ligetek, rétek valódi értékét nem ismerték föl Magyarországon sem a gazdasági szakemberek, sem a természetvédők. Épp azért, mert sajátos kincsei Magyarországnak, még sok van belőlük (más országokhoz képest), azt hisszük, nem érdemelnek különösebb védelmet. Csak hát nem véletlen, hogy a természet oly sok ártéri erdőről gondoskodott: nélkülük gyorsabban és súlyosabban borulna föl a természetes egyensúly és pusztulnának ki eme egyensúly növényi és állati őrei. Számos országban éppen az okozta az ártéri erdők veszét, hogy sok volt belőlük. A kutya se védte őket, így végük is lett: gátak, ipartelepek, erőművek, csónakházak, vegyszerezett mezőgazdasági monokultúrák foglalták el a helyüket.

Magyarországon se érveljünk az ártéri erdők védelme ellen azzal, hogy még „sok” van belőlük. Villámgyorsan el lehet pusztítani őket. (El is fogják pusztítani őket hamarosan, ha most nem teszünk valamit a megmentésükért!) Egy napon majd megdöbbenve vesszük észre, hogy nyom nélkül eltűntek. Már akkor is késő lesz, ha a földgyaluk elé állunk. A maroknyi természetvédő kevés ahhoz, hogy egyszerre tudjon a japán és nyugat-európai földgyaluk elé állni a Dráva, Mura, Rába, Bodrog, Tisza, Körös, Túr, Duna mentén.

Bár még mindig fenyeget a drávai vízlépcsők terve, és résen kell lenni az ügyben, mégsem ebben látom a fő veszélyt. Az ilyen tervek lejáratták magukat, nem hiszem, hogy a drávai vízlépcsőket meg merik építeni. Hasonló, vagy még nagyobb veszélyt jelent, hogy a természeti értékek iránt érzéketlen külföldi vállalatok és magyar partnereik „nagy szabású üdülőkörzetet” akarnak kialakítani a Dráva-vidéken. Az új autótak, a megnövekedett gépkocsiforgalom, a vegyszeres szűnyogirtások, a zaj, a

kipufogógázok, a növekvő kommunális szennyvíz, a sok szemét, az üdülőkörzeteket kísérő fűnyírás téboly, a vegyszerezett golfpályák, a motorcsónakázás, víziszés stb. halálos csapást jelentenek a természet egyensúlyára. Lehet, hogy az autós érdekcsoport a Dráva-menti vasút megszüntetését is megpróbálná kizsarolni, ami önmagában is katasztrófát jelentene.

Nyomatékosan föl kell hívni az ország és a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy a Dráva jugoszláv-magyar szakasza Közép-Európa egyetlen ősállapotú folyókörnyéke, s a Dráva jelenlegi állapotában képes volt a beavatkozásokat kiheverni, elmosni. A Dráva és vidéke „Közép-Európa Amazonasa” és föltétlen szigorú védelmet érdemel.

A WWF és más nemzetközi természetvédő szervezetek segítségével kezdeményezni kellene a Mura és a Dráva magyar oldalának nemzeti parkká nyilvánítását, s közben tárgyalni is lehetne Horvátországgal magyar-horvát közös természetvédelmi park kialakításáról. Természetesen az is nagy eredmény volna, ha legalább magyar **Mura-Dráva-nemzeti park** létesülhetne!!! Kéréssel kellene folyamodni a WWF-hez és a természetvédelem olyan neves szószólóihoz, mint az angol trónörökös Károly herceg, hogy egyes különlegesen védendő területeket vásároljanak meg külön a Mura és a Dráva mentén, és helyezték rendkívüli védelem alá. Pl. a kockásliliomok, szlavóniai tölgyek egy-egy génbankját, néhány tölgyes legerdő, és a közvetlen folyópart legalább egy-egy szakaszát.

Véleményem szerint az esélyek most még jók volnának, csak kellő hangerővel kellene fordulni a nemzetközi természetvédő közvéleményhez. A Mura és a Dráva még valóban lenyűgöző folyók, és sorsuk azon múlik, kikkel fedeztetjük föl őket. Kezdjünk versenyfutásba azért, hogy a természet szószólói előbb ismerjék meg a Murát és a Drávát, mint a természetgyilkos nyerészkedők.

A magyar természetvédelem utolsó lehetősége

Az erdők, rétek, szántóföldek magánkézbe adása igen-igen megnehezíti új természetvédelmi és tájvédelmi területek létrehozását, és gyakorlatilag lehetetlenné teszi új nemzeti parkok létesítését.

A békés polgár bizonyosan meglepődik ezen az állításon, hiszen milyen értelmes érvet is lehetne találni természeti értékeink maradékának megmentése ellen? Csakhogy a kérdés nem csupán józan ész függvénye.

Ha a magyar természetvédelem és tájvédelem helyzetét összevetjük a szomszédos Ausztriáéval – ahol az erdők, rétek, legelők, szántóföldek döntő része magánkézben van – megdöbbentő tényeket tapasztalunk. Ausztriában, az Alpok országában egyetlen egy nemzetközileg elismert nemzeti park sincs, bár húsz éve ígérgetik a pártok nemzeti parkok létesítését. A szó szerint mesébe illő alpesi és Alpok aljai településeket és festői épületeket – a táj egyik fő jellegzetességeit – eltörölték a föld színéről. Természetbe illő stílusos alpesi házat már csak fényképen vagy egy-egy egészen eldugott zugban találhatunk. A legutolsó, még megmenthető épületeket napjainkban bontják. A génbankokat is jelentő, a tájnak arculatot adó, régi, sokféle fajtából álló parasztgyümölcsösöket – melyeket a reklámáradat „túlhaladottként”, alantasként pellengérez ki – markológépekkel tépték, tépik ki, s lassan nyomuk sem marad. (Dél-Burgenland egykor magyar, szelíd szépségű tájain a tornácos házak lerombolása után a cseresznyefákat is kiirtották. Az üzletekben már csak külföldi cseresznye kapható a banán árának 8-10-szereséért.) A nemzeti parknak javasolt területeket fölfokozott lendülettel betonozzák, aszfaltozzák, szállodákkal, épületfórmedvényekkel építik tele. Az ellenérdekeltektől érdekcsoportok sífölvonókat, libegőket, belterjes állattenyésztő telepeket, ipari és sportlétesítményeket telepítenek ezekre a területekre, hogy a nemzeti parkká nyilvánítást értelmetlenné, végleg lehetetlenné tegyék. A helyi lakosság és a helyi önkormányzatok még az egy-

szerű tájvédelmi és természetvédelmi területek létesítését is hevesen ellenzik az anyagi ellenérdekeltség és a magánbirtokosi viszonyok alapján (hogy a vadászérdekcsoport befolyását ne is említsük). Miért? Ha az erdők, rétek, legelők, szántóföldek magánkézben – vagy a helyi önkormányzatok kezében – vannak, tulajdonosaik érthető módon a lehető legnagyobb anyagi hasznot akarják belőlük húzni. Belterjes erdő-, legelő- és földművelést szeretnének folytatni, az ártereket, mocsarakat, nedves réteket lecsapolni, a folyókat az érdekeltektől érdekcsoport közbenjárására „szabályoztatni”, a patakokat „praktikusan” kiegyenesíteni, nyaralókat hétvégi házakat építeni, ill. területeiket ilyen célokra magas áron eladni vagy bérbe adni, minél több utat építtetni, melyek egyre nagyobb forgalmat vonzanak stb. Magyarán az ingatlanok magántulajdonosi rendszere – **ARÁNYOS természetvédelmi biztosítékok híján** – a rövidtávú gazdasági érdekeknek még az eddiginél is nagyobb fokú, sőt elsőpró uralmával jár. Mindez pedig azt eredményezi, hogy gyakorlatilag mindenki anyagi (és a szavazatok száma révén politikai) ellenérdekeltségbe kerül a természetvédelmi és tájvédelmi szempontokkal.

A helyzetet még tovább bonyolítja, hogy a magánbirtokosi viszonyok között rendszerint sok tulajdonossal kell(ene) megegyezni a kérdéses terület természetvédelem alá helyezéséről, márpedig ez szinte lehetetlen. Még olyan gazdag ország, mint Ausztria is alig-alig tudja összegazdálkodni a pénzt a védelemre javasolt területek bérletére, nemhogy megvásárlására. Ráadásul másféle érdekcsoportok nyomást gyakorolnak olyan irányba is, hogy az esetleg előteremtett pénzt mégse természetvédelemre költse az állam. A sok tulajdonossal folyó egyezkedés pusztán koordinálása is zűrzavaros: egyikük csak bérbe adni, másikkal csak eladni hajlandó területeit, a harmadik egyikre sem áll rá, a negyedik vagy bérbe adná vagy eladná, ám csak igen magas áron.

Ennek hatására viszont mások is kezdenek nagyobb árat követelni stb. Ismétlem, mindez még Ausztriában is leküzdhetetlen nehézségeket jelent. Hát akkor mire számíthat a gazdaságilag jóval hátrányosabb helyzetű Magyarország természetvédelme? „Vért izzadunk” – mondja Csoknyai Péter Burgenland tartomány természetvédelmi kormányfőtanácsosa. „Könnyű ott, ahol egy tulajdonos van, s annak is szinte csak önmagával kell megállapodnia” – utal nosztalgikusan a most még meglévő, de soha vissza nem térő magyarországi alkalomra.

Valószínűleg a fertő-tavi lesz majdan az első – nemzetközi normák szerint – elismert nemzeti park Ausztriában. És nem véletlen, hogy éppen a fertő-tavi. A jövő nemzeti park területének legnagyobb része Esterházy-birtok, így a bérleti szerződés megkötése egyszerűbb, ám a bérleti díj így is sokmillió schillingre rúg majd évente.

Erhard Krauss, a WWF ausztriai csoportjának egyik vezetője arra hívta föl a figyelmet 1987-ben, hogy aligha található Ausztriában már olyan természetes erdő, mint Magyarországon a Bükk, s amikor ott járt, alig hitt a szemének. Akkor még értetlenkedtem, és vitába szálltam vele, mert sehogyan sem fért bele e tény a demokráciáról alkotott sablonos elképzeléseimbe. Ma már negyedik éve élek Ausztriában, s tudom, hogy a figyelmeztetés igaz (volt). Erhard Krausstól tudtam meg, hogy az ausztriai természetvédelem eddigi legnagyobb eredményei szégyenszemre az önkényuralom évei alatt születtek.

E megállapításnál érdemes egy pillanatra megállnunk és elgondolkoznunk. **Nem arról van szó, hogy a demokratikus jogállam alkalmatlan volna a természetvédelemre,** hanem arról, hogy a vonatkozó jogállami biztosítékok hiánya miatt **a polgári demokráciák legtöbbje a természetvédelem terén nem működik jogállamként. A jogállam jelenleg megszokott formája, a természetvédelem és a jövő nemzedékek vonatkozásában, csak (gazdasági) önkényuralom:** lábbal tiporja, és még csak elméletileg sem ismeri el a jövő nem-

zedék jogait, az ember szempontjából is nélkülözhetetlen ökológiai rendszerek létehez való jogát, fűtül a hosszú távú érdekeinkre és a természeti értékekre, az ép természeti környezethez való jogot nem ismeri el alapvető emberi jognak. Pedig ezt a demokrácián tátongó intézményi és joghézagot ki lehetne tölteni egy független, meghatározott jogkörű, bizonyos helyzetekben vétőjoggal is rendelkező országos és helyi szószóló-rendszerrel. A természetvédelem helyzete azért is aggasztó, mert a környezetvédelmen belül, és a környezetvédők között is háttérbe szorított kérdés – a demokráciákban és piacgazdasági-magánbirtokosi viszonyok között talán még inkább, mint a parancsuralmi rendszerekben.

Vessünk újból egy pillantást nyugati szomszédunkra. Ausztria környezetvédelmi szempontból Európa harmadik legtisztább országa Norvégia és Finnország után. Ám, hogy e különben igaz kijelentés mennyire csalóka, kiderül, ha figyelembe vesszük az alábbiakat: (a nem kifejezetten szennyezésszerű) természetpusztításban és a természetvédelem szempontjainak durva félresöpprésében a kelet-európai országokon is túltesz. Bár a világ leggazdagabb – és egykor különleges természeti adottságokkal rendelkező – államai közé tartozik, mégsem futotta sem pénzből, sem jóakarattól, sem demokráciából nemzetközileg elismerhető nemzeti park létesítésére. De ezzel még nem mondtunk el mindent. Ausztria látszólagos tisztasága is otromba bűvészkedés eredménye a szegények rovására: a) A környezet elszennyeződése még a viszonylag kedvező statisztikákkal együtt is katasztrofális Ausztriában. b) A viszonylagos tisztaságot úgy érik el, hogy a mérgező-, veszélyes- és közönséges hulladékok és környezetszennyező munkafolyamatok jórészt a Harmadik Világba és Kelet-Európába exportálják. (A veszélyes hulladékok kivételének kétharmad része törvényellenesen bonyolódik.) c) Számos osztrák bank és vállalat érdekelt és vesz részt pénzügyi eszközökkel a Harmadik Világban történő természetromboló beruházá-

sokban, de a kelet-európai természetpusztításban is. (Pl. a magyarországi nyersfa olcsón történő tömeges és folyamatos fölvásárlásával Ausztria erdőket taroltat le Magyarországon.) És végül Ausztria nemcsak Európa harmadik legtisztább országa, hanem Európa harmadik legnagyobb mérgező-hulladék exportőre is. Ha Ausztriában maradna a sok méreg, szemét, rombolás, amit most Ausztria juttat más országokba, éppoly szennyezett és mocskos volna, mint bármely más ország.

A vázolt helyzetből és a polgári demokráciák tapasztalataiból következik, hogy most kell szigorú védelem alá helyezni Magyarország még megmaradt nem védett vagy alig védett természeti, táji és népi építészeti értékeit, most kell szigorítani és bővíteni a természetvédelmi, tájvédelmi és műemlékvédelmi jogszabályokat, legalábbis határozott lépéseket kezdeményezni ebbe az irányba, mert 1-2 év, vagy már néhány hónap múlva – a magánkezre adás nyomán – ez a lehetőség Magyarország számára végleg elmúlik. Egyfajta „most vagy soha” helyzet alakult ki, **a magyar természetvédelem lehetőségeinek utolsó pillanata jött el.**

Nyugaton annyira földuzzadtak a természet- és tájromboló iparágak, hogy helyi lehetőségeik jó részét már fölélétk, s új áldozatok után kutatnak. A sok betonozó, aszfaltozó, épületrémségek tömegét létrehozó, patak- és folyószabályozó, fakitépőgép- és fűnyírókereskedő, gyepgyomirtó-gyártó, erdővegyszerező, mindezeket a „vívmányokat” harciasan hirdető kis- és óriásvállalatok hada a nyugati túlkínálat miatt tehetetlenségében már mindenre képes. Ausztria két utolsó őszállapotú folyóját a Lapincot és Rábát a közelmúltban „szabályozták” tönkre, s e folyók partján a fűvet évente ötször-hatszordarus szárzúzó géppel nyírják egészen a vízpartig. Ugyanilyen sűrűn nyírják a patakpartokat az erdei- és dűlőutak szélét. Az erdőbirtokosok egyes területeit ellenszolgáltatás nélkül reklámcélból olyan vegyszerrel permetezik be, mely a fenyőn kívül minden más fát és növényt megöl, de elkezdtek valamennyi mezei

út aszfaltozását is. E lázasan préda után kutató vállalatok most arra készülnek, hogy rávessék magukat Kelet-Európára és Magyarország hegyeire, erdeire, folyóira, rétjeire, ártereire, valamilyen csoda folytán megmaradt természetesebb településeire – és persze az ország pótolhatatlan természeti értékeit is kiárusítani kész politikusaira, „önkormányzataira”. Ők akarták a nagymarosi vízierőművet megépíteni, ők terveztek Olaszországnak áramot termelő óriás gázerőművet az Őrségbe, ők akarják a Szolnok környéki Tisza-ártereket honkongi telepések városává változtatni, az Obudai-sziget ártéri erdei helyén kuplerájos, pornómozis „idegenforgalmi központot” teremteni, autópályák létesítésével a kelet-nyugati és észak-déli nemzetközi gépkocsi átmenőforgalmat Magyarországra szabadítani, és ezzel a hírheft ausztriai „közlekedési poklokat” ránk is kiterjeszteni, a paksi atomerőművet nyugati (!) áramtermelés céljából bővíteni, s az atomenergiáról megfizetett dicshimnuszokat zengeni stb.

Gazdaságilag, politikailag is elhibázott, rövidlátó és egy újabb, még mélyebb válságba vezető program az, mely vívmányként akarja Magyarországra erőszakolni azokat a nyugati rendszerhibákat, melyeket a Nyugat fölismert, megbánt, de az utólagos kijavítására még a gazdag polgári országoknak is alig van pénzük. (Épp a hibák maguk vonnak el annyi tőkét, hogy az újratekintés a lehetetlennel határos.)

Beigazolódott például, hogy az újratekintés gondjait nem a rendkívül gazdaságtalan és rejtetten óriási többletköltségeket okozó gépkocsi-közlekedés és autópálya-építés oldja meg, hanem a sokkal gazdaságosabb vasúti közlekedés, a vasúti szállítás és a tömegközlekedés fejlesztése, előtérbe állítása.

Nyilvánvalóvá lett az is, hogy nem új erőművek építésével lehet több és olcsóbb energiára szert tenni hanem hatékonyabb energiatölhasználással (tökéletesebb hőszigetelés, jobb hatásfokú gépek, motorok, hulladékfőtölhasználás, energiatakarékos villanygépek stb.).

Közismert **a hagyományos adórendszer elégtelensége** is, mely a jövedelmek és nyereségek aránytalan, az áruφέlésegek észnélküli megadóztatása által nagy munkanélküliséget idéz elő, csökkenti a beruházási és vállalkozói kedvet, a környezetet egek harmincadjára juttatja, s a környezeti károk anyagi terheit nem az okozóra, hanem az átlag adófizetőre és az áldozatokra hárítja. Ezzel szemben a jó adórendszerben alacsonyak a jövedelem- és nyereségadók, a környezetvédelmi szempontból kifogástalan áruφέlésegeket nem adóztatják meg, viszont igen magas ÁFÁ-t vetnek ki a környezetkárosító árukra és szolgáltatásokra.

Ámde olybá tűnik a helyzet, mintha politikusaink nem is hallottak volna ezekről a már fölismert nyugati hibákról, s velük akarnák országunkat a keleti típusú válságokból a nyugati típusú válságokba vezetni. Ezen intérményes hibákat a gazdag országok talán megengedhetik maguknak – mi nem.

Mellesleg nem is ébresztünk rokonszenvet magunk iránt a kelet-európai üzleti vetélkedési harcban, ha a keleti rendszerhibák után a nyugati rendszerhibák gyűjtőhelyévé nyomorítjuk az országot. (Pl. az autópályák előtérbe állítása a vasút fejlesztése helyett olyan óriási baklövés még „koncessziós eszközökkel” is, mint az ötvenes években volt a nehézipar sztalinista erőltetése. Az autópálya-dogma győzelme a vasút rovására egymagában képes nyomorba dönteni az országot a jelenlegi helyzetben.)

Nyugaton már jóézésű ember – és hovatovább senki – nem vágyódik autópályákra, benzinbűzre, zajra, autóforgalomra, beton- és aszfalttengerre, tönkreszabályozott folyókra, nyírt gyepre és fűnyíróbögésre, újabb golfpályákra, mérgekkel kezelt földekre és vegyszerezett élelmiszere, egységesített stílustalan épületekre, jellegzetességeitől megfosztott tájra. Legalábbis, ha Magyarországra gondol. Mi és a világ **csak veszítünk azzal, ha országunkat jellegzetességeiben kasztráljuk** néhány mohó, agresszív, fantáziátlan és minden ízlés híján lévő külföldi vállalat hasznáért.

Magyarország csak üres név lesz, ha az itt élők és ide látogatók nem érzik majd hol járnak. Mit segít, ha országunk csak a Nyugat rongyosabb, piszkosabb, öntudatában megtört, kolduló híru változata lesz?

Ne engedjük meggyalázni azt, ami nekünk **még** megvan, de amit Nyugat-Európa régen elveszített, és most már kezdene megbecsülni: országunk maradék természetességét. Ne züllesztünk csak üzemmé erdeinket, ne gyalázzuk meg szűkös alamizsnáért tájainkat, ne pusztítsuk el Európa talán legszebb ártéri ligeteit, erdeit! A megerőszkolt táj, a szerves építészet szétrombolása, a műkösisivatagszerű temetők, a dobozos kóla imádata, a szexboltok és szexturizmus csak Európa nyomortelepévé, nyilvánosházává zülleszti Magyarországot – keresztény vagy liberálszocialista kurzusával együtt.

Magyarország azzal hívná föl igazán a Nyugat és talán a világ jószándékú figyelmét, ha azt valósítaná meg, aminek a kezdetében most oly sok jóakarató ember reménykedik: Magyarországnak természetvédelmi-környezetvédelmi mintaországgá kellene válnia. Ezt most még könnyűszerrel megtehetné.

Foglalja a Magyar Köztársaság a legelső államok között az alkotmányba, hogy az ép természeti környezethez való jog **alapvető jog**. Kapjon a jövendő természet- és környezetvédelmi szószóló olyan jellegű és arányú jogkört, mint a legfőbb ügyész vagy az alkotmánybíróság. Lépjen föl hazánk diplomáciája azért, hogy a nemzetek közössége ismerje el a legmagasabb szinten: az ép természeti környezethez való jogunk alapvető emberi jogunk nekünk és unokáinknak. (Az egyre unalmasabbá váló nemzetközi koldulás helyett ezzel a föllépéssel bizonyosan az érdeklődés középpontjába kerülünk!) Legyen a természet- és környezetvédelem ismeret, létforrásaink védelmének elemi ismerete, alaptantárgy, a számtanhoz és anyanyelvhez hasonlóan. Az adórendszer kapjon öko-szociális jelleget. Valamennyi erdőgazdasági, mezőgazdasági és ipari üzem legyen köteles helyreállítani és megőrizni az őseredeti állapotokat

területének meghatározott arányú részén stb.

Ezek a lépések alig volnának költségigényesek ahhoz képest, amekkorára nemzetközi figyelmet keltenének és mekkora segítőkészséget váltanának ki, nem beszélve a kézzel fogható közvetlen pozitív hatásokról. (Pl. minden egyes forint, amit a környezet terhére „takarítunk meg”, legalább négy forintnyi kárt okoz az óvatos becslések szerint is.) Persze, a magyar diplomáciának jól és hangosan kellene ismertetnie reformjaink ilyen karakterét.

Az ökológiai átállás elkerülhetetlen kényszer. Ha nem építjük be a jelenlegi reformokba, tíz éven belül mindent kezdetünk újra! De akkor már az ilyenfajta kényszerű kullogás nem igen fogja öregbíteni hírnevünket.

Am a legsürgősebb tennivaló – hogy jóvátehetően ne történjék – a természet- és tájvédelem, a népi építészeti műemlékvédelem szabályainak szigorítása, bővítése, új természetvédelmi, tájvédelmi területek létesítése, a még nem védett népi épületeink védelem alá

helyezése, ill. e stílusban folyó építkezések támogatása, népszerűsítése.

A jelenleginél mindenképpen fokozottabb védelmet érdemel többek között a Mura, a Dráva, a Túr, a Bodrog folyók, a Rába osztrák-magyar határfolyói szakasza, az Őrség, a Vendvidék, a Kőszegi-hegység, a Tiszahát, valamint a Duna szépséges ártéri erdei Buda és Szentendre között stb. (Hasonló területek Németország nyugat felén már egészen különleges természetvédelmi területek volnának – ha maradt volna ott hozzájuk hasonló.)

A természetvédőkre és a még ép ésszel és ép szívvel rendelkezőkre hárul a föladat, hogy a keleti jelszavak korszaka után a nyugati kikiáltók után lódult országot kijózanítsa és valós érdekeire, lehetőségeire és értékeire ébressze. Mert semmilyen aszfalton fogant egyoldalú közgazdasági, jogi okoskodásnak sem volna szabad feledtetnie, hogy az élethez, a demokráciához és a gazdasághoz is földre, vízre, levegőre, urambocsá erdőre és természetre van szükségünk.

A rét épp oly értékes, mint az erdő

A rét biológiai-ökológiai szempontból legalább olyan értékes, mint az erdő. Az észnélküli erdőtelepítési kampányok bizony sok eltűnő, kipusztulófélben lévő növény, és a hozzájuk kötődő állatfajok, főleg rovarok (minden növényhez legalább 20 állatfaj, főleg ízeltlábú kötődik) életterét semmisítik meg. Így történt, így történik ez az Alföldön, a Budai-hegységben, a Kiszalárdon, az Őrségben. Ausztriában szörnyű, katonás 1m x 1m-es sorokba ültetett lucfenyő-monokultúrákat létesítenek az alpesi rétek helyén, hogy a papíripar növekvő igényeit csillapítsák. (Közben mérhetetlen pazarlás folyik a papírral.) Az ilyen fajta erdőtelepítések, faültetési kampányok a természetrombolás sajátos formái.

A rétet óvni kell a természetes beerdősüléstől is. Erre szolgál a nem túl korai évszakban végzett kaszálás vagy szárazzás. Ha rétünk „csak” természet-

védelmi terület, vagy természetszerű díszgyep akkor kétfévenként, kb. szeptemberben kell szárazítani vagy kaszálni. Azért ilyen ritkán, és azért nem előbb, hogy a réti virágok, növények – különösen az egynyáriak – megérlelhessék és elhullajthassák magvaikat. Később azért nem, hogy ne zavarjuk a téli álmra visszahúzódott állatokat.

Ha valamilyen okból minden évben kell kaszálnunk, lehetőleg akkor se tegyük ezt szeptember eleje előtt, de semmiképpen se augusztus előtt. Az égetés az önerdősülés elleni védekezés megengedhetetlen módja.

Ha a rétet kaszálóként szénatermelésre hasznosítjuk, akkor évente kétszer kaszáljuk, de ne túl korán. A Vendvidéken, az Őrségben és a Kőszegi-, Soproni-hegység vidékén hagyományosan évente kétszer kaszálták (kaszálják) a réteket: június 10. után a szénát, és augusztus 15. után a sarjút.

Ezen a vidéken nem szabad korábban lekaszálni a rétet, mert az egynyári növények, virágok kipusztulnak (nem tudnak magot érlelni), a két-hároméves növények is lassan eltűnnek, és csak a tarackszerűen szaporodó vagy nagyon korán magot érlelő növények veszik át az egyeduralmat. A szárazabb vidékeken nem ismerem a kaszálás rendjét, de azokon a vidékeken is a hagyományos

kaszálási rend útmutató lehet. Itt kell megemlítenünk, hogy Nyugat-Magyarországon **számos növényirtkaság utolsó menedékéül szolgáló rétet tesznek tönkre a karácsonyi árusításra szánt fenyőültetvényekkel.** Ezért úgy gondolom, ha jóézésű ember tudomást szerez erről, akkor nem vásárol lucfenyőt karácsonyfának.

A nyírt gyöptől ments meg uram minket!

“Tudják-e, hogy a nyírt gyp természetellenes dolog, és a természet ellen vét, aki nyírt gyepet hoz létre?” (RenéDubois)

A gyakran és rövidre nyírt pázsit ökológiai istencsapás, a növények egyenruhába bújtatása, állatok és növények fajgazdagságának mesterséges elszegényítése, életterük ökológiai sivataggá változtatása (“kultúrsivatag”), ökológiai koncentrációs tábor. A gyakori fűnyírással kiirtjuk azokat a növényeket, melyek a legszebb pillangókat és ártalmatlan lárváikat táplálják, ugyanígy elraboljuk a természetes egyensúly szempontjából oly nélkülözhetetlen sünök, cickányok, bizonyos madárfajok, gyíkok, békák, katicabogarak stb. életterét. A nyírt gyöp esztétikailag sem szép: aki ismeri a természetet, érzi, hogy a természet számára **erőszakot és nyomort jelent.** A fűnyírógép vijjogása már önmagában romboló: zavarja, elnyomja a természetes csöndet, a természet hangjait. (Egy szétszórt településen, az erdőszélen lakunk, de szinte nincs olyan nappali óra se hétköznap, se vasárnap, hogy valamelyik szomszéd ne bőggetné kellemetlenül fűnyíróját az egyéb hangos masinákról nem is beszélve.)

A kis felületű, néhány négyzetméteres nyírt pázsit, gyermekjátsszó hely ellen azonban nem lehet kifogást találni, ha a kert más zugaiban békében hagyjuk a csalánt, az árvacsalánt és a természetes egyensúly más növényi őreit, ha őshonos cserjékből ültetünk sokfajú élősvényt (vadrózsa, kökény, galagonya, vörösgyűrű, mogyoró, gertyán stb.). A rövidre nyírt fűvet sokféle madár kedveli, mert könnyebben találja

meg rovartáplálékát. (Túl nagy felületen ez az előny már hátrány, mert a madarak a nyírt gyep mesterséges viszonyai között károsan elszegényíthetik az állatvilágot.)

A nyírt gyep mellett vagy helyett érdemes természetszerű, rétszerű gyepet telepítenünk, sokfajta réti virággal (mint pl. margaréta, harangvirág, szegfűfélék, pimpófélék, kakukkfű stb.), melyek magjait esetleg magunk gyűjtöttük. **Minél ritkábban, minél később kaszálunk, annál jobb. Így az egynyári virágoknak is marad idejük virágozni, magot érlelni.** Legjobb, ha a rétszerű gyepet kaszával vágjuk. Ha kaszálni nem tudunk, akkor csak magasra állított fűnyírót használjunk. Jól egészíti ki a gyepet a kerti tó, melyet gondosan óvnunk kell a kiszáradástól. Tanácsos hozni bele béka- vagy varangy petét*, szitakötőlárvát*. Partja ne legyen meredek.

Figyelem! **A kerti kis tóba sohase tegyünk halat,** mert az ilyen kis egység egyensúlyát fölborítja a hal(ak) jelenléte, a hal csak sokkal nagyobb vízbe való. (A halak fölfalják a békapetéket, békaporontyokat, márpedig a rét, kert természetes egyensúlya szempontjából a békák, varangyok fontosabbak, mint a halak.)

*Kifejlett békát vagy gőtét ne hurcoljunk el élőhelyéről, mert azzal csak ártunk.

**A szitakötőknek „létrára” van szükségük, azaz egy-két vízből kiálló nádszálla vagy vesszőre.

Előnyt az őshonos növényeknek!

Ne „teremtsünk” zöld sivatagot!

Az erdő nemcsak attól erdő, hogy fák nőnek benne, a természet nemcsak attól természet, hogy zöld. A természet egésze – és része, az erdő is – számos élőlény és élettelen anyag szerves együttese, kezdve a láthatatlan mikroorganizmusokon, gombákon, fűveken, cserjéken, ízeltlábúakon, kétéltűeken stb. át egészen a nagytestű emlősökig. A különböző növényfajokhoz más- és más-fajta gombák, rovarok, hüllők, madarak stb. kötődnek. Épp ezért, ha egzotikus, nem őshonos növényekből hozunk létre díszkertet, parkot vagy telepítünk erdőt, ezzel csak látszólag gyarapítjuk a fajgazdagságot, a valóságban szegényítettük azt. A (helyi) ökoszisztémák szempontjából voltaképpen zöld sivatagokat hozunk létre, ami csak alig több a természetesség illúziójánál: szinte olyan sivár, mint egy műanyag-erdő. A természetes egyensúly szempontjából holt, vagy nagyrészt holt teret „alkotunk”, mely számos olyan növényfaj életterét foglalja el, mely sok őshonos kétéltű, madár, gomba vagy mikroorganizmus létét biztosította*.

Magyarországon részesítsük előnyben a lombhullatókat a tűlevelűekkel és más örökzöldekkel szemben! (Ez a szempont azonban nem jelentheti a tűlevelűek valamiféle üldözését. Nekem személy szerint a magányos erdeifenyő az egyik kedvenc fám.) Hibát követünk el akkor is, ha tűlevelűeket, örökzöldeket telepítünk olyan vidékre, ahol azok nem őshonosak. A természet egyensúlya szempontjából fontos gomba-, kétéltű- és madárfajok életterét rabolhatjuk így el. A nálunk élő békák például csak a lombos erdő talajába tudnak elvermenni. S ha a békák megritkulnak: elszaporodnak a meztelencsigák, szúnyogok, melyek ellen vegyszereket vetünk be, s ezzel végképp fölborítjuk a természetes

egyensúlyt, újabb kártevők elszaporodását, ellenállóbbá válását idézzük elő, s ráadásul saját egészségünket is veszélybe sodorjuk. Az erdeifenyő – és elszórta talán a luc- és a jegenyefenyő – csak a nyugati határszél környékén őshonos, de nem olyan erőszakos, zárt monokultúrákban, ahogyan ezeket a fákat Nyugat-Magyarországon (is) telepítik. Az uralkodó fafaj itt is a tölgy és a bükk (volt). A legjobb éppen az az arány, ahogy a fák „maguktól” nőnek, mert ez korántsem véletlen dolga, ill. a „véletlennek”, annyi a játéktere, amennyit a természet lehetővé tesz. (Persze egy monokultúra közvetlen közelében a természet segítő emberi beavatkozások nélkül aligha tud igazán magára találni.) A természet szempontjából – és az ember szempontjából is – az adott helyen a lehető legstabilabb, természetes módon leggazdagabb ökológiai egyensúly a kívánatos, s ezt éppen a helyi őshonos együttesek teremtik meg. Itt kell megemlítenünk, hogy Magyarországon a kaszálók és a nedves biotopok mellett – főleg az öreg – természetes vagy természet szerű tölgyesek jelentik a leggazdagabb ökoszisztémát.

Természetesen nemcsak arra kell ügyelnünk, hogy az országban őshonos növényeket, fákat, erdőket telepítsünk, hanem arra is, hogy az adott vidéken, adott helyen honosakat. Más növény való a mészköves dombtetőre, és más a közelében folyó vizek árterébe. Mindezt nemcsak akkor illik figyelembe vennünk, ha erdősavot, élősvényt vagy parkot tervezünk, hanem akkor is, ha csak útmenti vagy kerti fákat, díszcserjéket ültetünk. A „környezetvédő” faültetési kampányok bizony alig-alig utalnak erre a szempontra. Számos nyugat-európai fölmérés figyelmeztet, hogy sok kis- és nagyváros egzotikus dísnövényekkel teleültetett és nyírt gyöpös zöldövezetei egy sereg – egykor gyakori – élőlény eltűnéséhez vezettek. Ausztriában például több kétéltűfajt, sőt már a közönséges sündisznót is a kipusztulás fenyegeti nagyrészt a már vázolt okok miatt.

* Egy-egy őshonos növényfajhoz legalább húsz állatfaj kötődik.

A környezetemésztő fogyasztói-elhajító szellem a zöld köpönyeget is felöltötte, és a **kertészetbe is behatolt**. Nyugat-Európában már nemcsak a nagy- és kisvárosok zöldövezeteiben irtották ki az őshonos növényeket, és vele a hozzájuk tartozó (látható és láthatatlan) állatvilág jórészét, nemcsak ott nyírják állandóan kibírhatatlan bőgésű fűnyírokkal ökológiai sivataggá a fűvet, hanem ez az ostoba és kártékony divat a falvakat is uralja már – pontosan a divatgyártók szándéka szerint. Nem egy – reklámok belepte agyú – nyugati parasztember holdnyi kertjében, gyümölcsösében kéthetente félcentiméteresre nyírja a fűvet éktelenül vijjogó masinájával. Ez a tény egyben elgondolkodtató azzal kapcsolatban is, micsoda önkínzó, beteges ízlésű bohóccá, kényszerneurotikussá gyűri értelmes emberek tömegeit is az agresszív, mindenhol támadó reklámáradat. Aki nem áll be a sorba, kicsúfolják, leszólják, megvetik, följelentik, elüldözik, bérleti szerződését föl bontják, megbírságozzák (mert lombos fája a szomszédos autószerelő műhelybe, „szemetelt”, sövénye „nem elég rövid”, „gazos” kertje „elhanyagolt” és rontja a település képét stb.). A jómódú nyugati átlagpolgár aztán hétvégi házat épít az erdőszélen, s oda is kiterjeszti zöld sivatagát. S mindez csak azért történik, csakis azért terelik a közízlést ebbe az irányba, hogy néhány dísznövény-kereskedő jól keressen. Azért ebben a kérdésben is kell kivételt tenni. Egy város, falu vagy táj arculatához nőtt vadgesztenye-, akác- vagy eperfasort, fenyvest védenünk kell. Itt már az esztétikum és a részleges „ökológiai és táji beilleszkedés” is nyom a latban. De, ha erdőt telepítünk, inkább tölgyet válasszunk, mint akácot. És hiába volt egykor a kocsányos tölgy őshonos egy-némely napjainkra elszikesített területen, nem marad más választásunk, mint úttörő fajokkal kísérletezni (bár egy érdekes szíki együttes is érdemelhet védelmet).

Hadd említsek még néhány konkrét példát a zöld színbe öltöztetett környezetrombolásra. Megfigyelték, hogy a nálunk nem őshonos, de kedvelt díszfaként ültetett ezüsthárs és krími hárs közelében (valószínűleg a nektártól) elpusztultak a poszméhek. A gazdasági okok és a kapzsi, rövidtávú érdekek miatt egyre divatosabb, katonás sorokba ültetett nemes nyárok, kanadai nyárok pedig valóságos ökológiai istencsapás. Nemcsak az őshonos növényzet helyét foglalják el, nemcsak hígítják kereszteződés útján őshonos nyárfáink génállományát, hanem kevéslevelű, ritka, kopár ágaik között a madarak sem szeretnek fészkelni, de még megülni sem. Ezek után azt hiszem fölösleges elemezni a Nyugat-Európában elterjesztett és tolakodóan reklámozott erdei és gyepgyomirtó vegyszerek és kultuszuk mérhetetlenül veszedelmes voltát. (Az „erdei gyomirtónak” nevezett mérgek a fenyőn kívül minden más növényt megölnék, a „gyepgyomirtó” vegyszerek pedig fűmonokultúrává szegényítik a természetes pázsitot.)

Én úgy gondolom, hogy számos őshonos bokornál, fánál szebb dísznövényt alig találunk. Csak találomra sorolom föl a legszebbeket: kecskerágó, kányabangita, galagonya, kökény, tüskés iglice, sóskaborbolya, som, vörösgyűrű som, homoktővis, boróka, borostyán, fagyal, bodza, szelídgesztenye, tölgy, bükk, gyertyán, iszalag, vadrózsa, erdeifenyő, fűz, nyírfa, berkenye, hárs, mogyoró, tiszafa (vigyázat, mérgező!) stb. A természet-szerető embernek azért is kell erre gondolnia, mert a minták mindig erősen, és gyakran észrevétlenül hatnak. Hátha a mi vadrózsabokrunk, gyönyörű fiatal tölgyfánk, vagy szép virágú és szép termésű galagonyasövényünk hívja föl a figyelmet igazágtalanul üldözött vagy elfelejtett őshonos fáink, cserjéink szépségére.

Mentsük meg az esővízgyűjtő tavakat!

Számos őrségi és vendvidéki községbe vezetik be a vizet, így hallani arról, hogy egyesek föl akarják tölteni az udvari esővízgyűjtő tavacskákat a „tókákat”, a házi kutakat pedig el akarják hanyagolni. Semmiképpen se tegyünk ilyet!

1., A víz ára világszerte jelentősen emelkedik, s nincs messze az idő, amikor a vezetékes víz köbméteréért több száz forintot is kell majd fizetnünk. Az állatok itatása, öntözés, mosás vezetékes vízzel néhány éven belül fényűzés lesz. A víz egyre nagyobb érték, ára egyre meredekebben szökik fölfelé. (Németország nyugati felén sokhelyütt már egy köbméter víz ára 500 forintnak felel meg, de folyamatosan drágul tovább.) Ezért előrelátó ember továbbra is rendben tartja kútját és esővízgyűjtő tavát.

2., Az Őrség és a Vendvidék egyik ősi szép civilizációs jellegzetesége a tóka. Fakerítéssel bekerítve vagy kosárfonó fűzekkel körbeültetve a házak, udvarok díszé, a községek idilli arculatának őrzője.

3., A tóka menedéket nyújt egy sereg védett és igen hasznos élőlénynek: gőtéknek, különféle békafajoknak, szitakötőknek. Márpedig a békák és a gőték a meztelencsigák legfőbb ellenségei.*

4., A tókák betemetését követő másik istencsapás a szúnyogok elszaporodása. Eddig ugyanis a tókák szúnyogcsapdaként működtek: magukhoz vonzották a szúnyogokat, bögölyöket, s a békák, szitakötők fölfalták őket. Ha a tókákat betemetjük, a békák, szitakötők megfogynak, de az igénytelen szúnyogok a legkisebb pocsolyában is elszaporodnak, és természetes ellenség híján még többen lesznek, mint annak előtte.

A tókák vize rendszerint állatok itatására, öntözésre, mosásra és mosásra alkalmas. A gyermekek elől gondosan be kell keríteni. Gondoskodni kell róla, hogy hígtrágya, műtrágya, vegyszer vagy mosószeres víz ne kerüljön bele, és kacsá, liba se vegye birtokba. **Esővízgyűjtő tóba semmilyen halat sem szabad tenni**, mert a halak fölfalják a békapetéket, békaporontyokat, s az udvar, a kert számára a béka, götte, szitakötő sokkal, de sokkal hasznosabb, mint a hal. A hal csak nagyobb vízbe való. Aki esővízgyűjtő tóba halat tesz, olyan mintha **a természet számára befemelte volna a tavat**. Közvetlenül a tó egyik sarkához ültessünk 1-2 bokrot, hogy a békák, gőték téltre elvermelhessék magukat a lehullott falevelek alá.

*Ausztriában például, ahol az esővízgyűjtő tavakat betemették, s ezzel a békák élőhelyét elpusztították, rendkívül elszaporodtak a meztelencsigák, melyek ellen vegyszereket vetnek be. Ám a vegyszerek mérgezésekhez, allergiás sőt rákos megbetegedésekhez vezetnek. Mennyivel egyszerűbb a tavakat és a békákat élni hagyni!

GOLF

– A halál sportja –

Golfpályákkal a rákgyakoriságért!

Aki golfpályát alakít ki, vagy golf-sportot űz, merényletet követ el a természet és embertársai ellen. Miért? E sport területigénye óriási, s a hatalmas területen a természetes életközösséget elpusztítják, az angolperje kivételével minden növényt és állatot kiirtanak, elűznek. Zöld sivatagot, ökológiai szempontból sivár területet hoznak létre, mely szinte olyan, mintha lebetonozták, leaszfaltozták volna. A golfpálya a természet egyenruhába bújtatása, biológiai önkényuralom, ökológiai koncentrációs tábor.

Először is – és időről-időre – vakondölő méreggel „kezelik” a terepet. (A „kellemetlen” vakondtúrások miatt.) A vakondokkal elpusztulnak a cickányok, békák, gőték, gyíkok, madarak. Ezután – s később újból és újból – ún. gyepgyomirtó vegyszerekkel permetezik be a pályát. A „gyepgyomirtó” mérgek minden növényt megölnek, a kívánatossá előléptetett pázsítfűfajták kivételével. Mivel azonban minden növényfajtól legalább húsz állatfaj léte függ (pillangók, más ízeltlábúak, madarak stb.) – ezek is eltűnnek, elpusztulnak. A vegyszereket az állandó öntözés bemossa a felszíni vizekbe, a talajba, felszín alatti vízkészletekbe, s így az ivóvízben is megjelennek. Az ivóvíz lassú mérgezése miatt gyakoribbá válnak az allergiás, keringési és rákbetegségek, s valószínűleg a magzatkárosodások is. A hatásokra a gyermekek és a terhes nők a legérzékenyebbek. A környezet természetes vizeinek élő egyensúlya megbomlik. A golfozást nem a mi kontinentális jellegű éghajlatunkra találták ki. Nálunk jóval gyakoribb és bőségesebb öntözést kíván a golfpálya, mint „őshazájában”. A golfpálya nemcsak méregraktár és kűtmérgező üzem, hanem vízpazarló intézmény is. A napi fűnyírás az állandó zajról,

kipufogógázokról vagy elektromos áram-pazarlásról is gondoskodik. A golfpálya a lápok gyilkosa. A pálya kialakításához ugyanis előszeretettel (gyakorlatilag mindig) használnak tőzeget nagy mennyiségben. A láp – az emberi beavatkozások miatt – eltűnő, egészen különleges természeti érték, életközösség. Ugyanakkor víztisztító szerepe is van. A lápok kialakulásához több ezer év, akár tízezer év is szükséges. Nagyon érzékeny rendszerek, a legkisebb beavatkozás pusztulásukat okozhatja. A tőzeget viszont a lápok szét-dúlásával bányásszák.

A természetesebb jellegű táj tőlünk nyugatra eltűnőben van és egyre inkább becsült érték. Keresettebb és értékesebb javunk mint a sivár és országunktól idegen golfpályák. Így hideg mérlegezés alapján is enyhén szólva együgyű ötlet ritka különlegességnek számító tájaink értékét golfpályákkal rontani*. És ki utazik hozzánk golfozni? Semmiképpen sem a Magyarország számára értékes kapcsolatokat jelentő közönség. (Őket inkább elriasztja a golfpályákkal csúfított táj és romló hírnév.) A reklámok marta agyú, elbutult, önző, kicsinyes konzumenturistákat vonzzuk majd helyettük, akiktől semmi jóra sem számíthatunk a fölényeskedő lesajnáláson kívül. Azokat csábítjuk majd, akik bennünket is a harmadik világba akarnak szorítani. Ezért a „célért” egyetlen rákos beteggel, egyetlen fehérvérű gyermekkel sem szabad fizetnünk.

* A természet valódi tisztelőinek azért is ellenszenves a golfsport, mert az, mint a környezet-pusztításban élenjáró pénzemberek és sznobjaik kedvtelése, egyben a természetrombolás jelképe is.

Az utánczás csapdájában

A *Magyar Nemzet* 1992. január 31-i számában a golfpályák és a golfsport természetromboló hatásairól írtam cikket, melyre „**Micsoda melléütés!**” címmel Gáti Ferenc doktor, a Magyar Golfszövetség elnöke válaszolt a *Magyar Nemzet* 1992. február 28-i számában, tagadva az általam felsorolt környezetkárosító hatásokat. A kérdésről még egyszer beszélgettem **Klaus Michor** osztrák tájökológussal, és újból átvizsgáltam a vonatkozó irodalmat.

1.) Az egyik fő érv a golfpályák ellen éppen az, amire Gáti Ferenc mint vélt kedvező szempontra hivatkozik: „művelésre alkalmatlan területeken, gyenge termőképességű homokon, sikeresen létesítik”. Nos, természetvédelmi szempontból éppen ezek a területek a legértékesebbek. A legritkább, sőt kipusztulófélben lévő növényfajok és a hozzájuk kötődő állatfajok (pl. ritka pillangók) ezeken a helyeken élnek. (Minden növényfajtól legalább 20 állatfaj léte függ valamilyen módon.) E fajgazdag, több száz növény- és állatfajnak otthont adó természetes életközösségeket a golfpályaépítők megsemmisítik, a pálya belterjesen használt részein – hatalmas területeken – (10-45 hektár) 2-3 behurcolt idegen fűfajtára szűkítik. A kevésbé belterjesen használt részeken is az eredetinel jóval kevésbé fajgazdag és rendszerint tájidegen növényzetet telepítenek.

2.) Egy park létesítése kedvező fejlemény, ha beton, aszfalt, meddőhányók vagy vegyszerezett kukorica-monokultúrák helyét foglalja el, ám a **zöld álruhába bújtatott természetrombolás** riasztó példája, ha a természetvédelmi szempontból oly értékes, fajgazdag ún. sovány rétek elpusztításával jár.

3.) Nem tudom, hogy a golfozók miként védik a vakondot és az ürgét. (Talán otthon a kertjükben.) A golfszakirodalom azonban említi, hogy a golfpálya legalább felét (10-45 hektár) vakond-ölő méreggel kezelik a golfrajongók számára olyannyira zavaró vakondtúrások megelőzésére. (Kisorosziból pl. aggódó levelet kaptam cikkem nyomán egy anyától, aki ijedten tapasztalta, hogy a golfpálya környékén is pusztulnak már a vakondok.)

4.) Gáti Ferenc tudomása szerint „növényvédő” mérgeket csak kivételes esetekben és évente csak 1-2 kilogramm mennyiségben alkalmaznak, műtrágyákat úgyszintén csekély mennyiségben. A szakirodalom ezzel szemben – a pálya belterjesen használt részein (100.000-450.000 m²) hektáronként 5-600 kg műtrágyát, valamint szintén hektáronként 7-7 kg (ez pályánként 70-315 kg vegyszert és 5000-8400 kg műtrágyát jelent!) erős hatású „növényvédő” vegyszert említi. A „növényvédő” mérgek többek között a mesterséges fajszegénység fönn-tartását, a tájidegen fű-mono-kultúra erőszakos életben tartását szolgálják. A golfpályák karbantartására általában kétszer, sőt többször annyi vegyszert használnak, mint amennyi ugyanakkora területen a vegyszerezett mezőgazdaságban szokásos.

5.) Gáti Ferenc szerint a golfpályák öntözése nem jár vízpazarlással. A szakirodalom azonban gyakran napi 150 m³ öntözővíz szükségességéről beszél – a nedvesebb éghajlatú Ausztriában. A fél-kontinentális Magyarországon még nagyobb mérvű víz-

pazarlással kell számolnunk.

- 6.) Gáti úr szerint – aki talajjavító szakember – „csupán” ötvenként 10 tonna tőzeget kell fölhasználni a golfpályák fönntartására. Így a golfpálya-építők kevesebbet ártanak a tőzeglápoknak, mint pl. a talajjavító vállalatok, melyek ehhez képest óriási mennyiségű tőzeget termelnek ki és visznek ki az országból „virágföld” címén. A lápok azonban különleges természeti értékek, melyek kialakulásához ezredévekre van szükség. Egy erdőt letarolhatunk, de még újra nőhet 50-100 év alatt, a tőzeglápászat azonban végérvényesen megöli a lápokot. Véleményem szerint, ma már bűn bármihez is akár egy kg tőzeget is használunk, annál is inkább, mivel a tőzeg jól pótolható (komposzttal pl.), míg az élő lápok pótolhatatlanok.

Végül Gáti Ferenc szerint a golfpályaépítésben Ausztriát kellene utánoznunk, ahol golfpályák tucatjait létesítik. Jómagam Ausztriában is élek, és éppen az ausztriai golfpályák káros tapasztalatai készítettek arra, hogy fölhívjam a jóhiszemű magyarországi közönség figyelmét a golfpályák romboló fizikai és lelki hatásaira. Hiba volna, ha a keleti divatok korábbi másolatása a nyugati divatok szolgálékű utánzásába csapna át. Ausztriában ugyanis nem azért létesül annyi golfpálya, mert a golfsport olyan kívánatos, hanem mert egész Európában Ausztriában a legelhanyagoltabb a természetvédelem helyzete (pl. csupán egyetlen nemzetközileg elismert nemzeti parkja van Ausztriának). Hiányzik – Voralberg tartomány kivételével – a golfpályákra vonatkozó jogi szabályozás is. A józan korlátozások miatt pl. a Bajorországból kiszoruló golfpályaépítők így a joghézagokat kihasználva Ausztriában gyülekeznek és Magyarországra is szemet vetettek.

A lakosságnak azonban kezd elege lenni a golfpályaépítők tolkodásából, és sorra alakulnak a golfpálya-ellenző polgári kezdeményezések. A Német-újvár (Güssing) melletti Sós-kúton (Sulz) pl. parasztok, pedagógusok, orvosok, gyermekorvosok akadályozták meg – a golfbarátok névtelen fenyegető levelével dacolva –, nem természetvédelmi területen, golfpálya létesítését (A golf-ellenzők között van a fiatal Batthyány Klaudia grófnő is). A tiltakozók elsősorban a vízbázisokat féltették a golfozók vegyszereitől, ugyanakkor az értelmiségi résztvevők azt is hangsúlyozták, hogy ízléstelen sznobizmus földgyalukkal és vegyszerekkel angolosra gyilkolni a szelíd, szép, jellegzetes dél-burgenlandi tájat.

Én sem győzőm hangsúlyozni, hogy a sivatagszerű, természetellenes nyírt gyöptől és a visszataszító fűnyíróbombóléstől menekülő legjobb ízlésű nyugati közönség éppen a még romlatlan, hagyományos arculatú magyar tájakra vágyik. Miért tegyük hát tönkre egyedülálló, keresett értékeinket a nyugaton már leszerepelt, minden természetestől elrugaszkodott sugalmazók hasznáért?

Irodalom:

1. Frise-Harenberg, D. D. Schupp: Golf und Naturschutz Inform. d. Naturschutz Niedersachs. 5/89
2. Haber, W. (1986) Golfplätze aus der Sicht des Naturschutzes, Jahrbuch für Naturschutz und Landschaftspflege, 38, ABN 129-135
3. Rudi Dujmovits: GOLF – Der Widerstand regt sich KUDL MUDL, 3/90, 18-20.1.

(Fenti válaszom a Magyar Nemzet szerkesztősége nem közölte.)

TERMÉSZETI NÉPEK

*– Túléltek a cárt, túléltek Sztalint és Brezsnyevet,
hogy a piacgazdaság és „demokrácia”
pusztítsa el kultúrájukat –*

Rokonaink végveszélyben

Segélykiáltás az Ob mellől

Augusztus elején sikerült néhányunknak eljutnunk Ugorföldre, az Ob és Irtis mellé. Busszal, vonattal, vidéki repülővel, hajóval, helikopterrel. Még léteznek olyan vogul (manysi) és osztják (hanti) apró települések, ahol a hagyományos életforma szerint, a természet részeként élnek nyelvrokonaink. De éppen az ő földjükön folyik a legbrutálisabb természetpusztítás (Nyugat-Szibéria!) a kőolaj, földgáz kutatása és kitermelése miatt, s így létföltételeiket veszítik el a halászó, vadászó, gyűjtögető, rénszarvas-pásztorkodással foglalkozó, használati tárgyaikat művészi remekműként készítő, fenséges világképpel rendelkező ugor rokonaink. Akik közülük még a hagyományos életmód szerint élnek: művészek, kézművesek, költők, papok, tanítók, orvosok, vadászok, halászok, pásztorok, geográfusok, biológusok, ökológusok egyszerre. A civilizált embernek volna mit tanulnia tőlük, de mégsem teszi, mert útjában állnak fizikailag és ideológiailag. Ezért inkább „civilizálja” őket, s e fáradozása közben a vodka a legfőbb segédeszköze.

A Franciaország-nagyságú Ugorföldön már csak a lakosság 2%-a őslakos (15-20 ezer), a betelepülők száma csaknem másfél millió. A gyönyörű szép tajgás, lápos, mocsaras, kanyargó folyók által szabdalta ország kétharmadán már szétrombolta a természetet a kőolaj- és földgázipar és geológusai hada. A maradék egyharmad területen is már olaj- és földgázvezetékek fekszenek.

A kőolajipar pusztításaiból nyugat-európai cégek is kivesszik a részüket s már amerikai jelentkezők is akadtak. (Pl. az Occidental Petroleum).

Úgy tűnik, a Jelcin-rendszer épp úgy nem vagy még kevésbé kíméli az őslakókat és környezetüket, mint a brezsnyevi. Ugor értelmiségiek panaszolták, hogy Jelcint 1991. augusztus 7-re Hanti-Manszijszkba várták, de az őslakók újságíróit kitiltották a sajtótájékoztatóról.

A helyi értelmiségiek kidolgoztak egy tervet, miszerint a maradék épebb területeknek legalább egy részét helyezték védelem alá, s azokat a hagyományos életforma szerint élő családok kapják. A terv azonban kivihetetlen külső támogatás nélkül.

- 1) Akinek kapcsolata van a Greenpeace-szel, a WWF-fel vagy a Global 2000-rel, kérje segítségüket!
- 2) Akinek kapcsolata van észak-amerikai indiánokkal, akik ősi területeikért kártérítést követelnek, próbálja meg elősegíteni a kapcsolattörlést, tapasztalatcserét köztük és az obi-ugorok között!
- 3) Aki nemzetközi jogászt ismer, próbálja meg fölkérni az obi-ugorok ügyének képviselőjére!
- 4) A végtelenül becsvágyó Jelcintől próbáljunk meg ígéretet szerezni az obi-ugorok jogainak tiszteletben tartására a Greenpeace vagy a WWF közvetítésével!
- 5) Próbáljuk meg egy világlap munkatársát meggyőzni arról, hogy írnia kellene az obi-ugorok és országuk elhallgatott tragédiájáról! (Geo, Natur, Stern, Le Monde stb.)

Az obi-ugorok szomorú helyzete a megrázó figyelmeztetés: a természet és a természeti népek elleni közvetlen vagy közvetett irtóháborúban parancsuralom és „demokrácia”, Brezsnyev és Jelcin, Moszkva és Bonn egyre megy. S ha a gépkocsi-közlekedés további mesterseges gerjesztéséről van szó – nem szabad elfelejtkeznünk róla, hogy a sok más keserves következmény mellett több ezer éves kultúrájú, művészet átszötte életet élő példamutató bölcsességű, mesésen szép lelkű népeket, és leírhatatlanul gyönyörű országukat döntjük a pusztulásba az egyre féktelenebb kőolaj-kitermeléssel.

Hadd álljon itt még egy jelszó, ami azonban nem közönséges lózung, hanem rokonaink szívéből fakad (én egy vidéki tanítónő gallériján láttam kiírva):
ÓVD A TERMÉSZETET, ÉLETED ANYJÁT!

Ui.: a Jelcin-rendszer egyik legelső intézkedése volt a „kis és ősi életmódot folytató” népek jogállásáról szóló pontot kihagyni az új alaptörvényből. Így szinte minden „jogállami” akadály elhárul a kis népek földjének végső kirablása elől.

Cyano

132.

ÁLTALÁNOS ÖSSZEFOGLALÓ...

Demokráciát levegő nélkül?

– A létalapok külön, független, arányos, intézményi biztosítékai nélkül nem lehetséges valódi demokrácia –

Ha elismerjük, hogy léteznek velünk született alapvető emberi jogok, akkor nyilvánvaló, hogy az ép természeti és ép művi környezethez – azaz LÉTALAPOK-hoz való – **alapvető** emberi jogunk is elvitathatatlan. Ugyanígy elvitathatatlan a még föl nem nőtt vagy jövőendő nemzedékeknek a pusztá léthez, az emberhez méltó környezethez való joga, és ennek alapján is szükséges, hogy külön intézményes, arányos biztosítékok rendszere, így pl. széles jogkörű független szószóló védje, képviselje ezt a alapvető ikerjogot a döntési eljárások során.

Ismétlem, **ez az alapvető jogunk és gyermekeink ezen alapvető joga nyilvánvaló a józan ész és az elemi erkölcsi normák szerint.** Ezt a (két összefüggő) alapvető jogot azonban egyetlen nemzetközi **emberi jogi** nyilatkozat, egyetlen ország alkotmánya sem ismerte el, **mint alapvető** emberi jogot. A polgári demokráciák alkotmányai **éppen úgy nem** akarják tudomásul venni, mint a parancsuralmi rendszerek „alap-törvényei”. **E jog vonatkozásában a polgári demokrácia jelenlegi fölfogása nem különbözik a kommunista rendszerekétől.**

Igaz, akad alkotmány (mint pl. az 1949-es magyar vagy némelyik polgári alkotmány), mely tesz **mellékes** említést a „tisztá” vagy „egészséges” környezethez való jogról. Ám ezt a jogot csupán a szó szűk értelmében vett „környezetre”, azaz csak az egészséges lakás- és munkakörülményekre vonatkoztatják. S e jogot is csupán harmadrendű és nem alapvető jogként említik, ha említik.

Márpedig lehet-e más, mint alapvető jog a **létforrásainkhoz** való, a szó legszorosabb értelmében velünk született jog? **Aki a létalapok épségéhez való ALAPVETŐ jogunkat nem ismeri el – szükségképpen valamennyi más emberi jogunkat tagadja, bármilyen szépen is beszél demokráciáról, jogállamról.** A lélegzetvételhez, a tiszta vízhez, gyermekeink jövőjéhez – és ezek föltételeihez:

az ép természethez való jog nélkül hogy is lehetne hitele bármilyen más jognak? (Ahogy természetesen e jog hangoztatása is hazug volna a többi jog elismerése nélkül.)

Egyébként a polgári rendszerből származó elnevezés – **„környezet”** – is manipulatív: a létforrásainkat, létünk alapjait egyszerűen „környezetté” lefokozó, a valóságos viszonyt meghamisító szóhasználat önmagában megteveszt – meglehetősen sikerrel!

De miként is maradhatott ki ezen alapvető jog elismerése a nagy emberjogi okmányokból, a demokratikusnak nevezett alkotmányokból és a magyarországi demokratikus pártok programjából (is)?

Bizonyosan nem feledékenységből, hanem nagyon jól átlátható okból: e jog elismerése útjában volna a legnagyobb, leggazdagabb és pénzük, adományaik révén legbefolyásosabb nemzeti és nemzetközi vállalatoknak, érdekcsoportoknak; zavarná helyi és nemzetközi beruházásaikat, ügyleteiket. Mert nemcsak államhatalom létezik, és nemcsak állami hatalomkoncentráció – hanem **gazdasági hatalomkoncentráció is. Ez a földuzzadt gazdasági hatalom azután ugyanúgy, vagy még sokkal tökéletesebben véghez tudja vinni brutális és emberellenes akaratát sok pénzzel, mint a rendőrállam – ha hiányoznak az arányos, a gazdasági szférától is független jogállami, a kérdéses szakterületre vonatkozó külön biztosítékok, pl. széles jogkörű szószóló.**

Már régóta sürgeti számos jogász, környezetvédő és becsületesebb politikus (a polgáriak közül is) az ép környezethez való jogunk elismerését, e jog **külön intézményes**, jogállami biztosítékait.

Ám, ha egy politikus komolyan föl merné vetni a kérdést, azonnal megkapná a nagyhatalmú ipari, technokrata érdekcsoportok választát: akkor megvonják támogatásukat az illető párttól vagy

politikustól, s **pénz híján egy pártnak, egy politikusnak sincs esélye arra, hogy a nyugati információ-özönben társadalmi befolyásra tegyen szert, vagy megnyerje a választásokat.** Így ez a fenyegetés a polgári rendszerben **gyakorlatilag éppoly hatékony**, mint az önkényuralmi rendszerben a börtön és a gumibot. Igaz, ez az eljárás a sztalinizmusban alkalmazott módszerekhez képest „méltányosabb” a kérdéses politikus személye iránt, ám **a végeredmény ugyanaz:** berendezkedett kevesek nagy érdekei miatt olyan időzített bombákra ültetik a társadalmat, melyek **biztos** katasztrófát hoznak ránk és gyermekeinkre – s melyeket csak megelőzni lehetne, de utólag fölszámolni éppoly fizikai (kémiai-biológiai) lehetetlenség, mint örökmozgót készíteni.

A környezet és a természet védelme mögött ilyen pénzes (és gátlástalan) érdekcsoportok nem állnak: a formális szabadság és a formális demokrácia terét a gazdagok töltik ki az említett lobbizáson, azaz a politikusok közvetett – és az érvényben lévő jogfölgóság szerint törvényes – megvásárlásán túl – a szegényebb ellenfelet leradírozó reklámhadjáratokkal; – azáltal, hogy a kisemberek tömegeinek rövid távú érdekeit, látszólagos kényelmi szempontjait – csak nagy tőkével pénzeltető – tolakodó, folyamatos reklámfogásokkal kijátsszák hosszú távú létérdekeik, s gyermekeik létérdekei ellen, anélkül, hogy ez az összefüggés tudatosulhatna, szavakba öntött alakot nyerhetne; a legbefolyásosabb tömegtájékoztatói eszközök, pl. lapkiadók tulajdonjogának fölvásárlásával a legkiválóbb publicisták alkalmazásával és búsás megfizetésével.

E konkurenciával szemben a **tőke nélküli** igaz beszéd **oly versenyképtelen** a nyomasztó nyugati újság- és adatözönben, mint a Rákosi-rendszer más véleményű polgára volt a Szabad Néppel szemben. Igaz, az előbbi „csak” kudarcot vall a közlésben, az utóbbit (fél)holtra is verték, ám a végeredmény egy: a társadalom számára létfontosságú információ éppúgy nem jut el a közvéleményhez, s ha el is jut némelyekhez, nem olvassák.

A nyugati rendszerben bárki szabadon szólhat, ámde **a szót csak a töméntelen pénz teszi hallható erejűvé a hangzavarban.**

Lám a **Kádár-rendszer** most harogó bírálói semmit sem tanultak a rendszer hosszú ideig szégyenteljes propagandasikeréből, a hamissággal elővarázsolt **valóságos népszerűségéből.** E rendszer a „legragyogóbb” példa arra, hogy még egy ilyen szerény, fedezet nélküli, rövidtávú formális életszínvonal-emelkedés is **ország- és világszerte ószintén szeretett** jóságos, bölcs János bácsit varázsolt egy faragatlan, kisképességű, de hatalomba jutott, egykor gyűlölt Haynauból; akivel munkás, művész, tudós **meggyőződésből** szívesen paroláz(na); akivel úgy házasodik össze az értelmiség és az egész társadalom „mint a szemérmes szűzlány azzal, aki megerőszakolta”, s aztán **csak e fedezet nélküli életszínvonal csökkenése képes a kollektív emlékezet eszébe juttatni ennek az embernek a gyilkosságait, árulásait, valóságos természetét.**

Az országnak ez a nagy megtévesztése, megtévedése lehetne az intő példa: ha ilyen csekély anyagi juttatások ekkora varázslatot művelnek egy ország és a fél világ közvéleményével; ha még a nép közéleti szószólóinak meggyőződését és viselkedését is megváltoztatja – hát akkor ki és mi képes ellenállni azoknak, akik összehasonlíthatatlanul több pénzzel rendelkeznek?!

A polgári demokratikus - szabadpiaci rendszerben jelenleg **intézményi ökológiai,** és ezzel összefüggésben emberjogi, jogállami, adóügyi, piacgazdasági, információs- és oktatásügyi **hézag tátong.**

A rendszer a legtöbb **részérdeket** viszonylag méltányos és működőképes egyensúlyban tartja, s ez semmilyen más létező rendszerről nem mondható el. Vázlatos leegyszerűsítéssel szólva a politikai élet elsősorban a gazdasági érdekek viszonyának leképződése: a gazdag vállalkozók érdekei a konzervatív („keresztény”) pártokban, a közép- és kisvállalkozóké a liberális pártokban jelennek meg, s a tőkével való kapcsolat adja e pártok erejét. A kisem-

berek (valós és vélt) rövidtávú anyagi érdekeit (szociális juttatások, biztos, jól jövedelmező munkahelyek stb.) a szociáldemokrata pártok fejezik ki a politikai életben, s a nagy tagságú szakszervezetek támogatását tudhatják maguk mögött. A parasztszervezetek többnyire a konzervatív pártokhoz kötődnek.

Az átlagpolgár szemében külön-különnek számító különlegesebb csoportok is **körülbelül létszámukkal arányos befolyást** gyakorolnak a polgári demokratikus rendszerben: állatvédők, homoszexuálisok, feministák, kábítószer-pártolók, természetbarátok stb.

A **részérdekek** küzdelme működőképes egyensúlyban tartja a társadalmat, s valamennyi érdekcsoport létszámának **és vagyonának arányában** befolyásolja a közéletet. Mondhatjuk, hogy a rész-érdekek – elsősorban a gazdasági rész-érdekek – élő egyensúlya, kulturált küzdelme megoldott. A **rész-érdekeké!** Ámde **katasztrofális hátrányba kerülnek azok az alapvető ösztársadalmi és egyetemes érdekek**, melyek védelmének, tudatosulásának nincsenek hagyományai sem. **Létforrásaink védelme éppen ilyen képviseleti-érdekvédelmi senkiföldjére szorult kérdés.**

Az ügy számára a polgári demokráciában olyan **látzatmegoldást** találtak, hogy szószólóit a csodabogárnak bélyegzett töredékcsoportok (vegetáriusok, antropozófusok, asztrológusok, leszbikusok, homeopaták, jogászok stb.) közé szorították a képviseleti palettán. Tévedés ne essék, nem vitatom, hogy e törpe csoportok vállalásai is lehetnek tiszteletreméltók, és létszámuknak megfelelő képviseletet érdemelnek, és kapnak is. **Ám egészen másfajta megítélés alá tartozik – tartozna – létforrásaink (maradékának) megmentése.**

És itt bújjik meg a végzetes csúsztatás. Leírva, kimondva csak nyelvi finomságnak tűnhet, ám drámai, az életünkbe kerülő félreértésről van szó: **ne tévesszük össze a környezet-védők maroknyi csoportjának képviseletét magának a környezetnek az arányos képviseletével, védelmével!**

A polgári demokrácia jelenlegi formája azonban csak az előbbit teszi lehetővé.

Itt kell megemlíteni, hogy a fölületes szemlélő elképzeléseivel ellentétben a nyugati „zöld” pártoknak sokkal kevesebb közülük van a környezetvédelemhez, mint a nevük alapján föltételezhető. E pártok rendszerint szélsőséges baloldali pártok – de vannak „zöld” nevű jobboldali-szélsőséges pártok is – melyek a politikailag nem vonalas ökológusokat kiebrudalták, de a politikai szélsőségeket szívesen látják. A „zöld” pártokban kisebbségben is vannak a környezetvédők a polgárpukkasztó politikai alternatívokkal szemben, sőt az osztrák „zöld” párt például elismerte, hogy náluk az ökológia eddig vakfolt volt, s a vezetőségbe most nagy nehezen egy ökológus is került.

Ugyancsak figyelmet érdemel az a kelet-európai politikai előítélet, miszerint Nyugaton a környezet állapota jobb volna. Ez igaz egyes részterületeken, egyes országokban. (Pl. **némelyik** országban a levegő és a felszíni vizek egy részének állapota tűrhetőbb).

Ámde:

- **még így is** katasztrofális a helyzet ezeken a területeken is, és a különbség Kelet-Európához mérten csak fokozati jellegű;
- a részleges tisztaság egyik fő oka éppen az, hogy a gazdagabb országok mérgező hulladékaikat és **környezetkárosító gyártási folyamataikat** a szegényebb országokba (hosszú és a Harmadik Világba) szállítják;
- más területeken a nyugat-európai típusú környezetrombolás a nagyobb: a) másfélszer - kétszer - háromszor annyi műtrágyát használnak egységnyi területen, mint nálunk; b) sokkal nagyobb és mindenütt jelenlévőbb a gépi zaj; c) a mi „szeméttel-melésünknek” többszörösére rúg a nyugati; d) a zöldfelületek lebetonozásának, leaszfaltozásának, fényűzést szolgáló beépítésének tébolya Nyugaton nagy-

obb; ugyancsak fölülmúl ben-
nünket a Nyugat e) újabb és
újabb növény- és állatfajok kiirtá-
sában, a fajok sokféleségének
rohamos elszegé-nyítésében; f)
talaj, a víz és az élő szervezetek
biológiailag lebonthatatlan
örökítőanyag-károsító vegyze-
rekkel, nehézfémekkel történő
visszafordíthatatlan elárasztásá-
ban; g) a szegényebb országok
természeti környezeté-nek és ter-
mészetes kultúrájának üzleti célú
szétdúlásában stb.

Még a legelfogultabbak sem
állíthatják, hogy az ózonpajzs károsodás-
át, az éghajlat és légkör egyensúlyá-
nak megbontását, az őserdők maradé-
kainak kiirtását, az erdők világméretű
pusztulását, a tengerek elszennyezését –
és még hosszan, hosszan folytathatnánk
a sort – csak, vagy elsősorban a kommu-
nista önkényuralmak rovására írhatnánk.
(Számos demokratikus országban, így pl.
a szomszédos Ausztriában még **egyetlen
nemzeti park létrehozásához** sem járul-
tak hozzá a gazdasági érdekcsoportok.)

**Ezzel természetesen nem azt
akarom sugallni, hogy a környezet-
rombolásban a demokrácia volna hibás.
Éppen ellenkezőleg. A demokrácia és
jogállamiság vonatkozó hiánya a fele-
lős: a polgári demokráciák fejlődése a
környezetvédelem vonatkozásában
elmaradt mind önmaguk jogállami-
ságától, mind az eseményektől** és a
körülmények katasztrofális rosszab-
bodásától.

Megállapítottuk, hogy a **rész-
érdekek** viszonylag méltányos és kul-
turált egyensúlyának megalkotásában a
szűkebb értelemben vett (parlamentari)
demokrácia és az érdekvédelmi szer-
vezkedés szabadsága (szakszervezeti és
egyesületi szabadság) a létező rend-
szerek legtökéletesebbike. Ez a rendszer
azonban csak alapföltétel, és egy-
magában nem alkalmas az ösztár-

sadalmi és egyetemes érdekek – legye-
nek ezek az érdekek bármilyen
alapvetőek – érvényesítésére valamint
védelmére. Ilyen két kérdés pl. a jogál-
lamiság valamint a környezetvédelem.

A jogállamiság és a jogbiztonság
védelmének kérdése jóval a környe-
zetvédelem szükségességének fölís-
merése előtt tudatosult (akkortájt még
azt lehetett hinni, hogy a természet erő-
forrásai kimeríthetetlenek). Létre is hozta
a demokratikus rendszer a jogbiztonság
külön biztosítékait az egymást ellenőrző
és kiegyenlítő ügyészi, ügyvédi,
független bírósági, alkotmánybírósági
sőt néhol még szószóelői rendszer formá-
jában. Ezzel a **külön** intézményrendszer-
rel a jogbiztonság létrejött.

Tökéletesen abszurd is volna, ha
valaki e külön biztosítékok rendszerét
fölsőlegesnek nevezné, s azt mondaná,
mindezt meg kell szüntetni s elég biz-
tosíték volna, ha a parlamentben (vagy
abból kiszorulva a parlamenten kívül) ún.
„Jogállami Párt” képviselné a jogál-
lamiságot.

Vannak kérdések, melyek nem
(csak) pártkérdések és **nem intézhetőek el
mechanikusan a többségi elv alapján.**
Így például **jogállamban nem a parla-
menti többség dönti el, hogy egy bí-
rószági vádlott bűnös-e vagy sem,** hanem
az ítélet gondosan kimunkált szabályok
szerint születik meg. Nem dönthet nép-
szavazás arról sem, hogy egy kisebbségi
népcsoportot jogfosztottá tegyenek.
Ugyanígy **nem többségi kérdés, hogy az
emberi létforrások élő rendszerét
elpusztíthatjuk-e vagy sem.** Még az sem,
hogy tovább pusztíthatjuk-e. És azt sincs
joga senkinek sem népszavazásra bízni,
hogy gyermekeink létföltételeit fölélhet-
jük-e félig vagy egészen. **Ezek egyikét
sem szabad megtennünk sem nép-
szavazás eredményeként sem anélkül.
Bizonyos alapkérdések nem válhatnak
gazdasági vagy politikai mérlegelés tár-
gyává.** Ámde a parlamenti demokrácia
vonalas képviselői mégis ennek
ellenkezőjét állítják, amikor tagadják a
környezet – a létforrások – védelmének
külön, arányos biztosítékainak szüksé-
gességét, s elég biztosítékot látnak kör-

* Azóta megalakult a Fertő-tavi.

nyezetvédő egyesületek, pártok alapításának szabadságában.

Létföltételeink védelme sem csak pártkérdés és nem (csak) réteg-érdekvédelmi ügy, hanem csakis a **jogállamisághoz hasonló, azzal azonos súlyú, sőt azt filozófiailag-fizikailag megelőző kérdés.**

Halaszthatatlanul szükséges, hogy a magyarországi kényszerpályák kialakulása előtt a környezet- és természetvédelem **saját, független intézményes biztosítékait** bevezessük, de legalább megvitassuk, az ország jövőjéért folytatott viták egyik fő kérdésévé tegyük, **éppen most, az alapintézmények létrehozása idején.**

Nyílt levél a keresztény környezetvédőkhöz

Drága Barátaim!

Még két-három éve a katonaság-megtágadás és erőszakmentesség eszméje el nem ismert magatartás és gondolat volt Magyarországon. Hazárulónak, elmebetegnek, eretnek szektásnak bélyegezték – szinte valamennyi oldalról –, aki ezt az ügyet képviselte. Mára bizonyos közéleti, politikai és vallási elismerésre tett szert ez a nemrég még „deviáns” gondolkodás- és viselkedésmód. Öndicséret nélkül mondhatjuk, hogy ebben részünk volt nekünk is.

Am egy új, sokkal nyomasztóbb, hatalmasabb és veszélyesebb gonddal találtuk szembe magunkat. Talán legnagyobb gyakorlati (és persze) elméleti gondunkkal, mellyel **igazán elkötelezettek és kellő mélységgel, intenzitással ma Magyarországon szinte senki sem törődik.** Csupán hisztérikus hangok szólalnak meg ebben az ügyben, vagy csak át nem gondolt jelszószerűen odavetett „követelésekkel”, „javaslatokkal” találkozunk. Az egészen kevés megfontolt figyelmeztetést, építő fölhevítést pedig túlharsogja a lelketlen politikai tülekedők hangoskodása.

Az emberi létföltételek és a jövő nemzedékek létföltételei – és valamennyi földi élőlény létföltételei – ellen iszonyatosan kíméletlen irtóháború folyik **mind Keleten, mind Nyugaton.** Az emberiséget és a magyar társadalmat olyan kényszerpályákra terelték és terelik – politikai berendezkedéstől függetlenül –, hogy önmaga és gyermekei

valamint teremtménytársai létalapjainak megsemmisítéséből **kell** élnie vagy kialakítani „életszínvonalát.”

Már a kérdés kelet-nyugati elnevezése is manipulatív és arcátlan: egyszerűen csak „környezetté” fokozzák le létforrásainkat, a Természetet, Isten teremtett világát. Pedig a nemhívők számára a legfőbb, a hívők számára Isten után közvetlenül a második legnagyobb érték és „tekintély” a Természet – eltekintve mindenfajta panteista okoskodástól.

Túl egyoldalúan ragadtuk ki és értelmeztük azt az ószövetségi mondatot, hogy hajtsuk uralmunk alá a Földet. Hiába olvasható e mondat közelében Isten azon terve is, hogy az ember gondos, felelős, szerető kertésze legyen a teremtett világnak. Sokat lehet vitatkozni azon, hogy mit jelenthet az „uralom” szó. Egy bizonyos: nem jelentheti a természet rombolását, megmérgezését, elpusztítását. Az ember természet fölötti uralma sokkal inkább Isten egyetemes uralkodásának mintájára értelmezendő: szerető gondoskodást, féltést, megtartást, felelősséget, ismeretet és védő cselekvést jelent.

Jobboldali és újbaldali szószólóink szélteben-hosszában prédikálták és prédikálják: létföltételeink rombolásáért (elsősorban) a kommunista rendszer felelős. Magam is ezt hittem, és ezt vallottam mindaddig, amíg nem jártam Nyugaton. Most, a polgári demokráciában élve látom, hogy a nyugati környezetpusztítás alattomosabb, veszedelmesebb és nagyobb méretű, mint az ugyan **részterületeken** brutális, de nyílt, föltűnő és **az ellenindulatokat is**

nyezetvédő egyesületek, pártok alaptö-
sának szabadságában.
Létfeltételeink védelme sem csak
pártkérdés és nem (csak) réteg-érdek-
védelmi ügy, hanem csakis a **jogdí-
lamisághoz hasonló, azzal azonos súlyú,
sőt azt filozófiailag-fizikailag megelőző
kérdés.**

Nyílt levél a keresztény környezetvédőkhez

Halaszthatatlanul szükséges, hogy
a magyarországi kényszerpályák
kialakulása előtt a környezet- és ter-
mészetvédelem **saját, független
intézményes bizottságait** bevezessük, de
legelőbb megvitassuk, az ország
jövőjét folytató viták egyik fő
kérdésévé tegyük, **éppen most, az alap-
intézmények létrehozása idején.**

Drága Bartalmi!

Még két-három éve a katonaság-
megtagadás és erőszakmentesség
gondolat volt Magyarország. Haza-
árulónak, elmebetegnek, eretnek szek-
tánsnak bélyeggették – szinte valamennyi
oldalról –, aki ezt az ügyet képviselte.
Mára bizonyos közéleti, politikai és vallási
elismérésre tett szert ez a nemrég még
"deviáns" gondolkodás- és viselkedés-
mód. Öndicséret nélkül mondhatjuk,
hogy ebben részünk volt nekünk is.

Am egy új, sokkal nyomasztóbb,
hatalmasabb és veszélyesebb gondolat
találjuk szembe magunkat. Talán leg-
nagyobb gyákorlati (és persze) elméleti
gondunkkal, mellyel **igazán elköte-
lezetten és kellő mélységgel, intenzitás-
sal ma Magyarországon szinte senki sem
törődik.** Csupán hisztérikus hangok szóla-
nak meg ebben az ügyben, vagy csak
át nem gondolt jelszöszörűen odavetett
"követelésekkel", "javaslatokkal" talál-
koznak. Az egészen kevés megfontolt
figyelmzetést, építő fölínvást pedig túl-
hangoskodás, a lelketlen politikai tülekedők

Jobboldali és újbaloldali szöszörűnk
szétféleben-hosszúban prédikálták és
predikálják: létfeltételeink rombolását
(elsősorban) a kommunista rendszer
felelős. Magam is ezt hittem, és ezt val-
loztam mindaddig, amíg nem jártam
Nyugaton. Most, a polgári demokrá-
ciában élve látom, hogy a nyugati
köznyezetpusztítás
alattomosabb,
veszedelmesebb és nagyobb méretű,
mint az ugyan **létfeltételeken** brutális,
cselekvést jelent.

Jobboldali és újbaloldali szöszörűnk
szétféleben-hosszúban prédikálták és
predikálják: létfeltételeink rombolását
(elsősorban) a kommunista rendszer
felelős. Magam is ezt hittem, és ezt val-
loztam mindaddig, amíg nem jártam
Nyugaton. Most, a polgári demokrá-
ciában élve látom, hogy a nyugati
köznyezetpusztítás
alattomosabb,
veszedelmesebb és nagyobb méretű,
mint az ugyan **létfeltételeken** brutális,
de nyílt, föltűnő és **az ellenindulókat is**

jobban kiváltó „kommunista” típusú környezetszennyezés.

A trópusi őserdők – és mindenféle erdő – maradékainak rohamos pusztítását, a világtengerek elszennyezését, az Északi-tenger és az Adria haldoklását, az ózonpajzs súlyos károsodását, a talaj, a vizek, a jéghegyek, kőzetek, tengerek elárasztását radioaktív hulladékkal, állat- és növényfajok millióinak kiirtását, az éghajlat és a légkör egyensúlyának fölborulását stb., stb., aligha varrhatnánk **egyedül** a kommunista rendszerek vagy bármiféle parancsuralom nyakába.

Az egyes nyugati demokratikus országok fölszíni vizeinek, talajának és levegőjének viszonylagos tisztasága becstelen és kegyetlen csalás eredménye: a mérgeket, a szemetet szegényebb országokba – hozzánk és a Harmadik Világba döntik. A környezetkárosító gyártási folyamatokat pedig „exportálják”. Ennek ellenére ez a viszonylagos tisztaság sem éri el a szükséges legalacsonyabb szintet. A természet, a táj, a helyi kultúra rombolása, az erdők kizárólagos faipari nagyüzemekké züllesztése, az aszfaltozás és betonozás örülete, a gépkocsi és a gépek mindenek fölé emelése, a gépi zaj uralma (még az erdők legbelsejében is), valamennyi folyó, patak elszegényített élővilágú csatornává „szabályozása”, kiegyenesítése, **a természetvédelmi területek létesítésének gazdasági célú megakadályozása a nyugati természetgyilkolás legföltűnőbb jelenségei.**

Vajon mennyire ismert tény Magyarországon, hogy Nyugat-Európában másfélszer-kétszer-háromszor annyi műtrágyát és „növényvédő” mérget szórnak ki egységnyi területre, mint nálunk? Hogy egy átlagos nyugati anya tejében hatszor annyi méreganyag van, mint a tehéntejben és háromszor annyi, mint a tehéntejre megengedett felső határ? És vajon hányan tudnak arról a Szent Kelet után a Szent Nyugat előtt térdre kényszerített Magyarországon, hogy Ausztriában (például) még egyetlen nemzeti parkot sem lehetett létesíteni, mert a gazda ági hatalom ezt

megakadályozta? Hogy gátlástalanul tarolják Magyarország erdeit, azért, hogy az így kitermelt fák tömegét fillérékért szállítsák Ausztriába kamionok karaván-szerű ezrei. Hogy az egykor mesés szép Lapincs és Rába folyó egész Közép-Európában egyedülálló ártereit ezekben az években semmisítette meg a nagyhatalmú osztrák vízügyi érdekcsoport, egészen a magyar határ drótkerítéséig? Most a vasfüggöny lebontását próbálják ürügyül használni arra, hogy e csodálatosan szép vidék Magyarországra eső maradékát (Szentgotthárd és Alsószőlők között) „nemzetközi együttműködés” címén töröljék el a Föld színéről a benne menedéket lelt, kipusztulásra ítélt állatfajokkal együtt. Holott ez egyáltalán nem volna szükséges.

A nyugati típusú egyéni formális szabadság vitathatatlan érték. Ámde a kevéspénzűek formális jogai versenyképtelenek a nagy hírverést kifejtteni tudó, szinte bárkit adományokkal, ösztöndíjak osztogatásával stb. lekényerezni képes gazdagok jogaival szemben. A maroknyi természetvédő szegény, – a seregnyi természetgyilkos gazdag. **A pénz hatalma még a gumibotnál, a szurornál is mindenhatóbb.** És még arra is futja, hogy a gazdagok, és az általuk befolyásolt „önkéntes” alkalmazottak hadának terrorja leplezhető legyen.

A helyi polgári kezdeményezések is jelentős hordozói lehetnek a természet és a létforrások védelmének. A nyugati tapasztalatok azonban arra intenek, hogy központi **független, arányos jogkörű intézményes biztosítékok** híján e kezdeményezések önmagukban csupán azt tudják elérni, hogy a mérgeket egyik vidékről a szegényebb, megvesztegethetőbb országrészbe szállítsák. Ugyanígy nem lehet túlon túl sokat várni a helyi önkormányzatoktól sem. Ausztriai tapasztalataim és a legújabb magyarországi irányzatok bizonyítják, hogy **a természetrombolásban a helyi önkormányzatok gyakran a központi intézkedéseken és terveken is túlfesznek, a természetvédelmi, tájvédelmi terveket megtorpedózzák.**

A GYILKOS KAMAT

Agony A.

A gyilkos kamat

A környezetpusztítás alapoka

A jelenlegi agresszív (rákos daganatszerű) természetrombolás, környezetpusztítás alapoka: maga a nemzetközi pénzrendszer, mely statisztikai méretekben **szükségszerűen kényserít ki a környezet rombolását**, szennyvezetését, a világméretű rablógazdálkodást, és állítja irreális módon szembe az ökonómiát az ökológiával. („Túl racionálisnak” mondott technokrataipari társadalmunk e kérdésben meglehetősen irracionális!) Sőt közvetett összefüggései révén ez a rendszer felelős a túlnépesedésért is.

Pénzrendszerünk gyilkos és öngyilkos hibája – mely a gazdaságot s vele az emberiséget daganatszerűvé teszi: a kamat. Ha nem volna kamat, az emberiség gazdasági rendszere sokkal szelídebb, jóindulatúbb volna. Előfordulnának ugyan helyi pusztítások, de semmi sem kényszerítené az emberiséget világméretű rablógazdálkodásra. Márpedig a jelenlegi kamatos (és kamatoskamatos) pénzrendszer ezt teszi.

Két nagy gazdasági (és pénz) rendszer működik, ill. működött: a természetes piacgazdaság és a kamatos pénzrendszer mozgatta piacgazdaság. Szokás az elsőt „sztatikusnak”, a másikat „dinamikusnak” nevezni.* A természetes piacgazdaság, azaz a (viszonylag) sztatikus gazdasági rendszer az őskorban, ókorban, középkorban létezett (nyomokban még ma is él). A „dinamikus”, azaz a kamatos pénzrendszer által befolyásolt piacgazdaság a középkor végén, de teljes valójában az újkorban jelent meg.

* Bár a „dinamikus” jelzőt szinte kizárólag pozitív, a „sztatikus” elítélő értelemben szokták használni – anélkül, hogy ezt a jelentéstartalmat igazolni tudnák – mi nem ezt tesszük, hiszen az ember természetes biológiaipszichológiai üteméhez képest a túl dinamikus és túl sztatikus életforma egyaránt rossz. Mégis a modern manipulatív szóhasználat a természetellenesen egyoldalúan dinamikus életformát nevezi „jó értelemben” dinamikusnak, és a dinamizmus és stabilitás egységesség ötvözetét „sztatikusnak”.

A természetes piacgazdaság életképes rendszer. Több tízezer – száz-ezer? – évig élt, szaporodott és **fejlődött** e rendszerben az emberiség.) Ám e rendszer nem agresszívabb a kellenél: saját létfeltételeit nem emésztí föl.

A kamatos pénzrendszer vezérelte piacgazdaság az újkor rendszere. Agresszív – de nem életképes. (Az agresszivitást, a más fajta rendszerek kényszeres – írmagot sem hagyni akaró – kiirtását ne tévesszük össze az életképességgel, hiszen a kultúrák sokfélesége a túlélés egyik biztosítéka.) Szemben a természetes piacgazdaság biztosította szerves fejlődéssel, **a kamatos pénzrendszer által befolyásolt piacgazdaságnak két évszázad elég volt, hogy az emberi létfeltételek jórészét fölélje**. Sőt, le kell szögeznünk, hogy mind elméletileg, mind gyakorlatilag **lehetetlen a bioszféra rehabilitálása e rendszeren belül**. Az újjáélesztés csak a természetes piacgazdaság nem kamat-uralta gazdasági és pénzrendszerének újra-bevezetésével képzelhető el.

A kamat-uralta piacgazdaság látványosan gyors fejlődést hozott. Ám, ha eredményeiből a kártételeket leszámítjuk, a károk egyértelműen nagyobbak az eredményeknél: világméretű erdőpusztulás és erdőirtás, haldokló tengerek, pusztuló ózonpajzs, az időjárási katasztrófa közeli veszélye, egykor olcsó, sőt ingyenes javak megdrágulása, hiánycikké válása, a kultúra hanyatlása, helyi kultúrák megsemmisülése, fontos génbankot is jelentő állat és növényfajok kiirtása stb.

Haladás a „sztatikusnak” nevezett rendszerben, azaz a természetes piacgazdaságban is van, ám „csak” „lassú”, szerves fejlődés. Éppen elég idő marad az értékek kiválasztódására. E „lassúság” azonban csak viszonylagos. Épp annyira lassú e fejlődés, amennyire azt a bioszféra és az ember természete megkívánja: a zsákutcákról még időben kiderül, hogy zsákutcák, e rendszerben **nem ránghatja senki szakadékba az egész**

emberiséget. A „sztatikus” gazdasági rendszer tárgyilagosabb mércével (az élet és fejlődés törvényeinek mércéjével) se nem lassú, se nem gyors, hanem éppen megfelelő. Lássuk most vázlatosan a két rendszer lényegét.

A „sztatikus” rendszerben nincs, vagy legalábbis nem játszik központi szerepet a kamat. Mindenki elviszi a piacra az általa termelt fölösleget, s elcseréli olyan termékekre, melyekre szüksége van: így cserél gazdát a sóbányász sója, az állattenyésztő jószágja, a földműves gabonája, a kézműves szerszáma, cserépedénye stb. **A szükséglet és kereslet természetes módon, pénzügyi-gazdasági kényszerek nélkül talál egymásra.** A szorgalmasabb, ügyesebb, okosabb ember nagyobb eredményeket érhet el, de a „dinamikus” (a kamatnak központi szerepet adó) pénzrendszer kényszerei, fondorlatai nélkül. A munka ebben a rendszerben életszerűbb: munka, sport, játék, szórakozás, kultúra, művészet ötvöződik, és szinte mindenkinek jut belőlük. A vad, kényszeres rablógazdálkodás legföljebb csak egyedi, helyi jelenségként fordul elő, de a rendszer nem kényszeríti ki azt statisztikai méretekben.

A pénz megjelenésével egyedül még nem mérgeződött el a helyzet, bár a munka és az áru megindult az elidegenedés útján, lévén a pénz elvont, elidegenedett munka, elidegenedett áru. Am a kamat megjelenése nélkül az életképes „sztatikus”, egészségesen, szervesen fejlődő rendszer nem semmisült volna meg.

Am megjelent a kamat.

Az új gazdasági rendszerben először mindenki a bankhoz fordul, kölcsönt vesz föl, s beszerzi a piacon a szükségleteinek vélt termékeket, s aztán igyekszik annyi sót bányászni, jószágot tenyészteni, gabonát termelni, szerszámot és fazekat gyártani, hogy adósságát kifizethesse*.

Csakhogy, egy „kicsivel” mindig többet kell termelnie, mint amennyit a „sztatikus” rendszerben élő elődje termelt – **hogyan tudja fizetni a kamatokat (és azok kamatait) is. Ez a „kevés” kamat nem is olyan kevés.** Ausztriában például 23 százalék évi infláció mellett egy normál bankkölcsön évi kamata 12–13 százalék, de előfordul 25 százalékos vásárlási kamat is. **Így tíz év alatt egy adósság megkettőződik,** megháromszorozódik a kamatos kamatok által.

A piacon azonban nincs végtelen igény búzára, marhára, szerszámra, sóra. Az adósságot és kamatot ennek ellenére fizetni kell. **Új árukat kell tehát kitalálni,** hogy új bevételekre tehesünk szert. Am lehet, hogy az új áru „magától” nem is olyan kelendő. Föl kell kelteni iránta az igényeket, sőt újabb és újabb mesterséges igényeket kell gyártani. Erre szolgál a divat, a reklám, a reklámpiac és reklámtudomány. S már itt is vagyunk az őserdők letarolásánál, műtrágyánál, vegyszerezésnél, szeméthegeyknél, zacskós víznél, a tengerek haldoklásánál... Mindehhez még mérhetetlen energia is kell és megbolydult közlekedés.”

E rendszeren belül csak lassítani lehetne az egyre előrehaladó folyamat gyorsulását, de megállítani vagy visszafordítani lehetetlen – a dolog természete,

* A kamatos pénzrendszer okozza az életszínvonal és gazdasági növekedés összefüggésének paradoxonát: ha a nemzeti össztermék nem csökken, hanem állandó, akkor az életszínvonal viszont nem állandó, hanem csökken. Az életszínvonal stabilitásához bizonyos százalékos gazdasági növekedésre van szükség. Az életszínvonal emelkedéséhez még ennél is nagyobb gazdasági növekedésre. Ez az összefüggés nem tűnik sem logikusnak, sem normálisnak, ámde a kamatos pénzrendszer természete idézi elő ezt az ember és természet számára - már gyilkossá váló féltoldalviszonyt. Pénzrendszerünkben tehát egyre többet kell termelnünk és fogyasztanunk, csak azért is, hogy életszínvonalunk ne romoljék. Nem abszurd helyzet? Csupán évi néhány százalékos gazdasági növekedés esetén a termelés és fogyasztás 1020 év alatt megduplázódik. Ez a kényszer mesterségesen, de törvénytörően programozza be mindennek a föléledését. Ebben a közegben a környezet és természetvédelem önmagában csak önámítás. Pénzrendszerünk az emberiséget a természet törvényeivel homlok-egyenest ellentétes, mesterkelt törvények szabta pályára kényszeríti. Pénzrendszerünk a halál rendszere.

* Nem arról van szó, hogy mi személy szerint kölcsönt veszünke föl, vagy sem, hiszen mint állampolgárok, alkalmazottak, üzletfelek stb. ebben a pénzügyi szövevényben élünk.

lényege miatt. Itt van például a napenergia. Nagyszerű dolog a hasznosítása, amit támogatni és sürgetni kell. Ámde a „dinamikus” (kamatos) gazdasági rendszerben mindezzel túl sokat nem nyerhetünk, mert az energiaigény és az emberiség létszáma különkülön is egyre nő, s a napelem, naphő-gyűjtő- és akkumulátorgyártás is jelentősen megterheli a környezetet. Hasonló a helyzet az energiatakarékos égővel, a folyami közlekedéssel stb.*

Az egész gazdaságot, pénzrendszert – sőt az emberiséget – rosszindulatúvá, rákos daganatszerűvé változtató elem: a kamat. A kamatos pénzrendszer, annak egyirányú utcái, reklámpara kényszeríti az emberiséget statisztikai méretekben létföltételei és vele önmaga fölemésztésére.

Küzdjünk az ökoszociális adórendszerért, környezetvédelmi szószólóért, hatástanulmányi törvényért, a vasút fejlesztéséért stb. Ám tudnunk kell, és ki kell mondanunk, hogy ezzel csak valamennyi időt nyerhetünk. A kamatos pénzrendszer magát kell megszüntetnünk, ha nem akarunk gyermekeink és unokáink megnyomorítói lenni.

A „sztatikus” gazdasági rendszerhez, azaz a természetes piacgazdasághoz való visszatérés nem jelent visszatérést a középkorba. Az emberiség számos bevált újkori vívmányát megtarthatná. Sőt, azokat csak egy „sztatikus”

rendszerben óvhatná meg, hiszen a „dinamikus” rendszer a létalapokat pusztítja el. A „sztatikus” gazdaság amúgy sem kötődik a középkorhoz, és ezernyi változata volt. Ebben a rendszerben éltek a gyűjtögető és vadásztársadalmak éppúgy, mint az ókor és középkor sokféle kultúrtársadalmi.

Nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyozni, hogy ebben a kérdésben **az önkéntes lemondásnak csupán szimbolikus erkölcsi jelentősége lehet, az semmiféle megoldást nem hozhat a statisztikailag kényszerítő törvényszerűségekkel szemben.** A környezetromboló igények, áruk és a környezetpusztító módon élő emberek száma gyorsabban növekszik, mint a lemondani akaró emberek száma. **Gyakran pénzrendszerünk haszonélvezői sugallják az egyéni lemondást, mint „megoldást”, hogy a környezetért aggódó embereket kicsinyes küszködésekkel kössék le,** s ne maradjon figyelmük, idejük a kérdés lényegét átlátni és a gyökeres megoldáson dolgozni. Hogyan mondjanak le például tömegek a személygépkocsizásról, ha az autó-érdekcsoport rejtett ártámogatásokkal a gépkocsi közlekedést látszólag olcsóvá, a vasutat drágává bűvészkezi? Ha olyan közlekedési szerkezetet és ráadásul olyan meghamisított árrendszert, sőt ízlésmin-tákat alakítanak ki, amelyek statisztikai méretekben kikényszerítik az autózást?

A kamatos pénzrendszer gerjesztette gazdasági rendszeren belül a legnagyobb jóakarát is a létalapok hol gyorsabb, hol lassúbb, de előrehaladó pusztulását okozza. A kamatos pénzrendszer megszüntetését, mint célt irreálisnak mondják a „realisták”. Ám lehete realista, aki véges készletekkel, véges szennyezési tűrőképességgel rendelkező világban határtalan növekedést, azaz határtalan energia és

* Azt is mondhatnánk, hogy a kamatos pénzrendszer mozgatta piacgazdaság: álpia-cgazdaság, mert a keresletkínálat természetes összjátékát fondorlatos, brutális és az egész életet átszövő reklámradattal alapvetően megzavarja. A kamatos pénzrendszer mozgatta piacgazdaság a tervutasításos rendszer leplezett édestestvére. A hagyományos (a természetes, „sztatikus”) piacgazdaság valóban szabad piacgazdaság. Ezzel szemben a „dinamikus” piacgazdaság nem szabad, mert a keresletkínálat (a „láthatatlan kéz”) mozgását konkrét érdekcsoportok határozzák meg, az egész életet szuggesztíven átszövő, a lelkeket, szellemet, igényeket bábként mozgó reklámözönnel. Az újkori piacgazdaság burkolt diktatúra, a tervutasításos rendszer a maga nemében „tökéletes” változata: időszakos, helyi, viszonylagos jólétbe csomagolva termi a nyomort, szennyet, kárt, pusztulást.

** Pl. a gépkocsi-közlekedést az állam bűjtatott módon – a legóvatosabb becslések szerint is – 75–80 százalékban támogatja az adófizetők pénzéből, ugyanakkor a környezetkímélő és gazdaságos vasút csak 10 százalékos támogatásban részesül.

hulladéktermelést sürget? Ez még csak gazdasági vonatkozásban is irreális. Tanulmányozzuk csak a rosszindulatú daganatok természetét! Megdöbbenve ismerünk rá jelenlegi gazdasági és pénzügyrendszerünk természetére.

Környezetünk megmentése vagy pusztítása lényegében attól függ, hogy meg tudjuk-e szüntetni (és mikor tudjuk megszüntetni?) az újkori (kamatos) pénzügyrendszert. Ám e célt elérni egyáltalán nem könnyű, mert elsősorban **nem egyfajta „megszokásról”, hanem hatalmi kérdésről van szó.** Az újkori piacgazdaságokban a bankok és a pénzemberek töltenek be hasonló szerepet mint a kommunista rendszerekben a politikai bizottságok. A politikai porond személyiségei ugyanis a bankoktól (a bankok befolyása alatt álló médiától, nagyvállalatoktól) függenek: a pénzemberek a nekik engedelmessé politikai és pártok választási hadjárait anyagilag támogatják – a velük szembeszegülőket nem. Márpedig az újkori „pluralista” társadalom harsogó, erőszakos reklám és információözönéből csak sok pénz árán lehet előtűnni.

A pénztelen csoportok esélytelenek: sok pénz nélkül a politikai szabadság elméleti lehetőség csupán. Hasonló a helyzet a tömegtájékoztatási eszközökkel: egy lap vagy televízió-állomás csak sok pénz árán tehet szert meghatározó befolyásra. A sajtószabadság pénz nélkül szintén csak elméleti lehetőség. Világunkat tehát, s benne a választási hadjáratokat, parlamenti csetepatékat, valamint politikusainkat, sajtónkat, televízióinkat, mindennapi bolti igényeinket, sőt kertjeink stílusát és lakberendezési ízlésünket, sok esetben lelki alkatunkat, gondolkodásunkat a háttérből a pénzemberek tervezik, igazgatják. És persze, a „Nagy Melléktermék”: a természet pusztulása, gyermekeink és az egész emberiség (környezeti) fenyegetettsége is az általuk képviselt pénzügyrendszer következménye.

A kommunista csatlóspolitikusok a moszkvai telefontól tartottak, ill. azt sokszor meg sem várva találták ki a moszkvai kívánságokat. (És ilyenkor a „realitásokat” emlegették.) Az újkori demokrati-

kus(?) politikusok szellemének vezére a bankok telefonja (ugyancsak a „realitások” jegyében). A különbség csak az – s a bankok ebben is ravaszabbak –, hogy ők szemérmesebben akarják birtokolni a hatalmat, s főlegesen nem kérkednek vele. **Közvetlen erőszakhoz pedig csak elvétve folyamodnak, mert a pénz a fegyvereknél is hatalmasabb.**

Mindennek tudatában nehéz elképzelni, hogy a bankok, pénzemberek – az újkori piacgazdasági rendszer hatalmi piramisának csúcsán – önként lemondanának e „bejáratott”, őket automatikusan kiszolgáló rendszer igazgatásáról, s az őket tápláló kamatról. Amde mégis van egy „reménysugár”. A kommunista rendszerről sem gondoltuk, hogy föladja önmagát. Mégis megtette. A mérhetetlen eladósodással szembesülve, a „tömegek” elszabadulni készülő lázongásától előre rettegve, viszonylag kevéssé vonakodva adta ki kezéből a hatalmat. Pénzügyrendszerünk hatalmasai hasonló módon tesznek bennünket (és önmagukat) eladósodottá a környezet, a jövő nemzedékek és a harmadik világ iránt. A nem is olyan távoli jövőben tettleges lázongásokra, atomfenyegetésekre lehet számítani a szennytól, mérgektől, szegénységtől, betegségekől szenvedők részéről. Lehet, hogy akkor már késő lesz, de a pénzügyvilág hatalmasai akkor vagy addig bizonyosan nyugdíjba vonulnak kommunista kollégáikhoz hasonlóan, s elképzelhető, hogy rendszerüket is föladják. Nem mindegy azonban, hogy ez MIKOR következik be. A szokásos reklám-ügyeskedésen túl a hamis bűnbakkeresés és bűnbaküldözés lesz a várható fő figyelemelterelés.

Itt kell leszögezni, hogy talán **semmi sem veszedelmesebb, mint a bankvilág bírálatát antiszemitizmussal keverni.** Egy etnikai csoport, vallás vagy nép bűnbakká kikiáltása „csupán” a valós okokról történő figyelemelterelés volna. Már csak azért is, mert a természet és környezetvédők, valamint a bankvilág bírálói között éppoly nagy számban fordulnak elő zsidó származású egyének, mint a közgazdászok között és az üzleti életben. **A VALÓDI BANKELLENESSÉGNEK SEMMI KÖZE A ZSIDÓELLENESSÉGHEZ!**

Igen veszélyes demagógia ezért egyenlőségjelet tenni a bankellenesség és az antiszemitizmus közé, mert éppen az ilyen hamis szemrehányások keltik életre a hibás gondolatkapcsolásokat. Ugyanakkor gondoljunk a világméretekben legagresszívebben környezetgyilkoló japán, tajvani, hongkongi, dél-koreai, német, francia stb. tőkére – természetesen az amerikai és nemzetközi jellegű tőke mellett (hozzátéve, hogy ez esetben sem a japán vagy hongkongi kisember a bűnös). A környezetért, a természetért, gyermekeinkért aggódó ember legfőbb föladata ezért – környezetvédelmi „tűzoltóakciók” mellett – a kamatos pénzrendszer, mint alapvető ok minél hangosabb tudatosítása, bírálata, propagandisztikus föltárása. Egyszerűen azért, hogy a károsultak tudhassák, kire haragudjanak. És az okozók maguk kezdjenek el végre rettegni. Ez a rendszer a valóságban kevésbé személytelen, mint amilyennek látszik, vagy láttatja magát. (E rendszernek nagy „történelmi” személyisége volt pl. Rockefeller.) Ha időben érünk el kellő nyomást a közvélemény által, időben köszönnek le, s adják föl pénzrendszerüket világunk rossz sáfárjai.

Sokat papolunk a fogyasztói szokásokról, azok megváltoztatásáról, önmérsékletéről, lemondásról s általában környezetvédelemről. Csakhogy ennek alig van értelme az alapok: a hibás és kártékony, a kártékonyásra kényszerítő kamatos pénzrendszer figyelembevétele – elemzése, bírálata és megszüntetésének erőteljes követelése – nélkül. Ha a rákos daganatok természetét élő pénzrendszerünkről, mint okról nem veszünk tudomást, a fogyasztói szokásokat megváltoztatni akaró, és

önkorlátozásra intő minden igyekeztünk: szó szerint szélmalomharc, önámítás, pótcselekvés. Hiába gyakorlunk mi néhány millióan lemondást, ha több milliárd ember szenvedélyes vágyává tették és teszik, hogy amerikai vagy nyugatnémet módra éljen. Ha sikerülne is lemondóvá győzködnünk az emberiség nagyobbik felét, a beteg pénzrendszer ugyanúgy kifejtene romboló hatását a gazdasági növekedés kényszere formájában. Akkor legfőljebb **fényűző fogyasztási cikkek divatja helyett (ál)puritán divatokkal és (ál)puritán árukkal manipulálna: háborúkkal, fegyverekkel, önkínzó elméleteket népszerűsítő ponyvairodalom áradatával, áltermészetgyógyászattal, szükségtelen, de szükségesnek reklámozott „biokertészeti” készülékekkel** vagy éppen divatosná tett önkínzó eszközökkel. **Pénzrendszerünk olyan, hogy bármit is gondolunk ki, bármit is teszünk, mindent pusztító konzummá változtat,** s beépíti a fogyasztói társadalomba. Pénzrendszerünk célbavétele nélkül alig vagy egyáltalán nincs értelme föllépni bizonyos ismert környezetkárosító anyagok ellen. Ha kiszorítjuk őket a piacról, más vagy más módon ártalmas, sőt gyakran még agresszívabb (új) anyagokkal pótolják őket. **A nehézségeket csak vándoroltatjuk, ide oda tologatjuk.**

A megoldást a következő módon tudom elképzelni:

- 1.) Pénzrendszerünk természetét, következményeit és megszüntetésének szükségességét meg kell ismertetnünk a közvéleménnyel. Valamennyi környezeti baj kapcsán nyomatékosan hangsúlyozni kell a pénzrendszeri összefüggéseket mint alapokat. Azaz, a közvélemény által nyomást kell gyakorolnunk a kamatos pénzrendszer megszüntetéséért. Ahogy a kommunista rend föladata önmagát, úgy a kamatos pénzrendszerrel is megtörténhet ugyanez, ha a közvélemény tudatában van pusztító hatásainak.

* Fordítva viszont sajnos igaz: az antiszemiták gyakran fölületes bankellenesség formájában szónokolnak. De a kettő jól elkülöníthető. Az antiszemita „bankbíráló” ugyanis érintetlenül hagyná a rendszert, csupán magát és elbarátait ültetné mások helyébe! Szerinte nem a rendszer rossz, hanem csak bizonyos egyének teszik azzá, „árja” kézben a kamat sem kártékony - úgy véli.

- 2.) Időnyerés és e célból a környezetvédelem arányos képviselője a társadalomban:
- Természetvédelem;
 - Természetes génbankok gyarapítása, védelme (hagyományos gyümölcsök, háziállatok, gabonafélék stb. természetes telepe, gyűjtése, szaporítása, divatba hozása)
 - Környezetvédő adórendszer (cserébe kevesebb jövedelemadó)

- Vétőjoggal is rendelkező környezetvédelmi szószóló
- A környezetvédelem ismeret mint alaptantárgy a számtanhoz és anyanyelvhez hasonlóan
- Alapvető jogként – ne csak „mellékjogként” – ismerje el az alkotmány az ép környezethez való jogot.
- Jogalanyiságot a Természetnek!

A végső ok: a kamat

A környezetrombolásban és az ellene való harcban igenis vannak elsőbbségek. Úgy, ahogy ok és okozat viszonylik egymáshoz. Pl. a fegyverkezés és „békés” környezetszennyezés, gépköcsi-központú közlekedés és építkezési téboly, vegyszerabáló futómuskátlí és Kupa Mihály ostoba adórendszere mind-mind egymás mellé rendelt természetgyilkolási módok de okozati jellegűek.

Az alapvető ok a kamatos pénzrendszer. **A kamat ugyanis még meg nem termelt, el nem adott értéket jelent, kényszerít ki pénzügyi eszközökkel. A kamatot utól kell érni, ezért kell egyre több vegyszert, bővlít, fegyvert, újabb és újabb igényeket kitalálni, fölkelteni és kielégíteni, ezért kell háborúkat szítani, de legalábbis jó ideig tombolni hagyni.**

Kell.

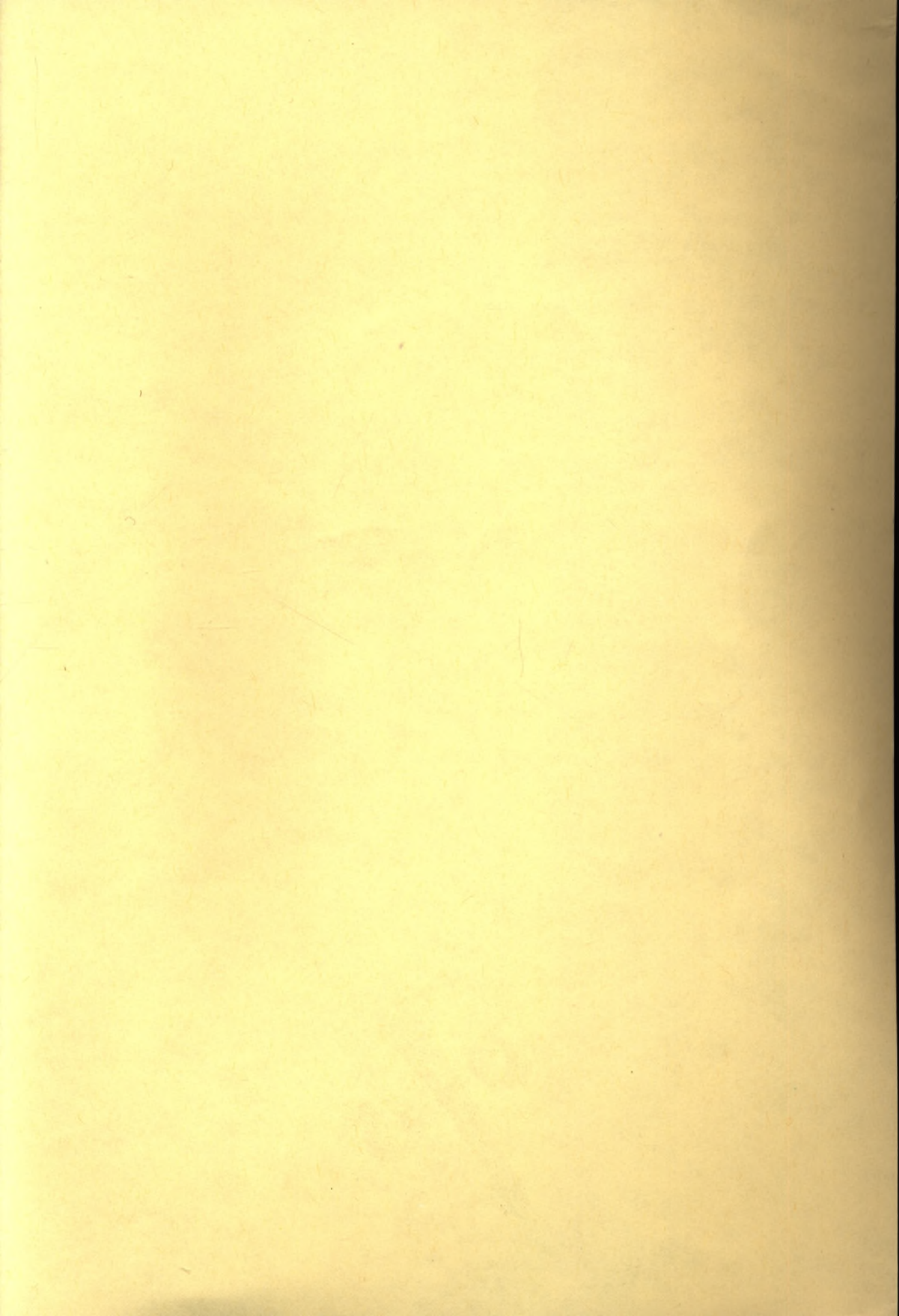
A kamatos pénzrendszerben ezt tenni KELL. Ha nem ez történik, akkor következik a munkanélküliség, pénzügyi összeomlás, demagógia, lázongások, bűnözés. Tehát háború így is, úgy is.

A kamatos pénzrendszert kell tehát célba venni, gyilkos, rákos daganatszerű voltát kimondani, a közvéleményt erről a tényről fölvilágosítani. Különben minden környezetvédelmi küzdelem csak figyelemelterelő onanizáló rítus marad. A kamatos pénzrendszer megszüntetése nélkül a „minőségi növekedés”, mint vagylagos lehetőség is csak blöff. Hiszen a napelemek és napsugárgyűjtők, és a velük termelt villanyáram tárolása, vagy az álzöld és áltermészetgyógyász szennyirodalom áradata is jócskán megterheli a

természetet. Márpedig a kamatos pénzrendszer az ilyen áradatokat is kikényszeríti.

Minőségi fejlődés, minőségi növekedés mint, ami nem blöff, csak a kamatos pénzrendszer megszűntével képzelhető el. Ebben az esetben is van sorrend, ha nem is időbeli, de fontos-ságbeli.

A kamatos pénzrendszer megszüntetése nem reménytelen, ha romboló hatását tudatosítjuk a közvéleménnyel. Ahogy a kommunista rendszer föladata önmagát, úgy áshatjuk alá a kamatos pénzrendszert a közvélemény erejével. A volt „Harmadik Világ” ebben segítségünkre lehet. A környezetvédőknek világszerte van akkora szavuk, hogy nyilvánítsák a kamatos pénzrendszer elleni harc szükségességét. Hogyan is tegyék ezt? Cato módjára akár alkalmas, akár nem tegyük szóvá valamennyi ügyünk kapcsán a kamatos pénzrendszer daganatszerű voltát és megszüntetésének szükségességét. Vagy időben megszüntetjük a kamatos pénzrendszert, vagy elpusztulunk – szó szerint ez a választási lehetőség. És amit legfőképpen hangsúlyozni szeretnék: ne essünk áldozatul egyfajta hamis és szűk moralizmusnak vagy aufklérizmusnak. Igaz, hogy a környezetvédelem erkölcsöt is, tudást is igényel. De a fő mozgatórugó az anyagi érdekelttség. Kár, hogy a környezetvédők többsége a saját szűk moralizmusában fulladozik, és ettől merül ki, alig érve el eredményt.

Ára: 180 Ft,-

Marketingszakértők tankönyvből oktatják, miként kell az idealista környezetvédőket aprólékos pepecselésekkel, kicsinyes lelkiismeret-furdalásokkal, hamis sémákkal, sőt, „beépített” hangadókkal béklyóba verni, látókörüket szűkíteni — hogy örökös kudarcra legyenek kárhóztatva, s a pusztító termelési gőzhenger kényelmesen gördülhessen tovább.

A „fejlett világ” nem csak környezetromboló árúit, elavult gyártási eljárásait és hulladékait exportálja hozzánk, hanem hatástalan környezetvédő módszereit is. Hogy a lényegre már senkinek se maradjon figyelme, ideje, ereje, fantáziája, pénze!

A fogyasztói szokásokat vörös posztóként rángatják, hogy arra támadjon aki beindul, s az okokig egyikük se jusson el. Pedig könnyen belátható: a termelés-fogyasztás diktatúráját a kevés holtfáradt és vékonypénzű környezetvédő magában sohasem győzheti le. A fogyasztói világot csak „hátbatámadni” lehet — mégpedig éppen a nyilvánossággal, demokratikus, jogállami módszerekkel!

A lényegig ható, strukturális megoldások jelentik nemcsak szűkebb környezetünk, hanem az egész Föld egyetlen, talán utolsó esélyét. Magyarország e téren akár mintacsország is lehetne, ahonnan egy pozitív dominójelenség indulhatna ki.

Ezt állítja a szerző — gyakorló környezetvédő, szabad gondolkodású, éles tollú szakíró, — aki személyes tapasztalataiból ismeri a kelet- és nyugat-európai helyzetet egyaránt. Könyvében a nemzetközi környezetpusztító vállalatok, bankok „zöld” csomagolású, ám éppen a környezet ügyének ártó stratégiáit és taktikáit mutatja be.

Dr. Hajdú Moharos József

geológus-geográfus,
a Balaton Akadémia földrajz-marketing tanára,
a földrajztudomány kandidátusa

